M. T. C.

TVSCVLANARVM QVAESTIONVM APHORISMI,

HOC EST,

Separatæ selectæq́ꝫ sententiæ; cum explicatione

~~HIERONYMI VVOLFII.~~

In qua non tam grammatica & historica tractantur: quàm qua ratione Philosophica scripta legenda sint, illustribus exemplis propositis, indicatur.

Index cuiq; libello suus adijcitur: quem post impressionem obseruata præcedunt.

Alia quæ accesserunt, uide post Epistolam dedicatoriam.

BASILEAE.

Ex Officina Heruagiana, per Eusebium Episcopium, M. D. LXXX.

AD NOBILES, GENEROSOS ET MAGNIFICOS uiros, prudentia, uirtute & autoritate præstantes, Christophorum Antonium Rechlingerum, Marcum Fuggerum, Kirchpergæ & Vueissenhorni Comitem, Duumuiros: & ad consules ac senatum inclytæ Augustanæ Reipublicæ: dominos ac patronos summa obseruantia colendos,

HIERONYMI VVOLFII PRAEFATIO.

DECREVERAM equidē, edito tandē Demosthene Græcolatino, nihil amplius rei habere cum typographijs: quòd is labor & maximus esset, & parum fructuosus, atq; etiā apud plerosq; inuidiosior q̃ gratiosior:

tiosior: cùm præsertim negligentia atque temeritas operariorum, mendis libros replentium, & audacissimè, quæ non satis intelligerent, peruertentium, famam scriptorum contaminaret potius quàm illustraret. Eò accedebat & ætas ingrauescens, & afflictissima ualetudo, quietem & ocium non postulans, sed flagitans. Sed cùm post crudelem lithiaseos curationem, non bene, sed minus malè habere cæpissem (ut & nunc, quarto post sectionem anno, magno in periculo uersor recrudescentis mali ueteris) neque docendi munus intermisi: & cum Musis meis in gratiam redij: & quæ superiori tempore in schola uestra dictaueram, collegi, emendaui, auxi, ornaui, quantum potui. In quo non tam INSANABILE SCRIBENDI CACOETHES apud

me ualuit (etsi id quoque fortaßsis) quàm patronorũ & amicorum quorundam, atque etiam ueterum auditorum meorum cohortationes & preces: admonitiones item, ut cauerem, ne ea quæ ego nunc negligerem, me uel uiuente uel defuncto, mendosißsimè, cum iniuria mei nominis, publicarentur. Neque enim celari posse & latere, quæ amplius triginta exemplis scripta extarent. Quæ sanè ratio plurimum apud me ualuit: qui non ignorem, quæ sit nõnullorum in uenditandis doctorum uirorum nugis, quarum eos, si uiuerent, uehementer & puderet & pigeret, audacia atq; impudentia. Cuius enim uæcordiæ est, ea quæ apud amicos per ludum & iocum, aut inter epulas & pocula familiariùs & liberiùs dicta fuerint, contra illud: Odi

memorem compotorem, in totius orbis theatrum producere? ac præstantes uiros aliis quasi deridendos propinare? Eadem ratio est & eorum quæ in scholis docentur: ubi se præceptor auditoribus, plerunque rudibus, tardis, negligentibus, ineptis accommodare necesse habet, eáque sæpè repetere, quæ in cœtu doctorum ualde uel semel dicere erubesceret. Idem ergo ne & meis Manibus accideret: selegi hoc tempore commentariolos meos in Tusculanas Ciceronis quæstiones, sic (absit dicto inuidia) elaboratos: ut post tres Homeros, Vallam, Beroaldum, Camerarium, præceptorem olim meum & amicum obseruandum, non quidem Iliada scripsisse: sed doctrinam Ciceronis accuratiùs expendisse uidear. Nam illi

quidem

quidem & grammatica & historica pererudite & copiose tractarunt: ea quę ad institutum maximè pertinẽt, certo consilio aut breuiter attigerunt, aut planè præterierunt. In quibus ego explicandis & iudicandis plurimum olei atque operæ (ut aiunt) non fortasse perdidi, sed absumpsi: & philosophica dogmata ad amussim sacrarum literarum reuocaui: id'que ubique egi, ut MVLIER IN ECCLESIA TACERET, hoc est, ne philosophia de rebus diuinis iudicium sibi sumeret sed à Patriarchis, Prophetis, ipso'que Christo & Apostolis ueritatẽ edoceri se pateretur, uagari'que inanibus coniecturis, & mutuò se elidentibus ratiunculis, niti, tandem desineret. Quod etsi non ignoro nasutis quibusdam, non confundendas esse disciplinas

 iactan-

iactantibus, ualde improbari: ut qui Hermetem & Pythagoram, Moysi: Platonem & Epicurum, prophetis: Aristotelem, Auerroem, Apolloniũ Christo (quod dictu nefas est) Porphyrium, Iamblichum, Hieroclem & alios id genus philosophastros Apostolis anteponant: non tamen idcirco ab instituto meo recessi. Nego enim cõfundi & permisceri disciplinas, cùm alia ad aliam declarãdam adhibetur: imò id munus est earum proprium, ut mutuas inter se tradant operas, & aliarum copia penuriam expleat aliarum: & hinc est encyclopædiæ nomen, καὶ τῆς ἀλληλουχίας τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν: quòd orbem solidæ doctrinæ, non nisi inter se coniunctæ, absoluant, & alia aliam contineat & amplectatur. Deinde philosophia (quæ nihil aliud est,

nisi

nisi mentis & rationis diuinitus in-
sita & adhuc reliqua uis, diligenti
meditatione, collatione uariarũ sen-
tentiarũ & obseruatione eorũ quæ
in Mundo & uita humana fiũt, expo
lita & instructa) quid est (si quis uerè
æstimet) quod ad controuersias qui
dem maximi momenti rerum atti-
net: nisi mirabilium & dissidentium
opinionum inextricabilis error, &
irremeabilis (ut poeticè loquar) qui
dam Labyrinthus? Ex eo igitur nos,
non ut Theseum Ariadnes filum, sed
Iesu Christi euangelium educit, &
ueris firmisq; sententijs eruditos, &
ad uitam piè modestéq; transigen-
dam instructos, in cœlestem patri-
am, post ærumnosum huius uitę exi
lium, reducit. Quem sibi scopum qui
non proponunt: næ infeliciter illi
philosophantur: nec tandem quic-

quam aliud conſequuntur, niſi ut fal ſæ doctrinæ titulis ornata diaboli mancipia euadant. Sed iſtos ego an- cipitem iſtam aleam: in qua ſalus ani morum agitur: iacere nõ prohibeo, & magnificis ſuis cogitationibus be atos eſſe, facilè patior: nec eis inuideo ſapientiam eam: quæ, ſi eos decepe- rit, omnium mortalium miſerrimi fu turi ſunt. Sinant & illi me delirare (ſi ita uidebitur) & ſomniare: ſi id delirare & ſomniare eſt, ſanctiſsi- morum hominum, qui ab exor- dio Mundi ad hanc uſque ætatem extiterunt, & ipſius filij Dei au- toritate traditas ſententias, & indu- bitata oracula retinere: ijs'que du- cibus, totius uitæ curſum (quantum fert humana fragilitas) gubernare. Sed ualeant iſti cenſores, ſuáque ſa- pientia abſque me ſocio fruantur:

quos

quos ſtudioſè contradicentes, nullo modo quiſquam uitauerit, niſi qui nihil omnino ſcripſerit. Quod haud ſcio an hoc tempore fuerit longè optimum in tanta copia ſcriptorum ueterum. Mihi certè quidem ocioſè philoſophari magis expediſſet. Aliorum uerò, ingenio doctrináque præſtantium uirorum, induſtriæ, qui & deprauata corrigunt, & rudia atque inchoata expoliunt, perficiunt, exornant, neminem puto obſtare oportere. Quos ego pro tenuitate mea imitatus, hos Tuſculanarum commentariolos, decimum iam annum preſſos, imprimendos cùm dediſſem: cui rectiùs eos inſcriberem, quàm ueſtræ Amplitudini, ne quærendum quidem mihi exiſtimaui. Nam quia me iam annum ſecundum & uigeſimum in

ueſtra ſchola docentem alitis : & cùm ſæpè aliàs, tum nuper ab inclyto ſenatu Noribergenſi, ueteribus dominis & patronis meis, gratiq; animi memoria perpetuò colendis, honorificè & liberaliter, ad regendum Altorfenſe illuſtre gymnaſium, expetitum, retinendum cenſueritis: cuius perſona uobis probaretur, eius etiam opera uos non aſpernaturos eſſe exiſtimaui: præſertim duobus illuſtribus experimentis edoctus. Nam Officiorum Ciceronis declarationem meam, & Demoſthenis ultimam exornationem, non modò candidè laudaſtis: ſed & liberaliter remunerati eſtis. Confido autem, eam in hiſce ſiue commentariolis ſiue annotationibus concinnandis me nauaſſe operam: ut neque ueſtram Amplitudinem patro-

cinij sui pudere: neque uel me scriptionis, uel studiosos homines lectionis pigere ac pœnitere debeat. Valete & bene rem gerite, ut facitis, uiri amplissimi, domini & patroni perpetuò colendi. Augustæ Vindelicorum. Idibus Martij. Anno salutis M. D. LXXIX.

Amplitudinis & clementiæ uestræ

Seruus deditissimus

Hieronymus Vuolfius, utriusq; linguæ in schola uestra professor.

ACCESSIONES AD I. *Tusculanam.*

I. Quæstiones breues, summam horum librorum complexæ.

II. Epitome disputationis Demetrij Cydonij de contemnenda morte.

LECTORI.

Nullius addictus iurare in uerba magistri:
Quo me cunq; uocat Ratio sequor, & Deus autor.
Lubricus incautum sed si deceperit Error:
Emendent docti: conuicia tetra facessant.

Eidem ex Q Horatio.

Viue, uale. Si quid nouisti rectius istis,
Candidus imperti: si non, his utere mecum.

M. T. CICERONIS TVSCVLANARVM QVAESTIONVM, SIVE DIſputationum, ad M. Brutum, liber primus: qui eſt de contemnenda morte.

EXPLICATIO.

HOC eſt, ὅτι δεῖ καταφρονεῖν τοῦ θανάτου, καὶ πῶς, καὶ διὰ τί; Eſſe contemnendam mortem: & cur? & qua ratione id cõſequi liceat? Quis uerò eum contemnat hoſtem, qui ſit inuictus & inſuperabilis? à quo ſuperatum iri ſeſe certò ſciat? Sed ab hoc hoſte uinci, Cicero negat eſſe malũ: quòd aut inferi nulli ſint: aut, ſi ſint, quòd animorum uel ignea uel aëria natura ſurſum non deorſum feratur. Quo in loco abſurditatem (ut uideri uult) poëticarum & uulgarium opinionum deridet. Si ergò, inquit, animus relicto corpore cœlum repetit (quod probatur autoritate & conſenſu nationum atq; gentium: qua tamen eâdem inferi etiam probari queant) beatus & æternus eſt. Sin unà cum

Ipſa inſcriptio uidetur eſſe παράδοξον, id eſt, admirabilis & abſurda.

a corpore

corpore extinguitur: ei qui non est, malum nihil esse potest. Eiusdem argumẽti libellus Demetrij Cydonij, Græcè Latineq́;, annis abhinc 24, ab Oporino nostro, meo impulsu primùm est editus: & anno superiore unà cum Axiocho, Plethone, & alijs, longè secus atq; iussi, & res ipsa postulabat, mendosè recusus: inuerso libellorum ordine. Nam cùm inscriptio sit: ars rectè uiuendi & bene moriendi: δοξόσοφος *quispiam (quod genus hominum & in Græcolatino meo Demosthene, contra autoritatem meam, multa omisit, multa peruertit, & Vlpiani commentarios turpissimè deformauit) quispiam igitur, inquam, nimium suo iudicio sapiens, cùm uitam morte priorem esse, rectè existimaret, profanorum hominum, Platonis & Aristotelis libellos initio collocauit) quos ego tantùm collationis causa adiunxeram, &,* ἐν παρενθήκης μέρει, *postremum locum occupare uolueram) Christianos autores, Plethonem & Cydonium, subiecit. Ex illius igitur nimia sapientia hunc ego fructum fero: ut & profanus philosophaster potius, quàm Christianus homo uidear nonnullis: &, ut opuscula peruulgata, cæteris etiam nouitatis opinionem atq; gratiam ademerint: ne quid de offensa patronorum*

Querela autoris de deprauatione suarum lucubrationũ.

rum

rum dicam. Præfatio certè ad Maximilianum II. Imperatorem, siue obliuione, siue errore Oporini nostri, in editione Græcolatina Isocratis cum commentarijs, prætermissa, me penè in crimen læsæ maiestatis coniecisset. Titulus porrò ita barbarus est additus, ut ualde gaudeam; nomen meum esse dissimulatum. Cui enim homini polito non bilem aut nauseam moueant isti barbarismi? ad linguæ utriusque exercitia iuuenibus potissimùm conducens. *Quid enim ab hoc exordio nisi barbarum & sordidum expectes? Ego uerò Typographos etiam atque etiam oratos uolo (si qui fortè libellos istos recusuri sunt: quod me uiuo fore non auguror) ut cùm emendatius eos exprimant: tum hanc inscriptionem addant:* doctrina rectè uiuendi, & bene moriendi, Græcè Latineque conscripta: cuius autores uersa pagella indicabit. *In altera (ut uocant) facie, hic sit ordo (qui & in collocatione libellorum obseruabitur.)* Admonitio typographorũ.

I. Georgius Gemistus Pletho, de uirtutibus, Adolfo Occone, Augustano Physico, interprete: cum Anonymi annotationibus.

II. DEMETRIVS CYDONIVS *de contemnenda morte: Raphaële Scilero, I C. Ampictione, interprete.*

 III. His

III. His (ut sacra cum profanis collata magis elucescerent) adiunximus Platonis locum de moribus germani Philosophi, et Axiochũ. Anonymo interprete: & Aristotelem de uirtutibus, Iusto Velsio interprete, cum utilibus appendicibus.

In Procœmium primæ Tusculanæ.

Eadẽ procœmiorum ratio, quæ exordiorum.

Quæ in exordijs siue principijs orationum præstanda sunt: ut auditor beneuolus reddatur, attentus atq; docilis: eadem ferè & in librorum procemijs, prologis, siue præfationibus obseruantur.

Beneuolentia.

Cicero itaq; hic & Brutum sibi conciliat, significatione sui præclari de illo iudicij: & populum Romanum, cuius ingenia & uirtutes Græcis anteponit. Idq; fieri uidetur προκαταληπτικῶς καὶ προτρεπτικῶς: ne qui dicant, sibi philosophandum non esse, quòd dissimiles sint Græcis, qui & ingenijs & ocio abundarint.

Anthypophora.

Verùm hîc existit ἀνθυποφορὰ, quam (quia aliam commodam uocem non habemus) obiectionem uulgò, nonnulli oppositionẽ uocant: quæ est huiusmodi: Græci uarietate omnium artium superant Romanos. Ergò ingenijs & eruditione sunt superiores. Argumentum ab effectis ad causam effectricem,

ctricem. Respõdet Cicero κατὰ συνδρομὴν ἢ συγχώρησιν, id est, concessione: esse quidem id ex parte uerum: sed addit causæ inficiationem. Non fit, inquit, hoc culpa ingenij Romani: sed uel certo iudicio: quòd non omnes artes suo studio dignas esse iudicarunt: uel maiorum & meliorum rerum occupatione. Quantum autem etiam in artibus ualeant; è poësi & eloquentia cõstare potest: quibus aut pares Græcis sunt, aut etiam superiores. Et hic beneuolentiæ locus est. Attentio autem & docilitas plerunq; cohærent: quas Cicero hîc captat, laudanda Philosophiæ præstantia (quæ profectò uel maximis occupationibus anteponenda est: si modò uerum de rebus iudicium, & animus uirtute ornatus, dicendiq́; facultate instructus, summa huius breuis & fragilis uitæ bona sunt) & suo scribendi genere uerecundè commendando: idq́; per contentionem cum scriptoribus & Græcis & Latinis, quibus se, alteris dissimulanter, alteris apertè, anteponit. Sed quia hoc libro de contemnenda morte potissimùm agitur: operæ precium uidetur, antequam ad eius explicationem ueniamus, de morte, methodo quadã, quid sentiendum sit, & quid sentire pleriq; soleant, exponere.

Attentio & docilitas. Philosophia.

a 3 Notæ

Notæ quæstionum methodi de morte.

Dialecticæ quęstiones oratorijs ornamentis illustrãtur.

Quæstiones & disputationes omnes ad genus διδασκαλικὸν pertinent: definitionibus, diuisionibus, & argumentationibus explicandæ. Huic Dialecticæ methodo adhiberi solent à disertis scriptoribus, ornamenta oratoria, tanquã nudo corpori uestes, et rudi adumbrationi uiui colores. Tractantur autem plerunque coniunctæ quæstiones: cuiusmodi hæc est: sit ne mors malum? sit ne mors contemnenda? *quæ resoluendæ sunt in prædicatum & subiectum (receptis enim scholarũ uerbis in scholis uti, non est mihi religio) & utrunq; horum per quæstiones simplicis methodi ducendum: ut perspiciatur, qua ratione inter sese cohæreant? &, uerâne an falsa sit propositio? Quæritur autem hoc primo libro, sit ne mors malum? Auditor (adolescẽs quispiam generosus & doctus, non Atticus senex) affirmat, Cicero negat. Vt autem intelligatur, uter rectiùs sentiat: explicandum est & quid sit mors? &, quid sit malum? Etsi autẽ tota res à uera definitione potissimùm pendet: tamen quia hanc numeris omnibus absolutam, atq; omnibus ex æquo probatam, paucis cõstituere uerbis, difficilimum est: adhibentur,*

Cum definitione ferè aliæ decem quæstiones cõiungũtur.

hibentur, perſpicuitatis gratia, etiam aliæ quæſtiones, numero ferè undecim, quas ordine uidebimus. Quamuis enim omnes loci inuentionis & Dialecticæ & Rhetoricæ, etiam ſimplicibus quæſtionibus tractandis poſſe adhiberi uideantur: nos tamen uulgo receptis, hoc tempore, cõtenti erimus: quorum primus eſt ἐτυμολογία, *id eſt, origo uerbi, quæ ad cognitionem rei ueram ſæpè conducit, & eam aliquando ſic declarat, ut pluribus ferè nõ ſit opus: aliquando etiam obſcura & controuerſa eſt, ut in hac noſtra quæſtione. Dubitatur enim,* MORS *fiat ne à mordeo? quòd lædat omnes animantes: an à uerbo morior? Sæpe enim ambigitur, Priſciano teſte, uerbáne à nominibus, an hæc ab illis deducantur? Etſi autem & primitiua deriuatis, & ſimplicia compoſitis* ὀλιγοσυλλαβώτερα *eſſe, plerunq; apparet: nõ tamẽ id eſt perpetuũ, & ſæpè obſcurũ. An à Græco nomine* μόρος*; quod fatũ & mortẽ ſignificat: ductũ* παρὰ τὸ μέρος ἢ μερίζειν: *unde etiam diminutiuum eſt* μόριον *particula: quòd diuidat animal mors, & animam à corpore ſeparet. Græci quidem piè admodum* τὸν θάνατον *dici uolunt,* ὡς εἰς τὰ ἄνω ἄγοντα: *quòd animos in ſublime ſubuehat: ſicut è contrario,* γένεσιν, ὡς ἐπὶ γῆν νεῦσιν, *natiuita-*

Prima quæſtio, Ratio nominis.

tem, tanquam propensionem ad terram.

Secunda quæstio methodi simplicis, an sit?

Quæstio hæc non tantùm est status coniecturalis apud Rhetores, cùm de facto dubitatur: sed in genere ad ea omnia solet accommodari, de quibus controuersia est, sint'ne res? & in rerum natura uersentur? an uerò nuda nomina sine re, ut νεφελοκοκκυγία *(id est, cuculi nidus in nubibus) Aristophanis, & commenta humani ingenij? cuius tanta est licentia, ut non monstra modò absurda & admirabilia, & abhorrentes ab omni ratione opiniones, sed & mundos innumerabiles comminiscatur. Sic dubitatur, sint'ne Hippocentauri? sit'ne Minotaurus? sint'ne* τραγέλαφος *&* ὀδοντοτύραννος, *quem tantæ uastitatis draconem apud Brachmanas Indos esse perhibent, ut integrum elephantum deglutiat. Sic dubitatum fuit aliquando, an essent* ἀντίποδες? *Et nonnulli hæreseos quendam accusarunt: quòd eos esse affirmasset: existimantes, Christo seruatori nouum supplicium pro illis quoque esse luendum. In hoc genere magna est audacia & poetarum, & erronum: historicorum quoque fortasse quorundam. Ac de poetis notum est illud Homeri:*

Licētia humani ingenij.

Antipodes.

— πολλὰ

—πολλὰ ψεύδονται ἀοιδοί.

—*Mentitur plurima uates.*

Et Ouidius:

Exit in immensum fœcunda licẽtia uatum:
Obligat historica nec sua uerba fide.

E contrario etiam homines imperiti, temere negare & deridere solent, quicquid aut ipsi non uiderunt, aut ex iis, quibus fidem habent, non audiuerunt: quasi uerò ipsi mensura sint naturæ rerum infinitæ. Esse autem mortem, nemo dubitat: nihilo magis, quàm esse natiuitatem: cum nascentium & morientium exempla quotidie incurrant in oculos. Illud haud iniuria mireris: plerosque aut ita securè licenterque uiuere, quasi nunquam morituri essent: aut, cùm mortem singulis horis, ac potius momentis, impendêre sibi intelligant: non se uera pietate, & uitæ sanctitate atque innocentia, ad eam, quocunque tempore, quocunque modo Deo Optimo Maximo uisum fuerit, alacri animo oppetendam, maturè præparare.

Imperitia incredula.

Securitas humana.

Tertius locus. Definitio rei.

Quid autem mors sit, ualdè dubitatur: magnáque est & Philosophorum & Theologorum, ipsorúmque Philosophorum inter sese dissensio. Theologica porrò descriptio mortis,

Mortis Theologica definitio.

talis posse constitui uidetur. MORS *est priuatio uitæ, orta ex uiolatione diuini interdicti: ac animi à corpore separatio temporaria, & ueluti somnus quidam corporis: cui quidem corpori idem animus, interim uel in sinu Abrahæ acquiescens, uel apud Inferos excruciandus, in nouissimo die aut ad beatam immortalitatem, aut ad miseriam sempiternam diuina uirtute restituetur. Ex hac definitione cõstat, mortẽ piis summũ bonum, impiis summũ malum esse: nec longiore opus est disputatione. Sed quia Philosophi plus suis ratiunculis, quàm sacræ scripturæ autoritati tribuunt: eorũ quoq; opiniones, quò magis elucescat ueritas, excutiemus.*

Philosophica definitio Ciceronis.

Mors est animi discessus à corpore.

Platonica.

ὁ θάνατος, μὴ ἄλλο τί ἐστιν, ἢ ἡ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος ἀπαλλαγή; *Mors nunquid est aliud, nisi animi à corpore discessus?*

Aliter.

ὁ θάνατος, ἐστὶ λύσις καὶ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος: τὸ μελέτημα τῶν ὀρθῶς φιλοσοφούντων. *Mors, solutio & separatio animi à corpore, illud est, quod ueri philosophi*

phi

phi meditantur. Intelligitur autem per mortem philosophicam, abductio mentis & auocatio à sensibus corporis: & reuocatio ad contemplationem rerum æternarum, & omnis materiæ expertium. Etsi omnino affirmat apud Platonē in Phædone Socrates: hominem aut nunquam, aut post mortem demum, ueræ sapientiæ fore compotem. Itaque philosophos mortem imprimis optare, magnoq́; cum desiderio expectare.

Aliter.

Ὁ θάνατος, ἐστὶν ἀποδημία ἐκεῖσε (εἰς ᾅδου) παρ' ἀγαθοὺς δεσπότας τοὺς θεοὺς: τῆς ψυχῆς εἰς τὸ ὅμοιον αὐτῇ, τὸ θεῖον, ἀπερχομένης, καὶ ἀθάνατον καὶ φρόνιμον. *Mors est peregrinatio illuc (scilicet ad inferos, ubi, ut in Axiocho disputat Socrates, locus est amœnißimus uiris bonis præparatus) suscepta, ad bonos dominos Deos: animo ad sui simile, quod diuinum est, & immortale, & sapiēs, discedente.*

Epicurea definitio mortis.

Mors est extinctio uitæ, id est, & mentis, & sensuum, & totius hominis interitus: ut, quemadmodum nihil fuit, antequam nasceretur: ita etiam nihil sit mortuus. Non dissimilis huic est Euripidea mortis descriptio:

Resolutio Euripidea.

Ὁ θαν

Ὅθεν δ' ἕκαστον εἰς τὸ σῶμ' ἀφίκετο
Ἐκεῖσ' ἀπῆλθε· πνεῦμα μὲν πρὸς αἰθέρα,
Τὸ σῶμα δ' εἰς γῆν. Οὐδὲ γὰρ κεκτήμεθα
Ἡμέτερον αὐτὸ, πλὴν ἐνοικῆσαι βίον.

Id est, Vnde unumquodque in corpus peruenit, eodem reuertitur: spiritus quidem ad ætherem, corpus uerò in terram. Neque enim id, tanquam nostrum, possidemus, sed tantùm commorandi uelut diuersorium quoddam habemus. Ambiguum autem est, utrum sentiat, animam exhalari in aerem: an uerò animum, id est, mentem redire ad Deos in cælum: quæ uox etiam apud Latinos sæpe pro aere ponitur. De corpore quidem non dubitant Physici, quin id in sua elementa resoluatur: & (ut Simplicius ait) εἰς τὰς ἰδίας ὁλότητας *reuertatur. Similis & Epicharmi sententia citatur:* καὶ ἀπῆλθεν, ὅθεν ἦλθεν, πάλιν· γᾶ μὲν ἐς γᾶν· πνεῦμα δ' ἄνω, *id est, reuertitur unde uenerat: terra in terram: spiritus uerò sursum.*

Resolutio corporis.

Pythagorica descriptio.

Mors est discessus animi à corpore: &, uel reditus ad Deos (qui non patet, nisi uirtute & sapientia ornatissimis) uel transitus in alia corpora, siue hominum, siue animantium utriusque sexus, siue stirpium, pro stultitia &

impro-

improbitate cuiusque, dignitate imminuta. Hæc est illa siue μετεμψύχωσις, siue μετενσωμάτωσις, nonnulli etiam μεταγγισμὸν, quasi transuasationem dicas, appellant. Neq; uerò Pythagoras opinionis huius autor est: sed longè illo antiquior Hermes Trismegistus: si modò ea scripta, quæ eo nomine circumferuntur, illius sunt. Tradit enim Goropius, apud Thraces Orpheo, apud Aegyptios Hermeti pleraque scripta posteriorum esse tributa.

Quartus locus. Partes.

Partes mortis nullæ statui possunt, cùm sit priuatio, quemadmodum cæcitas.

Quintus locus. Species.

Ne hæ quidem propriè tribui morti possunt: cùm sit uniformis quædam uitæ priuatio. Licet tamen eam distinguere accidentibus quibusdã, ut alia sit naturalis, cõsumpto humore, & extincto calore natura insito: quod à Græcis τὸ ἔμφυτον θερμὸν dicitur: sicut lucerna oleo deficiente, extinguitur. (Humidum radicale Medicorum uulgus appellat, quod ego me nomen apud probatos autores legisse non memini.) Calorem, suum habere pabulum, sicut ignem, idq; humidum, est consentaneum. Sed hæc disceptet Medici: quos non impedio, quò minus arbitratu suo Græcas uo- Mors naturalis.

ces

Violenta. *ces & barbaras distinguant.) Alia uiolenta, ex intemperie qualitatum & humorum, siue ex intemperantia & uinolentia (quod plerunq; fit, præsertim ab ociosis diuitibus) siue ex corruptione aeris (ut in morbis, quæ Græci* ἐπιδήμια νοσήματα *uocant) orta: siue alia quapiam externa ui importata. Huius porrò genera infinita possent enumerari. Sed*

Volútaria. *nos dicamus, aliam esse uoluntariā: cùm homo quibuscunq; de causis (quæ plurimæ esse possunt) uitæ pertæsus, necem sibi uel inedia, ut Isocrates & Atticus: uel ueneno, ut Demosthenes et Hannibal: uel laqueo, ut Iudas & Bonosus Imperator: uel ferro, ut Cato & percussores Cæsaris: uel similibus rebus, consciscit. Et hanc moriendi, cum libitum fuerit, potestatem, Plinius summū esse bonum*

Fortuita. *hominis censet. Aliam fortuitam, cuiusmodi est præcipitium, conflagratio, suffocatio*

Coacta. *in aquis, & alia complura: aliam coactam,*

Legitima. *eámque uel legitimam, cuiusmodi sunt carnificinæ omnes: item mortes oppetitæ in bel-*

Tyrãnica. *lis: uel Tyrannicam, cùm homo innocens siue à latrone, siue à potente & scelerato homine, uel aperta ui, uel occulta fraude interficitur. Sed hæc parùm faciunt ad disputationem Philosophicā: illa instituto nostro propiora*

piora sunt, quæ Plato paßim, et ex Platone Cicero prima Tusculana, & libro sexto de Republica tradidit: duplices esse uias & cursus animorum à corpore excẽtium, & reliqua. Plato aũt paucis uerbis hoc perstringens in Phædone ait: ταῖς μὲν ἀγαθαῖς ψυχαῖς ἄμεινον ἔσται: ταῖς δὲ κακαῖς κάκιον: *id est: cũ bonis animis melius, cũ malis peius (scilicet quàm in hac uita sit: ubi sæpe boni excarnificãtur, improbi uerò florẽt) agetur. Theologi allegorικῶς diuidũt in mortẽ corporis, uiuẽte animo: & mortẽ animi uiuente corpore: & mortẽ utriusq;, quæ est æternæ cõdemnationis cõciliatrix. Prior uerò illa de duabus, est piorũ: posterior (nisi per pœnitentiã, id est, nõ modò* μεταμέλειαν, *sed etiam* μετάνοιαν, *reuixerit animus) germana mortis æternæ soror: quã à nobis auertat diuina clementia.*

Diuersa cõditio morientium.

Mors allegorica.

Quod ut rectius intelligatur: sic habendum est: improbos homines desinere peccare, δι' ἀδυναμίαν: *quia libidinibus amplius seruire non possunt: pios uerò & ingenti affici dolore, quòd deliquerint & peccarint: & ex animo precari, ut Deus mentem sibi det meliorem. Teneatur hîc præclara D. Augustini sententia: mors, inquit, naturalis, est separatio animæ à corpore: æterna autem, separatio*

Destitutio, nũ odium peccati.

Pœnitẽtia.

D. Augustinus.

paratio animæ & corporis à Deo.

Sextus locus. Causæ.

Effectrix Theologica. *In his prima spectatur effectrix: eaq́; θεολογικῶς statuetur contumacia primorum parentum: cui occasionem præbuerunt insidiæ & inuidia Diaboli: & hanc consecuta iusta ira Dei.* φιλοσοφικῶς *autem uaria commemorari possunt.*

Platonica. *Plato ait* καθάπερ οὐρανοῦ, οὕτω καὶ φύσεως ἁπάσης, κυκλοφορία τίς ἐστι. *Id est: omnia orta occidunt, totius naturæ quadam, perinde atq; cœli, conuersione, in orbem redeunte. Corpora enim aut destituta calore & humore naturali: aut oppressa alieno & contrario naturæ, occidunt. Materia priuationis nulla est, nisi quis* καταχρηστικῶς *uaria*

Instrumenta mortis. *instrumenta mortis, ut* κακοχυμίαν καὶ πληθώραν, *id est, redundantiam malorum humorum, aut* ἔνδειαν, *id est, penuriam bonorum, ferrum item & uenenum, & id genus alia, mortis materiam uelit appellare.*

Forma.

Cadauer immobile, omnis sensus expers, fœtidum, ore hianti, extentis pedibus, fractis oculis.

Finis.

Θεολόγως. *Vltio uiolati mandati diuini, &, uel ex desperatione pœnæ inferorum, uel, ob diuinæ misericordiæ fiduciam, & propter agnũ Dei, tollen-*

tollentem peccata Mundi, beata immortalitas: quam recentiores quidã Theologi paucißimis patere: plerisq; tum demum contingere, etiam piis & sanctis contendunt, cùm ab omni labe uitiorum, instar auri septies excocti, apud inferos, per sæuißimos cruciatus perpurgati fuerint & expiati. Nituntur autem illi partim ratiunculis humanis: nefas esse, hominem multis flagitiis & sceleribus opertum, ob breue suspirium ad Deum, statim fieri beatum: partim autoritatibus sacrarum literarum, perperam accommodatis: partim apparitionibus spectrorum. Sed nos, istis omißis, sacras literas sequamur: quæ omni pœnitentiam agenti ueniam pollicentur: & Iesu Christi sanguinem nos mundare ab omnibus peccatis, testantur. Neque uerò quisquã propterea libidinosè sceleratéq; debet uiuere, aut ruere contra conscientiã. Vera enim pœnitentia (quæ est hominis conuersio ad Deum) & fidem, & nouã obediẽtiam complectitur. Estq; Dei donum, neque est in hominis potestate. Quare unusquisq; uigilet, sibiq; uideat, ne securitate & licentia sua ruat in æternum exitium. Et hic quidẽ Theologicus mortis finis est. Philosophicus aũt, ut singulæ partes animãtis, ad sua principia &

Purgatio animorũ.

Spe ueniæ nõ indulgẽdum libidinibus.

Φιλοσόφως.

b inte=

integra redeant: atq; diuinitus, motu astrorum materiam agitante & animante, aliæ inde formæ oriantur. Materiam enim dicũt esse instabilem & fluxã, nouarumq; formarum, ut mulieres uirorum, subinde appetentem. Posset etiam ceræ cõparari materia aut argillæ: de quibus plastæ & figuli suo arbitratu, uarias effigies efformant.

Septimus locus. Effectus mortis.

Vitæ, & omnium æquè bonorũ ac malorum uitæ huius, quam in terris agimus, ereptio atq; amißio: felicitas piorum (μακάριοι γὰρ οἱ ἀποθνήσκοντες ἐν τῷ κυρίῳ) & miseria impiorum. Mors enim peccatorum peßima est.

Consequẽtia mortẽ. *Huc adiici possunt & consequentia mortem aliquorum: cuiusmodi sunt, memoria uel obliuio, gloria uel infamia. (Neq; ferè aliã immortalitatem profani homines expectarũt, nisi τὴν ἀείμνηστον δόξαν.) Felicitas aut infelicitas siue publica siue priuata. Sæpe enim unius alicuius uiri præstantis obitus, perniciosus est toti Reipublicæ: sicuti scribunt, Thebarum gloriam cum Epaminonda & ortam esse & concidisse. Eadem est & tyrannorum, & priuatarum familiarum aliquando ratio.*

Octa-

Octauus locus. Adiuncta.

Mortem timeri, negligi, contemni, appeti, & ſi qua ſunt ſimilia. Hinc potiſsimùm pleraq; naſcũtur quæſtiones, ut, ſit ne malum mors? ſit ne uiuentib. & morituris, an moriẽtib. & mortuis malum? Poſſunt item huc adiungi, diſcrimina ætatum, ualetudinum, fortunarum, conditionum: ut, ſit ne infanti, puero, iuueni, ſeni decrepito, ſano, ualetudinario, pauperi, diuiti, fortunato, ærumnoſo, plebeio, Principi, patri, orbo, uiduo, cælibi, marito, bonum uel malum emori?

Circūſtātiæ mutas gignunt diſputationes.

Nonus locus. Cognata mortis.

Somnus, qui definitur breuis & reciproca mors: & Homerus, ὕπνον καὶ θάνατον δύ' ἀδελφεὼ *uocat: ut è contrario mors, diuturnus uel potius perpetuus ſomnus,* καὶ σιδήρεος ὕπνος, *& profundum ſuauiſsimũq; ſomnum morti facit ſimilimum:* Νήγρετος, ἥδιστος, θανάτῳ ἄγχιστα ἐοικώς. λειποθυμία, *quod deliquium animi uocant.* λήθαργος, *id eſt, ueternus, ſtupor animi & corporis, id eſt,* ἀναισθησία.

Decimus locus. Pugnantia ſiue contraria.

Vita, id eſt, integritas mẽtis et corporis; omni-

umq; sensuum, tam interioru quàm exterioru. Cùm aut contrarioru eadẽ doctrina sit: non difficile cuiuis fuerit, ac potius perutile, VITAM per has easdẽ ducere quæstiones.

Vndecimus locus. Exempla mortis.

Hæc cõquirere stultum fuerit & ridiculum: nisi habeant aliquid raru, insigne, admirabile: cuiusmodi reperiuntur in iis, qui omnis generis uirtutu, uitiorum, euentuu exempla ex historiis collegerunt, ut Valerius Maximus, Plutarchus, Sabellicus, Egnatius, Fulgosius, Brusonius, Eborensis, Rauisius, Amantius, Polyanthea. Item Gnomologi pleriq; & historici: è quibus omnibus conflatu est præclarum illud opus amici mei D. Theodori Zuuingeri, Basiliensis Philosophi & Medici excellẽtis: quod theatru uitæ humanæ inscribitur: omnib. omniu Romanoru proceru & Cæsaru Amphitheatris anteponẽdum. Nam illa quidem ad ostentationem magnificẽtiæ, & inanem plebeculæ delinitionem ac uoluptatem comparata, ætatem ferre non potuerunt: hoc, uberiores animi fructus lectori studioso allaturum, immortalitatem consequetur. Atq; hæc de morte.

Theatrum uitæ humanæ.

Altera propositionis uox est MALVM, *cui bonum*

bonum opponitur: quod ex quo appellatum ſit, ſe neſcire fatetur Cicero. Mihi uerò & MALI *(hoc eſt, uocis huius. Mala enim longè plura quàm uellem, etſi multò pauciora meritis meis, intra* LXIII *annos ſum expertus) origo æquè ignota eſt. Boni autem deſcriptiones huiuſmodi ſunt apud eundem Ciceronem. Bonum eſt, quicquid eſt ſecundum naturam: quod contra, malum: uel id quod eſt natura abſolutũ: uel quicquid aſciſcit natura, in bonis: quicquid aſpernatur, in malis eſt. Ea quæ ſequũtur Stoica ſunt: bonũ quod nemini malo eſt: quod eũ, qui poſſidet, meliorẽ facit, id eſt, quod rectũ, honeſtũ, laudabile, et cũ uirtute eſt. Hinc* MALVM *quid ſit, facilè intelligitur: quicquid aſperũ alienũq́ à natura ſit. Tria porrò genera eſſe bonorum & malorum ſecundum Peripateticos, ſatis notũ eſt: à quibus Stoici diſſentientes, & ea quæ ad corpus & res externas attinẽt diſtinguentes, non ἀγαθὰ ἢ κακὰ καὶ κακὰ: ſed προηγμένα καὶ ἀποπροηγμένα (etſi è Diogene Laertio, qui uerbo ἀπροῆχθαι utitur, ἀπροηγμένα rectius legi uidetur) id eſt, præpoſita et reiecta appellãda cẽſuerũt. Reliquis quæſtionib. breuitatis cauſa superſedeo: præſertim cùm minus neceſſaria ſint. Illud tamẽ*

Bonum. Malum. Προηγμένα. Ἀπροηγμένα. Bona per ſe.

tenẽdum est, bona & mala dici aliâs absolutè: ut, cùm Moses tradit, omnia cõdita diuinitus, esse in suo genere ualdè bona: contraq́; mala statuunt esse Theologi per sese, quæcunq́; Diaboli fraude & contumacia hominũ, non quidem uolente, sed nec prohibẽte Deo (qui geniis & hominibus liberum arbitrium dederit) in mundum inuecta sunt: ut peccatum, quod & summũ malum est, & omnis mali fons perennis, calamitates omnis generis, deniq; mors: non ultima linea rerum (ut scribit Horatius) sed uel initium felicitatis æternæ (de qua nunc non agimus) uel miseriæ nunquam terminandæ. Aliàs πρός τι, *id est, respectu aliquo ad certas personas, loca, tempora, & alias conditiones, bona & mala pleraq; dicuntur. Qua de re præclarè disputat, cùm alibi, tũ in Panathenaico Isocrates. Hic aũt quæritur utrunq;: &, nũ mors per sese malum sit? &, num malum sit uel uiuentibus & morituris, uel morientibus & mortuis? Cicero autem utroque modo malum esse negat. Per se (inquit) mors malum nõ est: quia aut omni sensu caret, aut sensum affert meliorem. Nam inferos fundamentum Christianæ religionis (quod quidem ad impios attinet. Piis enim beata immortalitas proposi-*

Mala per se.

Bona, quæ ad aliud aliquid referuntur.

Argutiæ Ciceronianæ.

ta

ta eſt) tanquã anile deliramentũ, deridet. Iam ne uiuẽtibus quidẽ, inquit, malum eſſe põt mors, quos nõdum attigit: moriẽdi aũt ſi quis ſenſus eſt: is ad exiguũ & breue tempus durat. Quòd ſi mortuis ea nihil incõmodat: quãtò minus nocere põt morituris? unde conficitur, nihil eſſe in morte mali: ac potius eã habere plurimũ boni, ſi animi poſt mortem ſint immortales & beati: id qđ multis argumẽtis ita ꝓbare conatur, ut ſubinde dubitationẽ ſuam nõ diſsimulet, & tanquã Siſyphi ſaxũ, à ſummo cacumine mõtis ad imas radices: ſic ipſe de ſtelliferi orbis celſiſsimo faſtigio ad omniũ abiectiſsimũ τὸ τῆς ἀναισθησίας ἀλεξιφάρμακον, *reuoluatur: et hominis uniuerſi interitu, ueluti ſacra ancora, nitatur. Principio aũt* εἰρωνικῶς, *id eſt, per diſsimulationẽ, incõſtantiã, non tã auditoris ſui (nã hũc quidem, ut qui Platonẽ legerit, doctũ fuiſſe adoleſcentẽ apparet) quàm uulgi rudis & imperiti, illius nomine, exagitat: quòd pugnãtia dicat: & eos miſeros eſſe affirmet, q in rerum natura nõ ſint. Mortui, inqt, nõ ſunt, id eſt, nihil ſunt. Ergo neq; beati, neq; miſeri eſſe poſſunt. Negata enim & ſublata ſubſtantia (quæ ſedes & fundamentũ eſt accidentium) hæc cõſtare nullo modo poſsũt. Nã primũ hoc*

Dubitationes Academicæ.

Auditor, uulgi perſonam ſuſtinet.

agit, mortem tametsi ἀναισθησία *sit, omnẽq; sensum tam boni quàm mali tollat: non esse malum. Quod ut ratum fixumq; esset: necessariò utiq; tollendi fuerũt inferi. Deinde spẽ æternæ felicitatis facit. Nobis uerò locus hic de morte è sacrarum literarum autoritate, non è uolatica siue Ciceronis siue Socratis Academia est petendus: atq; inde cõquirenda, contra metũ mortis & inferorũ, præsidia, remedia, & consolationes certissimæ. Neq; tamẽ interim Ciceroniana hæc nullum usum habent. Præter enim exercitationẽ artiũ dicẽdi (quã is autor præclarissimã suppeditat: studiosis adolescẽtibus nunquã negligẽdam) proponit nobis* ἀπάθειαν ψυχῆς καὶ αὐτάρκειαν ἀρετῆς, *hoc est animũ trãquillũ, suaq; uirtute contentũ. Quos scopos etsi humana infirmitas attingere nõ põt: tamẽ qui moderatis ingeniis sunt, et se dociles rectæ rationi præbẽt, id assequi possũt, ut prauos affectus reprimãt, et uanas cupiditates coherceant, et maiore studio uirtutis & sapiẽtiæ inflãmentur: horũ præceptorũ per omnẽ ætatẽ memores & studiosi. Quæ mihi causæ fuerũt, hoc Philosophicũ opus potiùs, quã cõtentiones forenses (in quibus iam multũ tẽporis consumpsimus) auditoribus proponendi.*

De morte iudicandũ è sacris literis.

Philosophiæ Ciceronianę finis, Animus tranquillus, & sua sorte contẽtus.

VERBA

VERBA CICERONIS.

CVM defensionum laboribus, Senatorijsq; muneribus, aut omnino, aut magna ex parte essem aliquando liberatus: retuli me, Brute (te hortante maximè) ad ea studia, quæ, retenta animo, remissa temporibus, longo interuallo intermissa, reuocaui: &, cùm artium, quæ ad rectã uiuendi uiam pertinerent, ratio & disciplina studio sapientiæ (quæ Philosophia dicitur) contineretur: hoc mihi Latinis literis illustrandum putaui.

SENTENTIA PRIMA.

Defensionũ labores, & senatoria munera, sunt carcer quidam: ac dura & diuturna seruitus.

EXPLICATIO.

Ambitio tamen & auaricia in hanc plerosq; coniiciunt: officio & Reipublicæ studio (id quod omnibus præstandum erat) perpauci mouentur. Illis enim demptis, malunt plerіq; aut indulgere genio, aut suum agere negocium, quàm cum domesticis curis coniungere publicas, et ingrati populi ferre intemperias. Sed splendor consularis, & emolumenta pro- Ambitio & auaricia plures mouēt, quàm patriæ amor.

b 5 uinciarum

Defensionum labores. *uinciarum plerosq; incitabant. Defensionum porrò labores maximi sunt & difficilimi, si malam causam susceperis, patrocinio (ut Ouidius loquitur) maiorem: non tantùm ob uictoriæ desperationem: sed etiam propter conscientiam & famam. Nec abs re monet Isocrates Demonicum suum: ne ullius improbi negocij uel patronus uel adiutor esse uelit. Sed pragmatici è malis diuitum causis nostro seculo messem metunt uberrimam. Aequè difficile, ac potius multò difficilius est, uel in optima causa, sed iniquis præiudicijs oppressa, hominem quamuis innocentem, ac potius uirū optimum, inuisum tamen atq; inopem, præsertim contra potentes & gratiosos aduersarios, apud Tyrannicos, aut largitionibus corruptos, aut affectibus suis seruientes, aut imperitos iudices, tueri.* Accusationes dissimulatæ. *Eadem est & accusationum ratio: quas ita Cicero uelare ac dissimulare studuit, ut actiones Verrinas, sociorum, Antonianas, Reipublicæ defensiones, uideri uellet.* Senatoria munera. *Senatoria uerò munera præcipua sunt, saluti, tranquillitati, dignitati Reipublicæ (quam sincera religio, & honesta ciuiū disciplina cumprimis continent) consulere. Quod qua ratione fieri & possit & debeat: uiri prudentes è conditione temporum, suæq; ciuitatis*

ciuitatis statu, facilè perspicient. Alijs enim alia conueniunt: nec in genere describi satis possunt omnia: neque adeò huius instituti sunt.

SENTENTIA SECVNDA.

Ciceroni seruitus Reipublicæ, libertatem & ocium philosophandi peperit.

EXPLICATIO.

Appendix è tertio de officijs. Ad hanc scribendi operam omne studium operamq́; conuertimus, & plura breui tempore euersa, q̃ multis annis, stante Republica scripsimus.

Ciceroni propositum fuit, ingrauescente ætate, cum dignitate ocium. Sed is Philosophus fuit Cicero (ut è multis eius querelis apparet) qui dignitatem publicam huic ocio Philosophiæ longè anteponeret: τῇ φύσει πρακτικώτερος ὢν, ἢ θεωρητικώτερος: *& (si uerum sine inuidia dicere liceat)* φιλοτιμώτερος ἢ φιλοσοφώτερος: *ut qui* τὰ φιλοσοφούμενα, *quæ tractauit,* ἀπόγραφα, *quasi descripta à Græcis, appellarit. Fuit ergo illi* τὸ μὲν πολιτεύεσθαι ἔργον: τὸ δὲ φιλοσοφεῖν, πάρεργον, καὶ λόγων ἐπίδειξις, καὶ ῥητόρων ἀγών. *Hæc tantum abest, ut ad eleuandam Ciceronis autoritatem pertinere uelim: ut &*

Cicero agẽdi quàm scribendi studiosior.

Ciceronẽ magni faciendũ esse.

ut & tot eius lucubrationes intercidiſſe doleam: & C. Iulio Cæſari penè gratias agam, quòd illi, oppreſſa Republica, philoſophandi ocium fecit: & M. Antonio, qui eum inchoata perficere non ſiuit: ut nec Cæſarem coniurati ea exequi paßi ſunt, quæ ſplendidißimè & magnificentißimè in oratione pro M. Marcello exponuntur, uehementer iraſcar. Sed ille meam indignationem non pluris facit ſcilicet, quàm ego illorum obtrectationes, οἵτινες κορύζης τὴν ῥῖνα μεστοὶ ὄντες, *nec philoſophicā in autoribus interpretandis libertatem ferre poſſunt: & mancipati præceptis opinionibus, ſine iudicio quiduis & probant & improbāt:* ἄδρηστα ἀνδράποδα μᾶλλον ὄντες ἢ φιλόσοφοι.

Obtrectatores contemnendi.

TERTIA SENTENTIA.

Aut omnino aut magna ex parte eſſem aliquando liberatus.

EXPLICATIO.

Hac diſiunctione Cicero prudenter cauet anſam reprehenſionis. Nam & curia illi patuit: etſi non placuit inter eos ſententiam dicere, qui uiam ad curiam ignorarent: & regem Deiotarum, M. Marcellum, Q. Ligariū, aliosq́; fortaſſe plures, non quidem dignitate conſulari, ſed gratia potius ipſius Cæſaris &

amicorum

amicorum fretus, defendit. Significat etiam, hanc à se liberationem esse desideratam. Deferbuerat utiq; nonnihil in eo ambitionis, æstus: & imminuta erat, non restincta gloriolæ sitis: cùm (ut consentaneum est) prospiceret, se ex illustrata Philosophia maiorē, quàm è gesto consulatu laudem apud posteros consecuturum. Scripta Cicerōis gloriosa.

IIII. SENTENTIA.

Retuli me Brute (te hortante maximè) ad ea studia, &c.

EXPLICATIO.

Quanti M. Brutum, ob summum eius ingenium & singularem uirtutem morumq; suauitatē, Cicero fecerit: nemini, qui uel Epistolas eius, uel Fines, Oratorem, Claros oratores, Paradoxa, & has ipsas Tusculanas legerit, est obscurum. Ac philosophicæ lectionis ultrò studiosissimum fuisse Ciceronem, quis est qui nesciat? Ac ne ab illustranda quidem eâ Latinis literis, abhorruisse, æquè constat. Multum tamen ualent approbationes et incitationes eruditorum amicorum: fitq; in hominibus etiam, quod Ouidius scribit: Adhortationes amicorum, studia incitāt.

Acer & ad palmæ per se cursurus honores,
Si tamen horteris fortius ibit equus.

Me

Me quoq; D. Georgij Henischij, uiri doctissimi, Medici & Mathematici huius urbis, collegæ mei, ut hæc ederem (cùm iam ualedixissem Typographijs) uel cumprimis impulit autoritas. Accessit & Scholarcharum nostrorum approbatio.

V. SENTENTIA.

Studia Philosophiæ & eloquẽtiæ retinenda sunt animo: &, quamuis remissa temporibus, longo interuallo intermissa, reuocãda. Vel, referre nos per ocium ad bona studia debemus.

EXPLICATIO.

Appendix è primo de officijs. Ab actione (in qua uirtutis omnis laus consistit) sæpe fit intermissio: multiq; dantur ad studia reditus (scilicet homini Philosophico, discendiq; cupido) cùm agitatio mentis, quæ nunquam acquiescit: possit nos in studijs cognitionis, etiã sine opera nostra, continere.

Diuites ferè studia negligunt.

Hoc diuitum perpauci faciunt: qui, ductis uxoribus, cùm aliquam partem Reipublicæ attigerunt: adeò studia curare desinunt, ut plerisq; paulatim ea excidant, quæ adolescentes non infeliciter didicerunt. οὕτως ἐπικρατέστερα γέγονεν ἡ φιληδονία, καὶ φιλοχρηματία, τῆς φιλοσοφίας καὶ φιλολογίας. *Quòd si qui fortè*

fortè sunt, qui lectioni temporis aliquid impendere non grauentur: uernacula, aut Italica, aut Gallica, aut Hispanica, Latinis & Græcis, fontibus omnis doctrinæ uberrimis & limpidißimis, ferè anteponunt: κενόδοξοι μᾶλλον ὄντες ἢ φιλόσοφοι. *Sic enim doctrinam suam apud plures ostentare possunt. Sed quis hæc miretur? cùm* ἡ πενία, ἡ τὴν σοφίαν λαχοῦσα, *idem ferè faciat, rei familiaris uel tuendæ uel augendæ necessitatem* προφασιζομένη. *Sed ita nunc uiuitur:*

Barbara scripta Latinis & Græcis præferuntur.

Ταὶ ἀρεταὶ καὶ ταὶ σοφίαν νικαῦντι χελῶναι.
Δεινῆς τινὸς μισολογίας, τῆς τῶν ψευδοφιλοσόφων ψυχαῖς ἐμφωλευούσης.

VI. SENTENTIA.

Omnium artium, quæ ad rectam uiuendi uiam pertinent, ratio & disciplina studio sapientiæ, quæ Philosophia dicitur, continetur.

EXPLICATIO.

Appendix è 2 de officijs. Quid est, per Deos, optabilius sapientia? quid præstantius? quid homini melius? quid homine dignius? Sapientia autem est, rerum diuinarum & humanarũ, causarumq́ue, quibus hæ res continentur, scientia. Cuius studium (id est, Philosophiam)

losophiam) qui uituperat : haud ſanè intelligo, quid nam ſit, quod laudandū putet, &c.

Philoſophia, ſine cēſura theologica, labyrinthus eſt.

Nos Christiani Theologiam laudandam putamus: ſine cuius cenſura & lumine, quid eſt Philoſophia, niſi (ut Socrates aiebat) ambiguum quoddam ſomnium, et obſcuriſsimus diſcrepantium opinionum Labyrinthus? Vulgus autem hominum (quo nomine non tam agricolas & opifices, quàm purpuratos & torquatos eos complector, qui externum ſplendorem pluris faciūt, quàm internum decus) alto cachinno ſublato, Philoſophiam mendicis nobis (οὕτω γὰρ ἡμᾶς μικροπλώχους τινὰς ὄντας, αὐτοὶ μεγαλόπλωχοι ὑπάρχοντες, προσαγορεύουσι *) laudandam & colendam relinquent: ipſi uoluptates, opes, honores, gratiam principum, & altiorem dignitatis gradum celebrabunt & conſectabuntur. Vtinam uerò qui ſtudioſi appellantur, perſuaſum haberent, quod hîc Cicero dicit:* omnium artium rationem & diſciplinam, ad rectam uiuendi uiam pertinere: non ad ſordidum quæſtum. *Nam & Philoſophiam maiore ſtudio diſcerent: & uitam agerēt modeſtiorem: & ſapientiæ ſtudio nihil anteferrent. Neq; enim humana ſapientia (ut in Epicteto & alijs noſtris lucubrationibus oſtēdimus) intra*

ſuos

suos se fines continens, neq; arcanis æternitatis impudenter se ingerens, aspernanda est. Quam qui contemnit, quid nisi mentem suã contemnit? qua nihil maius & melius homini, Dei immortalis munere, datum est.

VII. SENTENTIA:

Sapientiæ studium sibi Cicero Latinis literis illustrandum putauit.

EXPLICATIO.

Appendix è prima Academica. Nunc sum ingressus res eas, quas didici, mandare monumentis: Philosophiamq; ueterem illam, à Socrate ortam, Latinis literis illustrare. È primo libro de Finibus. Quæ summis ingenijs exquisitaq; doctrina Philosophi Græco sermone tractarunt: ea Latinis literis mandamus. È primo de natura Deorum. Ipsius Reipublicæ causa, Philosophiam Romanis hominibus explicandam putaui: magni existimans interesse ad decus & laudem ciuitatis, res tam graues tamq; præclaras Latinis etiam literis contineri. È secundo de officijs. Maximis in malis hoc tamen assecuti uidemur: ut ea literis mandaremus: quæ nec erant nota nostris: & erant cognitione dignissima.

Reipublicæ interest, ciues erudiri.

VIII. SENTENTIA.

Non quia Philoſophia Græcis & litè ris & doctoribus percipi non poſſet.

EXPLICATIO.

Græca lingua cõtra Ciceronis iudiciũ cõtemnitur ab ijs, qui ipſum etiã Ciceronẽ cõtemnũt.

At has nunc pleriq;, ut ſuperuacaneas, ſiue ob Latina ſcripta (quibus ſe cõtentos eſſe dicunt) ſiue ob interpretum (etſi ſæpe non optimorum) copiam: quos nec ipſos legunt, ſuis quibuſdam practicis methodis contenti, καὶ ὡς μηδὲν πρὸς τὰ ἄλφιτα *facientes, aſpernantur: repudiata Ciceronis autoritate: qui ſemper Latina cum Græcis, ad ſuam utilitatem (id eſt, utiliter & magno cum fructu ſapientis eloquentiæ) ſe coniunxiſſe, uir conſularis, exacta ætate, gloriatur. Sed fruantur homines ignaui ſuo ocio: ambitioſi, uanitate: auari, pecunia: indigni Philoſophiæ theſauris: quibus eos Theologiam anteponere laudandum eſſet, ſi & theologicè uiuerent. Hiſtoriam uerò Philoſophiæ præferre, eſt (ne quid grauius dicam)* ἀνδρὸς ἀβελτέρου, *peruerſo iudicio pluris ea facientis, quæ perperam facta narrantur, quàm ea, quæ rectè ſapienterq; præcipiuntur. illud probarem, Theologiæ cenſuram Philoſophiæ adiungere, & exempla poëtarũ & hiſtoricorũ copulare cum utraq;.*

Theologia & hiſtoria cũ philoſophia cõiungendæ.

Obiter

Obiter notetur & constructio uerbi ἐλλειπτικῇ, Philosophia percipi potest Græcis & literis & doctoribus, id est, è Græcis literis & à doctoribus Græcis. Ita & alibi, nulla, inquit, ars literis percipi sine doctore potest, pro, è libris. E' quibus qui artem aliquã didicerunt, falsò gloriantur, se αὐτοδιδάκτους εἶναι: cùm ipsi libri sint muti quidã doctores. Etsi autem ijs uel industriæ uel laboris laus rectè tribuitur: felicius tamen & facilius discunt plerique, doctis magistris, & studiosis condiscipulis utẽtes. ἡ γὰρ ὁμιλία, secundum Euripidem, πάντων βροτοῖσι γίγνεται διδάσκαλος. Et uulgò negant, sibi quenq̃ bonum esse præceptorẽ.

Doctorũ consuetudo, mutæ lectioni præstat.

IX. SENTENTIA.

Sed meum iudicium semper fuit: omnia Romanos aut inuenisse per se sapientius, quàm Græcos: aut accepta ab illis fecisse meliora: quæ quidem digna statuissent, in quibus elaborarent.

Romanis suis Cicero principatum rerũ omniũ tribuit.

EXPLICATIO.

Hîc notandum est, non tam fortaßis ex arrogantia imperij, aut cæco quodam sui & suorum amore, scribere hæc Ciceronem, aut, quod facile est, ut Athenienses Athenis, ita Romæ Romanos laudare: q̃ attẽtionis ergò, &

ad commendationem scriptorum: ne ea propter copiam literarum Græcarum negligantur. Deinde τὴν προκαταληπτικὴν ὑπεξαίρεσιν, hoc est, exceptionem illam, prudenter esse additam & cautè, ad auertendam uanitatis suspitionem. Quòd autem hîc Cicero suis Romanis: id Plato in Epinomide Græcis tribuit, his uerbis: λάβωμεν δὴ, ὡς, ὅ,τι περ ἂν Ἕλληνες βαρβάρων πάρα λάβωσι: κάλλιον τοῦτο εἰς τέλος ἀπεργάζονται, hoc est, constare inter nos debet, quicquid Græci à Barbaris acceperint, id eos perficere & exornare. Est autē omnia inuenire per se sapienter, magni & acuti ingenij: ab alijs accepta facere meliora: nec socordis nec inertis. Quæ autem digna sint, in quibus elabores, non statui potest, nisi ab homine acri, & prauis affectibus incorrupto. Qui quia pauci sunt: quàm stultè & improbè pleriq; statuant, quis non uidet?

VERBA CICERONIS.

Enumeratio prẹstantiæ Romanorum.

NAm mores & instituta uitæ, resq; domesticas ac familiares nos profectò & melius tuemur & lautius. Rem uerò publicam nostri maiores certè melioribus temperarunt & institutis & legibus. Quid loquar de re militari? in qua cùm

cùm uirtute noſtri multum ualuerunt, tum plus etiam diſciplina. Iam illa quæ natura non literis aſſecuti ſunt, neq; cum Græcis neq; ulla cum gente ſunt conferenda. Quæ enim tanta grauitas? quæ tanta conſtantia? magnitudo animi? probitas? fides? quæ tam excellens in omni genere uirtus in ullis fuit, ut ſit cũ maioribus noſtris comparanda?

EXPLICATIO.

Excellentia illa Romanorum, demonſtratur enumeratione ἀναποδείκτῳ ἢ αὐτοπίστῳ*: quòd cùm rerum teſtimonia adſint, non opus ſit uerbis. Potentiam armis partam ignorabat nemo ea ætate: cætera è monumentis hiſtoriarum ſatis erant nota doctis. Ac ipſum urbis conditorem Romulum non minus præſtitiſſe ciuili prudentia, quàm belli armis, in Archæologia ſua docet Dionyſius Halicarnaſſeus. Recenſet autem Cicero* 1. *Mores & inſtituta uitæ, id eſt, diſciplinam priuatã, quæ profectò maximi momenti eſt.* 2. *Res domeſticas ac familiares, id eſt,* τὴν οἰκονομίαν*: ad quam etiam ſuperiora pertinent.* ἔστι δὲ ἡ μὲν οἰκονομία, μικρὰ πόλις: ἡ δὲ πόλις, μεγάλη οἰκονομία, *hoc eſt, eſt autem familia, parua*

quædam ciuitas: ciuitas uerò magna quædã familia. Neq; unquam Respublica præclara erit, nisi honesta fuerit priuata disciplina. 3. Reipublicæ instituta & leges, id est, τὰ πολιτικὰ καὶ δικαστικά 4. Rem militarẽ, quæ constat uirtute & disciplina: & pars est τῆς πολιτικῆς, sicut & ἡ νομικὴ, καὶ ἡ δικαστικὴ, καὶ ἡ ῥητορική. Est sanè militia nunc honorata, qa perpetua ferè bella geruntur. Sed est inuentum Diaboli, mendacis & homicidæ, & pœna atrocißima superbiæ, auariciæ, libidinum, impietatis. 5. Excellentiam ingeniorũ & animorum, id est, sapientiam & uirtutem insignem, quæ cæterarum omnium laudum efficientes causæ statui poßunt.

Bellum, inuentũ diaboli.

X. SENTENTIA.

Mores & instituta uitæ, resq; domesticæ ac familiares & benè tuendæ sunt & lautè.

XI. SENTENTIA.

Respublicæ optimis temperãdæ sunt & institutis & legibus.

EXPLICATIO.

Dißimulat hic Cicero, quantum à Maiorũ institutis posteri degenerarint: quàm exigua legum fuerit autoritas, quàm corrupti mores,

Cicero uitia sui temporis hoc loco dissimulat.

mores, de quibus & Liuius. Nuper, inquit, diuitiæ auariciam: & abundantes uoluptates, desiderium per luxum atq; libidinem pereundi perdendiq; omnia inuexere. Sic

Armis præcipuè Romana potentia creuit
Et cecidit luxu, nequiciæq; malo.

XII. SENTENTIA.

In re militari cùm uirtute Romani multum ualuerunt, tum plus etiã disciplina.

EXPLICATIO.

Non modò bellica uirtus intelligatur: cuius est (ut apud Liuium ait C. Mutius) & ferre & pati fortia: sed & moderatio uictoriæ, & clementia erga uictos, & fides seruata etiam hostibus. Bellica uirtus. *Disciplinæ autem seueritas (ne atrocitas dicam) quanta fuerit: ostendunt Manliana imperia, & Appianæ militum decimationes.* Disciplina militaris. *Quibus rebus magnas non Europæ tantùm, sed & Africæ & Asiæ partes in potestatem suam redegerunt. Obseruentur obiter rerum et personarum collationes: Ea cum nulla gente sunt cõferenda: &, quæ uirtus sit cum Maioribus nostris cõparanda. Sic in Oratore: Maiore mihi ingenio uidetur esse Isocrates, quàm ut cum Orationibus Lysiæ compareteur-*

XIII. SENTENTIA.

Quædam natura, quædam literis (id est, institutione doctrinæ, cum qua imitatio, & exercitatio coniuncta est) assequimur.

EXPLICATIO.

Tria ad omnem excellentiam necessaria. *Notentur diligenter tria illa, quæ ad omnem uirtutis & doctrinæ excellentiam requiruntur: quæq́ hominem non stupidum, & in suimetipsius, & in aliorum cognitionem deducunt: ab alijs suscipiendis deterrent: ad alia, bona cum spe aggredienda, cõfirmant. Ea*

1. Naturę bonitas. *sunt, α. ἡ φύσις, φυσικὴ δύναμις, τὸ πεφυκέναι πρός τι, εὐμοιρία φύσεως, θεία τις μοῖρα, id est, naturæ bonitas, & generosa indoles, ingenium diuinitus datum, & uoluntate & facultate cognoscendi agendiq́ instructum. Huic opponitur ἀδυναμία φυσική, τὸ ἀποπεφυκέναι: quando & uoluntas languet, & torpet ingenium: aut, ut excitata sit uoluntas rei alicuius splendore & dignitate, uires tamen & perficiendi facultas desunt: exemplo sint, Homerus & Chærilus, uterque poëta: Achilles & Nireus, uterq́ bellator: sed alteri quidem præstantes: alteri parùm celebres. Neq́ uerò hæc in uirtutibus & artibus tantùm:*

tùm: sed etiam in uitiis & ruditate, in commodis corporis & incommodis, in rebus fortuitis quoque permultum ualent. De quibus sunt sagaces coniecturæ Astrologorum.

Β'. Ἔθος, ἄσκησις, γυμνασία, μελέτη, μίμησις, φιλοπονία, τὸ εὖ ἦχθαι, τὸ τελειῶσθαι περί τι, *id est, consuetudo, exercitatio, imitatio, educatio honesta, industria, studiũ, diuturnus usus. Quæ cùm ad naturam accesserũt: gignũt* ἕξιν δυσμετακίνητον, *hoc est, ea quasi uestigia & animis & corporibus imprimũt, quæ non facilè deleri possunt. Huc pertinent* νόμος καὶ χώρα, *leges, mores, & instituta ciuitatũ, sodalitates item & commercia: quæ sunt uel efficacißima disciplina.* II. Assuefactio & exercitatio, & imitatio.

Γ'. Λόγος, παιδεία, διδασκαλία, φιλοσοφία, *id est, ratio, institutio, eruditio, doctrina: quæ & naturam expoliũt, illustrant, augẽt: & exercitationem atque imitationem ducũt, moderantur, gubernant. His quartum addi potest: quo destituta multa præclara ingenia in obscuro latent,* εὐπορία, *opes tantæ, quæ sumptus, ocium, & instrumẽta, doctrinæ & exercitationi necessaria, suppeditent. Sed multi, in quibus acre ingenium est, & strenuus animus, uel sine his externis adiumentis, altius ascenderunt, etiam iis, quibus abundè* III. Institutionis diligentia. IIII. Mediocres opes.

undè ſuppeditata omnia fuerunt: ut naturæ immortali fortuna mortalis ceßiſſe uideatur. Sed rectè eos beatos ferunt, quorum uirtuti fortuna coniuncta eſt.

XIIII. SENTENTIA.

Virtutes principũ.

Magna grauitas, magna cõſtantia, magnitudo animi, probitas, fides, excellens in omni genere uirtus in principibus eſſe debet.

EXPLICATIO.

Cùm tantùm ſuis maioribus Cicero tribuat: libet & Liuij teſtimoniũ aſcribere. Is, aut me, inquit, amor negocij ſuſcepti fallit: aut nulla unquam Reſpublica nec maior nec ſanctior, nec bonis exemplis ditior fuit: nec in quam tam ſerò auaricia luxuriaq́; immigrauerint: nec ubi tantus ac tam diu paupertati ac parſimoniæ honos fuerit. Adeò quantò rerum minus: tantò minus cupiditatis erat. Si hæc cõſiderarent principes: non tantùm equitare & uenari docerent liberos ſuos. Quæ autem ſit excellens in omni genere uirtus, Philoſophorum ſcripta docent, nec minus Iſocratis & præcepta & laudationes, & conſilia. Iuriſprudentia uerò quid iuſtum, quid iniuſtum ſit, prolixè & accuratè tradit.

XV. SENTENTIA.

Doctrina Græcia nos & omni literarum genere superabat.

Doctrinæ palmá Græcis concedit Cicero.

EXPLICATIO.

Hoc quasi totũ seu genus est: cui subijciuntur siue partes siue species: 1. poësis. 2. pictura. 3. Musica. 4. Geometria, & reliquæ Mathematicæ disciplinæ, κατ' ἐξοχὴν sic appellatæ, propter docendi discendiq́ certitudinem. 5. Eloquentia. 6. Philosophia: quæ una reliquarum artium omniũ quasi parens & nutricula est. In hac recensione, poëseos & eloquentiæ laudẽ ita concedit Græcis, ut Romanis utranq́ communem esse uelit.

XVI. SENTENTIA.

In quo erat facile uincere non repugnantes.

Non uincit, nisi qui certat.

EXPLICATIO.

Hîc respondere Græci queãt, facile esse, addere inuentis: sibiq́, si non perfectionis (quanquam eam quoq́ sibi iure uendicare poßint) at inuentionis & antiquitatis laudem deberi. Deinde iniquũ esse & stultũ, captare laudẽ ex ignaua cessatiõe. Pugnæ enim & uictoriæ deberi triũphũ, nõ desidiæ & negligentiæ.

VERBA CICERONIS.

Nam cùm apud Græcos antiquissimũ

è do-

Antiqnitas & eruditio poetarum commendatur.

è doctis genus ſit poetarum (ſiquidem Homerus fuit & Heſiodus ante Romã conditam: & Archilochus regnante Romulo) ſerius poeticam nos accepimus. Annis enim ferè DX. poſt Romam conditã Liuius fabulam dedit, Appio Claudio Cęci filio, M. Tuditano Conſulibus, anno ante natum Enniũ, qui fuit maior natu, quàm Plautus & Næuius. Serò igitur à noſtris poetæ uel cogniti uel recepti. Quanquam eſt in Originibus, ſolitos eſſe in epulis canere conuiuas ad tibicinem de clarorum hominum uirtutibus. honorẽ tamen huic generi non fuiſſe declarat oratio Catonis in qua obiecit ut probrũ Marco Nobiliori, quòd is in prouinciã poetas duxiſſet. Duxerat aũt Conſul ille in Aetoliã, ut ſcimus, Enniũ. Quò minus ergo honoris erat poetis, eò minora ſtudia fuerũt. Nec tamẽ ſi qui magnis ingeniis in eo genere extiterũt, nõ ſatis Græcorum gloriæ reſponderunt.

XVII. SENTENTIA.

Apud Græcos antiquiſsimum è doctis genus eſt poetarum.

EXPLICATIO.

Si docti ſunt poetæ: non tantùm fabulas & nugas

nugas tractāt. Si antiquissimi: probabile est, eos cōplures sententias à patriarchis & prophetis acceptas uersibus suis esse complexos. Quàm multa præclara præcepta habent Hesiodus, Philolaus, Theognis, Phocylides? Homerum uerò pleriq; docti censent omnē Philosophiam, omnes disciplinas scriptis suis cōprehendisse: & Oceanum quendam esse omnis doctrinæ: unde posteriores non poetæ modò & oratores, sed literati omnes, ipsiq́; adeò Philosophi suam eruditionem deriuarint. Est & illud obseruandum, ante Pherecydem Scyrium, Pythagoræ præceptorem, circa tempora septem Græciæ Sapientum, nonnullos existimasse, nullum extitisse scriptum solutæ orationis. Vnde apparet, quanti ueteres numerosam fecerint orationē: ut quæ & delectationē singularē haberet: et memoriā, omnis doctrinæ thesaurū, nō mediocriter adiuuaret. Quapropter ego facilè patior, ac potiꝰ probo & laudo eos, qui præcepta artiū uersibus iis, quos res tulit, cōplecti studuerunt.

Pherecydes Scyrius solutæ orationis primus scriptor.

XVIII. SENTENTIA.

Serò à Romanis poetæ sunt uel cogniti uel recepti.

EXPLICATIO.

Ergo antiquissimo è doctis genere ad annos

DX. *ca-*

D X. *caruerunt*, ὀψιμαθεῖς γινόμενοι καὶ ἡμιβάρβαροι. *Nostri uerò Germani ita nunc ferè student, ut propediem* ὁλοβάρβαροι καὶ θηριώδεις *fore uideantur.*

XIX. SENTENTIA.

Homerus fuit & Hesiodus ante Romam conditam.

EXPLICATIO.

Chronologiæ. *Præter Eusebij Chronicon, mendosum admodum, Chronologiæ cõplures extãt. E quibus pleriq; docti Functianam maximè probant: cuius Epitomen confecit Chytræus. Ad rationẽ temporũ, quæ lux est historiæ, multũ faciũt & Genealogiæ Rineccij, & Clementis Schuberti Scrupuli Chronicorum. Eberi uerò & Beutheri Calendaria historica & Fasti, iucundissimã habent, non annorũ modò, sed & mensium & dierum annotationem.*

XX. SENTENTIA.

Apud ueteres, soliti fuerunt, in epulis, canere conuiuæ ad tibicinem, de clarorum hominum uirtutibus.

EXPLICATIO.

Rusticana Musica. *Rudis utiq; fuit illa Musica, qualis fortasse & Germanorũ nostrorum quondam fuit: & adhuc est aliquãdo in conuiuijs rusticorum: quali & ipse in syluæ Hercyniæ recessib. semel interfui,*

interfui, exorato uicino rustico, cuius uocem & artem laudabã, ne & pro me canere recusaret. Qualiscunq; autẽ ille mos sit: (largiora enim pocula sæpe extra modestiæ limites euagantur) longè certè præstat immanibus poculis, & rixis, & obtrectationibus, & digladiationibus. Quòd si uirtutes non bellicæ tantùm (necessariæ magis quàm optabiles. Nam Et bellica & ciuilis uirtus ornanda est.

— Pax optima rerum
Quas homini nouisse datũ: pax una triũphis
Innumeris potior)

sed etiam pacis artes, probiq; mores celebrantur: ista res exemplo quoq; prodest, & ad imitationem nonnullos incitat.

XXI. SENTENTIA.

Honos poetis non fuit, quos in prouinciam duxisse, ut probrum, obiectum est consuli.

EXPLICATIO.

Solẽt artifices ægrè ferre, sua studia reprehendi: cùm ipsi potius reprehendãtur, sua studia malis moribus deformãtes. Qua de causa & poëtas fuisse Romanis inuisos apparet, ut ebriosos & fanaticos. De Ennio tamẽ miror, quem non tantùm propter ingenium, sed etiam ob morũ probitatẽ, summi uiri magnifecerunt, adeò ut hoc de eo memoretur: Artifices ipsi deformant artes suas malis moribus.

Ennius

Ennius emeruit Calabris in montibus ortus
Contiguus poni, Scipio magne, tibi.

Sed fortasse Cato, ὁ πανδλακέτης, accusatorio more, abususq́; ineptis indoctorum iudicum præiudiciis, aduersarium eo nomine reprehendit, quo potius laudandus esset.

XXII. SENTENTIA.

Quò minus honoris erat poetis: eò minora studia fuerunt.

EXPLICATIO.

Linguæ eruditæ, & ingenuæ artes frigẽt hodie apud Germanos.

Sic nostra ætate frigent studia linguarum, Mathematum, ipsius denique Philosophiæ: quia parùm honoris illis est: hoc est, quia harum rerum studiosi, uel contemnuntur, uel negliguntur, uel certè malignis præmiis afficiuntur. In his ergo studiis ij ferè soli elaborant, quos aut natura excelsos quosdam & alta spectantes, humanaq́; contemnentes genuit: aut casus quidam, et angustiæ rei familiaris ineluctabiles, in hoc quasi ergastulum compulerunt.

XXIII. SENTENTIA.

Non, si qui magnis ingeniis in re poetica extiterunt, non satis Græcorum gloriæ responderunt.

EXPLICATIO.

Difficile iudiciũ est de iis, qui ætatem Ciceronis

ronis antecesserunt. Horatio certè nec Lucilius nec Plautus admodum probantur: & Ouidio teste, fuit Comparatio poetarum difficilis.

Ennius ingenio maximus, arte rudis.

De æqualibus Ciceronis, eoq́; posterioribus, extant Quintiliani & aliorũ censuræ. Sed, quicquid illi dicant: subinde personant aures meæ Horatianis illis uersibus:

Graiis ingenium, Graiis dedit ore rotundo
Musa loqui, præter laudem nullius auaris.

VERBA CICERONIS.

AN censemus, si Fabio, nobilissimo homini, laudi datũ esset quòd pingeret: non multos etiã apud nos futuros Polygnotos & Parrhasios fuisse? Honos alit artes, omnesq́; incenduntur ad studia gloria: iacentq́; ea semper, quæ apud quosq́; improbantur. Summam eruditionem Græci sitam censebant in neruorum uocumq́; cantibus. Igitur & Epaminondas (princeps meo iudicio Græciæ) fidib. pręclarè cecinisse dicitur: Themistoclesq́;, aliquot antè annis, cùm in epulis recusasset lyram, est habitus indoctior. Ergo in Græcia musici floruerunt: discebantq́; id oẽs: nec, qui nesciebat, satis excultus doctrina putabatur. In summo Honos alit artes: neglectio, fame enecat.

mo apud illos honore Geometria fuit. Itaque nihil Mathematicis illuſtrius. At nos metiendi ratiocinandiq́; utilitate huius artis terminauimus modum. At contrà Oratorem celeriter complexi ſumus: nec eum primò eruditum, aptum tamen ad dicendum. pòſt autem etiam eruditum. Nam Galbam, Africanum, Lælium, doctos fuiſſe memoriæ traditum eſt: ſtudioſum autem eum, qui hos ætate anteibat, Catonem: pòſt uerò, Lepidum, Carbonem, Gracchos: deinde ita magnos noſtram ad ætatem ut nõ multum aut nihil omninò Græcis cederetur.

Ars oratoria Romanis grata.

XXIIII. SENTENTIA.

Fabio, homini nobiliſsimo, laudi datum non eſt ꝙ pingeret (τὸ ζωγραφεῖν.)

EXPLICATIO.

Mercenaria in eo opera potuit reprehẽdi: ſtudiũ uerò ipſum, ad quod naturæ nutu ferretur, quoq́; honeſta oblectatione uteretur, uituperare, neſcio cuius ruſticitatis fuerit. Ego picturam, architecturam, τὴν τε πλαστικὴν, καὶ χυμικὴν (τὴν ἰατρικὴν λέγω, ἀλλὰ μὴ τὴν καπνοχρυσοποιητικὴν) καὶ τορευτικὴν, & ſi quæ ſimiles ſunt. non inuitus in artium

Etiam aliæ liberales artes, præter illas ſeptem.

libe-

liberalium numerum admiserim: cùm plus habeant ingenij, quàm laboris: ea tamē adhibita moderatione, ut ne interim officij munus negligatur: utq́; sint ista ἡδύσματα μὲν, οὐχὶ δὲ ἐδέσματα.

XXV. SENTENTIA.

Honos alit artes: omnesq́; incenduntur ad studia gloria: iacentq́; ea semper, quæ apud quosq́; improbantur.

EXPLICATIO.

Sic Plato ἐν πολιτειῶν: ἀσκεῖται δὴ τὸ ἀεὶ τιμώμενον, ἀμελεῖται δὲ τὸ ἀτιμαζόμενον. Honos aūt intelligatur, non tantùm externa illa significatio uerborum & gestuū: sed etiā præmia luculenta, & splēdidæ remunerationes: quibus Italicæ Academiæ non Iurisconsultos tātùm & Medicos: sed Mathematicos etiam & Philosophos, atq; adeò Grammaticos (qui per Germaniam passim esuriūt) afficere, atq; ita liberalium ingeniorum studia & uoluntates excitare solent. Quæ tamen importunitate quorundam balatronum & scurrarū, penitus restingui, non mirū esset. Italorum erga doctos liberalitas.

XXVI. SENTENTIA.

Summam eruditionem sitam Græci censebant in neruorum uocum'que canti-

cantibus. Item. In Græcia Musici floruerunt: discebantq; id omnes, nec, qui nesciebat, satis exculrus doctrina putabatur Et, Themistocles cùm in epulis recusasset lyram, habitus est indoctior.

EXPLICATIO.

Themistociea Musica.

Antiquis temporibus ijdem apud Græcos & Musici, & uates, & sapientes iudicabantur. Themistocles autem neque cantare se, neque fidibus didicisse: uerùm amplissimam opulentissimamq; Rempublicam sese scire facere iactauit. Magnis uiris Musica (ut de pictura & cæteris dictum est) non ἔργον *sed* πάρεργον *esse debet:* ἥδυσμα *non* ἔδεσμα. *Et est ea (ut Homerico uerbo utar) iucundum* ἐπίθημα δαιτός. *Sed nullum est iucundius, nullum utilius conuiuiorum condimentum, quàm faceti & eruditi sermones. Nam neruorum uocumq; cantus, id est, symphoniam & organa, summam eruditionem iudicare: potorum, & muliercularum, & puerorum potius est, quàm grauium uirorum et Philosophorum. Sed uidetur* παιδεία *hîc* εἰδικῶς *accipienda, de rebus ad hilaritatem conuiuiorum pertinentibus,* καὶ πρὸς τὸν ὁμιλητικὸν τρόπον. *Sic & id quod sequitur accipio. Musicam qui nesciebat, non satis excultus*

Erudita & iucũda cõuiuiorum colloquia.

cultus doctrina putabatur. Et est sanè uel ignauiæ, uel morositatis, aut inscientiæ cuiusdam, neque fidibus didicisse, neque ex arte posse canere: quo nomine & ipse meæ puerili melancholiæ, libris tantùm dies noctesq; incumbenti, sæpe succenseo. Quanta enim ea nunc esset incommodorum ualetudinis atq; ætatis leuatio? Sunto igitur adolescentes me prudentiores, & maturè discant, quò seueritatem studiorum quasi demulceant & leniorem reddant. Musica studiorũ condimẽtum.

XXVII. SENTENTIA.

Epaminondas, princeps Ciceronis iudicio, Græciæ. Epaminõdas.

EXPLICATIO.

Si uera sunt, quæ de eo scribuntur, omnibus ego quoq; Græcorum imperatoribus eum antepono: ut & in commentariis Officiorum me scripsisse memini.

XXVIII. SENTENTIA.

In summo apud Græcos honore Geometria fuit. Itaque nihil Mathematicis illustrius.

EXPLICATIO.

At iisdem nunc in plerisq; Germaniæ Academiis, nihil obscurius, nihil contemptius. In causa sunt ii, qui rerum ibi potiuntur, pragmati- Mathematum contemptus.

gmatici, ἀγεωμέτρητοι τάς τε διανοίας καὶ τὰ ἤθη ὑπάρχοντες. Qui adolescentiæ studia adeò non incendunt, ut ea prorsus extincta uelle uideantur.

XXIX. SENTENTIA.

Romani, metiendi ratiocinandiq; utilitate Mathematicæ artis terminarunt modum.

EXPLICATIO.

Geometria ergo usi sunt ad architecturã, agrorũq; dimensionẽ, & ad castrametandũ, obseruãdaq; auguria: Arithmetica ad rẽ familiarẽ & reditus publicos, acceptiq; & expensi tabulas. Sed istum morẽ officere doctrinæ Romanæ, queritur Horatius his uersibus:

Lucri studium cum doctrina malè iungitur.

Romani pueri longis rationibus assem
Discunt in partes centum diducere: dicat
Filius Albini, si de centusse remota est
Vncia, quid superat? & reliqua.

Debent enim adolescentes artem illius poëticam ad uerbũ ediscere. Idem Satyra 6. lib. 1.

Causa fuit pater his: q macro pauper agello
Noluit in Flaui ludum me mittere: magni
Quò pueri magnis è centurionibus orti
Læuo suspensi loculos tabulamq; lacerto
Ibant octonis referentes Idibus æra.

Itaque Romani τὸ θεωρητικὸν (quod est philosophorum) neglexerunt: τὸ πρακτικὸν καὶ

ποιητικὸν

ποιητικὸν (quod est mercatorum & opificum) sunt amplexi : mercenariam secuti καὶ βάναυσον, & penè seruilem (si dicere liceat) non liberalem & ingenuam eruditionem : παῦ τὸ περίεργον περιχάψαντες (si tamen cognitio causarum, quæ sola scientiam gignit, ut earundem ignoratio ἄλογον τριβὴν, tanquam superuacanea reÿcienda est) ut nunc fit apud nos: ubi à barbaris barbarici hi uersiculi celebrantur: Esurit ars *(id est, Philosophia, & artes liberales, & studia linguarum)* decreta tument *(id est, ius pontificiũ)* lex lucra ministrat *(id est, iurisprudentia seu ius ciuile.)* Pontificat Moses *(Theologia olim pontificias dignitates conferebat: nunc natales & gratia)* thalamos Medicina subintrat. Sordidi uersus auarorum hominum.

Ergo quòd olfaciat stercus lotiumq́ Tyranni
Cælitibus similis sit Medicina Dÿs?

Sin muliercularum thalami intelliguntur: ô beatos Medicos adulteros, quos iudicabit Deus.

Ascribamus & alteras elegantias.

Dat Galenus opes: dat fuluũ Bartolus aurũ *(uide ne nigrũ Orcũ, si sis iniusticiæ sacerdos, legum contortor bonorum extortor.)* Ex alÿs paleas *(Ecce ambitiosis et auaris hominibus,*

minibus, religio, uirtus, ſapientia, eloquẽtia, paleæ ſunt: quia illis ſapientia eſt acquirendæ pecuniæ intelligentia.

Ταὶν δ' ἀρετὰν καὶ τὰν σοφίαν νικᾶντι χελῶναι,
Καὶ βοῦς καὶ γλαῦκες καὶ τράγοι ἠδὲ κύνες.

Hoc eſt,

Virtutem ſophiamq́; ſimul, teſtudo bouesq́;
Noctua cum canibus uicerit atq; capris

Nomiſmata intellige, quorum typus eſt teſtudo, bos, noctua, caper, canis, quæ uirtuti & ſapientiæ anteponuntur) ex iſtis *(Medicina & Iuriſprudentia)* collige grana *(id eſt, opes & dignitates: quæ te mox ad ſuperos euehent, & facient Deum. Paleæ uerò quas uera Theologia donat, quæ eſt bona conſcientia: quas Philoſophia, qui eſt ſua ſorte contentus animus. nihil ſcilicet ad rẽ faciũt: neq; iſti ſemidei curãt talia. Quod ſatis eſt ſapiunt. Fruãtur ergo illi ſuis granis, ut formicæ Indicæ: nos paleas noſtras æqui boniq́; faciamus.*

Πολλοί τοι πλουτοῦσι κακοὶ, ἀγαθοὶ δὲ πένονται,
Ἀλλ' ἡμεῖς τούτοις οὐ διαμειψόμεθα
Τῆς ἀρετῆς τὸν πλοῦτον. ἐπεὶ τὸ μὲν ἔμπεδον αἰεί:
Χρήματα δ' ἀνθρώπων ἄλλοτε ἄλλος ἔχει.

Qua in ſententia cùm profanus poeta Theognis fuerit: quantò magis eadem Chriſtianis Philoſophis eſt tenenda? eoq́; conuerſionem

no-

noſtram qualemcunq; aſcribamus:

Sæpe malos Fortūa beat: premit acris egeſtas
Sæpe bonos, cacæ ſortis ab arbitrio.
Sed nō propterea nos permutabimus unquā
Virtutes opibus, quas breuis hora rapit.
Certa manet nobis poſſeßio noſtra: nec ullis
Viribus eripitur ſurripiturq; dolis.

XXX. SENTENTIA.

Oratorem celeriter cōplexi ſunt Romani.

EXPLICATIO.

Quia poſt exactos reges, populare imperium Romæ (ſi quis uerè æſtimet) conſtitutū fuit: tum maximè, ubi tribuni plebis rerum potiti fuerūt. In liberis autem ciuitatibus (ſi tamen libertas dicenda eſt infimæ plebeculæ tyrannis) dominatur eloquentia: & plerunq; populum in multa delicta & peccata impellit, in multas calamitates conijcit. Orator enim, idemq; uir bonus & ſapiens, rara ſemper auis fuit: ipſis etiam & Græcis & Romanis oratoribus teſtibus. Vnde et illa prouerbia extiterunt: ut nulla alauda criſta careat: ſic nullum eſſe oratorem, qui nō habeat aliquid ambitionis: &, quemadmodum draco non exiſtat, priuſquam multos deuorarit ſerpentes: Oratorum ſuſpecta ingenia.

tes: sic magnum oratorem, non nisi depreßis aut oppreßis æqualibus, existere. Exemplis ueterum nihil opus est: prudentes nostram ætatem cõsiderẽt. Sed manũ de tabula: ac potius Hipponactei epitaphij præceptũ obseruetur.

Nõ iritandi crabrones.

Ἡσυχῇ παρά μειψον, ὁδοιπόρε. μή ποτ' ἐγείρῃς
Τὰς σφῆκας, τύμβῳ τῷδε ἐφεζομένας.

I præter tacitus (moneo) ne forte, uiator,
Extimules uespas, quas tegit hic tumulus.

XXXI. SENTENTIA.

Nec eum primò eruditum: aptum tamen ad dicendum: pòst aũt etiã eruditũ.

EXPLICATIO.

Olim sine Græcis literis nemo doctus habebatur.

Eruditos appellat, qui à Græcis rhetoribus artis dicendi præcepta perceperãt. Aptos, qui ingenij ui, dicendiq; exercitatione id consequuti erant, ut quid rebus, locis, temporibus, personis conueniret, intelligerent & præstarent. Iudicium autem Ciceronis de suis oratoribus censere, & Græcos Latinis aut opponere aut anteponere, non est nostrum. Sunto sua cuiq; pulchra (modò ne Φιλαυτία modum omnem excedat) & ipsum summum esse oratorem oportet, qui summos oratores uelit inter sese contendere. Et extant hac de re prolixa & uaria nostri autoris scripta.

XXXII.

XXXII. SENTENTIA.

Philoſophia iacuit uſq; ad hanc ætatem: nec ullum habuit lumen literarum Latinarum.

Ciceroni Philoſophiæ illuſtratori gratia debetur.

EXPLICATIO.

Lactantius citat Catulum in Hortenſio dicentem: Malle ſe unum paruum de officio libellum: quàm longam orationem pro ſeditioſo homine Cornelio. In eo igitur Cicero nõ minus de poſteritate bene meritus eſt, quàm de ſua ætate, Catilina & Clodio oppreſſis: rectè & pater patriæ, & Romanæ eloquentiæ parens appellatus. Sed nec abſoluere quæ inſtituerat, uel πολυπραγμοσύνη πολιτικὴ, uel proſcriptio triumuiralis, optimum ſenem paſſa eſt: & multa eius præclara monimenta nobis inuidit

— Tempus edax rerum.

Sed quid prætermiſſa et amiſſa deploramus? ac non potius iis quæ ſuperſunt, ac paruo ære paſſim proſtant, utimur & fruimur?

XXXIII. SENTENTIA.

Quæ (Philoſophia) illuſtranda & excitanda nobis eſt.

EX-

EXPLICATIO.

Artes ut iaceant.

Prius est iacentem tollere, & à contemptu uindicare: posterius, illustrare. Sed in illo penè plus est negocij quàm in hoc. Iacet porrò Philosophia (ut & Theologia) non tam cùm negligenter eius studium, quàm cùm & dicendo & scribendo illustrata, eius præcepta ita contemnuntur, ut cum uita & moribus mirabiliter pugnet oratio.

XXXIIII. SENTENTIA.

Vt si occupati profuimus aliquid ciuibus nostris, prosimus etiam (si possumus) ociosi.

EXPLICATIO.

Amor patriæ.

O praeclarum institutum, uiro bono, ac sapiente dignissimum, & in ocio & in negocio de publica utilitate potius, quàm de priuatis commodis cogitandi. Notandum hic, studia literarum (quam ignauia nostra maximam occupationem esse censet) ocium à Cicerone dici: ut & à Græcis σχολὴν, & à Latinis ludũ: occupationum autem nomen tribui non tam domesticis & familiaribus negocijs (quæ & ipsa Romani proceres in ocij parte numerarunt) quàm defensionum laboribus, & senatorijs muneribus, & bellis atq; prouincijs administrandis.

Ocium literatorũ.

Negocia ueterum.

XXXV. SENTENTIA.

In quo eò magis est nobis elaborandum, quòd multi iam esse Latini libri dicuntur, scripti inconsideratè: ab optimis quidem illis uiris, sed non satis eruditis.

Mali scriptores à studio legendi plerosq; deterrent.

EXPLICATIO.

Appendix è prima Academica. Didicisti, Varro, non posse nos Amafanij aut Rabirij similes esse: qui nulla arte adhibita, de rebus ante oculos positis, uulgari sermone disputãt. Nihil definiunt: nihil partiuntur: nihil apta interrogatione concludunt: nullam deniq; artem esse nec dicendi, nec disserendi putant. Nos autem præceptis Dialecticorum & oratorum (quoniam utranq; uim unam esse nostri (Academici putãt) sic paremus ut legib. Vt suprà Romanos Græcis antecellere dixit: ijsdemq; sese prætulit: sed obscurius, & quasi dissimulanter: ita hîc apertè, etiam Romanis, Epicureæ sectæ scriptoribus, se anteponit: cùm propter artificium disserendi & dicendi: in definitionibus, partitionibus, argumentationibus, ornatuq; uerborum & sententiarum, positum: tum ob locorum, quos tractauit, dignitatem. Res ante oculos positas quas dicat, non satis assequor: nisi fortè uoluptates

corporis

corporis intelligat, & sensus, ad quos Epicurei omnia, tanquam certissimos & unicos iudices ueritatis, referebant. Nam atomi quidem uix animo, ac ne uix quidem comprehendi possunt: in oculos certè nequaquam incurrunt. Vulgarem porrò sermonem uocat, ornatus oratorij expertem dictionem. Sic in epistola quadam iocatur, uerba sibi deesse non tantùm oratoria, sed etiam popularia. Notum porrò est, delectum uerborum, originem esse eloquentiæ: ornatum uerò in figuris, affectibus, amplificationibus consistere.

XXXVI. SENTENTIA.

Eloquentia nō semper cū eruditione cō iungitur.

Fieri autem potest, ut & rectè quis sentiat, & id, quod sentit, politè eloqui non possit.

EXPLICATIO.

Aliud est ἡ διανοητικὴ, aliud ἡ ἑρμηνευτικὴ δύναμις. Etsi autem hæ plerunque cohærent, secundum illud:

Dictio præuisam rem non inuita sequetur:

& in sua quisque arte disertus esse dicitur, tamen aliud est, esse loquacem, aliud disertum, aliud eloquẽtem. Quòd si quis ἀρνητικῶς hæc accipienda censet, καὶ ἐρωτηματικῶς: is sua fruatur opinione: meam mihi relinquat sententiam.

tentiam. Falsa enim uidetur esse propositio: omnis rectè sentiens, etiam politè eloquitur: uel, eloquentia semper coniuncta est cum sapientia. Id quod Cicero multis locis negat, plures esse doctos quàm disertos, affirmans. Apud eundem uerò M. Antonius orator ait, disertos se audiuisse multos, eloquentem uerò adhuc neminem. Affertur & alia lectio: Ferri autem potest? *quasi dicat, Minimè ferendum esse. Quæ & ipsa absurda est sententia. Vtinam enim plures essent rectè sentientes, & pauciores eloquentes, ut habentur. Mihi Cicero hoc scribere uidetur ἐπιεικῶς, quasi dicat: Non propterea Epicureos malè sentire affirmo, quòd indiserti sunt: sed ineptas eorum scriptiones probare non possum.*

XXXVII. SENTENTIA.

Sed mandare quenquam literis cogitationes suas: qui eas nec disponere, nec illustrare possit: nec delectatione aliqua allicere auditorem: hominis est intemperanter abutentis & ocio & literis.

In scriptore, præter eruditionem, & dicendi artificium requiritur.

EXPLICATIO.

Appendix c 1. Acad. Intemperantis esse arbitror, scribere, quod occultari uelit.

Com-

Comprehendit hic inuentionem, cogitationis nomine: dispositionem exprimit: elocutionem uerbis illustrandi & delectandi complectitur. Mandare literis, quod occultari uelis, ad priuatum usum, & in obliuionis remediū: quis reprehendat? nisi fortè periculum sit, si emanarint scripta. Sed ea quæ nec doctè nec disertè scripseris, temerario editionis honore uulgare: à Cicerone & Varrone reprehenditur in Epicureis. Mea uerò in hoc genere calamitas potius quàm temeritas, non tantùm atrocibus professorum quorundam conuicijs castigata est: sed etiam icta fulmine pontificio: ut, quamuis nihil in eos scripserim, qui proscribere queunt (neq; enim ita insanio) tamen nihil ferè tot annorum lucubrationibus sim consecutus, nisi periculum atrocissimi supplicij: si quando (quod absit) in eorum manus incidero, qui neminem liberè sentientem ferre possunt. Quare cauti sint adolescētes cùm ob periculum: tum ne pro sperata laude & gloria, dedecus & infamiā reportent: neq; quicquam in publicùm edunto, nisi prius à morosis & seueris censoribus approbatum. Experto mihi meo malo credāt, uelim, longè esse & tutius, & iucundius, & utilius, aliorum erudita et diserta scripta ociosè legere: quàm dies noctesq;

Nihil temerè edendum.

noctesq́ lucubrantem, magno negocio, cum detrimento ualetudinis, neglectuq́ rei familiaris, ea scribere, quæ plures (ut leuissimè cadat) aut negligant aut rideant, quàm legāt & mirentur. Neq; tamen hæc ad eos pertinere uolo, qui & à natura & à doctrina, & à fortuna, magna habent ad benè scribendum adiumenta. Hi uerò uela uentis permittant. Non Homeros & Demosthenes, sed Chærilos & Amafanios (quibus & me annumerari facilè patior) mea hæc monet oratio. Quod hic de scriptoribus additur: multò magis obseruandum est oratoribus, præsertim Ecclesiasticis. Qui cùm eadem quotannis repetant: nisi uarietate quadam fastidiosos auditores refecerint: non sine molestijs audiuntur. Sed habent illi plerosq; & negligentes & obliuiosos discipulos: qui adeò nō meminerunt, quid superiore anno dictū fuerit: ut quid heri aut nudiustertius ipsi aut dixerint aut fecerint, ignorent. His igitur, tanquam pueris, crambe nō semel sed sæpius apposita, nō erit mors, ut prouerbio dicitur: sed salutaris cibus, & opportunum obliuionis remedium.

O'auditorēs, pigrū pecus.

XXXVIII. SENTENTIA.

Homo intemperāter abutens & ocio & literis.

EXPLICATIO.

Intemperantia lectiōis, scriptionis, calumniæ.

Intemperans est, qui neglecta ratione prauum appetitum sequitur. Abutitur ocio (cuius, de sententia Catonis, non minus quàm negocij rationem extare oportet) qui ea agit, quæ prætermittenda erant, & ea prætermittit, quæ agenda erant. Literis porrò, & legendo nugas, & malè scribendo, abutimur. Id quod mihi sæpè accidisse doleo: dum temerè & sine diligenti cogitatione, impetum naturæ magis sequor, quàm ueram studiorum rationem, à doctißimis uiris præscriptam, obseruo. Sed quid Cicero de eorum intemperantia dicturus fuisset, qui chartas suas totis conuiciorum plaustris onerant? qui neminem à se dissentientem ferre possunt? qui aduersarios capitalibus odijs prosequuntur?

XXXIX. SENTENTIA.

Itaque suós libros ipsi (indiserti scriptores) legunt cum suis: nec quisquam ferè attingit, præter eos, qui eandem licentiam scribendi sibi permitti uolunt.

EXPLICATIO.

Germanici scriptores.

Ita similes habent labra lactucas. Sic quæ nos Germani scribimus: ipsi legimus cum nostris. Exteræ nationes haud ferè attingunt,

nisi

nisi exagitandi gratia. Sed nobis Germania nostra satis amplum theatrum est: & in ipsa Germania, ijs approbatoribus cōtenti sumus, qui maiorum nostrorum candorem & simplicitatem peregrinæ arrogantiæ & ostentationi prætulerunt.

XL. SENTENTIA.

Plerique omnem scribendi licentiam permitti sibi uolunt.

EXPLICATIO.

Putant fortasse, ut linguas, ita & calamos liberos in libera ciuitate esse oportere. Ac sunt nonnullis in locis βιϐλιογνώμονες & censores, edendorum librorum: qui, si non æquè ac scriptores ipsi, opinionib. & affectibus suis mancipati sunt, magnam merentur laudem, et de republica, de re literaria, de ipsa religione bene merentur. Censores typographici.

XLI. SENTENTIA.

Quare, si quid oratoriæ laudi nostra attulimus industria: multò studiosius Philosophię fontes aperiemus: è quibus etiam illa manabant.

EXPLICATIO.

Quanta Ciceronis fuerit industria: et quantum oratoriæ laudi contulerit, id est, quantò Cicero philosophiam eloquētiæ anteponit.

laudabiliorem & magis admirabilem reddiderit eloquentiam: nemini est ignotum, nisi ei cui ignota sunt omnia. Etsi autem professione (ut uulgò loquuntur) orator fuit: tamẽ Philosophiam oratoriæ arti haud obscurè hîc & alibi anteponit: Quanti enim disciplinæ æstimandæ sunt? quæ neq; sapientiorem neq; meliorem, neq; fidentiorem, in tanta casuum humanorum uarietate, efficiunt? Hæc uerò omnia pollicetur philosophia: nec ulla præter hanc in his doctrina elaborat. Vtinam uerò fontes illi, ex imagine Dei et spiritu uitali scaturientes, non & ipsi ueneno illo antiqui serpentis infecti & conturbati essent. Minus enim, ac nihil potius falsarum opinionum & controuersiarum esset inter Philosophos.

Philosophiæ fontes non puri puti.

XLII. SENTENTIA.

E Philosophię fontibus oratoria laus manat.

EXPLICATIO.

Appendix e 1. off. Nos, qui & qualescunq; sumus, oratores non è Rhetorum officinis, sed ex Academiæ spacijs extitimus.

Cum eloquẽtia, iungenda sapientia.

Modesta extenuatio simul & laudatio sui, uel potius pmissio iudicij de se alijs, quàm περιαυτολογία: quasi diceret: siue sim in claris orato-

oratoribus, siue in mediocribus (de quo pronunciare non est meum: alij sententiam ferant) dicendi facultatem meam non tantum Rhetores adiuuerunt, quantum philosophi Academici. Attingitur hic disputatio illa, quæ extat primo de Oratore copiosè tractata, de coniunctione sapientiæ & eloquentiæ.

XLIII. SENTENTIA.

Sed ut Aristoteles, uir summo ingenio, scientiæ copia: cùm motus esset Isocratis Rhetoris gloria, dicere etiam cœpit adolescentes docere.

EXPLICATIO.

Appendix è quarto de Finibus. Aureum fundens flumen Aristoteles. Et alibi: Aristoteles, uir Græciæ doctissimus, & (Platonem semper excipio) princeps Philosophorum.

Hæc elogia Aristotelis & Platonis, nos ad diligenter legenda illorum reliqua opera excitare debent: quod maiore cum fructu & uoluptate faceremus, si Mathematum, & aliarum liberalium artium summa quapiam instructi, ad eos cognoscendos accederemus. Petrus Ramus, uir doctus & eloquens, sed paulò uehementior atq; liberior (ut & Lauren- Valla & Ramus in Aristotelem.

tius Valla) non tam uidetur Aristotelem insectari, quàm & quorundam peruersitatem, qui eum pluris faciant quàm sacras literas, coarguere: & cum iudicio & utilitate in eo uersandi, quasi uiam commonstrare uoluisse. Libros eius Logicos & Physicos censet mutilatos & corruptos esse: congestos potius quàm digestos: à qua sententia nec Viues abhorret. Cælius autem secundus Curio, aureum illud flumen in paucis illius Philosophi scriptis agnoscit: quod flumen aureum Melanchton nõ ad elocutionem (quæ in illo tenuis & pressa sit) sed ad copiam rerum, & sententiarum grauitatem pertinere existimat. Obseruetur & æmulatio inter Isocratem & Aristotelem: unde quantus Rhetor ille fuerit. quanto studio scripta illius reliqua digna sint, quem tantus Philosophus æmulandum sibi censuerit, æstimare debemus. Sic fit, quod Hesiodus scribit. —ζηλοῖ δέ τε γείτονα γείτων (τοῖσι. Εἰς ἄφενος σπεύδοντ᾽: ἀγαθὴ δ᾽ ἔρις ἥδε βρο- *Sic Themistocli Miltiadis trophæum somnos adimebat. Sic noster Cicero Græcorum impulsus gloria Philosophiam Latinis literis illustrandam sibi sumpsit.*

Aemulatio Isocratis & Aristotelis.

XLIIII. SENTENTIA.

Et prudentiã cum eloquẽtia iungere.

EX-

EXPLICATIO.

Suspecta lectio est. Malim, eloquentiam cum sapientia iungere, *id est,* τὴν ῥητορικὴν τῇ φιλοσοφίᾳ συζεῦξαι: *quarũ hæc,* ἔργον *Aristoteli fuit, illa* πάρεργον. *Quòd si prudentiam cum eloquentia iungere, placet: fortaßis* ἡ πολιτικὴ σύνεσις *intelligenda est: non Philosophia, nomine prudentiæ.* Eloquentia pedissequa sit sapientiæ.

XLV. SENTENTIA.

Sic nobis placet, nec pristinum dicendi studium deponere: & in hac (Philosophia) maiore & uberiore arte uersari.

EXPLICATIO.

Isocrates in Parænesi: τὸ παραινετικὸν τὸ κράτιστόν ἐστι τῆς φιλοσοφίας. *Mira fuit Ciceronis, tanti uiri, tam grandi ætate, &* φιλομαθία *&* φιλοπονία: *nec minor utiq; temperantia, & continentia, & diligentia tuendæ ualetudinis: qua afflicta, & eloquentiæ & sapientiæ studium iaceat necesse est, aut certè frigeat. A. Hircio certè, sororis nuptias offerenti, respõdisse fertur,* SE NON SIMVL ET PHILOSOPHIAE ET VXORI VACARE POSSE. *Ac profectò difficile est (homini pſertim ualetudinario, quales ingeniosissimi* Anim⁹ bonis morib. in primis excolédus.

niosissimi & studiosissimi quique ferè sunt) ET LIBRIS SCRIBENDIS, ET LIBERIS PROCREANDIS DARE OPERAM. *Pudeat adolescentes & crapulæ suæ & ignauiæ, multoq́ magis petulantiæ: cùm hic audiant, & per se quisq; intelligat, præcepta de officijs (quorum quis usus est, nisi obtemperetur?) præstantissimam esse Philosophiam. In ea ergo elaborent, inprimisq́ modestiæ & temperantiæ studeāt: sint sobrij, tenui uictu & cultu contenti, casti cogitationibus, uerbis, gestibus, & reipsa: uigilantes, moderentur affectibus & cupiditatibus suis: linguam intra* ἕρκος ὀδόντων *cōtineant: nec loquantur nisi aut necessaria, aut taciturnitate meliora: sint iusti, tum colendo Deo, tum obtemperando parentibus & magistris: sint liberales & benefici monendo, erudiendo, adiuuando æquales. sint fortes, tolerandis studiorum laboribus, ijsq́ difficultatibus & molestijs, quas ea secum ferunt, æquo animo ferendis: sint magnanimi, diuinaq́ ope freti, ad summa contendant, ueramq́ uirtutis & sapientiæ laudem consectentur: non inania earum nomina sine re iactent. Neque enim (ut præclarè monet Aristoteles) id agimus, ut, quid sit uirtus sciamus: sed ut boni*

Adolescentũ officia.

boni uiri euadamus. Cur uerò Philoſophia ars maior eſt? quia non linguam, ſed pectus instruit. Cur uberior? quia omnium rerum, quas noſſe homini licet, ſententiam complectitur. Rhetorica uerò in forenſibus controuerſiis, in fucoſis potentum laudibus uerſatur, & ſententiam de rebus in medio poſitis in ſenatu dicit. Ars maior & uberior.

XLVI. SENTENTIA.

Hanc enim perfectam philoſophiam ſemper iudicaui, quæ de maximis quæſtionib. copioſe poſſet ornateq; dicere.

EXPLICATIO.

Primo de officiis. Oratoris proprium eſt, aptè, diſtinctè, ornateq;, dicere. In Oratore, orationem requirit aptam, δεινότητα: Latinam & planã, διερμήνειαν: ornatam κάλλος καὶ καθαρότητα. Fabius autem ab Oratore poſtulat, ut moueat, affectibus: doceat, exponendo & argumentando: delectet, cùm his ipſis, tum elocutione.

Loquitur hîc Cicero περὶ τῆς θεωρίας: ad quam niſi ἡ πρᾶξις acceſſerit: non perfecta erit philoſophia: ſed potius inanis quædam ſapientiæ & eloquentiæ oſtẽtatio. Omnis enim laus uirtutis, eo ipſo autore, in actione conſiſtit. Et ſubtiliter diſputãdum & moderatè uiuendum.

ſtit. Epictetus improbat τοὺς μέχρι τοῦ λέγειν, αὐτοῦ τοῦ πράττειν φιλοσοφοῦντας, *hoc eſt, eos qui ocioſè philoſophentur, nec doctrinam ſuam ad uitæ uſum accommodent. Contráq́ue commendatur à Lycimnio Tragico Hercules,* φαῦλος ὤν, ἄκομψος· τὰ δὲ μέγιστα ἀγαθὸς· πᾶσαν ἐν ἔργῳ σοφίαν περιτέμνων, *hoc eſt, ut homo ſimplex, ab oſtentatione alienus: ſed maximis in rebus bonus: compendio quodam omnem ſapientiam ad actionem referens.* Δεῖ τοίνυν τὸν φιλοσοφήσοντα γνησίως, θεωρητικόν τ' εἶναι τῶν ὄντων· καὶ τῶν εὑρημένων ἑρμηνευτικὸν· καὶ πρακτικὸν τῶν δεόντων: *Hoc eſt Philoſophus debet tum ueritatem indagare: tum à ſe inuenta dextrè explicare: tum omne munus officij exequi.*

XLVII. SENTENTIA.

In quam exercitationem (de maximis quæſtionibus copioſè ornatéq́ue dicendi) ita nos ſtudioſè dedimus: ut iã etiã ſcholas Græcorũ more, habere auderemus.

EXPLICATIO.

Diſputare ex tẽpore. *In Lælio ait: Sed quis ego ſum? aut quæ eſt in me facultas? doctorum eſt iſta conſuetudo, eáq́ue Græcorum: ut ijs ponatur, de quo diſputent, quamuis ſubitò. Magnum opus eſt: egetq́ue exercitatione non parua.*

De

De hac facultate consule Rodolphum Agricolam, epistola de formando studio, & libro tertio Dialecticæ inuentionis: & Aristotelem in Rhetoricis ad Theodecten: Nos quoq; aliquid de isto artificio sophistico in annotationibus Helenæ Isocraticæ diximus.

XLVIII. SENTENTIA.

Vt nuper tuum post discessum in Tusculano, cùm essent complures mecum familiares, tentaui quid in eo genere possem.

EXPLICATIO.

Ita factus est Cicero ex oratore & consule disputator scholasticus. Quò minus nos taliũ operarũ pœnitere & pudere debet. Quãtò enim nos Cicerone rebus omnib. (religione excepta) inferiores sumus, tantò etiam auditores stupidiores habemus. Nam quos Cicero sua familiaritate dignatus est: nec ad mẽsam tantùm suam, sed etiam ad philosophicam doctrinam audiendam admisit: homines fuisse nec obscuros & eruditos, consentaneum est. E consule ludimagister.

XLIX. SENTENTIA.

Vt enim antea declamitabam causas (quod nemo me diutius fecit) sic hęc mihi nunc senilis declamatio est.

EX-

EXPLICATIO.

In epistolis: Hæc ipsa, inquit, dicendi facultas (si qua in nobis est) exaruisset, nisi me ad ueteres illas exercitationes nostras retulissem.

Quæ ergo est adolescentiæ insciẽtia & negligentia? quæ cùm in Academias uentum est, & liberius uiuendi (ut putant) data potestas (qua de causa iugum præceptorũ quàm primùm excutere plerique student) ita styli exercitationem abiiciunt, ut ad ueteres magistros & patronos, aut monstrosas epistolas, aut barbarismis & solœcismis inquinatas mittant: quo quid adolescenti literato turpius? Debebant illi iam ipsi habere suæ uitæ modum: debebant sibiipsi esse magistri & ἐργοδιῶκται: nullum diem prætermittentes sine linea: hoc est, quo non uel scriberent, uel declamarent, uel disputarent. Nec est, quòd causentur angustias temporis: cùm Academiarum totidem ferè sint festi dies, quot profesti. Somnolentia, ignauia, crapula, libido, nugæ, uagationes superuacaneæ, & à studiis alienæ occupationes pleros꜖ impediunt. Satis est ad omnia temporis (inquit Erasmus) si ea qua decet frugalitate dispensetur: si recta ratione, & ordine constanti distribuatur:

Academica styli negligentia.

tur: qua de re prolixè egimus in libello de ratione discendi & docendi: qui est Riuiano triuio adiunctus, Sed studentibus sordent scilicet ea, quæ puerilem scholam olent: quamuis obseruata beare illos, aut certè maiori compendio ad uirtutem & eruditionem possent perducere. Sed hæc hactenus: ne superbæ & effrænatæ adolescentiæ odia & inimicitias pro officio suscipiamus: & pro beneuolentia deliri ac morosi senes appellemur, horum temporum sapientiæ scilicet ignari. Ratio studiorum Riuiana.

L. SENTENTIA.

Ponere iubebam, de quo quis audire uellet: & id aut sedens aut ambulans disputabam.

EXPLICATIO.

Primo de Officiis. Dicendi maior uis est in orationibus: sed hoc quoque colendum est, temperatum & æquabile orationis genus. Sic eloquentiam cum sapientia coniunxit: non usus ætatis excusatione, qua orator languescit: sed argumẽtis delectis, quæ sine magna contentione tractari possent. Qua de re in Catone agitur.

LI. SENTENTIA.

Itaq; dierũ quinq; scholas (ut Græci appellant) in totidem libros contuli.

EXPLI-

EXPLICATIO.

Scholas dicit, disputationes in scholis habitas. Vnde scholia dicuntur bonorum autorum explicationes. Sed hic obseruetur ordo: disputationē haud dubiè præmeditatio quædam antecessit (nec enim uel doctissimi homines temerè se fortunæ committunt) secuta est scriptio: quæ multa suggerit antè aut non cogitata, aut non sic exculta atque ornata.

LII. SENTENTIA.

Fiebat autem ita, ut, cùm is qui audire uellet, dixisset, quid sibi uideretur: tum ego contrà dicerem. Hæc est enim (ut scis) uetus & Socratica ratio contra alterius opinionem disserendi: qua facilimè quid uerisimilimum esset, inueniri posse Socrates arbitrabatur.

EXPLICATIO.

Secundo de Officiis. Contra omnia disputatur ab Academicis: quòd probabile elucere non posit: nisi ex utraq; parte causarum fuerit facta contentio. In Lucullo. Nostræ (Academicæ) disputationes nihil aliud agunt, nisi ut in utranq; partem dicendo eliciant, & tanquam exprimant aliquid, quod aut uerum sit, aut ad id q̄ proximè accedat.

At

At quia interdum, ac potius sæpe paria sunt momenta rationum: &, secundum Euripidem, οἱ λόγοι καταπαλαίουσι τοὺς λόγους: sit, ut ab Academicis istis sæpius incertior discedas quàm accesseras: ἐπέχων καὶ διασκεπτόμενος, καὶ μὴ καταλαμβάνων. Quæ res effecit, ut Lactantius (nimis ille quidem iracundè petulanterque) scripserit: Doctrinam philosophorum nihil in se habere certi, nihil ueri: eosque sapientiam professos, stulticiam magis exhibere: nec ab ullo Ciceronem quàm à Cicerone uehementius refutari. Sed hoc (ut in malis) bonum est: quòd maximè ad credendum & degendam uitam necessaria, perspicua ferè sunt, & aperta: obscurissima uerò quæque ociosam habent, & curiosam, & rixosam disputationem: id quod nostri temporis Theologicæ controuersiæ pleræque declarant: dum nimis altercando ueritas, id est, Christiana & affectio & uita, amittitur: et spinosa dialectica simplicis Theologiæ cathedram occupat: accedente sæpenumero sycophantico, exagitandi aduersarios, artificio.

Academici non semper docēt.

Maximè necessaria, perspicua.

LIII. SENTENTIA.

Sed quò commodius disputationes nostræ explicentur: sic eas exponam,

quaſi agatur res, non quaſi narretur. Ergò ita naſcetur exordium.

EXPLICATIO.

Libro de Amicitia Lælij (inquit) diſputationis ſententias memoriæ mandaui: quas in hoc libro expoſui arbitratu meo. Quaſi enim ipſos induxi loquentes: ne, inquam. &, inquit, *ſæpius interponerentur: atque ut tanquam à præſentibus coràm haberi ſermo uideretur. Libro item de Senectute: Apud M. Catonem ſenem: cui omnem ſermonem de ſenectute tribuimus: Lælium & Scipionem facimus admirantes, quòd is tam facilè ſenectutem ferat: iisq́ eum reſpondentem.*

Dialogorum uenuſtas.

Philoſophi cùm ex actione Comœdiarum & Tragœdiarum animaduertiſſent, quanta uis, quanta uenuſtas eſſet collocutionum: ſæpe ἀπὸ τοῦ διηγηματικοῦ καὶ αὐτοπροσώπου ἐπὶ δραματικὸν καὶ μιμητικὸν tranſierunt: ac potius utrunque inter ſe miſcuerunt. Plato plerunque diutius perſonas retinet: Cicero ad perpetuam orationem properare ſolet. In quo illud, quamuis puerile, obſeruandum eſt, in quo tamen adoleſcentes crebrò peccat: cùm ipſi narramus aliquid αὐτοπροσώπως: nominatiuis & indicatiuis nos uti ſolere: quod Græcis eſt, κατʼ εὐθύτητα λέγειν: cùm

fide

fide aliena, tanquam ab alio dictum aut factum: κατὰ πλαγιασμὸν προάγειν τὸν λόγον, hoc est, per accusatiuos, subiunctiuos, & infinitiuos explicare orationem. Ἀυτοπροσώπως: Ab Alexandro Magno, rerum potito, Persica monarchia est euersa: Κατὰ πλαγιασμὸν: Tradunt historici ab Alexandro Magno Persicam monarchiam esse euersam. Si fecisti: dignus es supplicio. Prætor pronunciauit; si feceris, te supplicio esse dignum.

ARGVMENTVM TVSCVLANARVM QVAESTIONVM

è proœmio libri secundi de diuinatione.

QVinque Tusculanarum disputationum libri, res ad beatè uiuendum maximè necessarias aperuerunt. Primus enim est de contemnenda morte: secundus de tolerando dolore: de ægritudine lenienda tertius: quartus de reliquis animi perturbationibus. Quintus enim locum complexus est, qui totam Philosophiam maximè illustrat. Docet enim ad beatè uiuendum uirtutem se ipsa esse contentam.

EXPLICATIO.

Etiam Tusculanarũ argumẽta sunt paradoxa.

Hactenus Cicero: cui quidem has disputationes non minus quàm sex illas declamatiunculas, παράδοξα, *id est, admirabiles sententias inscribere licuisset. Ac possunt illa huc referri. Nam tria hæc:* solum id quod honestum sit, esse bonum: Virtutem satis esse ad felicitatem: Solum sapientem esse diuitem: *ad librum huius operis extremũ pertinent. À quo ne hoc quidẽ abhorret:* solum sapientem esse liberum: omnem uerò insipientem, seruuum. *Ad hunc enim scopum præcipuè tẽdunt Philosophicæ disputationes, ut & seruitutem stulticiæ tollant, et sapiẽtiæ libertatem asserant. Omnem porrò* stultum insanire *libro huius operis quarto disputatur. Vnũ restat, numero tertium:* Et malefacta & benefacta esse paria: *quod suũ quendam locũ ita obtinet, ut unà cũ quinq; ceteris, à Vito Amerpachio grauiter: à M. A. Maiorragio copiosè sit refutatum, ÿs libris, quos* ANTIPARADOXA *inscripserunt. Lactantius aũt philosophos appellãs, deorsum, inquit, quæritis, quod in sublimi quærere debuistis: eos tota uia, totóque cælo, quod aiunt, aberrare significans: id quod uerum est. Nam nemo unquam in hac uita (ne patriar-*

Sapientiæ libertas, philosophiæ finis.

Mortaliũ nemo purus putus.

triarchis quidem, prophetis & Apostolis exceptis) uerè bonus per se, aut sapiens, aut beatus fuit. (Imò quid Christo ipso in terris agẽte, ærumnosius?) Alios quidem aliis improbiores, miseriores, aut stultiores extitisse, facilè concedimus. D. porrò Augustinus libro 19. de ciuitate Dei: Varro, inquit, opiniones sectarum de beatitudine loquentium, ad ducentas octoginta octo produxit. Quod si ita est: haud dubiè ineptias uulgi, mira quædam somnia sibi fingentis, philosophastri aliqui ociosi persecuti sunt: ut homo mulierosus, formosam uxorem, uinosus præstans uinum, miles uictoriam summum bonum esse censet. Sed quatuor ferè sunt, quæ ponderis aliquid habeant sententiæ de felicitate. Prima, eaq́ omnium uerissima, neminem in hac esse uita beatum: altera huic proxima, felicitatem sitam esse in actione uirtutis & cognitione ueritatis, adiunctis corporis fortunæq́ commodis. Duæ quæ sequuntur sunt hyperbolicæ, nec probari possunt, nisi accurata distinctione, & benigna interpretatione addita: altera Stoicorũ, quæ quinto huius operis libro, & quarto de Finib. tractatur: altera Epicureorũ, de qua primo de Finib. agitur uoluptatẽ summũ esse bonum: cũ nonnulli

De beatitudine 288 opiniones.

uirtutem sociam adiunxerunt. Intra has metas cõsistunt opiniones de beatitudine. Nam diuitiæ, honores, amicitiæ, conuiuia, uictoriæ & similes res, particulæ sunt horum trium generum, & infinitas habent uarietates, pro cuiusque affectibus, qui sunt uarij & uagi & inconstantes. Valet hic τὸ φιλότιμον*, id est, delectatio certæ alicuius rei. Nam ea uox Latinè cõmodè uno uerbo explicari nequit. Species autem sunt genere clariores, ut* φιλόσοφος, φιλοκυνηγέτης, φιλοθύτης, φιλοπόλεμος, φιλόθεος, φίλιππος*: quæ significãt studium & amorem sapientiæ, uenationis, sacrificiorũ belli, Dei, equorum. Id porrò cuique iucũdissimum est quod maximè diligit: id quod & oracolo Delphico proditum est:*

Varia hominum studia.

Κάλλιστον τὸ δικαιότατον· λῷστον δ' ὑγιαίνειν
  Ἥδιστον δὲ τυχεῖν ὅτου ἕκαστος ἐρᾷ. *Cuius hæc est ferè sententia:*

Iustitia nil pulchrius est. Quid corpore sano
  Sit melius? quod amat, quæq; iuuare solet.

Atque hæc omnia in summo bono inesse, scribit Aristoteles. Euripides uerò principatum tribuit felicitatis, ei, qui uoti sui compos fiat, his uersibus:

Εὖ δ' ἴσθ' ὅτου τις τυγχάνει χρείαν ἔχων,
Τοῦτ' ἔσθ' ἑκάστῳ μεῖζον ἢ Τροίαν ἑλεῖν.

Id est:

Id est: cuique iucundissimum est id, quod maximè diligit: & qua quisq; re eget: ea res illi maior est Troiæ excidio.

VERBA CICERONIS.

A. Malum mihi uidetur esse mors. M. Iis'ne qui mortui sunt, an ijs quibus moriendum est? A. Vtrisque. M. Est igitur miserum quoniam malum? A. Certè. M. Ergo & hi quibus euenit iam ut morerentur, & hi quibus euenturum est, miseri. A. Mihi ita uidetur. M. Nemo ergo non miser? A. Prorsus nemo. M. Et (si tibi quidem constare uis) omnes quicunque nati sunt, erunt'ue, non solùm miseri, sed etiã semper miseri. Nam si solùm eos diceres miseros, quibus moriendum esset: neminem tu quidem eorum qui uiuerent exciperes (moriẽdum est enim omnibus) esset tamen miseriæ finis in morte. Quoniam autem etiam mortui miseri sunt: in miseriã nascimur sempiternam. Necesse est enim miseros esse eos qui centum millibus annorum antè occiderunt: uel potius omnes quicunq; nati sunt. A. Ita prorsus existimo.

Prior propositio: Mortẽ non esse malũ.

I. SENTENTIA.

Quod malum est, etiam'ne miserum est? Hoc est, malum'ne omne hominem miserum & infelicem reddit?

EXPLICATIO.

Felicitas & miseria, ex abũdantia bonorum & malorũ sunt iudicandæ.

Vt bona felicitatem, ita mala calamitatem gignunt & miseriam: si magna multaq́ sint, nec permista inter sese. Sit idem homo nobilis, excellenti ingenio, singulari eloquentia, præstanti uirtute, formosus, robustus, diues, gratiosus: quis hunc felicem non dicat, etiamsi celebs sit, aut orbus? etiamsi famulo uno atq́ altero (qui tamen de summa nihil detrahant) minus probo utatur? at si habeat impudicam uxorẽ, si sceleratos filios, si filias flagitiosas, si ministros rem familiarem diripientes: magna pars felicitatis euanescet. Nã cùm mala bonis æqualia, aut etiã maiora & plura sunt, difficile est beati nomẽ retinere. Sunt aũt hæc mala & bona tãta: quãtus est eius animus, q ea sustinet. Sit alius mẽdicus, epilepticus, hulcerosus, mãcus, loripes, extorris: qs miserũ esse neget? Et hic ipse tamen, si Deũ se habere propiciũ, & uita æterna breui potiturũ non dubitet, ut Euangelicus ille Lazarus: tanta est huius unius boni felicitas, ut miseriæ cætera omnes quasi euanescant.

Nulla

Nulla ſolida eſt felicitas: & è contrario

Nil adeò Fortuna grauis miſerabile fecit,

Quod non ex aliqua gaudia parte leuēt.

Minora ergò & pauciora bona, in multis & magnis malis, nō faciunt felicem, nec mala miſerū, ſi præſertim collatione bonorum obſcurētur: & in iis ipſis malis boni quod ineſt, excerpatur. Mors aūt per ſe & malū & miſerum eſt: neq; in ſe boni quicquam habet: niſi quòd eſt ianua uitæ melioris, idq; non per ſe, ſed merito Chriſti: adeò tamen arcta & aſpera, ut in uitam ingreſſuros etiam, grauiſſimè comprimat & compungat.

II. SENTENTIA.

Si & ij, quibus euenit iam, ut morerentur, & ij quibus euenturū eſt, miſeri ſunt: nemo non modò nō miſer eſt: ſed etiam ſemper miſer: & in miſeriam naſcimur ſempiternam.

Nemo nō miſer eſt, niſi cuius miſeretur Deus.

EXPLICATIO.

Argumentum ductum eſt è diuiſione hominū in uiuētes et mortuos: quibus annumerari etiam ij, qui naſcentur, poſſunt. Cēſura philoſophica hac de re, petatur è fine huius libri, ubi, ſi mors malum ſit, prouidentiā diuinam tolli, oſtēdere conatur. Non temere, inquit, ac fortuitò ſati & creati ſumus (hoc eſt,

prouidētia diuina consulit rebus humanis) sed profectò fuit quædam uis (siue natura siue Deus) quæ generi consuleret humano: nec id gigneret aut aleret, quod cùm exantlauisset omnes labores, tū incideret in mortis malum sempiternum.

VERBA CICERONIS.

Inferorum terrores, ut fabulosi, salsè irridentur.

M. Dic quæso num te illa terrent? triceps apud Inferos Cerberus? Cocyti fremitus? transuectio Acherontis? mento summam aquam attingens siti enectus Tantalus? num illud, quod

— Sisyphu' uersat
Saxum sudans nitendo neq; proficit hilum?

Fortasse etiam inexorabiles iudices Minos & Rhadamanthus: apud quos nec te L. Crassus defendet, nec M. Antonius. Nec (quoniam apud Græcos iudices res agetur) poteris adhibere Demosthenem. Tibi ipsi pro te erit maxima corona causa dicenda. Hæc fortasse metuis, & idcirco mortem censes esse sempiternum malum. A. Adeóne me delirare censes, ut ista esse credam? M. An tu hæc non credis? A. Minimè uerò. M. Malè herclè narras. A. Cur quæso?

M. Quia

M. Quia disertus esse possem si cõtra ista dicerem. A. Quis enim non in eiusmodi causa? aut quid negocij est hæc poëtarum & pictorum portenta conuincere? M. Atqui pleni sunt libri Philosophorum contra ista ipsa disserentium. A. Ineptè sanè. Quis est enim tam excors, quem ista moueant?

EXPLICATIO.

De Inferis quid sentiendum sit, postea dicemus. Nunc poeticas illas uoces explicemus. Per Inferos intelligantur sepulchra: Styx seu Stygia palus, est odium mortis naturale. Cocytus & Acherõ, seu Acherusia palus, eiulatũ & dolorem lugentium significant: Lethe, obliuius lacus est, Incurio flumini uicinus: quòd mortui rerum omnium obliuiscuntur: & ipsi breui in obliuionẽ ueniunt. Pyriphlegethon, est bustum, & cadauerum crematio. Cætera tractabuntur alibi.

III. SENTENTIA.

Quis est tam excors, quem ista moueant? quæ est tam delira anus, quæ ista iam metuat? Adeóne delirare quenquã censes, ut ista esse credat?

EXPLICATIO.

Hæc est illa pestis humani generis, & fons

Incredulitas est fōs omnium scelerum.

Stygius, è quo flagitia & scelera scaturiunt & promanant omnia: quòd Deum remuneratorem sibi non proponunt: sed unà cum corpore cætera interire opinãtur. Accedit sapientiæ persuasio, & credulorum stulticiæ exagitatio. Sed ubi interim Christus? ubi Christianismus? ubi Christianus? Lucianus τὴν ἀπιστίαν μέγα ἀλεξιφάρμακον se habere gloriatus est aduersus præstigias: Christus & Apostoli πίστιν & docuerunt & laudauerunt. Sed utri plures habeant assensores, dubium: imò ne dubium quidem.

IIII. SENTENTIA.

Quid negocij est, hæc poetarum & pictorum portenta conuincere?

EXPLICATIO.

Poetarum dicta sunt diligẽtius expendenda.

His sanè

Quidlibet audẽdi semper fuit æqua potestas:

&, πολλὰ ψεύδονται ἀοιδοί, *id est*

Admiranda canunt sed non credenda poëtæ

Videndum tamẽ, historiam' ne aliquam, aut doctrinam ueterum patrum his portentis corruperint? an ipsi, ultrò talia confinxerint, ad terrorem improbis incutiẽdum? Sicut enim ὑπόκρισις *corruptela est religionis: sycophantia, legum: tyrannis, imperiorum: sophistica,*

Corruptelæ doctrinarum.

stica, Dialecticæ: eloquentiæ, adulatio: ita poesis est παραφθορὰ τῆς ἱστορίας, eademq́; ἀλληγορικὴ, καὶ θαυματοποιίας στοχαστική. Cùm igitur aut historias corrumpunt poëtæ, aut fabulas nouas comminiscuntur: ipsa ferè absurditas, narrationi fidem abrogat. Allegoriam autem & μυθολογίαν (quæ nihil aliud est nisi allegoria poëtica) scitè uel ad naturam rerum, uel ad doctrinam morum accommodare, uel historiam inde elicere, non est cuiusuis. Cæterùm Eustathius Homeri interpres, Heraclides Ponticus, Cornutus, Palæphatus, & Anonymus quidam, cum Xenophontis symposio olim impressus, Porphyrius, Græci: Latini uerò, Fulgentius, Landinus, Viues, Tritonius, Sprengius, Posthius, & alij, in hoc genere, non infeliciter siue luserunt, siue philosophati sunt. Sed Philippi Melanchthonis εὐστοχίαν & in fabulis declarandis, & in historijs ad usum accommodandis, & in sententijs exemplorum appositione illustrandis, omnibus omnium lucubrationibus anteferrem (ut uir ille fuit mirabili & penè diuino ingenio) si ea, quæ sparsim atque obiter in prælectionibus dicere solebat, in unum redacta corpus, descriptaq́; accuratius extarent.

Mythologiæ artificem requirunt.

V.SEN-

V. SENTENTIA.

Pleni sunt Philosophorum libri contra Inferos disputantium: ineptè sanè.

EXPLICATIO.

Discrimen uirtutis & uitij unà cū Inferis tollitur.

Imò potius stultè atq; impiè. Nam cum Inferis & diuina prouidentia tollitur, καὶ ἡ δικαιοκρισία τοῦ θεοῦ. Nisi enim alia uita restat, infinita scelera & flagitia impunita manēt: & bonis uiris mala plerunq; refertur gratia. Etsi autem uerè bonus, ut & sapiens, nemo est, nisi unus Deus: plurimum tamen interest inter Critiam & Socratem, inter Catilinam & Catonem, inter Alcibiadem & Xenocratē.

Arcana æternitatis nō sunt nobis scrutanda.

Qua ratione quidam impulsi, de Attico & similibus ciuiliter bonis uiris, quibus Euangelium annunciatum non fuit, bene sperare solent, quos, ut à Christi fide alienos, Theologi pleriq; æternis supplicijs addicunt. Nos uerò, arcana diuinæ maiestatis silentio adorantes, caueamus, ne cum seruis, qui domini uoluntatem norunt, nec faciunt, multis uerberibus afficiamur. Cæterùm argumentum hoc eludunt quidam distinctione bonorum animi, corporis & fortunæ: & uanitate rerum humanarum: propter quarum uel usum uel abusum nihil necesse sit, animos esse immortales,

Rerum humanarum uanitas nō tollit diuinam prouidentiā.

tales, nouumq́; apud Inferos de Superis consti tui iudicium. Illud etiam poëtæ plerisq; nimium placet:

Ludit in humanis diuina potentia rebus.

Quod tamen Socratis dictum esse fertur qui censuerit, Deos, cùm magnos & inanes hominum de rebus exiguis nulliusq́; momenti conatus cernant, nihil nisi ridere. Ita hi quoq; nihilo sunt Epicuro religiosiores. quorum uæcordiâ melioribus quàm pro argumento uersibus descripsit Lucretius, hoc modo:

Omnis enim per se diuûm natura necesse est
Immortali æuo summa cum pace fruatur,
Semota à nostris rebus seiunctaq́; longè.
Nam priuata dolore omni, priuata periclis.
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec bene ꝓ meritis capitur nec tangitur ira.

Hæc rationis nostræ tenebris magis allubescunt, quàm ea quæ de Deo ἀνθρωποπαθῶς, id est, humano more dicuntur, nunc irascente, nunc reconciliato, nunc pollicitante, nunc minitante: quamuis in conspectu nobis sint & publicæ & priuatæ humani generis calamitates: ac potius singulis, in ipsis penè uisceribus, quotidiè uersentur. Quæ nullæ utiq; essent: nisi nos ita impiè, scelerate, flagitiosè uiueremus. Beneficia porrò diuina æquè conspicua sunt: Et minas & promissiones diuinas indies experimur.

Manifestè falsa, refutationem non desiderant.

sunt: sed à uulgo hominum minus obseruantur, quàm supplicia. Sed ut ad uerba Ciceronis redeam: hic eorum sensus est: eos superuacaneam cæpisse operam in confutandis opinionibus, quas sine ulla argumentatione esse falsas, quiuis uideat. Sententia quæ præcessit, disertus esse possem, si contra ista dicerem: εἰρωνικὴ, ut opinor, est: innuens, Epicureos ostentare eloquentiam in causa facilima: quorum tamen argumentis ipse in confutatione descensus animorum ad Inferos, & absurditatis eorum, quæ animis corpore carentibus tribuuntur, postea est usurus, & dicturus eadem, sed alijs uerbis alioq́; loco, τὰ κοινὰ καινῶς, ῥητορικῷ στρατηγήματι. Nam hæc Inferorum exagitatio de industria intermissa & reiecta est à Cicerone: quamuis ea gloriari uideret Epicureos. Nec tamen negat, dissimilem esse piorum & impiorum conditionem, cùm alibi, tum hoc ipsò libro, his uerbis: Duæ sunt uiæ (ut ait Socrates) duplicesq́; cursus animorum è corpore excedentium, & reliqua. Etsi autem & supplicia & præmia, quæ Christiana religio docet, omnem naturæ humanæ modum uidentur excedere: pios tamen homines decet, argutijs omnibus excußis, censuram Theologicam ample-

Censura theologica de præmijs & supplicijs mortuorũ, amplectenda est.

amplecti, quæ est huiusmodi: Non est Tyrannis, sed δικαιοκρισία θεοῦ, æternæ suæ & infinitæ maiestatis ἀμετανοήτους contemptores, æternis & infinitis pœnis mulctātis: etsi (quod ad ipsum hominem, omnium animalium ut pessimum, ita miserrimum, attinet) is finito, eoq́ exiguo tempore (philosophica quidem ratione) infinitè peccare non potuit. Verùm ἡ ἐπιείκεια καὶ φιλανθρωπία τοῦ θεοῦ, misso unigenito filio suo, malum hoc mortis sempiternum beata immortalitate commutauit. Nec pijs metuendus est inexorabilis iudex Deus: nec ipsis pro se erit maxima corona causa dicenda: nec opus est ijs adhibere Demosthenē, quos Christus idem & iudex & patronus defendet. Impios uerò, ut nec triceps apud Inferos Cerberus, nec Cocyti fremitus, nec trāsuectio Acherōtis, nec siti enectus Tantalus, nec

Christus idem & iudex & patronus fidelium.

—quòd Sisyphus uersat
Saxum, sudans nitendo, neq́ proficit hilum,

terreant: ira Dei, gehennæ ignis, qui non extinguitur, & uermis eorum, qui non moritur, tenebræ exteriores, ubi erit fletus & stridor dentium, ubi aquæ gutta ardenti non contingit: et detestabilis deterrimorū dæmonū societas, plus satis erit formidabilis: nec Epicureo ista cōtēptu & derisu tollentur. Est pfectò

Veri terrores Inferorum.

inter

Oracula distinguēda à somnijs.

inter monachorum somnia, & diuina oracula distinguendum: nec (quod multi faciunt) eodem loco habenda sacra & profana. Præstat esse credulum & cautum, quàm per confidentiam in exitium irruere. Salus agitur. Vigilandum & orandum. Apage risum Sardonium.

VERBA CICERONIS.

Eos q non sunt, dicere miseros esse, absurdum est.

M. Si ergo apud Inferos miseri non sunt: ne sunt quidem apud Inferos ulli. A. Ita prorsus existimo. M. Vbi sunt ergo hi quos miseros dicis? aut quẽ locum incolunt? Si enim sunt: nusquam esse non possunt. A. Ego uerò nusquã illos esse puto. M. Igitur ne esse quidẽ. A. Prorsus isto modo: & tamen miseros ob id ipsum quidem, quia nulli sunt. M. Iam mallem Cerberum metueres, quàm ista tam incõsideratè diceres. A. Quid tandem? M. Quem esse negas eundem esse dicis. Vbi est acumen tuum? Quum enim miserũ esse dicis: tum eum qui non sit, dicis esse. A. Non sum ita hebes ut ista dicam. M. Quid dicis igitur? A. Miserum esse (uerbi causa) M. Crassum, qui illas fortunas morte dimiserit: miserum

rum Cn. Pompeiũ, qui tanta gloria morte ſit orbatus: omnes deniq; miſeros, qui hac luce careant. M. Reuolueris eôdem. ſint enim oportet, ſi miſeri ſunt. tu autem modò negabas eos eſſe, qui mortui eſſent. Si igitur nõ ſunt: nihil poſſunt eſſe. ita ne miſeri quidem ſunt.

VI. SENTENTIA.

Si apud Inferos miſeri non ſunt, ne ſunt quidem apud Inferos ulli.

EXPLICATIO.

Videtur hoc uelle Cicero: Mortuos, quos Auditor miſeros eſſe dixerat, aut apud Inferos eſſe, aut nuſquam. Sed cùm apud Inferos, qui pictorum & poëtarum portenta ſint, eſſe nequeant: nuſquam eos eſſe miſeros. Quaſi uerò lemures non & in undis, & in aëre, & in ignibus orbi Lunæ ſubiectis (ut Aonius Palearius affirmat) excruciari poßint? Sed etiamſi nulli eſſent Inferi: nulla poſt obitum ſupplicia: mors tamen eſſet mala: primùm, quia eſt naturæ inimica (cur enim eam alioquin omnes animantes exhorreſcerent?) deinde quia priuat omnibus uitæ bonis. Nam mala quidem uitæ, ſpe bona ita leuantur, ut morte nihil atrocius exiſtimetur. Vnde Ariſtoteles

Etiam extra centrũ terræ ſuppliciorum loca eſſe poſſunt.

Mors per ſe malum eſt.

stoteles ait, ὅτι πάντων τῶν φοβερῶν, φοβερώτατον ὁ θάνατος (hoc est, omnium rerum terribilium, morte nihil esse terribilius.) Inferos autem esse, non solùm poëtarum & pictorum portenta: sed & philosophorum & Theologorum certissima ἀξιώματα, ab ipso Christo (qui ad Inferos descendit, & infernas pœnas impijs minitatur) comprobata: & inter Platonicos & inter Christianos constat. Ergo mors non tantùm malum est impijs: sed & maximum & sempiternum malum, cuius mali depulsio, non à Cicerone aut Demosthene, sed à Iesu Christo, humani generis seruatore, petenda est. Equidem non ignoro, plerosque & animis & auribus ab hac commemoratione uehementer abhorrere: & ego ipse talia cogitans totus cohorresco & contremisco. Sed quid agas? Cogita num præstet in hæc mala, silentio & obliuione ad tempus obruta, uelut in occultam fossam, puluere & pice æstuantem, incidere? an uerò sæpius audiendo & meditãdo, ad cauendum, & firma præsidia quærenda excitari?

Iesus Christus uictor mortis.

Solicitudo securitati præstat.

VII. SENTENTIA.

Quem esse negas: eundem esse dicis. Vbi est acumen tuum?

EX-

EXPLICATIO.

Maximoperè cauendæ ſunt αἱ τῶν λόγων καὶ τῶν ἔργων ἐναντιώσεις: καὶ αἱ τῶν λόγων ἀνομολογίαι. Vnde quidam Dialectici præceptum addiderunt de obligatione, quam uocant: ut, ſi conceſſeris, oratorem eſſe uirum bonum, dicendi peritũ: poſtea in eiuſdem mores improbos inueharis: parùm tibi conſtare uideberis: ac potius & in ſtulticiæ & improbitatis crimen incurres. Et uerborum inter ſe, & rerũ ab his diſcrepantia caueantur.

VIII. SENTENTIA.

Miſerũ eſſe, uerbi cauſa, M. Craſſum: qui illas fortunas morte dimiſerit.

EXPLICATIO.

Hîc uulgi affectus exprimuntur, tantis opibus diutius illis fruendum fuiſſe, exiſtimantis.

VERBA CICERONIS.

A. Non dico fortaſſe etiam quod ſentio. Nam iſtud ipſum non eſſe, cùm fueris: miſerrimum puto. M. Quid miſerius, quàm omnino nunquam fuiſſe? Ita qui nondum nati ſunt, quia non ſunt, miſeri iam ſunt: & nos ipſi ſi poſt mortem miſeri futuri ſumus: miſeri fuimus antequam nati. Ego autem Neq; nondũ natos, neq; mortuos, Cicero contendit eſſe miſeros.

non commemini, antequam ſum natus, me miſerum: tu, ſi meliore memoria es, uelim ſcire, ecquid de te recordere? A. Ita iocaris, quaſi ego dicam, eos eſſe miſeros qui nati non ſunt: & non eos miſeros qui mortui ſunt. M. Eſſe ergo eos dicis. A. Imò, quia non ſunt, cùm fuerint, eos miſeros eſſe. M. Pugnantia te loqui nõ uides? quid enim tam pugnat, quàm non modò miſerum, ſed omnino quicquam eſſe, quod non ſit? An tu, egreſſus porta Capena, cùm Calatini, Scipionum, Seruiliorum, Metellorũ ſepulchra uides: miſeros putas illos? A. Quoniam me uerbo premis: poſthac non ita dicam, miſeros eſſe: ſed tantùm miſeros, ob id ipſum quia non ſunt. M. Non dicis igitur miſer eſt M. Craſſus: ſed tantùm, miſer M. Craſſus. A. Ita planè. M. Quaſi non neceſſe ſit, quicquid iſto modo pronuncies, id aut eſſe aut non eſſe. An tu dialecticis ne imbutus quidem es? Inprimis enim hoc traditur, pronunciatum omne (ſic mihi in præſentia occurrit ut appellarem ἀξίωμα: utar pòſt alio, ſi inuenero melius: id ergo eſt pronunciatum) aut uerum aut

Omne ἀξίωμα (pronunciatũ) aut uerum aut falſum eſt.

aut falſum eſſe. Cùm igitur dicis, miſer M. Craſſus: aut hoc dicis, miſer eſt M. Craſſus, ut poſſit iudicari, uerum id falſum ne ſit? aut nihil dicis omnino.

IX. SENTENTIA.

Non eſſe cùm fueris: nihilo eſt miſerius, quàm omnino nunquam fuiſſe. Priuatio ſenſus, tollit miſeriã.

EXPLICATIO.

In cauſa eſt utriusq; temporis ἀναισθησία. nihil intereſt inter profundum ſomnum, quo ſopitus fui annos abhinc 60, & inter eum, qui hac nocte mihi ſenſum omnem adimet.

X. SENTENTIA.

Ego nõ commemini, antequàm ſum natus, me miſerũ. Tu, ſi meliore memoria es: uelim ſcire, ecquid de te recordere? Quæ tibi antequam naſcerere acciderint, affirmare, ridiculum eſt.

EXPLICATIO.

Pater Mercurius hoc Pythagoræ muneris dedit, ut omnium in alio corpore actorum ſuorum recordaretur. Sed nobis iſtam memoriam immodicus Lethæi fluminis hauſtus diluit.

XI. SENTENTIA.

Omne ἀξίωμα (pronunciatum, effatum, Epicuri impudentia.

tum, enunciatio) aut uerum aut falsum est.

EXPLICATIO.

Epicuri impudentia.

Epicurus impudenter hanc sententiam oppugnauit, cùm diceret: nullam talem in rerũ natura esse necessitatem: ut Hermachus cras aut uiueret aut moreretur. Verum quidem est, potuisse Hermachum non nasci: sed quia & natus est, & uiuit: mortalitatis conditio fert, ut alterutrum necessariò uerum sit: sed utrum: Deo notius quàm homini. Nam Astrologos quidem οἱ ἀφέται καὶ ἀναιρέται sæpè fallunt.

VERBA CICERONIS.

Qui probarit, mortuos non esse miseros: multũ mali de humana conditiõe deiecerit.

A. Age iam concedo, non esse miseros qui mortui sunt: quoniam extorsisti ut faterer, qui omnino non essent eos ne miseros quidẽ esse posse. Quid? qui uiuimus, cum moriendum sit, nónne miseri sumus? Quæ enim potest in uita esse iucunditas, quum dies & noctes cogitandum sit, iam iamq; esse moriendũ? M. Ecquid ergo intelligis quantum mali de humana conditione deieceris? A. Quo'nam modo? M. Quia si mori etiam mortuis miserum esset: infinitũ

quod-

quoddã & sempiternũ malũ haberemus in uita. Nunc uideo calcem: ad * quem cùm ſit decurſum, nihil ſit præterea extimeſcendum. Sed tu mihi uideris Epicharmi, acuti nec inſulſi hominis, ut Siculi, ſententiam ſequi. A. Quam? Non enim noui. M. Dicam ſi potero Latinè: ſcis enim me Græcè loqui in Latino ſermone non plus ſolere quàm in Græco Latinè. A. Et rectè quidem ſed quę tandem eſt Epicharmi ſententia. M.

* quam

Vt mors obita miſera non ſit: àt mors obeũda eſt terribilis.

Emori nolo: ſed me eſſe mortuum, nihili æſtimo.

A. Iam agnoſco Græcum. Sed quoniam coëgiſti, ut concederem, qui mortui eſſent, eos miſeros non eſſe: perfice (ſi potes) ut ne moriendum quidem eſſe, miſerum putem.

XII. SENTENTIA.

Quæ poteſt in uita eſſe iucunditas, cùm dies noctesq́; cogitandum ſit: iam iamq́; eſſe moriendum?

EXPLICATIO.

Ergo hoc ab ineunte ætate meditatum eſſe oportet (ut in Catone ait) mortem ut contemnamus. Quod fieri non poteſt, niſi & innocentiæ

Præſidia cõtra metum mortis.

nocentiæ uitæ, & obedire præceptis Christi, pro uirili studeas: & conscientiam misericordiæ diuinæ fiducia sustentes: & perpetuò re aliqua honesta atq; utili sis & animo & corpore occupatus. Ocium enim ut luxuriosis hominibus multorum flagitiorum & scelerum est occasio: sic in uiri sobrij & modesti animo, perplexas & tristes gignere solet cogitationes.

VERBA CICERONIS.

Moriendũ esse, negat hic malum esse Cicero: quam sententiam pòst uberius explicabit.

M. Iam isthuc quidem nihil negocij est: sed etiam maiora molior. A. Quomodo hoc nihil negocij est? aut quæ sunt tandem ista maiora? M. Quoniam si post mortem nihil est mali: ne mors quidem est malum: cui proximum tempus est post mortem, in quo nihil esse mali concedis. Ita ne moriendum quidem esse, malum est. Id est enim, perueniendum esse ad id, quod non esse malum confitemur. A. Vberius ista quæso. hæc enim spinosiora prius ut confitear me cogunt, quàm ut assentiar. Sed quæ sunt ea quæ dicis te maiora moliri? M. Vt doceam (si possim) non modò malum non esse mortem: sed bonum

Spinosiora argumẽta, quæ nõ satis intelliguntur, assensionẽ nõ faciũt.

bonum etiam esse. A. Non postulo id quidem: aueo tamen audire. Vt enim non efficias quod uis: tamen mors ut malum non sit, efficies. Sed nihil te interpellabo: continentem orationem audire malo. M. Quid: si te rogauero aliquid, non'ne respondebis? A. Superbi id quidem esset. sed nisi quid necesse erit, malo ne roges. M. Geram tibi morem: & ea quæ uis, ut potero, explicabo. Nec tamen quasi Pythius Apollo, certa ut sint & fixa quæ dixero: sed ut homunculus unus è multis, probabilia coniectura sequens. Vltrà enim quò progrediar, quàm ut uerisimilia uideam, non habeo. Certa dicent ij, qui & percipi ea posse dicunt: & se sapientes esse profitentur. A. Tu ut uidetur: nos ad audiendum parati sumus.

Altera propositio huius libri, mortē bonum'esse.

Διαλογικά.

Academica modestia.

XIII. SENTENTIA.

Si post mortē nihil est mali: ne mors quidem est malum.

EXPLICATIO.

Sophisma est ex imperfecta diuisione. Vt enim mors (quod falsum est) secutura mala non habeat: at habet antecedentia & cōiuncta:

cta: ut desiderium eorum, quæ relinquenda sunt: ut angores animorũ, ex insita natura uitæ cupiditate, & horrore mortis: ut corporum cruciatus. Ergo moriendum esse (τὸ τεθνήξεσθαι δεῖν) miserum est: etiamsi mortuum esse malum non sit. Sed istos fortasse stulticiæ dicet affectus esse Cicero, quos euellat philosophia: corporum autem cruciatus, morbi esse non mortis.

XIIII. SENTENTIA.

Si mori etiam mortuis miserum esset: infinitum quoddam & sempiternũ malum haberemus in uita.

EXPLICATIO.

Quia & hæc uita misera est: & mors aliam afferret uitam miseriorem etiam: quod absurdũ & diuina prouidentia clementiaq́ꝫ putat alienum esse Cicero. Sed Christus aliud nos docet, cui qui fidem non habet: suo periculo Ciceroni credat licet.

XV. SENTENTIA.

Nunc uideo calcem, ad quam cùm sit decursum: nihil sit præterea extimescendum.

EXPLICATIO.

Improborum angores.

Impij & nefarij homines ista se spe sustentant, ut possunt: & tamen subinde (ut poeta ait)

ait) sub mortem potius quàm sub noctē cura recursat: ne quod restet iudiciū, quo graues scelerum & flagitiorum pœnæ sint luendæ? Ad hanc quidem calcem homo Christianus ubi decurrerit: nihil est ei præterea extimescendum: sed accipienda corona immortalitatis. Quòd ni tanta esset fidei nostræ imbecillitas & uacillatio: nisi maior quàm decebat degendæ è præscripto Dei uitæ uel negligentia uel licentia: tam mortē expeteremus et optaremus, quàm nunc auersamur & exhorrescimus. Mors, portus Christianorū.

XVI. SENTENTIA.

Cicero Græcè loqui in Latino sermone nō plus solet, quàm in Greco Latinè.

EXPLICATIO.

Primo de officiis. Sermone (inquit) eo debemus uti, qui notus est nobis: ne, ut quidam, Græca uerba inculcantes, iure optimo irrideamur. Eædem ineptiæ sunt eorum, qui Latina, Gallica, Italica, Hispanica uerba inculcāt, apud earum linguarum ignaros. Sed in familiari cū eruditis colloquio, in literis, in commentariis scribendis, aut utriusq; linguæ studiosis erudiēdis, Græca, Hebræa, uernacula miscere Latinis, adeò ridiculum nō est, Oratione auditori nota utendum. Græca licet miscere Latinis.

ut

ut ſæpe ſit commodum aliquando etiam neceſſarium. Quàm multa enim Cicero Græca in epiſtolis & citauit & ipſe ſcripſit? Scribebat enim non Græcis, qui Latina ignorabāt: ſed Latinis, qui Græca callebant.

XVII. SENTENTIA.

Epicharmus, emori, inquit, nolo, ſed me eſſe mortuum nihili æſtimo.

EXPLICATIO.

Citatur à clariſſimo uiro, Petro Victorio, è S. Empirico, ἀποθανεῖν ἢ τεθνάναι, οὔ μοι διαφέρει. *Fortaſſe legendum,* ἀποθανεῖν μὲν οὐκ ἂν βουλοίμην, τεθνάναι δ' οὔ μοι διαφέρει. *Etſi enim liberior conuerſio negata non eſt eruditis: tamen locus Empirici deprauatus & mutilatus uidetur. Vt enim* ἀποθανεῖν *per præſens exponas,* τεθνάναι *per præteritum: quàm bellum erit? Mori aut eſſe mortuum, mea nihil intereſt. Alia certè quidem erit ſententia: ut dicat, ſe mortem & in uita & poſt uitam ex æquo nihili facere.*

Sententia Epicharmi Græca nō uidetur extare integra.

XVIII. SENTENTIA.

Ne moriendum quidem eſſe (μηδὲ τό τεθνήξεσθαι δεῖν) malum eſt: cùm ſit, per ueniendum eſſe ad id, quod non malum eſſe confitemur.

EXPLICATIO.

Sophiſtica eſt ſolutio, παρὰ τὸ μὴ αἴτιον ὡς αἴτιον: quæ refutari poteſt per differentiã. Malè colligitur, bonum eſt hoſpitium: ergo nullæ ſunt itineris difficultates, nullæ moleſtiæ, nulla pericula tempeſtatum, latronum, inundationum, aliarumq́ue rerum, quæ uiatoribus plurimæ ſolent obijci. Illud quidem ſequitur, ea omnia æquiore animo ferenda eſſe. Sic Virgilianus Aeneas ſuos comites conſolatur, cùm ait: Aſpera ad bonum diuerſorium ſæpe uia eſt.

Per uarios caſus, per tot diſcrimina rerum
Tendimus in Latium: ſedes ibi fata quietas
Oſtendunt: ibi fas Troiana reſurgere regna.
O paſſi grauiora dabit Deus his quoq; finem.
Durate, & uoſmet rebus ſeruate ſecundis.

XIX. SENTENTIA.

Continẽtem orationem audire malo.

EXPLICATIO.

Id eſt, Altercationi ſiue dialogo prolixiori præfero orationem perpetuam, cùm unus loquitur, non interruptam interpellationibus aut interrogationibus. Quali Cicero in omnibus ferè Dialogis (ut natura copioſus fuit) uti maluit. Perſonas loquentes facit, dum Cicero dialogis non immoratur diutius.

dum ad rem ipsam προπαρασκευῇ καὶ προκαταστάσει quadam perueniatur. Tum uerò liberè & apertis campis fluit oratio. Idem & Plato in Timæo fecit.

XX. SENTENTIA.

Superbi id quidem est, si quid interrogeris, non respondere.

EXPLICATIO.

Silentiũ aliquãdo inscientię potius est, quã superbiæ.

Istud silentium aliquando ex ignorationis pudore nascitur. In epistola quadam cum Trebatio I.C. iocans, qui istinc, inquit, ueniunt, partim te superbum esse dicunt, quòd nihil respondeas: partim contumeliosum, quòd malè respondeas. Nam eundem Trebatium I.C. C. Cæsari commẽdat, etiamsi iurisconsultus nõ sit: significans, eum uirum esse meliorem, quàm iurisperitiorem.

XXI. SENTENTIA.

Geram tibi morem: & ea quæ uis, ut potero, explicabo.

EXPLICATIO.

Est beneuolentiæ & modestiæ in his uerbis significatio.

XXII. SENTENTIA.

Dicam nõ quasi Pythius Apollo, certa ut sint & fixa quæ dixero: sed ut hom-

mun-

munculus unus è multis, probabilia con iectura sequar.

EXPLICATIO.

Allusio est ad Academicam ἀκαταληψίαν, καὶ ἐποχὴν, καὶ πιθανότητα. *De oraculo Delphico ea Græcorum persuasio fuit, ut Hermogenes inter* ἀδύνατα *numeret:* τὸ τὸν πύθιον ψεύδεσθαι. *Et Isocrates in Archidamo.* Τὸ ἐν δελφοῖς μαντεῖον, *inquit,* πάντες ἂν ὁμολογήσαιεν, ἀρχαιότατον εἶναι καὶ κοινότατον καὶ πιςότατον. *Quòd, ut homunculus unus è multis, scribit, Græcismus est, pro, ut homuncio plebeius. Sic Theocritus:*

Delphici oraculi autoritas.

Ἄλλος ὁ χῖος: ἐγὼ ἢ θεόκριτος, ὃς τάδ' ἔγραψα
Εἷς ἀπὸ τῶν πολλῶν εἰμὶ Συρακοσίων.

XXIII. SENTENTIA.

Vltrà quò progrediar, quàm ut uerisimilia dicam, non habeo. Certa dicent ij, qui & percipi ea posse dicunt: & se sapientes profitentur.

EXPLICATIO.

Est acerba Ironia in temeritatem (ut uideri uult) & arrogantiam aliorum philosophorum: ut sunt, Epicurei, peripatetici, Stoici: qui & sciri omnia, & comprehendi posse conten-

contendunt. Sed nihilò uerecundiores ij sunt Academici, qui in meridie lucernam sibi accendi postulant: quasi uerò aut sciri aut ignorari omnia, sit necesse: & non alia perspicua sint & certa: alia obscura, dubia, controuersa.

Academici nonnulli, nihilo uerecundiores dogmaticis.

XXIIII. SENTENTIA.

Magister, ut uidetur, disserat: discipuli ad audiendum parati sunto.

EXPLICATIO.

Magister ea debet esse & doctrina & uirtute, ut non nisi utilissima quaeq; suis proponat auditoribus: quorum officium est, non praescribere illi, sed illius praeceptis obtemperare. Nam Discipuli quando sequitur praecepta magister,

Est uelut à curru si traherentur equi.

Et tamen, propter fastidium auditorum, inani pompa, & uano uerborum apparatu bonas horas malè consumere saepe coguntur doctores Academici.

Magistri saepè coguntur auribus discipulorum seruire.

XXV. SENTENTIA.

Mors igitur ipsa, quae uidetur notissima res esse, quid sit, primùm est uidendum.

EXPLICATIO.

Pertinet haec sententia ad minuendam

δοξοσο-

δοξοσοφίαν, id est, inanem ſapientiæ perſuaſionem: & ad excitandum ſtudium diligentioris inquiſitionis.

OPINIONES DE MORTE: quarum enumeratio eſt confirmationis loco: ſignificans rem, de qua agatur, non eſſe notiſsimam.

I.

SVnt enim qui diſceſſum animi à corpore putent eſſe mortem.

EXPLICATIO.

Hi ſtatuunt duas eſſe partes hominis diſtinctas, corpus atq; animum. Quam ſententiã & Cicero probat tertiæ Tuſculanæ procœmio, conſtare nos ex animo & corpore, affirmans. Ita corpus hoſpitio, animus, è corpore diſcedens per mortẽ, hoſpiti & uiatori, aliud diuerſorium quærenti, comparabitur. Animus uiatori ſimilis.

II.

Sunt qui in morte nullum cenſeant fieri diſceſſum: ſed unà animum & corpus occidere, animumq; cum corpore extingui.

EXPLICATIO.

Hi, ut in grano frumenti, & corpus eſt,

h ipſum

Animus grano frumenti comparatur.

ipsum scilicet granum, & uis grani: quæ spicam fundit: ita humanum corpus, in se uitalem uim ad certum tempus continere putãt, tandem deficientem, ut lucernam, oleo uel destitutam, uel submersam, aut uento, aliáue re externa extinctam.

III.

Sunt qui discedere animũ cẽsent: alij statim dissipari: (hoc est, misceri aeri, ut halitum hominis, aut extinctum lumen, aut fumum, aut quamcunque exhalationem, ut Epicurei) alij diu permanere (ut Stoici) alij semper (ut Socrates & Platonici: qui statuerũt, animos esse immortales & æternos.)

OPINIONES DE ANIMO: CVius natura ignorata, de morte nihil certi statui potest.

Quid sit porrò ipse animus? aut ubi? aut unde? magna dissensio est.

EXPLICATIO.

Philosophi neq; de mortis, neque de animi natura cõsentiũt.

Primùm generalis propositio ponitur, superiori similis: ne de animo quidem constare inter Philosophos: quid sit animus? (corpúsne an spiritus?) aut unde? (è cœlo, an è semi-

ne

ne parẽtum, ſeu (ut in ſcholis uulgò loquuntur) ex traduce? unde Ariſtoteles φυσικώτατον, inquit, ἐστιν ἄνθρωπον ὅμοιον ἑαυτῷ γεννᾶν) aut ubi? (in qua parte corporis ſit eius ſedes?) magna diſſenſio eſt.

Cicero mortem atque animum principio ipſe non definit: ſed uarias aliorum opiniones utraque de re commemorat: quibus expoſitis, ac repudiatis pleriſque, ſuam tandem ſententiam explicat.

I.

Aliȷs cor ipſum animus uidetur, ex quo excordes, uæcordes, concordesq́ dicuntur: & Naſica ille prudens, bis conſul, Corculum: &

Egregiè cordatus homo Catus Aeliu' Sextus

EXPLICATIO.

Fortaſſe quia & corde grauiter læſo, plerunque interit uita: & circa cor ſentimus affectus: iram, triſticiam, læticiam, ſpem, amorem, & ſimiles. Inter Medicos & Ariſtotelem controuerſia eſt, ſit' ne mentis ſedes in corde an in capite? Ariſtoteles eam in corde collocat, ut & ueteres Romani. Hippocrates uerò & Plato & Galenus ſentiunt, uim uitalem eſſe in corde: in cerebro uerò, uim intelligentem & ſentientem.

Læſiones cordis.

Animus uel in corde, uel in cerebro.

II.

Empedocles animum censet esse cordi suffusum sanguinem (τὸ περικάρδιον αἷμα.)

EXPLICATIO.

Fortasse quia illo quoque effuso, perit uita. Vnde Virgilius: Purpuream uomit ille animam. Fernelius tamen (ut mihi collega meus charissimus, D. Georgius Henischius, cuius censura in hoc opusculo sum usus, retulit) in corde cuiusdam, qui sensim contabescens & liquescens de medio sublatus sit, tria se hulcera reperisse, non parùm caua & sordida, multo iam antè tempore contracta, testatur. Sed quid inter Empedoclem & alios interest? Illud nimirum, quòd Empedocles sanguineam esse animam statuit, & constare ex materia corporea: alij uerò, animum sentiunt corporis esse & materiæ expertem, sed sedem suam habere in sanguine cordi suffuso, quemadmodum hospitem in diuersorio. Neque uerò idem sunt hospitium & hospes, sed multùm diuersa. Et tamen si est in sanguine animus, quid erit nisi uapor quidam sanguinis? Hospes enim materiæ expers non nisi consimili uidetur hospitio uti.

Animũ esse sanguinẽ, & esse in sanguine, differunt.

III.

III.

Alĳs pars quædam cerebri uiſa eſt animi principatum tenere.

EXPLICATIO.

Fortaſſe, quòd cerebro uel κακοχυμίᾳ, uel nimia ſiccitate, uel externa ui læſo, ratio & mens aut peruertitur, aut langueſcit, aut quaſi euaneſcit. Medici acumen atque intelligentiam in ſyncipite, id eſt, anteriore cerebri uentriculo, memoriam in occipiti ſitam eſſe docent: idq́ue compertum eſſe ſtatuunt, ex utriuſque partis læſionibus, & ſymptomatis eas conſequentibus. Itaque rotunda capita, & iuſtæ magnitudinis (quæ magnitudo æſtimanda eſt non ſimpliciter & per ſe, ſed habita ratione proportionis totius corporis) maximè commendantur: ut & capaciſſima doctrinæ, & memoria firmiſſima prædita: ſi modò iuſta temperies caloris & humoris non deſideretur. Qui uerò aut anguſta fronte ſint, aut depreſſo occipitio: eos minus & dociles eſſe & memores: eoq́ue maximopere eſſe opus, quò minus ingenio ualeant, ut diligentiam ſubſidio ſibi comparent: quæ quanta ſit, niſi ſpacium & tempus datum fuerit (ut Ciceronis uerbis utar) intelligi non poſsit.

Cerebri læſiones nocent ingeniis.

Rotunda capita probantur.

Hebetibus & obliuioſis maiore diligentia eſt opus.

IIII.

Aliȷs nec cor ipſum placet, nec cerebri partem quandam eſſe animum: ſed aliȷ in corde (ut Ariſtoteles) aliȷ in cerebro (ut Plato) dixerũt animi eſſe ſedem & locum.

EXPLICATIO.

Aliud eſt, eſſe animum: aliud, animi ſedem.

Aliud eſt (ut paulò antè dixi) diuerſorium, ut cor & cerebrum: aliud hoſpes, ipſe animus. Sed hac de re copioſè diſputat Galenus περὶ τῶν καθ' ἱπποκράτην καὶ πλάτωνα δογμάτων. Et tamen Plato in Cratylo, qui dialogus eſt de recta nominũ ratione COR *nominat animi ſepulchrum & clauſtrum. Quòd ſi Philoſophis nihil eſt animus, niſi innatus calor: eiuſdem cor eſſe fontem, idem Plato in Timæo affirmat.*

V.

Latini, aerem eſſe animum, uidentur ſenſiſſe.

Animum autem aliȷ animam, ut ferè noſtri, declarãt nominari. Nã & agere animã, & efflare dicimus (ψυχοῤῥαγεῖν ἢ ἀποψύχειν) & animoſos θυμώδεις, ἢ θυμικοὺς, ἢ εὐψύχους) & bene animatos (εὐνοοῦντας, ἢ ὁμηρικῶς, φίλα φρονέοντας) & ex animi ſententia (κατὰ γνώμην.) Ipſe autem animus ab anima dictus eſt.

EX-

EXPLICATIO.

Vtrunque potius sit à Græco ἄνεμος: & anima spiritum, halitum, flatum, uentum significat. Vnde ridiculum illud Plautini seruuli: nunquid obturat etiam inferiorem gutturem? ne quid animæ amittat dormiens? Ex hac ergo Etymologia statuit Cicero, Latinos sensisse, uenti quiddam simile esse animam, et causam esse uitæ (nam ultra quadrantem horæ suppresso spiritu, uiui posse negant) & sedem affectuum atque mentis: cùm ipsius animi sedes sit cor, ut suprà dictum est.

Animũ uẽti similem esse, Latini putarunt.

VI.

Zenoni Stoico (alius enim fuit Epicureus Zeno, ætate Ciceronis, & alius horum utroque uetustior, Zeno Eleates) animus ignis uidetur.

EXPLICATIO.

Fortaßis ob calorem uiuẽtium corporum, & uigorem calidioris cerebri atque cordis.

VII.

Sed hæc quidem quæ dixi, cor, cerebrum, animam, ignem, uulgò: reliqua ferè singuli: ut multi antè ueteres. Proximè autem Aristoxenus Musicus, idemque Philosophus, intentionem ipsius

corporis quandam, ueluti in cantu & fidibus, quæ harmonia dicitur: sic ex corporis totius natura & figura uarios motus cieri, tanquam in cantu sonos.

EXPLICATIO.

Temperies corporũ atque animorũ præclara.

Præclarissima sanè Musica est tẽperies & humorum & spirituum in corpore, & apta proportio membrorũ, unde & sanitas & pulchritudo existit, & consensio rationis atq; appetitus in animo. Siquidem & ab Aristotele, & à Galeno affirmatum, atq; experientia in morbis & ebrietate compertum est, ὅτι ἕπονται αἱ διάνοιαι ταῖς κράσεσι τῶν σωμάτων, *id est, animos sequi temperamenta corporum: & quemadmodum corpora sint affecta, sic etiam animos affici solere. Etsi hæc sententia magis uidetur pertinere ad brutum appetitum (qui sanè uidetur esse corporeum quiddam) quàm ad mentem & rationem: quam principes philosophorum, non tantùm corporis expertem, sed & rectricem & dominatricem corporis statuunt. Vulgus tamen hominum, cùm ita uiuat, ut inter plerosq; & bestias, excepta figura corporis, parùm interesse uideatur: non mirum est animum ita cum corpore permisceri (ut Cydonij nostri uerbis utar) ut unum quiddam atq; idem corpus & animus*

Appetitus potius, q̃ Mens, temperamentum corporis seqtur.

Vulgus in bestias degenerat.

animus uideri queant. Longè autem alia ratio eſt eorum, qui appetitum rationi obedientem præbuerunt, & rerum diuinarum contemplationi ſe totos dediderunt. Vnde & Ptolemæus affirmare nõ dubitat, ſapientẽ aſtris dominari. Quod ſi eſt: quantò magis idem cõſtitutioni corporis imperabit? quod quidem ad animi affectiones attinet. Quantumuis enim ſapias, neq; famem neq; ſitim, neq; morbos natalicios, neq; uiolentam mortem à ſyderibus decretam, profligabis: qua multi & ſapientiſſimi et ſanctiſſimi uiri trucidati ſunt.

Quatenus ſapiens aſtris & corpori dominetur.

XXVI. SENTENTIA.

Hic ab artificio ſuo non receſſit: & tamen dixit aliquid: quod ipſum quale eſſet, erat multò antè & dictum & explanatum à Platone.

EXPLICATIO.

Ciceroni illa concinnitas ita probata eſt, ut aiat, Ariſtoxenum dixiſſe aliquid, hoc eſt, opinionem eius non eſſe omnino abſurdam. In hac igitur Muſica conſenſionis appetitus cum ratione, & corporis cum animo, ſeſe perpetuò exercere, hominis ſtudioſi eſt: ſine qua nemo ſe Philoſophũ profiteri debet. ἡ γὰρ ἀναρμοστία τῆς ψυχῆς, τὸ πάντων ἀμουσότατόν ἐστι καὶ

Muſica hominis ſtudioſi.

ἀφιλοσοφώτατον. Cæterùm dogma illud de Harmonia prolixè refutatur à Socrate, in libro de immortalitate animorũ, qui Phædon inscribitur.

VIII.

Xenocrates animi figuram, & quasi corpus negauit esse: uerùm numerũ esse dixit, cuius uis (ut iam antea Pythagoræ uisum erat) in natura maxima esset.

EXPLICATIO.

Numerus pro ordine uniuersi.

Pythagoras ex numeris constare dixit omnia. Putant autem eum loqui non de mercatorio & uocali numero: sed de eo, quem Græci λογικὸν ἢ ἀναλογικὸν uocant. Quæ nihil esse uidetur aliud nisi εὐταξία καὶ συμφωνία τοῦ παντὸς, id est, certus ordo & cõsensio uniuersitatis: qua de re copiosè agitur à Timæo Locrensi, & à Platone, in libro de uniuersitate. Sunt autem ij numeri siue Pythagorici siue Platonici tam multiplices & tam difficiles ad intelligendum, ut in prouerbium obscuritatis abierint. Xenocrates porrò animum statuit incorporeum, eaq; ratione rectè negauit aliquã eius figuram esse, quæ in oculos incurreret. Nam nec Geometrica corpora & figuræ aliter nisi animo cerni possunt.

Platonici numeri.

IX. Eius

IX.

Eius doctor Plato finxit triplicem animam, cuius principatum (τὸ ἡγεμονικὸν) id est, rationē, in capite ſicut in arce poſuit: & duas partes ſeparare uoluit, iram & cupiditatem (τὸ θυμῶδες καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν) quas locis diſcluſit: iram in pectore (huc & animi cupiditates & affectus pertinent) cupiditatem (hîc intelligenda uidetur non animi appetitio, quę etiā à Chriſto cordi tribuitur: ſed cibi, potionis, procreationis deſiderium) ſubter præcordia locauit (διάφραγμα intelligit, quod ſeptum tranſuerſum appellāt, iuxta quod ſunt, ſtomachus, iecur, & reliqua.)

Triplex, ſecundum Platonem anima: cui unus & idē homo, erit τρίψυχος.

EXPLICATIO.

Medici uirtutem naturalem ſtomacho tribuunt & iecori: uitalem, cordi: animalem cerebro: unde ſenſus & motus animantium pendeant. Quomodo autem eam triplicem finxit Plato? An quòd una quædam anima ſit, diuiſionis expers, diſtincta facultatibus? ſicut una manus uaria, diuerſa, atq; adeò contraria efficit opera.

Virtus Naturalis. Vitalis. Animalis.

x.Di-

X.

Dicæarchi (haud ſcio, an ci⁹, quẽ Stobæus Meſſenium dicit) Corinthiaci 3. libri: cuius poſtea totidem Leſbiaci numerantur.

Dicæarchus aũt in eo ſermone, quem Corinthi habitum, tribus libris exponit, doctorum hominum diſputantium, primo libro multos loquẽtes facit: duobus Pherecratem quendam, Phthiotam ſenem, quem ait à Deucalione ortum, diſſerentem inducit, nihil omnino eſſe animum: & hoc eſſe nomẽ totum inane, fruſtraq; & animalia, & animantes appellari: neq; in homine ineſſe animum uel animam, nec in beſtia: uimq; omnem eam, qua uel agamus quid, uel ſentiamus, in omnibus corporibus uiuis, æquabiliter eſſe fuſam: nec ſeparabilẽ à corpore eſſe.

EXPLICATIO.

Epicurei corpus & animũ in unã quandam maſſam & chaos cõflant.

Cur ergo animalia non perpetuò uiuunt? Nam uis illa ultrò à corpore non recedet: uel potius, corpus eam à ſe uim haud dimittet. An quia ſuus cuiq; corpori uitæ terminus eſt præfinitus, ut motus horologio? Sed τὸ nec ſeparabilem, *ἀχώριστον intelligatur, pro nõ diuerſo: quòd anima in ipſo corpore ſit, cum corpore quaſi conflata in unam maſſam, unà & naſcens & interiẽs. Corpus igitur Dicæarcho, ut & Epicuro, atq; animus idem ſunt: & corpus animum ita in ſe (pro illius quidem opinione)*

opinione) continet, ut uenæ ſanguinem, ſanguis utranq; bilem & phlegma, & ſpiritus è ſanguine exhalantes, qui rectores ſunt et ingenij & corporis actionum. Elegans eſt igitur ille Marſilij Ficini climax: Qualis, inquit, eſt concoctio, talis eſt & ſanguis: qualis eſt ſanguis, tales ſunt & ſpiritus: quales ſunt ſpiritus, tales ſunt & ingeniorum, & animorum, & corporum affectiones: unde conſimiles actiones oriuntur. Plurimum igitur refert ad bene beateq; uiuendum, qua quiſq; uictus ratione utatur. Hæc Pherecratis opinio ualde confirmatur τῇ ἀλληλοπαθείᾳ τοῦ τε σώματος, τῆς τε ψυχῆς. *Sed nos aliud doctrinæ genus, diuinitus patefactum, ſequimur.*

In ratione uictus multum eſt momenti.

XXVII. SENTENTIA.

Quippe quæ nulla ſit: nec ſit quicquã niſi corpus unum & ſimplex.

EXPLICATIO.

Atqui Hippocrates ait, hominem, ſi ſimplex aliquid eſſet, nec uarijs elementorum qualitatibus conſtaret: & morborum & ſenectutis & mortis fore expertem, ut qui nihil haberet contrarium à quo corrumperetur: aut, ut doleret & ægrotaret, uno tantùm remedij genere ſanari poſſet: quæ nunc adhiberi

Hippocrati homo nõ eſt ſimplex quiddam.

ri uaria & multiplicia, sit necesse. Qua ratione adductus Aristoteles, cælos etiam esse perpetuos statuit, quòd sint simplicia corpora. Sed hoc negat in Timæo Plato. Nam cùm cælum sit corpus solidum: terrestre aliquid habere: cùm sit aspectabile: etiam ignis aliquid admistum esse. Sed Dicæarchus hoc uidetur dicere: animam nihil aliud esse nisi corpus, aut corporeum quiddam: nec habere peculiarem (ut ita dicam) personam: sed esse corpus sine pectore, ut ait Horatius, id est, absq; mente & ratione: aut certè, ut ipsum corpus sit simul mens atq; ratio.

Cœli Aristoteli simplices: Platoni elemētares.

XXVIII. SENTENTIA.

Ita figuratum, ut temperatione naturæ uigeat & sentiat.

EXPLICATIO.

Fortasse temperationem illam (τὴν κρᾶσιν, quam uulgò complexionem uocant, alij temperamentum corporis) sensit esse non arbitrariam & uoluntariam (alioqui enim omnes animantes essent immortales: cùm omnes à morte uehementissimè abhorreant) sed temporariam: ut motum horologij, & clepsydræ fluxum.

XI. Ari-

XI.

Aristoteles longè omnibus (Platonem semper excipio) præstans & ingenio & diligentia : cùm quatuor nota illa genera principiorum esset complexus, è quibus omnia orirentur: quintam quandam naturam censet esse, è qua sit mens. Cogitare enim, prouidere, & discere & docere, & inuenire aliquid, & tam multa alia: meminisse, amare, odisse, cupere, timere, angi, lętari: hęc & similia eorum, in horum quatuor generum (elementorum) nullo inesse putat: quintum genus adhibet uacans nomine: & sic ipsum animum ἐντελέχειαν appellat, nouo nomine: quasi quandam cõtinuatam motionem & perennem.

Aristotelis & Platonis elogia.

Ἐντελέχεια, quędã cõtinuata motio & perennis.

XXIX. SENTENTIA.

E' quatuor notis illis generibus principiorum (id est, elementis) Aristoteli omnia (scilicet naturalia corpora) oriuntur.

EXPLICATIO.

Idem tamẽ alia tria principia statuit, materiam primam, formam & priuationem: eaq́ cũ elemẽtis cõiunxit. Plato uerò (ut paulò antè

antè diximus) stellas etiam ex elementis constare censet: quòd nec sine terra quicquam firmum & stabile sit, nec absq; igne clarum & lucidum. Quasi uerò necesse sit, eandem esse rerum cœlestium, quam terrenarũ rationẽ.

Cœlestia differre à terrestrib. probabile est.

XXX. SENTENTIA.

Aristoteles quintam quandam naturam esse censet, è qua sit mens.

EXPLICATIO.

Cõtrouersiæ de Entelechia.

Ἐντελέχεια *hæc uarijs doctorum certaminibus agitata est: Ciceronem alijs reprehendentibus, alijs defendentibus. Nonnulli actũ primum interpretantur: alij per τ alij per δ scribunt. Cæterùm & τ post ν pronunciari ut δ, traditum est à Grammaticis: ut de scriptura non magnopere laborandum sit. Significare autem* ἐντελεχὲς *aßiduum quiddam & perenne, declarat ille uersiculus, Aristotele, ut opinor, antiquior:*

Κοιλαίνει πέτραν ῥανὶς ὕδατος ἐντελεχείῃ.

Gutta cauat lapidem nõ ui sed sæpe cadendo.

In quam sententiam & Ouidius:

Quid magis est durũ saxo? q́d mollius unda?
Dura tamen molli saxa cauantur aqua.

Alij tamen τὸ ἐνδελεχὲς *per* δ, *cõtinuum & perenne:* τὸ ἐντελεχὲς *per* τ, τὸ ἐντὸς τέλος ἔχον,

ab

ab interna perfectione dici uolunt. Sed ut, omisso uocabulo, ad rem ipsam ueniam: quinta hæc natura Aristotelis non uidetur abhorrere à Pythagoræ sententia: qui (ut in Catone Maiore scriptum reliquit Cicero) non dubitauit, quin animos haberemus ex uniuersa mente diuina delibatos seu decerptos. Vnde & ab Horatio scriptum est:

Atq; affligit humi diuinæ particulã auræ:

id est mentem & rationem. Cæterùm ex his, quæ enumerat Cicero, pleraq; (posteriora præsertim) brutis etiam animantibus inesse uidentur. Lupus cogitat ac deliberat sint ne inuadendæ oues, præsente pastore atq; canibus? in quas desertas, absq; ulla dubitatione facit impetum: formica prouidet hyemi: quædam aues pullos suos ad uolatum instituunt: exhibentur ursi saltatores. Scribit Plinius inuentum esse elephantem, qui cùm pridie in saltatione parùm dextrè se gerens, uapulasset, noctu sit inuentus saltando sese exercere. Iam hirundines ædificationem ex luto, Ibides, clysteres, hippopotamon uenæ sectionẽ reperisse tradunt. Deniq; Theodorus Gaza in præfatione historiæ animalium Aristotelis, multa exempla uirtutum à brutis animãtibus peti posse demonstrat. Plutarchus item duobus libris,

Homini cũ brutis cõmunia.

bris, solertiam & uirtutes animalium persecutus est: quorum uni titulum fecit. πότερα τῶν ζώων φρονιμώτερα; τὰ ἔνυδρα ἢ τὰ χερσαῖα: alteri inscriptio est Gryllus, ἢ περὶ τοῦ τὰ ἄλογα λόγῳ χρῆσθαι. Sed Aristoteles natura impelli animalia, non ratione gubernari ad opera sua efficienda censet: id quod & siue Nemesius siue Cydonius affirmat. Palingenius uerò non tam ratione & mente uinci ab homine, ea quæ bruta dicantur, asserit, quàm manibus & sermone: etsi sunt, qui suum quendam sermonem & auiculis & alijs animantibus esse putent. Et Apollonius Tyaneus, auicularum uoces intellexisse traditur: & magi, nescio quibus carunculis & herbis deuoratis, eam scientiam comparari profitentur. Sic & uolucrum anima erit è quinta quadam natura (id quod Virgilius in Georgicis affirmare non dubitat) æquè ac humana, quamuis hæc sit amplior & illustrior: quemadmodum & homines alij alijs ingenij bonitate antecellant: prætereaq́; religione (quæ in paucis uera est, in pluribus superstitio, in maxima parte impietas) & uniuersaliũ cognitione (quæ nihil nisi commenta humani ingenij esse putantur) ornata & instructa.

Bruta natura nõ ratiõe agere.

Hominis prærogatiuæ.

XXXI.

XXXI. SENTENTIA.

Nisi quæ me fortè fugiunt, hæ sunt ferè omnium de animo sententiæ.

EXPLICATIO.

Gratia habenda est Ciceroni, qui per omnium philosophorum scripta peruagatus, magno studiosos & difficili labore omnium dogmata perscrutandi leuauit. Vtitur autē modesta περικαταλήψει. *Multum etiam Diogeni Laërtio hoc nomine debemus: quòd Epitomē quandam bibliothecæ Philosophicæ nobis confectam reliquit.*

Collectio diuersarū sententiarum utilis.

XII.

Democritum enim, magnum illum quidem uirum, sed leuibus & rotundis corpusculis (id est, atomis) efficientem animū (id est, sentientem effici animū) concursu quodam fortuito, omittamus. Nihil est enim apud illum, quod nō atomorum turba conficiat.

EXPLICATIO.

Κατ' ἀποδίωξιν *Democriti sententiam subiungit, ut Philosopho minimè dignam: quamuis magnum uirum esse fateatur. Ac ueteres illi Physici utique magni uiri fuerunt: multaq; nouerunt, ignota nostræ ætatis hominib.*

Veteres Physici, magni uiri.

Thales Milesius prouentum olei præsensit, & repentinam pluuiam prædixit. Idem tamen, dum astra intuetur, in foueam incidit, cæli perspiciendi cupidus, cùm id, quod ante pedes erat, nõ uideret. Anaxagoras casum saxi è cælo: Pherecydes aqua putei inspecta, terræ motum: hic ipse Democritus, Hippocratis famulam, pridie uirginem, postridie mulierem salutauit: quæ siue acie mentis, siue arcana & obsoleta arte, iudicent alij. Incertus prædictionum euentus. *Neq; uerò nego, etiam hodie & Medicos & Astrologos multa prædicere: sed toties frustratos, ut aliquando fortuitò potius in ueritatem incidisse, quàm ex arte euentum præuidisse uideantur: secundum uersiculum illum, quem & Aristoteles de diuinatione somniorum citat:*

Ἂν πολλὰ βάλλῃς, ἄλλοτ' ἀλλοῖον βάλῃς.

Sed cùm, Homero autore, turpe sit ἀνεμώλια βάζειν: tacere fortasse præstat, quàm temerè diuinando, ridiculum & uulgi fabulam fieri. Neq; tamen coniecturæ probabiles omnino contemnendæ sunt: sed habendæ pro coniecturis, non pro oraculis. Coniecturæ nõ sunt oracula. *Mihi enim oraculi instar est, id quod scripsit Cicero: omnem diuinationem coniectura niti: ultra quam progredi nõ posit. Sed quomodo missus faciendus est is, quem magnum esse uirum fatearis? id est,*

ingenio,

ingenio, doctrina, uſu rerum præſtantem: non'ne hæc inter ſeſe pugnant? Minimè uerò. Nam cùm neq; ſapiens neq; bonus quiſquam mortalium per omnia ſit: cumq́; aliâs idem ſapiat, aliâs deſipiat: nunc uirtutem colat, pòst in flagitia & ſcelera prolabatur: prudentiæ eſt, ea quæ uera & recta ſunt probare atque amplecti, cæteris repudiatis. Magnus ergo uir Democritus rectè appellatur propter cognitionem rerum naturalium inſignem, et anatomicam ſolertiam. Quæ eius magnitudo eleganter & prolixè deſcribitur ab Hippocrate in epiſtola ad Damagetum: cuius inter alia hæc uerba ſunt: οὐκ ἄρα παρεφρόνεε Δημόκριτος, ἀλλ' ἀπάντων ὑπερεφρόνεε, *id eſt: non utiq; delirabat Democritus: ſed omnia cõtemnebat. Liceat etiã uertere poſterius membrum: ſed omnes ſapiẽtia anteibat. Cæterùm cùm leuibus & rotundis corpuſculis efficiat animum concurſu quodam fortuito: & nihil ſit apud illum, quod non atomorum turba cõficiat: in eo (ſi dicere liceat) non certè magnus uir, ſed magnus fatuus fuit. Turpiſsimum enim eſt Phyſico, affirmare, quicquam fieri ſine cauſa. Cauſarum autem quatuor eſſe præcipua genera, nemini eſt ignotum: inter quas de effectrice & fine ſæpe ambigitur.*

Eiuſdē autoris alia probare, alia improbare, nō eſt nefas.

Hippocrates de Democrito.

Multa enim in rerum natura sunt, quæ & unde oriantur, & quò referantur, est difficile iudicatu. De materia & forma pauciores solent esse disputationes. Cæterùm dogma illud Democriti, Leucippi, & qui hos secutus est, Epicuri, de atomis, portentosum est, cùm nec oculis corpuscula illa leuia & rotunda quisquam uiderit, nec animo posse comprehendere quisquam uideatur. Itaque uehementer miror, quid' nam illi sibi uoluerint, nisi fortè deridere homines credulos, & obstupefacere insolenti ista fabula instituerunt. Quidam tamẽ Vuilhelmus Aneponymus, per atomos, rerum omnium minutissima quædam semina intelligenda esse opinatur.

XXXII. SENTENTIA.

Harũ sententiarũ quæ uera sit, Deus aliquis uiderit: quæ uerisimilima: magna quæstio est.

EXPLICATIO.

Rectè uerò Cicero. Vidit enim hoc Deus, cuius patefactioni qui credit, nihil moratur inexplicabiles humano ingenio quæstiones, aut Democriti atomos: de quibus Lactãtius, libro de ira Dei sic scribit: Vides in quæ deliramenta inciderint Philosophi, dum nolunt ef-

fectionem curamq́ rerum Deo dare? Moses ait, Deum in principio condidisse cœlum & terram, id est, esse effectricem causam rerum omnium, iisq́ & materiam & formam indidisse, & ad certos fines atq; usus omnia destinasse. Hominem autem ad imaginem Dei esse conditum: qui ei spiritum uitalem indiderit. Christus porrò uetat eos timere, qui occidant corpus, animum uerò non possint occidere: idemq́ piis beatam immortalitatem promittit: impiis æternos cruciatus minitatur. In huius unius autoritate nobis acquiescendum est: dandaq́ pro uirili opera, ut & illius interdicta uitantes, gehennam effugiamus: & præceptis obtemperantes, promissionum etiam illius compotes fiamus. Cæterùm Dicæarchi opinio, qui ex humano corpore uitam humanam, ut è leonino leoninam existere arbitratur: iis allubescit, qui ortum, & interitum, & affectus, & morbos homini cum bestiis communes spectant. Sed Aristotelicam & Platonicam sententiam magis probant, qui uim & mirabilia opera humani ingenii, celeritatem, amplitudinem intuentur. Nobis uerò utriusque mirabile opificium est considerandum.

Mosaica Physiologia.

Christi de animo sententia.

Alij corp⁹, alij animũ magis spectant.

XXXIII. SENTENTIA.

Nihil est apud Democritũ, quod non atomorum turba conficiat.

EXPLICATIO.

Vt monstrosa, sicut dixi, ita expeditissima est physiologia hæc, & potentissima, ut quæ non tantùm elementa quatuor, sed & mundos innumerabiles ex minutissimis istis corpusculis, in uacuo uolitantibus, fabricetur. Apud Virgilium Silenus:

— Canebat uti magnum per inane coacta
Semina terrarũq; marisq; animæq; fuissent,
Et liquidi simul ignis: ut his exordia primis
Omnia: & ipse tener Mundi cõcreuerit orbis.

Ego uero libens è Democrito quæsierim, ullum'ne collem, aut domunculam, aut lectulũ ex atomis confectum uidisset? Si negaret, rogarem porrò, quem nouum Mundum inde cõflatum conspexisset? Apud Theologos diuina prouidentia conficit omnia, humano ingenio imperuestigabilis. Nam qui scrutatur maiestatem, opprimetur à gloria.

XXXIIII. SENTENTIA.

Διαλογικά. Vtrùm igitur inter has sententias diju dicare malumus? an ad propositum redire?

dire? A. Cuperem equidem utrunque, si fieri posset, sed est difficile confundere. Quare si (ut ista non disseramus) liberari mortis metu possumus, id agamus: sin id non potest, nisi hac quæstione animorum explicata: nunc (si uidetur) hoc, illud aliàs.

EXPLICATIO.

Hæc pertinent ad decorum dialogi, atque ad locum docilitatis & attentionis. Denunciat enim quo disputationis ordine sit usurus. Propositum porrò est, mortem non esse malũ, ostendere: cui declarando accessit sententiarum de morte & animo enumeratio. Difficile est confundere, pro, confusio diuersarum quæstionum molesta est. Alij legunt, non confundere: quod magis placet. Nam duarum quæstionum implicatio inter sese, uix effugit cõfusionem: aut certè, dum altera tractatur, altera minus attẽtis excidit: Sicut Laco quidam legato cuidam loquacissimo, & iniquũ fortasse postulanti, respondit: se priora nõ meminisse, posteriora uerò non intellexisse.

XXXV. SENTENTIA.

M. Quod te malle intelligo (ut nunc hoc explicetur) id puto esse cõmodius.

Efficiet enim ratio, ut, quæcunque uera sit earum sententiarum, quas exposui, mors aut malum non sit: aut sit bonum potius.

EXPLICATIO.

Ratio theologica non cõsentit cũ philosophica.

Sed alia est ratio Theologica perfecta, quàm Philosophica ista, ne Platoni quidem probata (Is enim consceleratis atque impiis Pyriphlegethontem minitatur in Phædone: etsi commentum id esse, libro de Republica tertio non obscurè significat) trunca & mutilata, ut postea uidebimus.

XXXVI. SENTENTIA.

Quæ constãt ex materia, sunt corruptioni obnoxia.

Nam si cor, aut sanguis, aut cerebrum est animus: certè, quoniam est corpus, interibit cum reliquo corpore: si aer est, fortasse dissipabitur: si ignis, extinguetur: si est, ut placet Aristoxeno, harmonia, dissoluetur.

EXPLICATIO.

Animus unà cũ corpore ortus, unà etiam periturus uidetur.

Sententia est: cùm omnia terrena corpora intereant: animum quoq;, si materia corporea constet, in morte periturum.

XXXVII. SENTENTIA.

His sententiis omnibus (quæ animũ corporeum quiddam esse statuunt) nihil post

post mortem pertinere ad quenquam potest. Pariter enim cum uita sensus amittirur. Non sentientis autem nihil est ullam in partem quod intersit.

EXPLICATIO.

Appendix è Catone. Quòd si non sumus immortales futuri: tamen extingui, homini suo tempore, optabile est. Nam habet natura, ut omniũ aliarũ rerũ, sic uiuẽdi modum. Ea quæ simul orta sunt, simul interire, consentaneum est: nec tamen semper ita fit: ut uel gemelli docent (quantulum enim uel conceptus uel ortus discrimen est? & hinc turbantur Astrologorum iudicia) quorum sæpe alter in cunis extinguitur, ut neptis meæ Vrsulæ Schenckiæ fraterculus: uel in iuuentute perit, ut Ioannis Scheubelij Mathematici frater: cùm ille LXX *annum excesserit. Quid simile Esaus & Iacobus, Hercules & Iphiclus habuerunt? Castor & Pollux concordes illi quidem, sed diuersis dediti studiis fuerũt. Deinde eodẽ momento & concepti & in lucẽ editi, ob seminum & formarũ & fortunarũ diuersitatẽ, quàm diuersos habẽt fines & exitus? ut homo, equus, canis, ceruus, cornix. Videtur igitur multiplex adhibẽda esse distinctio, ut et in hac ipsa quæstiõe: cùm*

Gemellorum diuersæ naturæ.

Diuersa semina, diuersæ formæ.

non

Animus extrinsecus accedens.

non Theologi modò quidam, ſed & Ariſtoteles τὸν νοῦν θύραθεν ἐπεισιέναι, καὶ μόνον τῶν ἐν ἡμῖν θεῖόν τε εἶναι καὶ ἀθάνατον, hoc eſt, mentẽ extrinſecus ſuccedere, et ſolam rerum noſtrarum & diuinã eſſe & immortalem, ſentiat.

XXXVIII. SENTENTIA.

Reliquorum ſententiæ ſpem afferunt (ſi te fortè hoc delectat) poſſe animos, cùm è corporibus exceſſerint, in cœlũ, quaſi in domicilium ſuum, peruenire.

EXPLICATIO.

Potentia in cœlum redeundi, non eſt humanæ potentiæ.

Potentia hæc non eſt humanæ facultatis: ſed diuinæ liberalitatis. Chriſtus negat, quenquam aſcendiſſe in cælum, niſi filium hominis, qui ſit in cælo. Vnde nec deſcendiſſe alium quenquam de cælo intelligitur. De Pythagorico deſcenſu & aſcenſu animorum (ad cuius opinionem Cicero hîc alludit) antè dictum eſt. Sed & Theologi nonnulli (ut modò attigi) ſenſerunt, diuinitus infundi corporibus animos ſub quadrageſimum à conceptu diem. Quæ ſententia multa inuoluere abſurda uidetur, quæ alijs conſideranda relinquere malo, quàm ipſe diſſerendo agitare. Videntur tamen illi in iſtam opinionem adducti, quòd timerent, ne animi, ſi unà cum corporibus

ribus

ribus naſcerentur, unà etiã interirent: quaſi uerò immortalitas & beatitas non à diuina potius uoluntate, quàm ab hominis natura pendêret. Immortalitas & beatitudo Dei dona ſunt.

XXXIX. SENTENTIA.

A. Me uerò delectat, idq́; primum ita eſſe uelim: deinde etiamſi non ſit, ſic mihi tamen perſuaderi uelim.

EXPLICATIO.

Appendix è Catone. Quòd ſi in hoc erro, quòd animos hominum immortales eſſe credam, libenter erro: nec mihi hunc errorem, quo delector, dum uiuo, extorqueri uolo.

Etiam uſura frui (ut Cicero de morte Vatinij dixit) nonnullis iucundum eſt. Si tamẽ id, de quo dubites, iucundum eſſe poteſt: ac nõ potius fruſtratio, aut diuerſus euentus auget dolorem. Vſura falſi gaudij.

XL. SENTENTIA.

M. Quid tibi ergo opera noſtra opus eſt? Num eloquentia Platonem ſuperare poſſumus?

EXPLICATIO.

Pertinent hæc & ad decorum dialogi, & ad captandam attentionem: cùm auditor à Cicerone aliquid expectet non præſtitum à Platone,

Platone, principe & Homero & Deo philosophorum. Quemadmodum enim Latini ueteres Plauti ore quasi Musas locutas esse perhibuerunt: ita Græci eam Platoni maiestatem orationis tribuerunt, ut dicerent: Iouem, si Græcè loqui uellet, non alio sermonis genere usurum quàm Platonico. Sed Cicero modestiæ causa negat, quod se consecutum putat. Quod ni ita esset: cur non Phædonem potius Latinum fecisset: quàm tam prolixè disputasset? Nos uerò non recusamus, & Platone & Cicerone inferiores esse eloquentia: modò cognitione diuinæ ueritatis, in sacris literis declaratæ, superiores simus.

Platonica & Plautina eloquétia.

XLI. SENTENTIA.

Plato animorum immortalitatem lectori non satis probat.

Euolue diligenter eius eum librum, qui est de animo. Amplius quod desideres nihil erit. A. Feci me Hercule, & quidem sæpius. Sed nescio quomodo, dum lego: assentior. Cùm posui librum, & mecum ipse de immortalitate animorum cæpi cogitare: assensio omnis illa elabitur.

EXPLICATIO.

In causa est, uel rationum & argumentorum infirmitas: cùm ea quæ probare debent, ipsa

ipſa probationis egent, καὶ τὸ ἐν ἀρχῇ αἰτεῖται: uel imbecillitas ingenij, rationum earum momenta & uim non perſpicientis: uel deſperatio tantæ excellẽtiæ: cuius humana uitioſitas & infirmitas non capax eſſe uideatur. Plutarchus certè putat, nihil eſſe abſurdius, quàm terrã cœlo miſcere, hoc eſt, credere corpora humana in cœlos aſcendere. Illud quidem fieri poſſe non negat: ut præſtantium hominum animi è corporibus diſcedentes, primùm Heroes fiant, deinde dæmones ſiue genij boni, quos angelos Chriſtiani uocamus. Deniquè, ubi ſatis ab omni terrena labe perpurgati fuerint, dij euadant. Sed nobis ſatis eſt, animos piorũ hominum eſſe beatos, quocunque nomine appellentur: quibus & ſua corpora clarificata atque omnis incõmodi expertia, tandem ſint reſtituenda.

Plutarchus corpora cœlo excludit.

XLII. SENTENTIA.

M. Quid hoc? das'ne aut manere animos poſt mortem? aut morte ipſa interire? A. Do uerò. M. Quid, ſi maneant? A. Beatos eſſe concedo. M. Si intereant. A. Non eſſe miſeros: quoniam ne ſint quidem. Nam iſthuc coacti à te, paulò antè conceſsimus. M. Quomodo igitur, aut cur mortem malum tibi uideri dicis?

Dilemma fallax, animus aut interit, aut fit beatus.

qui æ

quæ aut beatos nos efficiet, animis manentibus: aut nō miseros, sensu carētes.

EXPLICATIO.

Christiana religio priorem huius dilemmatis partem distinguit, piorum & impiorū discrimine constituto: posteriorem omnino repudiat.

XLIII. SENTENTIA.

Repetitio utriusque propositionis, inuerso earū ordine: uel immortalē esse animum: uel, si mortalis sit: non esse malū mortem.

A. Expone igitur (nisi molestum est) primùm, animos (si potes) remanere post mortem: tum, si minus id obtinebis (est enim arduum) docebis, carere omni malo mortē. Ego enim isthuc ipsum uereor ne malum sit, non dico carere sensu, sed carendum esse.

EXPLICATIO.

Futurorū metus gaudia præsentia turbat.

Hoc ipsum excruciat sanos, ac diuitijs & uoluptatibus affluentes. Timent enim morbos, timent inopiam, timent uarios & incertos casus. Qui charam uxorem habet: eo ipso beatus esse uidetur, quòd eius consuetudine fruitur. Sed si idem metuat, ne uel exilio, uel diuturna & longinqua profectione, uel morbo sontico, uel etiam morte, breui ab illa distrahatur: dubitare queas, beatior'ne sit possessionis illius suauitate? an miserior, amissionis

sionis metu? Qui uerò inopia & doloribus animi atque corporis conficiuntur: hi mallent nihil esse, nihil sentire, prorsus in nihilum redigi: quàm nunquã acquiescere. Hinc ille ait:

Mors optabilis est miseris.

O uita misero longa, felici breuis.

Verùm hæc optio non datur neque felicibus neque calamitosis: expectandus est utrisque terminus diuinitus constitutus, quem nemo superabit. An uerò οἱ αὐτόχειρες, id est, ij qui sibi ipsi necem consciscunt, anteuertant, magna quæstio est. Putant enim aliqui, hoc ipsum quoque constitutum esse, ut eo tempore uitam abrumpant: & Astrologi quosdam statuunt, ob certum stellarum positum, manus sibi ipsos esse allaturos. Nobis uerò animi ad patientiam & despicientiam terrenarum rerum assuefaciẽdi, & ad desiderium cælestium excitandi sunt.

In Dei uoluntate acquiescẽdũ.

XLIIII. SENTENTIA.

M. Autoribus quidem ad istam sententiam, quam uis obtineri, uti optimis possumus: quod omnibus in causis & debet & solet ualere plurimum.

EXPLICATIO.

Quia uiros uirtute & sapientia præstantes rectius sentire uulgo hominum proba-

Fucus magni nominis cauendus.

bile est. Sed hic uidendum, ne fuco potentiæ, nobilitatis, superstitionis, calliditatis decipiamur. Nec enim sine causa exclamat apud Euripidem Andromacha.

Ὦ δόξα δόξα μυρίοισι δὴ βροτῶν
Μηδὲν γεγῶσι βίοτον ὤγκωσας μέγαν.

Vetera instituta nõ sunt temerè conuellenda.

Hoc est. O fama fama, infinitos utique mortales, cùm nihili sint, in illustri dignitatis gradu collocasti. Cauendum tamẽ omnibus, ne iuuenili temeritate, instituta maiorum labefactent, etiamsi uitiosa uideantur. Multa enim errata (ut quidam scripsit) facilius tolerantur quàm tolluntur. Nouos mores & ritus instituere, qui & ætatem ferant, nec multorum malorum sentinam quasi quandam inuehant: diuinæ potius est, quàm humanæ autoritatis. Neque enim, ut Baptista ait, potest homo sibi sumere quicquam, nisi ei datum sit de cœlo. Præclarè & Pindarus, Turbare, inquit, Rempublicam, est cuiusuis: sed eidem turbatæ tranquillitatem restituere, non est nisi diuinæ potentiæ.

XLV. SENTENTIA.

Et primùm quidem omni antiquitate: quæ quò propius aberat ab ortu & diuina progenie: hoc melius ea fortasse, quæ erant uera, cernebat.

EXPLICATIO.

Platonis est hæc sentẽtia in Timæo: quam ex interpretatione Ciceronis ascribã: ne prolixitate Græcorum uerborum imperitis eius linguæ sim molestus: reliquorũ (inquit libro de uniuersitate) quos Græci δαίμονας appellãt, nostri, opinor, lares (si modò hoc rectè cõuersum uideri potest) & nosse & enunciare ortũ eorum, maius est, quàm ut profiteri scribere nos audeamus. Credendum nimirũ est ueteribus & priscis, ut aiũt, uiris: qui se progeniem esse Deorũ dicebant: itaq; eorũ uocabula nobis prodiderunt. Nosse aũt generatores suos optimè poterãt. Ac difficile factu est, à Dijs ortis fidem non habere: quãquam nec argumentis, nec rationibus certis eorum oratio confirmatur. Sed quia de rebus sibi notis uidentur loqui: ueteri legi moriq; parendum est. Hactenus Plato. Sed & Lactantius, Tanta, inquit, est autoritas uetustatis: ut inquirere in eam scelus esse ducatur. Idẽ & Ciceronẽ citat, sic scribentẽ: Maioribus nostris, etiam nulla ratione reddita, rationis est credere. Quin & Iurisconsulti negãt, omnium eorũ, quæ rectè à Maioribus constituta sint, rationes posse reddi. Cæterùm antiquissima quæque uidentur illa quidem esse ue-

Plato de diis ueterum.

Antiquitatis autoritas.

Antiquitatis deprauatio.

rißima: sed aut deprauari pleraque solent fabulis, commentis, & additamentis posterorum, aut obliuione quadam mutilari & tandem intercidere. Vnde postea nouæ, quæ putantur, existunt opiniones, cùm sint uetustißimæ. Quod idem forsitan & in artium inuentione accidit.

ARGVMENTA PRO IMmortalitate animorum.

Hæc primum sumuntur ab autoritate maiorum, id est, Romanorum ueterum, & consensu omnium gentium. Qui quia in dubium uocari poterat: ab hominum uulgo, uentrem potißimum curante, & parùm à bestiis differente, distinguit & separat uiros Heroicos, philosophos, poetas, opifices nobiles, atque agricolas etiam humaniores: quorum iudicia consensum uniuersi generis humani esse, inductione colligit.

I.

Itaque unum illud erat insitum priscis illis, quos cascos Ennius dicit, esse in morte sensum: neque excessu è uita (uitæ) sic deleri hominem, ut funditus interiret. Idq; cùm multis alijs rebus, tum è pontificio iure, & cerimoniis sepulchrorum intelligi licet: quas maximis inge-

ingeniis præditi, nec tanta cura coluissent, nec uiolatas tam inexpiabili religione sanxissent, nisi hæsisset in eorum mentibus, mortem non esse interitum, omnia tollentem atque delentem; sed quandam quasi migrationem, commutationemq; uitæ: quæ in claris uiris & fœminis, animis dux in cœlum soleret esse: in ceteris, eos humi * retineret, ut permanerent tamen.

Mortẽ, ueteribus esse uisam, quasi migrationem quandam, commutationemq; uitæ.

* Retineretur, & permaneret.

EXPLICATIO.

Ita sensisse ueteres ꝓbat signis qbusdã, nõ iis quidẽ quæ τεκμήρια *dicuntur: sed iis quæ* εἰκότα καὶ σημεῖα. *De quibus rectè usurpari potest illud Euripidis,* ὅτι οἱ λόγοι καταπαλαίουσι τοὺς λόγους *id est, alias rationes ab aliis rationibus quasi de gradu deiici. Primum* εἰκὸς *à ceremoniis sepulchrorũ. Esto sanè, eos sensisse fieri mortuis iniuriam. Non tamẽ inde sequitur: eos statuisse, uiuere mortuos. Vt enim sepultura propter uiuẽtes potius quàm mortuos, instituta est: ita etiam uiuentium magis interest, sepulchra non uiolari, quàm defunctorum. Et possunt aliæ eius rei causæ afferri, ut* φιλοστοργία. *Cùm enim ea, quibus usi fuere mortui, amemus: quantò magis ipsorum corporum reliquias? Vnde Necropo-*

Sepulchrorũ religio nõ probat immortalitatem.

lis illa Aegyptiorũ extitit. Deinde quis nõ oderit eos, qui cũ laruis (quod dicitur) luctantur? & illos uiolant, à quibus aut læsi non sunt: aut qui se iam defendere nequeunt?

VERBA CICERONIS.

Ex hoc, & nostrorum opinione,
Romulus in cœlo cum Diis genitalibus æuũ
Degit————
ut famæ assentiẽs dixit Ennius. Et apud Græcos indeq; perlapsus ad nos, & usq; ad Oceanum Hercules, tantus & tã præsens habetur Deus. Hinc Liber Semele natus, eademq; famæ celebritate Tyndaridæ fratres: qui non modò adiutores in prælijs uictoriæ populi Romani sed etiã nũcij fuisse perhibent. Quid Ino Cadmi filia, nónne Leucothea nominata à Græcis, Matuta habetur à nostris? Quid totũ propè cœlũ (ne plures persequar) nónne humano genere cõpletum est? Si uerò scrutari uetera, & ex ijs, ea quę scriptores Gręciæ prodiderũt, eruere coner, ipsi illi maiorũ gentiũ Dij qui habẽtur, hinc à nobis ꝑfecti in cœlũ reperiẽtur. Quære quorũ demõstrent sepulchra in Græcia? reminiscere (quoniam es initiatus)

Totũ prope cœlum, humano genere cõpletum.

quæ tradantur mysterijs: tum deníque, quàm hoc latè pateat, intelliges.

EXPLICATIO.

Alterum εἰκὸς sunt αἱ ἀποθεώσεις, quas autor noster prolixè recenset: satisq́; declarat, Deos quos Romani coluerint, plerosque fuisse homines. Vnde apparet, quali fundamento nixa fuerit eorum religio. Stella quæ nunc Iupiter dicitur, extitit utique ante Iouem natum: cuius nomen pòst illi stellæ est inditum. Ac stella quidem ipsa in cælo & ante & post Iouem fuit & est. Sed Iupiter ipse non in eam stellam est mutatus: sed in Creta insula sepultum cadauer eius. Lactantius certè commemorat, Euemerum quendam, & natales & uitas & mortes & sepulchra Deorum ordine descripsisse: qui liber sit ab Ennio poeta Latinè conuersus. Quis igitur miretur, paucos numen illorum Deorum, quos & natos & mortuos & sepultos esse scirent, nec resurrexisse à mortuis, nec ascendisse in cælos: quorum utrunque Christum Seruatorem præstitisse scimus: uel seriò timuisse, uel ex animo coluisse? Sed (ut ad institutum redeam) hæ ἀποθεώσεις ortæ uideri possunt, non tam fortaßis ex opinione diuinitatis (Nam & Deũ hominem fieri, & hominẽ Ex hominibus facti dij. Origo deificationũ.

Deũ, credere: fidei est nõ rationis opus) quàm uel ex animi grati memoria: uel ex Tyránica superbia: uel è uisorum spectrorumq́ superstitione. Cæterùm in hac parte dispar conditio animorum attingitur: cuius posterior pars parùm differt ab Inferis, quos sustulit scilicet. Nam si plebeiæ (ut ita dicam) animæ humi retinentur (has Plato φιλοσωμάτους ψυχὰς *appellat) uel circa sepulchra, uel in iis, in quibus consueuere locis, uagantes, uel* κατὰ τὴν τοῦ πυθαγόρου εἴτε μετεμψύχωσιν, εἴτε μετενσωμάτωσιν, εἴτε μεταγγισμὸν, *in uaria corpora uirorum, mulierum, animantium, stirpium transeuntes: eiusmodi ea res est, ut sensu omni carere homo cordatus malle debeat (optio si detur) quàm multis ad istum modum seculis exagitatus uiuere.*

Humi retẽti animi parum ab Inferis differunt.

XLVI. SENTENTIA.

Reminiſcere (quoniam es initiatus) quæ tradantur myſterijs.

EXPLICATIO.

Sic oẽs Christianos, initiationis & mysteriorũ suorũ, baptismi inquã et Eucharistiæ, crebrò reminisci decet. Quãtũ aũt ueteres initiis Eleusiniis tribuerint: in Panegyrico docet Isocrates cũ ait: τοὺς τῆς τελετῆς μεταχόντας, περί τε τῆς τοῦ βίου τελευτῆς, καὶ τοῦ σύμπαντος αἰῶνος,

Initia Christiana & Eleusinia.

νος ἡδίους τὰς ἐλπίδας ἔχειν (Initiatos & de excessu uitæ, & æuo uniuerso spe frui meliore.) Quæ autem tradantur mysterijs, οὐχ οἷόν τ' ἄλλοις ἢ τοῖς μεμυημένοις ἀκούειν (ea nefas est audire quenquam nisi initiatum) ut idem tradit Isocrates. Profanos quidem in luto iacere apud Inferos, persuasum habuisse uidentur : initiatos uerò beatos fore & honoratos. Etiam saltationibus quibusdã fuisse usos Lucianus ex uerbo ἐξορχήσασθαι colligit.

VERBA CICERONIS.

SEd qui nondum ea, quæ multis pòst annis tractari cæpissent, Physica didicissent, tantum sibi persuaserant, quantum natura admonente cognouerant: rationes & causas rerum nõ tenebant. Visis quibusdã sæpe mouebantur, ijsq; maximè nocturnis, ut uiderentur ij, qui uita excesserant, uiuere.

EXPLICATIO.

Physicorum doctrinam, non esse ueterem sed recentiorem ostendit: cuius est τὸ αἰτιολογεῖν, id est, ueras reddere causas rerum. Sed ea est uel rerum ipsarum obscuritas, uel ingenij humani tarditas, ut & sæpe aberretur, & longè plura ignorentur, quàm sciantur. Et

Etiam parua naturalium rerũ cognitio, magna est.

Adolescentiæ peruersitas.

tamen hæc ipsa, quæ utcunq; cognita sunt, & maximam habent utilitatem, & parem utilitati delectationem: ut uehementer et mirer & detester nostræ adolescentiæ fastidium, perire id sibi tempus existimantis, quod philosophiæ impendatur. Illi uerò præclarè scilicet tempus irreparabile collocant, qui somno, uino, libidinibus, nugis, digladiationibus, uagationibus nocturnis & diurnis ita dediti sunt, ut nihil minus quàm studia curare uideantur. Sed hi procul dubio graues suæ temeritatis pœnas dabunt. Etiamsi enim ad frugẽ meliorem se tandem receperint,

Sera tamen tacitis pœna uenit pedibus.

Pœnæ sentiũtur: pœnarum causæ non cõsiderãtur.

Ac pœnas officij neglecti, flagitiorum & scelerum experimur omnes: causas expendunt pauci. Molesta est rei familiaris penuria, excruciant morbi corpus, uexant uxoris intemperiæ, angit animum liberûm uel improbitas uel infelicitas, atq; id genus alia infinita: Sed heus tu: recordare memoriam pueritiæ ultimam: & uidebis, cruces istas (ut theologicè loquar) non tantùm esse δοκιμασίας, sed etiam τιμωρίας. Per quæ enim quisq; peccauit: per eadem plerunq;, aut consimilia punitur. Sed omissis falsi nominis studiosis, nos Virgilium potius audiamus, cum dicit:

Felix

Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
Atq; metus omnes & inexorabile fatum
Subiecit pedibus, strepitúq; Acherōtis auari.

Quibus uersibus significare uidetur: hominē doctum (quo nomine censeri nemo debet causarum ignarus. οὐδὲν γὰρ ἴσμεν ἄνευ τῆς αἰτίας, autore Aristotele) in diuina prouidentia acquiescentem: res humanas despicere, & æquo animo discedere è uita, Inferorum terroribus liberum. Physici autem etsi (ut dixi) rationes & causas rerum scrutantur: ipsi tamen fatentur, se propè uerum, Mathematicos uerum tractare: hoc est, rationes suas in probabili ferè coniectura esse sitas: et Pindarus ait: eos ἀτελῆ καρπὸν δρέπεσθαι τῆς σοφίας (imperfectum carpere fructum sapientiæ.) Quò maior est eorum temeritas & arrogātia, qui ea etiam, quæ aut diuina uirtute, aut magicis præstigijs fiunt, uel ad naturales causas frustra referunt, uel infinitis experimentis certißimorum testium comperta, per summam impudentiam negant.

Docti hominis officium.

Physici multa ignorant.

XLVII. SENTENTIA.

Tantum sibi persuaserant, quantū natura admonente cognouerant.

EXPLICATIO.

Et quid aliud afferre Physici & Philosophi

potuerunt? À natura enim utiq; & ingeniũ & inuestigandi solertiam habuerunt. Semper tamen aliquod discrimen & ingeniorum fuit & studiorum: quæ res Philosophos à uulgo hominum distinxerũt. Pro suo enim quisq; ingenio opinatur, alius alia: quot capita, tot sententiæ. Eadem enim natura & monet & mouet alios aliter. Vnde occasionem sumpsisse uidetur Protagoras, ut diceret, hominem mensuram esse rerum omnium, hoc est, quale quid cuiq; uideretur, tale esse: et Archelaus magister Socratis, qui pronunciauit, honesta & turpia natura esse nulla: sed legibus, institutis, opinionibus teneri omnia. Etsi autem alij Protagoræ dictum ita explicant, ut dicant, significari, hominem natura esse Geometricum: item quòd mensuræ omnium rerũ ex humanis membris sint acceptæ, ut, digitus, palmus, pes, cubitus: tamẽ Plato meæ interpretationi suffragatur: cùm perinde esse dicit: hominem statuere mensuram rerum omnium, ac si idem uel porco uel asino tribueretur. Habent & Medici aliam huius dicti explicationem: qua significari aiunt: hominem, in omni animalium genere esse medium temperie, optimam formationem adeptum. Sed ut ad rem redeam: cognitio ex admoni=

tione

Ingeniorũ & studiorum discrimina.

Homo Protagoræ mẽsura rerũ omniũ.

tione naturæ orta, nihil esse uidetur aliud, quàm αἱ κοιναὶ ἔννοιαι, id est, communes notiones: ἀρχαὶ φυσικαὶ, id est, principia natura nota: αἱ προλήψεις, anticipationes, hoc est, sententiæ ante ullam doctrinam externam mentibus insitæ. Quæ generalia pronunciata, quamuis in omnibus non monstrosis hominibus eadem sint: tamen quòd ab alijs aliter (ut Epictetus eruditè disputat) ad species & indiuidua accommodantur: uariæ & cõtrariæ & sæpe absurdæ inde existunt opiniones: quæ Academicis dubitationibus occasionem præbuerunt.

XLVIII. SENTENTIA.

Visis quibusdam sæpe mouebantur: hisq́ maximè nocturnis.

EXPLICATIO.

Esse uisa diuinitus oblata, testantur sacræ literæ, nec somniantibus tantùm, sed uigilantibus etiam. Esse & spectra diabolica, Dionis, Caßij, Bruti, anachoretarum etiam historiæ docent. Nec nostræ ætati exempla desunt: Vitebergæ nobili cuidam Volmario, crepusculo ad cœnã descensuro, apparuit sodalis Spechtij simulacrum: quo ille perterritus, de scalis desiluit. Constabat enim illum in itinere spolia-

tum

tum & interfectum esse. Narrauit & Castalio, nutricem infantis sui, iureiurando sibi cõfirmasse, matrem pueri defunctam, uisam à se infanti mammam præbere. Quàm mira prouerbis de Lochauiensi uenatu Saxoniæ ducis Mauricij post obitum, commemorantur? Aegros autem & melancholicos quædã portenta sibi fingere, experti sunt medici. Inter hæc itaq; discernere difficile est. Nam angelus tenebrarũ in angelum lucis mutare se potest. Hæc enim uisa si sunt uigilantium: uel præstigijs dæmonum potius tribui possunt, humanam stulticiam & imbecillitatem ludificantium, quàm ipsis defunctorum animis (etsi hac de re doctissimorum hominum diuersæ contrariæq; sunt sententiæ) uel uehementi desiderio, & intentæ cogitationi & recordationi mortuorum. Sin dormientium: quid est somnijs inanius, monstrosius, fallacius? Tutissimum autem est, niti certo & perspicuo uerbo Dei: nec admittere quicquam, quod aut ulli Christianæ religionis articulo repugnat, aut nouum aliquod dogma constituit, Apostolicæ & primitiuæ Ecclesiæ ignotum. HIC MVRVS AHENEVS ESTO. SI FRACTVS ILLABATVR ORBIS: IMPAVIDVM

Visa discernẽdi ratio.

FE-

FERIENT RVINAE.

Vt porrò. *) Si ita legitur, est ἀνανταπόδοτον (id est, πρότασις ἄνευ ἀποδόσεως) alij legunt*, at porrò: *quæ duæ particulæ usitatè non coniunguntur. Locus hic omnino suspectus est, cùm propter salebrosam uerborum collocationem, Ciceroni minus frequentem, tum ob connexionem sententiarum minus rotundam. Fortaßis autem in causa dubia & difficili, de industria caliginem obduxit, & tenebras offudit lectori: id quod solere Demosthenem facere notauit Hermogenes. Etsi autem ego nil mutare ausim: facilius tamen intelligetur locus hic, uocibus quibusdam mutatis, hoc modo:* id porrò firmissimum afferri uidetur, &c. *& postea: Etsi* autem multi de Dijs praué sentiunt, &c. *ut totus locus sic legatur:* Id porrò firmissimum afferri uidetur, cur Deos esse credamus: quòd nulla gens tam fera, nemo omnium tam sit immanis, cuius mentem non imbuerit Deorũ opinio. Etsi autem multi de Dijs praua sentiunt (id enim uitioso more effici solet) omnes tamen, esse uim & naturam diuinam arbitrantur. Locus suspectus.

Atq; hæc in uerbis. Ad rem ipsam autem

quod

An omnes gentes de dijs & immortalitate consentiant.

quod attinet, ea tali syllogismo comprehendi potest, similitudine tamen illustrato: Omni in re consensio gentium omnium, lex naturæ (id est, ueritas immutabilis) putanda est. At ut esse Deos, ita etiam hominum animos immortales esse, omnes gentes consentiunt. Ergo sentẽtia, qua & Dij statuuntur, & animorum immortalitas creditur, est lex naturæ, & immutabilis ueritas putanda. Minor propositio uocatur in controuersiam, tali obiectione: Multi perperam de Dijs sentiunt. Ergo opinio de Dijs non est lex naturæ. Cicero respondet, primùm translatione causæ. Naturam non fallere, sed deprauari importunitate hominum. (Sed & in hoc quæri possit, unde sit illa importunitas? Neq; enim habitus existere potest, nisi in natura idonea ad illũ habitum: cuiusmodi est uolatus auium, natatio piscium, & id genus alia.) Deinde falsas istas opiniones negat tollere naturam Deorum: cùm nihil aliud concludant, quàm quales Dij sint, à nonnullis ignorari. Aliud autem est, negare omnino ullos esse Deos: aliud, eos esse tales aut tales negare. Romæ præcipuè colebatur Iupiter Capitolinus: Athenis Minerua: Eleusine Ceres: Argis Iuno: Delphis Apollo: Bacchus Thebis: in Cypro Venus: Lampsaci

Aliud est Deos tollere: aliud, perperam colere.

Priapus:

Priapus: apud Aegyptios Apis: Palæstini Baalem: Solem Persæ: Martem Thraces: Teutatẽ Germani ueteres: Lemnij Vulcanum: Phryges Cybelen: Siculi Proserpinam. Sic Ouidius 3 Fastorum.

Pallada Cecropidæ, Minoïa Creta Dianam,
Vulcanum tellus Hypsipylea colit:
Iunonem Sparte, Pelopeïadesq́; Mycenæ,
Pinigerum Fauni Mænalis ora caput.
Mars Latio uenerãdus erat, q̃a p̃sidet armis,
Arma feræ genti remq́; decusq́; dabant.

Calecutij diabolũ adorant: Indi ἀνθρωποφάγοι dæmones Zemes nescio quos. Infinita denique est idolorum uarietas: & tamen in hac uarietate uno consensu statuunt, esse numen quoddam, cuius potentia & benignitate rebus humanis cõsulatur. Neq; fortasse tã Deos multos, sapiẽtiores uiri, quàm uaria Dei munera, sub ista nominum uarietate & multitudine intelligi uoluerunt: nec tamen populares errores, periculi metu, coarguerunt. Nõ pugnant igitur hæ propositiones: sunt Dij: & aliqui de Dijs prauè sentiunt: q̃ nisi Deos esse sentirent: in natura eorũ errare non possent. Sic Socrates in sua defensiõe facetè exagitat aduersarios, qui se criminentur, dæmonas tollere, cùm dæmonia fateatur, q̃ sint utiq; ἡμί-

Deorũ nomine diuinæ potestates intellectæ.

θεοι, id est, Deorum ex parte filij. Quod perinde esse dicit, ac si neget ὄνους esse, cùm ἡμιόνους esse fateretur. Hæc Græcè commodius dicuntur quàm Latinè. Dij & semidei usitata nomina sunt: semiasini pro mulis non item. Cicero tamen ipse, Academica licentia in libris de natura Deorum dicit: posse fieri, ut gentes aliquæ sint, quæ nullos norint Deos. Calecutanis quidem diabolus pro Deo est: ut olim Aegyptijs uaria genera animantium & monstra ridicula.

XLIX. SENTENTIA.

Etsi multi de Dijs praua sentiunt (id enim uitioso more effici solet) omnes tamen esse uim & naturam diuinam arbitrantur.

EXPLICATIO.

Prauitatem uel deprauationem istam religionis, Chamo à patre Noa proscripto, & diris obstricto, Iosephus acceptam refert. Sed uerus illius autor est, Dei & humani generis hostis diabolus, & humani ingenij cæcitas ac petulãtia, quiduis sibi temerè cõminiscentis.

L. SENTENTIA.

Nec uerò id (opinionem de dijs) collocutio hominum aut consensus efficit: non

non institutis opinio est confirmata, nõ legibus.

EXPLICATIO.

Sequitur alia obiectio: opinio de Dijs, non est naturalis, sed sapientum quorundam cõmentis inducta: ut ab occultis facinoribus, quæ legibus uindicari non possent, diuinitus infligendi supplicij metu improbi deterrerentur. Nam quæ Cicero hîc προκαταληπτικῶς negat: ea apud Euripidem disputat Ixion, quem citat Plutarchus. Versuum autem illorum qui alicubi corrupti sunt, hæc ferè sententia est.

Euripidis Ixion religiones ait esse cõmenticias.

Tẽpus fuit, cùm pturbata esset hominũ uita
*Legumq́ expers, & uirium ministra.**
Postea iniquitas soluta est introductiõe legũ.
Sed cùm lex manifestas iniurias
Cohercere posset: clàm tamen multi iniurias facerẽt:
Tum uir sapiens quidã excogitauit, oportere
Excæcare ueritatem falsa oratione:
Et persuadere hominibus, esse genium
Aeterna florentem uita: qui ista
Audiat omnia & uideat, & ualde curet.

Sed eiusdem argumenti paulò plures (licet & ipsi alicubi mutili uersus) leguntur in Sexto Empirico, Critiæ cuiusdam nomine, qui sic habent:

—ministra

* *Cum nullum præmium neq; bonis esset:*
Neq; etiam suppliciũ improbis irrogaretur.
Postea idẽ in fine laudat hanc imposturã, hoc modo: —*Hæc uerba cùm faceret:*
Doctrinæ suauißimæ fuit autor,
Falsa, cùm occultasset ueritatem, oratione.

Sed & Græcos subijciamus, propter utriusq; linguæ studiosos: qui sic habent:

Χρόνος ἦν, ἄτακτος ἦν ὅτ' ἀνθρώπων βίος,
Νόμων τ' ἄπειρος, ἰσχύος θ' ὑπηρέτης.
Ὅτ' οὐδὲν ἄεθλον οὔτε τοῖς ἐσθλοῖσιν ἦν:
Οὔτ' αὖ κόλασμα τοῖς κακοῖς ἐγίγνετο,
Εἶτ' ἀνομίη ἐλύθη εἰσαγωγῇ τῶν νόμων.
Ἐπεὶ δ' ὁ νόμος τὰ φανερὰ τῶν ἀδικημάτων
Εἶργεν ἐδύνατο: κρύφα δὲ πολλοὶ ἠδίκουν:
Τότ' ἀνὴρ σοφός τις ἐπενόησεν, ὡς δέοι
Τυφλῶσαι τὴν ἀλήθειαν ψευδεῖ λόγῳ
Καὶ πεῖσαι τοὺς ἀνθρώπους, ὡς δαίμων εἴη
Ἀφθίτῳ θάλλων ἐν βίῳ: ὃς ταῦτά γε
Ἀκούει πάντα, καὶ βλέπει, φρονεῖ τ' ἄγαν.
—Τούσδε τοὺς λόγους λέγων.
Διδαγμάτων ἥδιστον εἰσηγήσατο
Ψευδεῖ καλύψας τὴν ἀλήθειαν λόγῳ.

Sed hoc ut simpliciter affirmatur ab aduersario, καὶ ἀναιτιολογήτως: *sic consimiliter à Cicerone repudiatur. Et quidem ineptißimè,*

quisquis

quisquis ille fuit, siue Sisyphus, siue Critias, siue Ixion, siue Euripides, ratiocinatur, religionem esse cõmenticiam, quasi Deus uel negligat genus humanum: uel laboriosa prouidentia curet: uel intimos animorum recessus absq; ullo negocio non perspiciat? Consimiles nugas affert & Liuius libro 1. ab V. C. Numa Pompilius (inquit) ne luxuriarent ocio animi: quos hostium metus, disciplinaq́; militaris cõtinuerat: omnium primùm rem ad multitudinem imperitam, & illis temporibus rudem, efficacißimã, DEORVM METVM, *iniyciendum ratus est. Qui cùm descendere ad animos sine aliquo commento non posset: simulat sibi cum dea Egeria cõgressus nocturnos esse: eius se monitu, quæ acceptißima Dijs essent, sacra instituere. Eiusdem generis sunt ea etiã, quæ Diodorus Siculus de Minoë, Zaleuco, Mose, Lycurgo, Zamolxide, & alijs legumlatoribus commemorat. Neq; uerò propter profanorum hominum commenta, repudiãda sunt diuina oracula: neq; Romani exustis Numæ de sapientia libris (qui haud dubiè nihil nisi aut Epicuream impietatem, aut Necromanticas præstigias continuerunt) ueram etiam religionem, & sapientiam diuinã concremarunt, hærentem in animis omnium* Impia sẽtẽtia, diuinã tollens prouidentiam.

ſanorum & ſobriorum hominum, tam Epicuro quàm Diabolo inuitis. Ac ipſe Euripides, cùm ob impiam illam ſententiam, à quibuſdam argueretur: monuit, ut Tragœdiæ euentum expectarent, dum Ixion rotæ affixus, apud Inferos perpetuò cruciaretur. Sed tamen potuerunt quædam opiniones & cerimoniæ ab alia gente ad aliam permanare, ut olim circumciſio. Et religio Chriſtiana temporibus noſtris etiã ad ἀνθρωποφάγους Indos propagata. Potuerunt & apud ſingulas gentes tales legumlatores exiſtere, qui ſancirent certos cultus certorum Deorum. Principia tamen naturæ ſunt omnium firmiſſima: & cœli terræq́; conſpectus, omnes ſanos homines (τοὺς ἀναθροῦντας ἃ ὄπωπεν.) in eam cogitationem adducat neceſſe eſt, ut naturam aliquam præpotentem eſſe ſtatuant, tantæ & tam ſapienter conſtitutæ machinæ autorem: quam naturam, Dei nomine omnes appellare ſolent.

Religiões & opiniones ab alijs gentibus ad alias ꝓpagatæ.

Naturæ de Deo iudiciũ immutabile.

LI. SENTENTIA.

Omni autem in re cõſenſio omnium gentium, lex Naturæ putanda eſt.

EXPLICATIO.

Alibi ait, opinionum commenta delere diem,

diem, naturæ iudicia confirmare. Huic autem propositioni attexit assumptionem in ijs quæ sequuntur. Permanere animos arbitramur consensu nationum omnium. Hinc conclusio per se patet: ergo irrefragabilis ueritas est, animos esse immortales. Sed eâdem ista consensione possint etiam bella & oppressio imbecilliorum, & infinita alia flagitia & scelera defendi pro rectè factis. Sunt præterea tam uaria diuersarum gentium, non modò instituta & cerimoniæ: sed etiam opiniones tam discrepantes, ut, quod apud alias honestissimum habetur, idem aliæ detestentur. Vnde illud est Archelai, magistri Socratis: Nihil natura neque honestum esse, neque turpe: sed opinionibus, legibus, institutis, teneri omnia. Quarum rerum magnam copiam suppeditabunt, nō modò ueteres Geographi: sed etiam uarium illud opus, quod NOVVS ORBIS *inscribitur, & alij libelli, de Indis & Peruuia postea editi.*

Consensio gentium multa absurda complectitur.

Dissensiones gentiū.

LII. SENTENTIA.

Quis est igitur, qui suorum mortem primùm non eò lugeat, quòd eos orbatos uitæ commodis arbitretur?

EXPLICATIO.

Propositio est: Sicut Deos esse, ita etiam animos esse immortales, omnes gentes consentiunt. Absoluto igitur loco de Dijs, nunc ad alterum de immortalitate animorum accedit; atque ex hominum actionibus probare instituit, hoc ita se habere. Sed (si liberè quod sentio dicendum est) hæc gentium autoritas & consensio in luctu, parùm consentit cum instituto Ciceronis, ostendere conantis, in morte nihil esse mali. Nam malū certè quidem est, mortuos sentire, se orbatos esse uitæ commodis. Nihil enim tam miserabile, quàm è fortunato miser, ut ipse ait in partitionibus oratorijs. Appendicem ID'QVE SENTIRE, *Manutij codex non habet. Sed rectè uidetur addi, & à plerisq; subijcitur uerbo* arbitramur: *cùm suprà ostenderit, nihil sentientis nullam in partem quicquam interesse. Alioqui uitæ commodis orbatos esse mortuos, quis doleret? Cùm autem omnes populi mortuos lugeant: re ipsa declarant, se mortuos miseros iudicare: & quia miseros, etiam sentire. Nec enim lapis aut stipes miser est, siue in cloacā cōijciatur, siue cremetur. Idem nihilo felicior fuerit, etiāsi in fastigio ædificij collocetur, aut in Iouem optimū maximum transformetur.*

Luctus cū immortalitatis opinione parum consentit.

Si mortui se uitę cōmodis orbatos sentiunt, miseri sunt.

Neutrum

Neutrum enim ſentit ipſe: & qui eo nomine beatum illum putant, ſaxo & ſtipite nõ ſunt multò ſapientiores.

LIII. SENTENTIA.

Tolle hanc opinionem, luctum ſuſtuleris. Nemo enim mœret ſuo incommodo: dolent fortaſſe & anguntur. ſed illa lugubris lamentatio, fletusq́; mœrens, ex eo eſt, quòd eum quem diliximus, uitæ commodis priuatum arbitramur, idq́; ſentire.

EXPLICATIO.

Dolores, qui non ex uero ſenſu, certaq́; ratione exiſtunt: comperta opinionis uanitate, ſtatim euaneſcunt: ut, ſi domus tuæ conflagratione doleas: quam mox ſaluam inuiolatámque conſpicias. Sed eſt alia ratio ueri doloris, ſiue is animi ſit, ſiue corporis: qui phaleratis uerbis non leuatur. Dolor inanibus uerbis non leuatur. *Obſeruanda hîc eſt uerborum emphaſis. Lugere, mœrere, luctus, lamentatio lugubris, fletus mœrens: quæ referuntur à Cicerone ad eum dolorem, qui ex obitu aliorum capitur.* Diſcrimen doloris & luctus. *Dolere generale eſt, ſiue ad corpus ſiue ad animum pertineat: ſed uidetur hîc* DOLERE *ad mala uel præterita uel præſentia:* ANGI

uerò ad impendentia & futura referri.

Sensum tribui mortuis à lugentibus.

Idq; sentire.) *Appendix hæc (ut suprà dixi) à Manutio est omissa: fortassè quòd eâdem, mortem esse malum, non minus probari poßit, quàm animos esse immortales. Sed rectè uidetur addi, ne Cicero secū ipse pugnet: qui contendit hactenus, non sentienti neque bonum neq; malum quicquam esse posse: Nihil autem sentire mortuos. Idq; ex Epicurea hypothesi: qua omissa, nunc immortalitatem tractat.*

LV. SENTENTIA.

Atque hæc ita sentimus, natura duce: nulla ratione, nullaq; doctrina.

EXPLICATIO.

Ea ipsa ratio atq; doctrina, nisi aut ex optimis Naturæ fontibus ducatur, aut diuina patefactione tradatur: commenticia & falsa est. Certitudinis enim causas esse, principia natura nota, demonstrationes inde cōfectas, & consentientem experientiam: inter omnes philosophos constat. Sacrarum autem literarum autoritas solis Christianis fidem facit, Dei spiritu illustratis. Nam & antiquitas & oracula & miracula, & consensio doctrinæ, & permansio ecclesiæ, & martyria, & id genus alia, uarijs calumnijs impiorum sophistarum

Causę certitudinis.

Biblijs nō omnes assentiūtur.

ſtarum eludi & negari, atq; aduerſarijs argumentis oppugnari ſolent.

LVI. SENTENTIA.

Maximum uerò argumentum eſt, naturam ipſam de immortalitate animorũ tacitam iudicare (hoc eſt, perſuaſionem de immortalitate animorũ à natura inſitam eſſe hominibus, non aliqua doctrina traditam) quòd omnibus curæ ſunt, & maximæ quidem, quæ poſt mortem futura ſunt.

EXPLICATIO.

Sunt ſanè multi, & ij quidem nequißimi homines ac perditißimi, ut ait Iſocrates in oratione de pace, qui tantùm ætatis ſuæ tempus curent: ac ne id quidem magnopere. Cæterùm optimi ac ſapientißimi quiq;, ut immortalitatem animorum non ſtatuant: neq; poſt obitum quicquam ad ſe pertinere exiſtimẽt: eo tamen mouẽtur, quòd poſteris ſuis, & Reipublicæ, & toti generi humano, quàm optimè conſultum cupiunt. Nam Φιλαυτία, ſuis omnia commodis metiens, non magnorum uirorum eſt, ſed leuißimæ plebeculæ, & hominum Epicureorum. Lælio autem Ciceronis non minori curæ eſt, qualis Reſpublica poſt ſuam mortem futura ſit, quàm qualis nunc

Poſteritatis curatio nõ ſatis pbat immortalitatem.

Nero portentum naturæ, ideq; κοσμοκράτωρ.

nunc sit. Sed Nero, portentum, non in extremas insulas, sed in Pyriphlegetontem deportandum, exclamauit:

Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί.

(uel me uiuente terra flagret ignibus)

Atque incensa urbe Roma, suam τῆς Τροίας ἅλωσιν cecinit: paulò pòst aliam cantaturus, cùm palo in fuga transfixus, amicis opem la turis dixit: SERO: *&*, QVANTVS ARTIFEX PEREO? *Fretus enim artis musicæ præstantia, uoluit in Aegyptum profugere: cùm Astrologus quidam ei prædixisset: fore, ut imperio excideret: quo ille audito, dixit,* τὸ τέχνιον πᾶσα γῆ τρέφει.

LVII. SENTENTIA.

(Agricola) serit arbores, quæ alteri seculo prosint (ut ait Statius in Synephebis) quid spectans, nisi etiam postera secula ad se pertinere?

EXPLICATIO.

A maioribus accepta, prodenda posteris.

Sic & Virgilius:

Insere Mopse pyros, carpēt tua poma nepotes.

Sed illud Catoniani agricolæ probabilius uidetur: qui, quamuis senex, nō dubitat, quærenti cui serat arbores, quæ alteri seculo prosint? respondere: diis immortalibus: qui se nō

acci-

accipere modò hæc à maioribus uoluerint, ſed etiam poſteris prodere (id eſt, propagare ad poſteros.) Hoc multò aptius uidetur, quàm putare, ſua cauſa laborare illum: quaſi uerò pomis aut ficubus ueſcantur animi ſoluti corporibus, aut aſpectu illarũ arborum tantopere afficiantur?

LVIII. SENTENTIA.

Ergo arbores ſeret diligens agricola, quarum aſpiciet baccam ipſe nũquam? Vir magnus, leges, inſtituta, Rempublicam * non ſeret? Viri magni conſerunt rẽpublicã. * conſeret.

EXPLICATIO.

Cicero (ut uir fuit (etiam Auguſti Cæſaris inimici teſtimonio) & eloquens, & patriæ amantiſſimus) quaslibet occaſiones adhortandi ad Reipublicæ conſeruationem & amplificationem, cupidè arripere ſolet. Magni porrò uiri dicuntur, non craſſi & proceri, ſed uirtute, ſapientia, eloquentia, dignitate, potentia præſtantes. Ac optimæ ſanè reſpublicæ ſunt, quæ quam pauciſsimas habent & legum, & inſtitutorũ mutationes: cuiuſmodi fuiſſe Locrenſium à Demoſthene perhibetur: & præclarè Virgilius:

Moribus antiquis ſtat res Romana uiriſq;.

Sed

Sed tamen (ut sunt res humanæ incertæ, & magna existit temporum uarietas) nunquã ferè deest magistratui leges, instituta, rempublicam conserendi nõ tam occasio, quàm necessitas.

LIX. SENTENTIA.

Quid procreatio liberûm? quid propagatio nominis? quid adoptiones filiorum? quid testamẽtorum diligentia? quid ipsa sepulchrorum monumenta? quid elogia significant? nisi nos futura etiam cogitare?

EXPLICATIO.

Sunt & hæc εἰκότα, id est, uaga & incerta signa, non unius rei alicuius. Horum enim omnium causa esse potest, partim φιλαυτία, quòd ipsa natura omne animal sibypsi primùm conciliat: unde omnes sibi melius esse malunt, quàm alteri: & sibi quisq; proximus est: partim φιλοστοργία, id est, charitas, quæ se & ad maiores, & æquales, & minores porrigit: partim ea delectatio, quam hoc tempore homo dum uiuit, ex commemoratione posteritatis percipit. Ad filios autem quod attinet;

tinet: sic quodammodo immortalitatem consequi student per illos, desperatam in semetipsis. Indiuidua enim omnia, ut Plato & Socrates, breui occidunt: species, ut homo & philosophus, tam diu permanent, quàm diu hæc natura rerum duratura est. Viuunt itaque parentes defuncti in liberis, quos superstites relinquunt: & rem familiarem iisdem tradere malunt, quàm alienis: & Plato hoc argumento ad suscipiendam sobolem adhortatur, ut suo quisque loco Deo cultorem relinquat. Quod si plerique parentes considerarent: maior esset in docenda religione diligentia. Sed quamuis Plato ipse & cælebs & orbus decesserit: plures tamen Dei sui cultores, quàm quisquam uel numerosissima sobole præditus. Quæ ratio meam quoque orbitatem consolaretur: nisi uiderem paucissimos fidelissimis meis monitis obtemperare. Nam plerique Academicam nacti licentiam, ita degenerant, ut eorum me pigeat, tædeat, pœniteat, pudeat. Sed isti haud dubiè pœnas aliquando dabunt, serò & frustra mei futuri memores.

Parentes uiuunt in liberis.

LX. SENTENTIA.

Quid illud? nũ dubitas, quin specimẽ naturæ

naturæ capi debeat ex optima quaque natura.

EXPLICATIO.

Sic alibi scribit. Si de equi natura disserendum sit: adducendum in medium, non hirtum & strigosum aliquem cãterium, sed Cyllaron & quorum Graij meminere poetæ. Eiusdem enim speciei indiuidua multas habent & magnas dissimilitudines: id quod nõ in hominibus tantùm, sed etiam in omni & animãtium & stirpium genere apparet: atq; adeò (ut & D. Paulus ait, & oculis ipsi cernimus) stella à stella differt claritate: & tota natura rerum uarietate gaudet. Monet igitur Cicero, cùm de consensu generis humani uerba fiunt, non καθάρματα *quædam* καὶ περιψήματα, *& quasi cloacã & sentinam humani generis, hoc est, homines stupidos, flagitiosos, sceleratos: qui (ut poeta ait) inguinis & capitis discrimina nesciunt, aut certè parùm curant: quorum cantilena est: ubì fuero mortuus, ero mortuus: sed uiros, uirtute et sapientia præstantes, considerandos esse. Et tamen inter hos ipsos quanta est multis grauissimis de rebus dissensio? Ad legem igitur et ad testimonium: hoc est, in iudicio rerum, ad uitam æternam pertinentium, nõ ex huma-*

Varietas animantiũ & stirpiũ.

Vulgi opiniones aspernandę.

mani ingenij uagis, infirmis, & fallacibus ratiunculis: ſed ex patefacto Dei uerbo, eſt iudicandum: eiq́; tanquam firmißimis demonſtrationibus, firma atque immota fide aſſentiendum.

LXI. SENTENTIA.

Quę eſt igitur melior in hominum genere natura, quàm eorum, qui ſe natos ad homines iuuandos, tutandos, conſeruandos arbitrantur?

I. Heroicum eſt, prodeſſe cunctis, obeſſe nemini.

EXPLICATIO.

Heroici quidem hi uiri, uulgoq́; hominũ longè antecellentes, officio funguntur erga genus humanum: quorum

Hic ſcopus unus erit, cunctis prodeſſe: nocere
Nemini: amare bonos, & tolerare malos.

Etſi qui in magiſtratu conſtituti ſunt, non tolerare (quod priuati officij & humanitatis ac patientiæ eſt, quæ à Græcis ſignificantius ἀνεξικακία *dicitur,* παρὰ τὸ ἀνέχεσθαι κακῶν ἀνθρώπων τε καὶ πραγμάτων *). ſed tollere è medio malos, aut certè ita cohercere debent, ne noceant bonis. Rectè enim illud dicitur: qui parcere uult malis, perdere uult bonos. Sed hæc non ſatis ſunt, quamuis præclara (Nam* ἡ φιλανθρωπία καὶ φιλαδελ-

In magiſtratu & patientia, & ſeueritas requiritur,

φία, etiam in sacris literis, & multas & eximias habent commendationes) sed oportet θεογνωσίαν καὶ θεοσέβειαν accedere, ac potius antecedere. Homo enim primùm autorem Deum suspicere: deinde alios rationis & orationis societate secum coniunctos respicere debet. Vulgus autem hominum est φίλαυτον καὶ πλεονεκτικὸν, καὶ φιλήδονον: & Epicureo more suis commodis & uoluptatibus metitur omnia: parùm curans, quid fiat de cæteris: modò suo suorumq; uentri sit prospectum.

LXII. SENTENTIA.

Immortalitatis opinio, id est, gloria, paratur beneficiis.

Abijt ad Deos Hercules (id est, fama & opinione hominum relatus est in numerum Deorum) nũquam abijsset: nisi, cùm inter homines esset, eam sibi uiam muniuisset.

EXPLICATIO.

Hoc exemplo Cicero tacitè ad uirtutem hortatur & beneficentiam, argumento ab immortali gloria ducto. Est hæc πολιτικὴ θεολογία: alia μυθικὴ, poetarum: alia ἠθικὴ καὶ φυσικὴ, philosophorum: sed horum commenta inter sese permiscentur. Græcorum ἀποθεώσεις Romani in suo Quirino, Iulio. Augu-

Augusto, Claudio, aliisq́; pluribus Cæsaribus sunt imitati: quorum postremus, boleto deuorato, immortalitatem est consecutus: ut Glaucus quidam herba nescio qua degustata. Vnde perfacetè Nero τοὺς μύκητας βρῶμα θεῶν εἶναι dixit, & Caracalla fratrem Getam maluit esse diuum quàm uiuum. Eadem κακοζηλία uidetur & Christianis (qui nulla re profanis hominibus inferiores esse uoluerunt) superstitionum occasionem præbuisse: ut & Martyres & alij, qui sanctè uixissent, in diuorum numerum referrentur. Hinc & Tragœdiæ Christianæ, et templorum cerimoniæ quædam, nimis importunæ, originem traxerunt.

LXIII. SENTENTIA.

Vetera iam ista sunt, & religione omnium consecrata.

EXPLICATIO.

Vsurpari potest de rebus autoritate confirmatis, neque temerè in controuersiã reuocandis. Tanta enim est uetustatis apud plerosq́; autoritas: ut errori prauæq́; consuetudini ueritas naturaq́; ipsa plerunque cedere cogitur. Quòd si bonarum rerũ consuetudo pessima est: quòd ex animo fieri desinũt: sicut ple- Bonarũ rerum cõsuetudo pessima.

rique preces murmurant, non quòd multùm de Deo cogitent: sed quia ita moris est: quid de prauis & perniciosis institutis atq; moribus est sentiendum?

LXIIII. SENTENTIA.

11. Quid in hac republica tot tantosq; uiros, ob Rempublicam interfectos, cogitasse arbitramur? ijsdem' ne ut finibus nomen suum, quibus uita terminaretur? Nemo unquam sine magna spe immortalitatis se pro patria offerret ad mortem.

Interfectorum ob rem publicam gloriola.

EXPLICATIO.

Non loquitur hic de mercenariis militibus, eorumq; similibus hominibus: qui instar porcorum ociosè ad tempus saginati, ne iugulari quidem, instar porcorum, recusant: sed de iis, qui ultrò se morti offerunt, nulla temeritate impulsi, nulla indigentia, nulla necessitate priuata coacti: ut Decij apud Romanos: ut Codrus apud Athenienses: ut Menæceus apud Thebanos: ut Macaria pro Herculana familia. Sed & hic uidetur delitescere σόφισμα παρὰ τὸ μὴ αἴτιον ὡς αἴτιον. *Huius enim rei etiam aliæ causæ esse possunt: ut impetus naturæ, nullum periculum reformi-*

Mortes oppetitæ pro patria, uarias habere causas potuerũt.

formidans cuique dulce & decorum est pro patria mori: ut spes gloriæ, apud plerosq; etiam incolumitatis: ut ignominiæ, & ad se nihilominus redundaturi periculi metus, si secus fecerint: ut cupiditas famæ & emolumentorum, quæ ad totam familiam reditura sint.

LXV. SENTENTIA.

Licuit esse ocioso Themistocli: licuit Epaminondæ: licuit (ne & uetera & externa quæram) mihi. Sed nescio quo modo inhæret in mentibus, quasi seculorum quoddam augurium futurorũ: idq; in maximis ingeniis, altissimisq; animis & existit maximè, & apparet facilimè. Quo quidem dempto, quis tam esset amens, qui semper in laboribus & periculis uiueret? Negociũ ocio, propter gloriam, à nonnullis anteponitur.

EXPLICATIO.

Primo officiorum. Quis est (inquit) qui periculis aditis, laboribusq; susceptis, nõ quasi mercedem desideret gloriam? Hoc si ita est: & si à maximis sapientissimisq; uiris ita fit: difficile est dogma Stoicorum, atque etiam Peripateticorum consistere: ὅτι τὸ καλὸν Si gloria potius spectatur, quã officium: dogmata philosophorũ concidunt.

δι᾽ αὐτὸ αἱρετόν. (Honestum propter semetipsum expetendum esse.) Nam certè natura humana, uti nunc est (quicquid dicant aut agant philosophi) requiem à labore desiderat: fructumq́ aliquem laborum suorum. Et inter ipsos Stoicos, quamuis superbè negent (ne impudenter dicam) dolorem esse malum, uoluptatem esse bonum: nemo tamen unquam honestam oblectationem contempsit: nemo non à cruciatibus corporis & doloribus animi diuturnis ac perpetuis abhorruit. Qui si intolerabiles sint: ipsi Stoici necem sibi consciscere sapientem iubent. Vnde apparet, quàm hæc inter se consentiant: dolor non est malum: &, propter dolorem sapiens mortem sibi consciscere & potest & debet. *Quid enim aliud est illud Epicteti: ἤνοικται ἡ θύρα; Sed hic mihi fortasse quispiam φιλόστωος respondebit: ideò fieri, quòd mors non sit malum, sed ἀπροηγμένον. Esto. Dolor igitur maius est ἀπροηγμένον quàm mors. Sunt ergo τὰ προηγμένα καὶ ἀπροηγμένα inæqualia: & ex consequenti, etiam τὰ ἁμαρτήματα καὶ κατορθώματα. Christiani quidem Anachoretæ & Martyres, tametsi tolerantia sua, diuinitus adiuti & corroborati, omnes naturæ hu-*

Repugnantia Stoicorum.

Etiam sancti cœlesti præmio mouētur.

humanæ uires superarũt: tamen diuini præmij spe, omnes ærumnas, omnes cruciatus sunt perpeßi: cùm quidam dicerent, unius malæ horulæ esse molestiam. D. item Paulus, apertè pronunciat: se, Apostolos, piosq́; homines omnium mortalium fore miserrimos, si nulla melior uita restaret post corporis interitum.

LXVI. SENTENTIA.

IIII. Poetarũ & opificum gloriola.

Loquor de principibus. Quid poetæ? nónne post mortem nobilitari uolunt? Vnde ergo illud?

*Aspicite, ô ciues, senis Ennij * imaginis urnã*

* imaginĩ formam.

Hic uestrûm pãxit maxima facta patrũ.

Mercedem gloriæ flagitat ab ijs, quorũ patres affecerat gloria. Idemq́;:

Nemo me lachrymis decoret, nec funera fletu
Faxit. Cur? uolito uiuu' per ora uirûm.

Sed quid poetas? opifices etiam post mortem nobilitari uolunt? Quid enim Phidias sui similem speciem inclusit in clypeo Mineruæ, cùm inscribere non liceret?

EXPLICATIO.

Fortasse uiui etiam fruuntur sua gloriola, eamq́; cum futura contexunt.

LXVII. SENTENTIA.

Quid nostri philosophi? nonne in his ipsis libris, quos scribunt de contemnenda gloria, sua nomina inscribunt?

EXPLICATIO.

Arguit Cicero, ut & Isocrates in oratione sophistica, hoc loco τὰς ἐναντιώσεις τῶν ἔργων καὶ τῶν λόγων. *Sed possent illi fortasse trãslatione uti: libros sine autorũ nominib. suspectos esse: & aliquãdo famosos libellos haberi.*

Primum argumẽtum immortalitatis, autoritate humana constans, per inductionem.

Hactenus absolutũ est primũ argumentũ de immortalitate animorũ, ab autoritate seu testimonio humano ductum, quæ autoritas inductione probatur, hoc modo: 1. Romani, maiores nostri (hos propter præstantiam seorsim nominat) 2. Nationes omnes (hic quæ odiosa fuisset enumeratio, & res non ualde controuersa est: prolixitatem uitat) 3. Heroici uiri. 4. Poetæ. 5 opifices. 6. philosophi. 7. Atque adeò agricolæ spem habent immortalitatis. Si qui uerò (hæc ἀνασκευαστικά *sunt) aliter sentiunt: ij homines sunt, non re sed nomine. Ergo animi hominum sunt immortales. Nam sententia ista est lex naturæ, diuinitus insculpta mentibus hominum. Ergo uera & certa. Sed duplex statui*

potest

poteſt immortalitas: una, ἡ ἀείμνηστος δόξα (immortalis gloria) quam tamen anguſtam & breuem eſſe, uerè probat Cicero in ſomnio Scipionis: & hæc Ethnicis concedi poteſt: nec aliam in Panathenaico expectat Iſocrates, cuius hæc uerba ſunt: τελευτήσας τὸν βίον, δοκεῖς μεθέξειν ἀθανασίας, οὐ τῆς τοῖς θεοῖς παρούσης: ἀλλὰ τῆς παρὰ τοῖς ἐπιγιγνομένοις περὶ τῶν διενεγκόντων ἐπί τινι τῶν καλῶν ἔργων, μνήμην ἐμποιούσης. *Quibus uerbis Deorum immortalitas à defunctorum memoria non obſcurè diſtinguitur. Altera beata immortalitas: quæ ijs eſt propoſita, qui diuinitus in ueteri & nouo Teſtamento, & (ut quidã ſentiunt) Chriſti apud Inferos concione, ueritatem ſunt edocti: fore ſcilicet, ut ſemen mulieris conculcet caput ſerpentis, id eſt, diaboli: & abolita morte, uitam æternam reſtituat. Id ſemen ſe Chriſtum eſſe, aſſeueraſſe: & ſalutem omnibus obtuliſſe. Profanos autem homines, quamuis doctos, & in ſpeciem bonos,* ἀμφισβητήσιμον ὄναρ *potius iactaſſe uerbis magnificis, quàm reuera ita ſenſiſſe, certóque perſuaſum habuiſſe, probabile eſt: imò è Ciceronis ipſius & dubitationibus in philoſophia, & affirmationibus in epiſtolis, planè indicatur.*

LXVIII. SENTENTIA.

Ex infirmis propositionibus nihil firmi concluditur.

Quòd si omnium consensus naturæ uox est, omnesq; qui ubiq; sunt, consentiunt, esse aliquid, quod ad eos pertineat qui è uita cesserunt: nobis quoque idem existimandum est. Et si, quorum aut ingenio aut uirtute animus excellit, eos arbitramur, quia natura optima sint, cernere naturæ uim maximè: uerisimile est, cùm optimus quisq; maximè posteritati seruiat, esse aliquid, cuius is post mortē sensum sit habiturus.

EXPLICATIO.

Epilogus est antegreßis propositionibus similis. Nam si & consensus iste gentium labascit: &, si ea, quæ ab immortalitatis studio proficisci fingit Cicero, causas alias habuerunt: quid inde firmi concludatur, non est obscurum.

LXIX. SENTENTIA.

Opinio p se infirma, non satis imbecilla ratione roboratur.

Sed ut Deos esse, natura opinamur: qualesq; sint, ratione cognoscimus: sic permanere animos arbitramur, consensu nationum omnium.

EXPLICATIO.

Illa ratio & cognitio perquàm tenuis, obscura,

ſcura, mutilata, & minimè ſalutaris eſt, niſi diuinitus & illuſtretur & cõpleatur. Exemplo ſunto Platonica & Ariſtotelica Theologia, & libri tres Ciceronis de natura Deorũ: ne quid dicã de poëtarum prodigioſis ſuperſtitionibus. Nã qui optimè ſenſerunt inter profanos homines, non ulterius progreſſi ſunt, quàm ut ſtatuerent, unum eſſe Deum, omniſcium, omnipotentem, benefacientem bonis, & punientem malos: et tamen inter hos ipſos alij Mundum à Deo eſſe conditum negarunt: alij prouidentiam diuinam à gubernatione rerum humanarum (quòd ſordidiſſimæ & minutiſſimæ, & tanta maieſtate indignæ uiderentur) remouerunt: alij, etſi principatum ſuo illi Ioui, quem optimum maximum uocant, detulerunt: tamen infinitos alios deos coluerunt. Ignorarunt itaq; et naturam Dei, quæ unica eſt in tribus perſonis: & uoluntatem Dei, quæ homines flagitioſos & ſceleratos, ſi reſipiſcant, & uera fide Chriſtum ſeruatorem amplectantur, beata immortalitate dignatur. Sed hæc petantur è ſacris literis, è quibus ſolis iudicium de rebus diuinis, & ſalute noſtra petendum eſt.

LXX. SENTENTIA.

Qua in ſede maneãt (animi defunctorum)

rum) qualesq́; sint, ratione (id est, è philosophica doctrina) discendum est.

EXPLICATIO.

Illa uerò ipsa ratio quàm dubia, incerta, obscura sit: è dissentientibus & cõtrarijs philosophorum opinionibus, quæ paulò pòst recensentur, apparet. Socrates in Platonicis dialogis apud Inferos uult esse beatus, Scipio Ciceronianus apud Superos: heroës nescio quas μακάρων νήσους occupant: ut Achilles Leucen, in ponto Euxino: Protesilaus Chersonesum, alij alias, ut Menelaus & Helena: de quibus prodigiosæ fabulæ extant in Heroicis apud Philostratum.

LXXI. SENTENTIA.

Cuius (rationis, id est, causarum naturalium) ignoratio, finxit Inferos: easq́; formidines, quas tu non sine causa contemnere uidebare.

EXPLICATIO.

Retorqueri locus hic in Ciceronem potest. Nam si cõsensu gentium, & natura Deorũ, & immortalitas animorum probatur: idem cõsensus, Inferos etiam probabit: quos pleræq́; gentes esse statuerũt. Sed Cicero distinctionẽ adhibet, & translatione utitur, nescio quàm firma:

firma: naturam humanam figmentis poëtarum, & praua consuetudine corruptam, uera falsis permiscere. Habent hîc studiosi occasionem tractandæ quæstionis simplicis, unde dicantur Inferi, Græcè, Latinè, Germanicè. An sint inferi? quid sint? Quæ causæ? Vbi? In antro terræ loco à cælo remotissimo? an infra orbem Lunæ? an alijs atq; alijs in locis?

LXXII. SENTENTIA.

In terram enim cadentibus corporibus (hîc alludit ad Græcam & Latinam etymologiam πτώματος, & cadaueris: sic enim mortua corpora dicuntur) hisq; humo tectis (ex quo dictum est humari) sub terra censebant reliquam uitam agi mortuorum. Vita mortuorũ sub terris.

EXPLICATIO.

Vita mortuorum, quiddam absurdum esse uidetur: ut si probum latronẽ dicas. Sed mors ad corpus, ad animum uita pertinet. Sed ij quos hîc reprehendit Cicero: crediderunt scilicet poëtis sic affirmãtibus: ut iam sequitur. Quorum propter & singularem eloquentiã, & quandã diuinitatis opinionem, summa fuit apud rude uulgus autoritas. Orpheus aũt, ut scribit Diodorus Siculus lib. 1. primus apud

Græcos

Græcos talium præstigiarum autor fuit: cùm Aegyptiacas funerum cerimonias, falsa narratione aliorsum traduxisset. Nam illic fuit magna quædam palus, per quam cadauera traÿciebantur. In cuius altera ripa consessus fuit iudicum, qui de criminibus mortuo obiectis sententiam ferrent: eumq́ue uel honore, uel ignominia sepultura dignum iudicarent. Hinc orta est Stygia palus, Charon portitor: Minos, Aeacus, Rhadamantus iudices, Tartarus, & campus Elysius. Fuit & Molossorum rex ætate Herculis & Thesei Ἀϊδωνεὺς*, id est, Pluto uel Orcus: cuius uxor* Δημήτηρ*, Ceres, filia fuerit* κόρη*, Proserpina, & habitarit iuxta Acherusiam paludem, & habuerit sæuissimum canem, Cerberum appellatum, à quo Pyrithoum, rapturum filiam eius Proserpinam, discerptum esse, in uita Thesei scribit Plutarchus. Sed poëtæ, ut & Isocrates, in Helena illos secutus, ea quæ in Epiro gesta sunt, apud Inferos esse facta fabulantur.*

Aegyptiacæ & Epiroticæ historiæ, ad Inferorum fabulas sũt detortæ.

LXXIII. SENTENTIA.

Quam eorum opinionem magni errores consecuti sunt.

EXPLICATIO.

Sic uulgò dicunt ex Aristotele, errorẽ principiò

tipiò paruum, tandem fieri maximũ: id quod & in itineribus accidit: & diuersis lineis, ex eodem puncto eductis, demonstrari potest. Est enim error fœcundus & multiplex: ueritas autem simplex & constans, uniusq; modi. Nã quicquid ab ea declinat, in mendacium delabitur. Error est fœcundus: nec minus tamẽ sciẽtia.

LXXIIII. SENTENTIA.

Quos (errores de Inferis) auxerunt poëtæ.

EXPLICATIO.

Si fecerunt ad deterrendos à facinoribus improbos: & ad uirtutem incitandos bonos (quem scopum Virgilius sexto Aeneidos de sententia Platonis, propositum habuisse uidetur) minus reprehendendi sunt: tametsi mendacia non satis habent uirium, uel ad scelera prohibenda, uel ad rectè facta augenda. Cæterùm dubitari potest, utrùm poëtæ ex uulgi sermonibus ista sumpserint? an carminibus suis uulgo persuaserint? Vtrum utrũ sit: qui falsa pro ueris uenditant: si non mentiuntur, certè poëtantur. Plutarchus (ut modò dixi) fabulã Inferorũ historiã facit, de rege quodã Epiri talia cõmemorans. Idẽ in uita Romuli, terrã cælo miscere (id est, corpora humana in cælũ trãsferri) uecordiæ esse affirmat. Græca Mendacia, præsertim deprehensa, nõ permouẽt animos. Plutarch⁹ cœlum terræ misceri, absurdam putat.

sis

sic habent: οὐρανῷ μιγνύειν γῆν, ἀβέλτερον. Facitq́; transitum animorum (ut & suprà dixi) ex hominibus in heroës, ex heroibus in genios (id est, dæmonas) è genijs denique in Deos.

LXXV. SENTENTIA.

Vulg⁹ poetis propheticam tribuit autoritatem.

Frequens enim confessus theatri: in quo sunt mulierculæ & pueri (alteræ ob sexus, alteri ob ætatis infirmitatem, creduli) mouetur audiens tam grande carmen,

Adsum atq; aduenio Acherōte, uix uia alta atq; ardua:
Per spelūcas saxis structas asperis, pēdētibus,
Maximis, ubi rigida constat & crassa caligo Inferûm.

Tantumq́; ualuit error (qui mihi quidē iam sublatus uidetur) ut corpora cremata cùm scirent: tamen ea fieri apud Inferos fingerent, quæ sine corporibus nec fieri possent nec intelligi.

EXPLICATIO.

Cato noster (nonnulli Ausonium poëtam hoc nomine appellatum censent: quòd Catonis sententias uersibus suis complexus esset) ait:

Ad-

Admiranda canũt, ſed non credenda poëtæ.
Et Homerus ipſe, fabularũ pater, negat poëtis fidem habendam, hoc hemiſtichio:

πολλὰ ψεύδονται ἀοιδοί.

(Vates mendacia plurima dicunt.)

Horum commenta Lucianus in dialogis mortuorum, & alibi paſsim, egregiè deridet atq; exagitat: eâdemq; opera rerum humanarũ uanitatem præclarè demonſtrat.

LXXVI. SENTENTIA.

Error de Inferis, Ciceroni quidẽ iam ſublatus uidetur.

EXPLICATIO.

Non mirum igitur extitiſſe Catilinas, Clodios, Craſſos, Cæſares: cùm nec pœnas iudiciorum timerent (has enim potentia & largitionibus freti, facilè, ut grandiores muſcæ telas aranearum, perrumpebant) & ea quæ cupiebant, morte, in qua nihil mali eſſet, bene emi crederent: ut loquitur ille apud Virgiliũ.

Inferorum ſublato metu, mirum nõ eſt multos extiſtere ſceleratos.

LXXVII. SENTENTIA.

Tantùm ualuit error, ut, corpora cremata cùm ſcirent: tamẽ ea fieri apud Inferos fingerent, quæ ſine corporibus nec fieri poſſunt nec intelligi.

EXPLICATIO.

Hîc tractatur illa ſiue παράλειψις ſiue ἀπο-

n δίωξις,

διωξις, qua Epicureos, contra Inferos disputantes, exagitat. Sed ueteres, ipsis animis etiam corpora quædam aëria & umbrosa tribuerunt, à quibus ista posse fieri putabant. A qua sententia & ij parùm abhorrẽt, qui purgatorium ignem instaurant. Fertur & tetrastichon nescio cuius autoris: in quo partes hominis quatuor statuuntur, hoc modo:

Mortuorũ aeria aut umbratilia corpora esse credũtur, obnoxia passioni.

Bis duo sunt hominis: Manes, Caro, Spiritus, Vmbra.
Bis duo suscipiũt quattuor ista loca.
Corpus humo tegitur: circũuolat ũbra sepulchrũ:
Orcus habet Manes: Spiritus astra petit.

Sed sunt hæc non dissimilia figmento poëtarũ de Hercule: qui in cœlo Deus sit, Hebes maritus, Alexiaris & Aniceti pater: cùm ossa eius & cineres in Oeta monte sepulta sint, umbra uerò uersetur apud Inferos. Apud Homerum crebrum est, νεκύων εἴδωλα καμνόντων: & νεκύων ἀμενηνὰ κάρηνα, & de Tiresia:

Οἶος πέπνυται, τοὶ δὲ σκιαὶ ἀΐσσουσι:

Solus hic est sapiẽs: reliq; sunt puluis & ũbra.

Et apud Virgilium Anchisen patrem uidet, & multa uaticinantem audit Aeneas: sed cõtrectare non potest.

Ter conatus ibi collo dare brachia circum,
Ter frustra comprensa manus effugit imago

Par

Par leuibus uẽtis, uolucriq́; simillima somno.

Et quia hîc somni mentio fit, quàm multa in somnis & dicimus & agimus, quæ uigilantes nec uellemus nec possemus? Sed nos his & similibus poëtarũ nugis omißis, ea teneamus, quæ suprà è sacræ scripturæ autoritate de statu animarũ, quæ è corporib. migrarũt, attulimus.

LXXVIII. SENTENTIA.

Animos eñ per seipsos uiuentes, non poterant mente complecti: formam aliquam figuramq́; quærebant. Animi corporib. uacantes, à paucis intelligũtur.

EXPLICATIO.

Ea quæ Dialectici tradunt de nominibus abstractis, de accidentibus à substantia separandis, de speciebus & generibus: quæ itẽ Mathematici de corporibus ab omni concretione materiæ seiunctis: hæc, inquam, acuunt ingenia paulatim, accedente consuetudine et usu: ut humana mens & semetipsam, & genios, & Deum deniq; ipsum, sine circumscriptione corporea, aliquo modo poßit comprehendere. Epicurus autẽ, ita siue crassus siue impudens fuit, itaq́; pertinaciter aduersatus est doctioribus: ut omne iudiciũ referret ad sensus: neq; quicquam in rerum natura esse diceret, nisi corporeũ: planè imitãs lenã illã apud Plautũ, cui manus oculatæ sunt, credũt quod uident.

Mirabile & anile commentum atomorum.

Et tamen ex Atomis, quas nemo unquã ante ipsum, præter Leucippum, & cæcum (ut ferunt) Democritum, oculis uiderat, effecit scilicet & quatuor elementa, & ea quæ ex elementis constant omnia, & Mundos innumerabiles: cuius ineptias Silenus apud Virgiliũ sic explicat:

Namq; canebat uti magnũ per inane coacta
Semina terrarũq;, marisq;, animæq; fuissẽt,
Et liquidi simul ignis: ut his exordia primis
Omnia, & ipse tener Mundi cõcreuerit orbis.

Exordia enim hîc dicit, quæ uulgò elementa uocantur.

LXXIX. SENTENTIA.

Euocatio Manium portentosa.

Inde Homeri tota νεκύα: inde ea quæ meus amicus Appius νεκυομαντεῖα faciebat: inde in uicinia nostra

Auerni lacus
Vnde animæ excitãtur obscura umbra, aperto ostio
Alti Acherõtis, falso sanguine imagines mortuorũ.

EXPLICATIO.

Νεκὺς καὶ νεκρὸς *dicitur, & inde* Νεκυομαντεία καὶ Νεκρομαντεία: *& Homericæ Odysseæ* λ΄, *id ẽst, liber undecimus, quem Aeneidos* VI. *Virgilius imitatus ẽst,* Νεκύα, *quasi mortuorum historia, inscribitur. Audiui autẽ & ipse è curiosis hominibus, & istarum fortasse* præsti-

præstigiarum non imperitis, cùm species defunctorum appareāt, eas mirum in modum & pallere, & extenuatas uideri: quæ & Virgilius dicit, simulacra modis pallentia miris. Vnde Pallida mors æquo pulsat pede pauperū tabernas, Regumq́ turres, apud Horatium. Referuntur & de monte Hirselbergo mirabilia: ubi tibicines in aula amplißima supernè considеant, in area uerò uiri fœminæq́ nobiles choreas ducāt, limbis uestium ardentibus & scintillantibus. Nec ita pridem iuxta syluam Ottoniam quidam homo simplex in antrum nescio quod, coruis præuolantibus, à quodam, quem ductorem ille diceret, se raptum, uidisse affirmauit, quosdā nobiles, aßidentes mensæ & colludentes: è quorum dorsis ardentes cineres exciderent. Ac miser ille grauiter ex eo spectaculo affectus, paucis pòst diebus reductus in patriā, expirasse fertur. Iam quæ de Aetna Siciliæ, de Hecla Islandiæ monte, de antro Patricij alijsq́ pluribus commemorentur ab historicis: nemo uel mediocriter doctus ignorat. Quibus narrationibus dubites, fidem'ne habere, an abrogare sit difficilius? Credulitas enim, uecordiæ & superstitioni: inficiatio, imperitiæ temeritatiq́ tribui solet. Nam sacræ quidem literæ sceleratis pœ-

Miræ siue historiæ, siue fabulæ.

nas grauißimas minitantur: totamq́ rerum naturã aduersari, & pœnas infligere impijs, cùm Deo uisum fuerit, est consentaneum. Pro νεκρομαντία legendum uidetur, νεκρομάντεια ἢ νεκρομαντικὰ neutro genere, pluraliq́ numero.

LXXX. SENTENTIA.

Imagines incorporeas loqui negat Cicero.

Has tamen imagines loqui uolunt: quod fieri nec sine lingua, nec sine palato, nec sine faucium, laterum, pulmonũ ui ac figura potest.

EXPLICATIO.

Fortaßis alium sermonem mortuorum & spirituum, quàm corporum uiuentiũ esse statuerunt. Quid enim mirabilius est uisis somniorum, quæ fiunt clausis oculis, cæterisq́ sensibus obstupefactis? Et tamen dormientes & loqui & audire, & præclara quædam sibi uidere, & ambulare, & nauigare, & uolitare in aëre atq́ alia infinita, & facere & pati uidentur: quæ nõ minus prodigiosa censeas (nisi quotidiana essent) quàm defuncti hominis animum loqui. Deinde sunt qui existiment, spiritus, cum hominibus congressuros, accommodare sibi corpora quædam siue aëria, siue phantastica, siue etiam naturalia & mutuaticia.

LXXXI.

LXXXI. SENTENTIA.

Nihil enim animo uidere poterãt: ad oculos omnia referebant.

Cæcitas uulgi, nihil sine oculis animo cernentis.

EXPLICATIO.

Hac cæcitate uulgus hominum laborat, à bestijs parùm differens, quæ solis corporum sensibus ducuntur: eosq́ deridet, qui sublimius aliquid afferunt: ut cum Satyrico exclamare liceat:

O curuæ in terras animæ, cœlestium inanes.

LXXXII. SENTENTIA.

Magni autem est ingenij, mentem reuocare à sensibus, & cogitationem à cõsuetudine abducere.

Sensibus uti solis, belluarum est.

EXPLICATIO.

Hoc ideò difficile est plerisq́, quòd beluinã potius quàm humanam uitam agunt. Sensibus utuntur illi quidem, ut uulpeculæ & aquilæ: mentem uerò non adhibent, nec mathematicis eandẽ disciplinis expoliũt: quamuis nihil æquè magno adiumento sit ad rerũ cœlestium & diuinarum æternarumq́ contemplationem. Qua de causa uel in primis discendæ essent: ne perpetuò in terrena fece & corporum sordibus hæreremus. Inepti enim atque iniqui censores sunt, qui propterea illas aspernantur, quòd nec architecti, nec

quæstores aut mercatores, neq; cantores futuri sint, neq; calendaria aut geneses cōfecturi.

LXXXIII. SENTENTIA.

Opinio immortalitatis à Pherecyde Ciceroni uidetur orta.

Itaq; credo equidē, etiam alios tot seculis disputasse de animis: sed quod literis extet, Pherecydes Scyrius, antiquus sanè, primus dixit, animos hominum esse sempiternos.

EXPLICATIO.

Literas Græcas intelligit Cicero, aut etiā Latinas. Hebraicas uerò aliarumq; Asianarū & Africanarū gentiū, aut ignorauit aut nō curauit. Vetus quidem testamentū ante Ciceronis ætatem, liberalitate & industria Ptolemæi Philadelphi Græcè fuerat editum. Si aūt sempiternos animos ita dixit esse Pherecydes, ut Cicero naturā Dei sempiternā: nō tantùm nunq̄ eos interituros esse: sed etiā omni principio caruisse, sensit: quorū prius sacris literis cōsentaneū est: posterius repugnat, æternitatē soli Deo tribuentibus. Etsi Cicero hac uoce de ijs quoq; rebus utitur, quæ initium habent, atq; adeò finē etiā: ut, cùm sempiternos hostes, & amicitias sempiternas dicit.

LXXXIIII. SENTENTIA.

Antiquus sanè. Fuit enim meo regnante gentili.

EXPLICATIO.

Is uerò minus annis quingentis ad summum, ante Ciceronem fuit. Tot secula autem dixit, quòd Mundum aut initio caruisse, aut antiquissimum certè fuisse, cum Platone & Chaldæis statuit: qui annorum multa millia commemorant. Romanorum autem antiquitas, cum Græcis, Græcorum, cum Hebræis collata, nihil est. Deus primùm dixit, animos hominum immortales: semine promisso, quod caput serpentis contereret: id quod superuacaneum fuisset: si animi unà cum corporibus interirent. Eosdem autem initij expertes statuere, & temerarium est, nec sine iniuria diuinæ maiestatis affirmatur. Vbi autem interim est ille consensus nationum omnium? si Græci tandiu immortales esse animos, ignorarunt?

Deus ipse immortalitatem promulgauit.

LXXXV. SENTENTIA.

Hanc opinionem discipulus eius Pythagoras maximè confirmauit: qui cùm Superbo regnante in Italiam uenisset: tenuit magnam illam Græciam: cùm honore & disciplina (alij, honore disciplinæ) tum etiam autoritate.

Pythagorica μετεμψύχωσις.

EXPLICATIO.

Docuit ille quidem immortalitatem τῆς

μετεμψυχώσεως, Inferis non multò meliorē. Sed illa eius autoritas tandem suspecta & inuisa esse cœpit, ut quæ per speciem sapiētiæ tyrannidem affectaret. Itaque & schola Pythagoræ incensa esse, & ipse in fuga interfectus traditur.

LXXXVI. SENTENTIA.

Disciplinæ Pythagoricæ autoritas.

Multaq; secula postea sic uiguit Pythagoreorum nomen, ut nulli alij docti uiderentur.

EXPLICATIO.

Isocrates Busiride: ἔτι καὶ νῦν τοὺς προσποιουμένους πυθαγόρου μαθητὰς εἶναι, μᾶλλον σιγῶντας θαυμάζομεν, ἢ τοὺς ἐπὶ τῷ λέγειν μεγίστην δόξαν ἔχοντας *(qui se, inquit, Pythagoræ discipulos profitentur: eos tacentes magis admiramur, quàm alios eloquentiæ laude celeberrimos.) Alludit autem ad illam* πενταετῆ ἐχεμυθίαν *(quinque annorum silentium.) Hanc porrò nominis illius rationem afferunt,* ὅτι οὐχ ἧττον τοῦ πυθίου τὴν ἀλήθειαν ἠγόρευεν *(quòd non minus quàm Apollo uera diceret) Et quidem è sententiis Pythagoræ & Pythagoreorum, quæ à Suida (utinam copiosius) Stobæo, Plutarcho, & aliis scriptoribus citantur: & è carmine Philolai itemq; Timæi Locrensis & Ocelli Lucani*

ni libellis apparet, homines fuisse excellētib. ingeniis, doctrinaq́, recōdita. Cōmēdata fuit eorū & amicitiæ fides, & in omni cultu atq; uictu frugalitas et cōtinētia: quanq̄ ea à superstitione nō remota fuit: cū scilicet uererētur, ne in tauro patres uel auos suos deuorarent.

LXXXVII. SENTENTIA.

Sed redeo ad antiquos: rationem illi sententiæ suæ non ferè reddebant, nisi si quid erat, numeris aut descriptionibus explicandum. ἤτοι ἀναιτιολόγητος ἢ ἀποδεικτικὴ φιλοσοφία καὶ αἰνιγματώδης.

EXPLICATIO.

Vox antiqui, nisi de ueteribus Pythagoreis intelligeretur, delenda uideretur esse: cùm suprà dixerit, antiquos rationes rerum ignorasse. Pythagoreorum autem, αὐτὸς ἔφα, *satis notum est. In cæteris intelligantur* αἱ τελῶν ἀριθμῶν πρὸς ἀλλήλους ἀναλογίαι, καὶ αἱ γραμμικαὶ ἀποδείξεις: *quibus usi uidentur, cùm ad certitudinem dogmatum probandam: tum ad profanos homines, id est, eos, qui maius uoluptatis, pecuniæ, ambitionis, quàm uirtutis & sapientiæ studium haberent: ab adytis philosophiæ excludendos, id quod illa Platonici uestibuli inscriptio:* μηδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω: *clarè docet, et alius quidā philosophus, cū se ei homo quidā omnis liber-*

liberalis doctrinæ expers in philosophia eru diendum tradere uellet: οὗτος, *inquit,* ὁ πόνος παρ' ἐμοὶ οὐ γναφθήσεται. *Sed nos miseri hic, caudices, stipites, asinos, canes, cuculos, & omnem ignauæ & flagitiosæ mendicitatis sentinam ferre cogimur.*

LXXXVIII. SENTENTIA.

Transitio ad Platonica argumenta.

Platonem ferunt, ut Pythagoreos cognosceret, in Italiã uenisse, & in ea cùm alios multos, tum Archytam Timæúmque cognouisse, & didicisse Pythagorea omnia: primúmque de animorum æternitate non solùm sensisse idem quod Pythagorã, sed rationẽ etiã attulisse: quam (nisi quid dicis) prætermittamus, & hãc totã spem immortalitatis relinquamus.

Διαλογικά.

EXPLICATIO.

Ἀκκισμός ἐστι προκαταληπτικός τε καὶ προσεκτικός. *Nam & Epicurei Platonicas rationes deridebant, ut & hodie faciunt homines impij: &, ut Ouidius ait:*

Nitimur in uetitũ semper, cupimusq́; negata.

Fertur autem Plato in Theologia Pythagoram, in Physiologia Democritum, in doctrina morum, Socratem magna ex parte secutus esse.

LXXXIX.

LXXXIX. SENTENTIA.

A. An tu, cùm me in ſummam expectationem adduxeris, deſeris?

EXPLICATIO.

Fruſtratio cùm permoleſta ſit, ſapienter monet Epictetus, cogitandum eſſe in omni re, id quod expetas non fore: futurum autem eſſe id, quod minimè uelis. Sic futurum, ut & agas id, quod officij tui eſſe uideatur: & repulſa minus doleas: & ſucceſſu magis læteris. Fruſtratio eſt moleſta.

XC. SENTENTIA.

Errare me hercule malo cum Platone (quem tu (Cicero) quanti facias ſcio: & quem ex ore tuo admiror) quàm cum iſtis (Epicureis & cæteris ψυχοκτόνοις) * uera ſentire. M. Macte uirtute. Ego enim ipſe cum eodem ipſo non inuitus errauerim. *uerè.

EXPLICATIO.

Ὑπερβολή *eſt, qua ſignificat, eam fuiſſe ingenij Platonici excellentiam, ut, quæ illum præterirent, non uériſimile ſit, quenquam alium aſſecuturum eſſe: & Iulius Firmicus, Aſtrologus, eam illi geneſin attribuit, quæ ingenium decernat, quod ad omnia diuinitatis* Platonis excellẽtia.

tatis arcana penetret. Ferũtur & magi quidam eidem Platoni, anno ætatis LXXXI mortuo tanquam humana conditione superiori, immolasse.

Veritas ubique uincat.

Alioquin explorata ueritas cognito errori, semper est præferenda. Sic alibi & ipse Cicero dicit, in omnibus, re, non teste, moueri nos oportere. Et, Vbi rerum testimonia adsint, nihil opus esse uerbis. In eandem sententiam præclarißimè scriptum est ab Aristotele: Δόξειεν ἂν ἴσως βέλτιον εἶναι, καὶ δεῖν, ἐπὶ σωτηρίᾳ γε τῆς ἀληθείας, καὶ τὰ οἰκεῖα ἀναιρεῖν, ἄλλωστε καὶ φιλοσόφους ὄντας. Ἀμφοῖν γὰρ φίλοιν ὄντοιν (τοῦτε Σωκράτους καὶ πλάτωνος, καὶ τῆς ἀληθείας) ὅσιον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν: Hoc est, Fortaßis & melius esse & decere uidebitur, ut tuendæ ueritatis ergo, etiam nostra decreta euertamus: præsertim cùm Philosophi simus. Quamuis enim ambo sint amici (& Socrates & Plato & ueritas) ueritatem tamen illis anteferri, ius fasq; postulat. Quam sententiam si homines eruditi omnium ætatum, tanquam oraculum secuti, cæco sui amore & affectibus, & è magistrorum autoritate preceptis opinionibus sepositis, aciem ingeniorum in unum ueritatis scopum intendissent: minus extitisset in omni doctrina-

uarum genere falsarum opinionum, errorum, turbarum. Sed hæc frustra expectes à natura humanæ prauitate. Semper & fuerunt & sunt & erunt plures sophistæ, qui quæstus & ostentationis gratia nugentur: quàm Philosophi, quibus proposita sit & indagatio & explicatio & defensio ueritatis, studiumq; uirtutis.

Pluressunt sophistæ, quàm philosophi.

XCI. SENTENTIA.

Num igitur dubitamus? An sicut pleraque sic & hoc? Quanquam hoc quidem minimè. Persuadent enim Mathematici, terram in medio Mundi sitam, ad uniuersi cœli complexum quasi puncti instar obtinere: quod κέντρον illi uocant.

E diuisione Mundi & elementorum, ratiocinatur, animos (si qua materia cõstent) neq; terreos esse neq; aqueos: sed uel aerios uel igneos.

EXPLICATIO.

Num igitur dubitamus? Scilicet animos esse immortales. An sicut pleraq; (dubitamus, pro, de plerisq;) sic etiam hoc? Scilicet quod sequitur. Quanquam hoc quidem minimè (dubitamus.) Cur uerò? quia persuadent Mathematici, &c. Et hæc de uerbis paulò intricatioribus. Nunc ad sententiam ueniamus, quæ pertinet ad Academicã ἐποχὴν καὶ διάσκεψιν: quæ rectè in rebus obscuris,

dubiis,

Academica dubitatio, aliàs est prudentię, aliàs delirij, aliàs impudentiæ.

dubiis, controuersis adhibetur. Eadem uerò ad ea quæ integritate mentis & sensuum facilè à quouis percipiuntur, translata, nihil aliud est, nisi aut delirium quoddam, aut impudentissimum mendacium: ut si quis propterea in dubium uocet, an manus humanæ atque pedes quinis digitis constent: quòd unus atque alter sedigitus reperiatur: aut qui loco digitorum chelam cancri habeat: qualem olim Melhusæ Tyringicæ uidi nobilem uirum Ioannem Ebelebium. Mathematicæ porrò disciplinæ omnium certissimæ sunt: neque probant sed cogunt. Nam si quis dissentiat: parata est ἡ εἰς ἀδύνατον ἀπαγωγή. Itaque Galenus se per eas à Pyrrhonio errore reuocatum esse confirmat. Et tamen has quoque labefactare conata est Academica impudentia, cùm dicerent: nisi Geometris postulata sua (τὰ αἰτήματα) concederentur, eos ne unum quidem digitum posse progredi. Quibus ita respondet Viues: ea postulari à Geometris: quæ qui non concesserit: necesse sit, se ut aut indoctissimum, aut iniquissimum & impudentissimum esse fateatur. Sunt enim illa αἰτήματα καὶ ὑποθέσεις nihil aliud, quàm προοδοποίησις quædam & præparatio, qua tirones planiore quasi uia ad scientiam per-

Mathematicæ disciplinæ & certæ sunt, & mirabiliter acuunt & confirmant ingenia.

du-

ducantur. Sed nunc parui æstimatur scientia: fugitur à plerisque discendi labor: amœnitates studiorum (ut ait Fabius) maxima discentium pars sequitur: ad quæstum & ambitionem referuntur omnia: nec mirum, cùm indoctissimus quisque doctor, ob ære emptum titulum, uiris in omni disciplinarum genere exercitatissimis uulgò anteponatur. Itaque studia linguarum eruditarum, Mathematum, & omnium bonarum artium procreatricis Philosophiæ, neglecta & contemptaiacent. Barbaries uerò, uix extra limina pulsa, nunc omnia gymnasia, imò animos omnium atque ora occupans, in altissimo dignitatis gradu collocatur: & rectè quidem: ut SIMILES HABEANT LABRA LACTVCAS. *Sed ad propositum redeamus. Magnitudo Solis & Lunæ itemq́; terræ, ex ratione eclipsium, proportionibus Arithmeticis & Geometricis deprehensa est: quas imperiti homines facilius cauillantur, quàm intelligunt. Hinc est illud Diogenis Cynici dictum, in Mathematicum quendam, de rebus cœlestibus disserentem: quod hominibus indoctis nimium placet:* ὦ οὗτος, πόσταῖος ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἥκεις; *(Heus bone uir: quampridem cœlo aduenisti?) In-*

Barbaries dominatur ubiq;.

Magnitudo Solis controuersa.

gens tamen discrimen est inter Ciceronem, qui Solem terra duodeuiginti partibus maiorem esse tradit: & recentiores, qui centies sexagies sexies & amplius. Sed certitudinem doctrinæ, prædictionũ euentus demonstrãt. Quod ipsum haud iniuria mirere: tam discrepantibus fundamentis, uel hos uel illos ædificium suum absq; ruina perducere ad fastigium potuisse. Plinius scribit, Hipparchum Solis & Lunæ defectus in sexcentos annos præcinuisse. Quem nostra ætate Sebastianus Munsterus & Cyprianus Leouitius noster, aliqua ex parte sunt imitati.

XCII. SENTENTIA.

Eam porrò naturam esse quatuor omnia gignentiũ corporum: ut quasi partita habeant inter se, & diuisa momẽta.

EXPLICATIO.

Elemẽta inter sese permista.

Sic elementa appellat, quæ simplicia quidem corpora dicuntur à physicis: neq; tamen negãtur aliquo modo inter sese permista esse: quòd alioqui, si prorsus simplicia essent, nullum neq; saporem neq; odorem, neq; colorem essent habitura. Ex iis igitur elementis & stirpium & animantium, aliarumq́; rerum moles componuntur. Loquuntur enim illi

illi de proximis causis: non de remotioribus: quas statuit Aristoteles materiam primam, priuationem & formam: multò uerò minus de remotissima & principe atque effectrice rerum Deo. Momenta uerò intelligenda sunt αἱ ῥοπαὶ, inclinationes & motiones sursum & deorsum. Cæli autem motus statuitur in orbem & circa medium fieri. Quæ tria motus genera Græcis uerbis breuiter sic explicari possunt: τῶν κινήσεων αἱ μὲν ἀπὸ τοῦ κέντρου γίνονται, καθάπερ ἡ τοῦ ἀέρος καὶ πυρὸς, αἱ δὲ ἐπὶ τὸ κέντρον, οἷον ἡ τοῦ τε ὕδατος καὶ τῆς γῆς: αἱ δὲ περὶ τὸ κέντρον, ὡς ἡ τῶν οὐρανῶν κυκλοφορία. *(Motionum aliæ fiunt à centro, ut aeris & ignis: aliæ ad centrum, ut aquæ & terræ: aliæ circa centrum, ut orbicularis cælorum conuersio.)* Causarum distinctio. Motus genera.

XCIII. SENTENTIA.

Terrena & humida suopte nutu & suo pondere ad pares angulos in terram & in mare ferantur. Reliquæ duæ partes, una ignea, altera animalis (aeria uel spirabilis) ut illæ superiores in medium locum Mundi, grauitate ferantur & pondere: sic hæ sursum rectis lineis in cœlestem locum subuolent: siue ipsa natura (ob leuitatem) superiora * appetentes: Diuersæ motiones elementorum.

* petentes.

tes: siue quòd à grauioribus leuiora natura repellantur.

EXPLICATIO.

Sic repellitur aqua à terra: aer ab aqua: ignis ab aere: & terra ipsa à saxis & metallis Nam grauissima quæque robustissima sunt, iisque leuiora cedere, locumque dare coguntur: non minus in natura rerum, quàm in uita humana, ubi potentior opprimit imbecilliorem. Sunt enim nostræ res (uerè si consideres) nihil aliud nisi ἀλληλοφαγία *quædam: ut cernitur in animalibus, piscibus, feris, hominibus, fluminibus, & reliquis.*

Minus cedit maiori.

XCIIII. SENTENTIA.

Quæ cùm constent: perspicuum debet esse, animos cùm è corpore excesserint: siue illi sint animales (id est, spirabiles) siue ignei: sublimè ferri (alij sublimes, alij in sublime, legunt, μετεωρίζεσθαι ἢ ἄνω φέρεσθαι, ἢ ἀνωφερεῖς γενέσθαι.)

EXPLICATIO.

Primum argumentum ab autoritate doctum, probatione artis experte constat. Secũdum autem hoc est ἔντεχνον *(artificiosum) sumptũ à proprio materiæ (*ἀποδεικτικῶς *tamen & non* κατηγορικῶς*: si qua ex materia con-*

Argumentum ab animi materia sumptũ, non tã eius immortalita-

constet animus: quod non temerè à quouis, atque adeò ne ab ipso quidem Cicerone conceditur) etsi non tam probat, animum esse immortalem: quàm, opinionem de animorum descensu ad Inferos, refellit. Qua ratione & Pythagoreorũ labefactaretur dogma, non dubitantium, quin animos ex uniuersa mente diuina delibatos habeamus: nisi diuino imperio descensus ille excusaretur. Nam (ut in eodem Catone ait) dum sumus in his inclusi compagibus corporis, munere quodã necessitatis & graui opere perfungimur. Descendere autem ad Inferos illis fuit, animos corporibus humanis inseri, ut sint qui globũ terrenum tueantur. té probat, quã descésum ad Inferos refutat.

XCV. SENTENTIA.

Si uerò aut numerus quidam sit animus: quod subtiliter magis quàm dilucidè dicitur.

EXPLICATIO.

Ἐσθλὸν τὸ σαφὲς: καὶ ὁ σοφὸς ἀθυρρήμων ἔστω (*perspicua quæ sunt, bona sunt: & uir sapiens rectè loquatur.*) *Symbola autem Pythagorica, & ænigmata eiusmodi sunt, ut ab alius aliter explicentur: nec cuiusquã coniectura niti liceat. Ex hoc genere est & hoc dictum: cuius quæ uera uis sit, Pythagoras*

ipse uiderit. Animus certè neq; mercatorius numerus est, neq; uocalis, neq; scriptus: neque uel centum uel mille, uel centena millia significat: siue illa, deprompta pecunia, numerem, siue pronunciem, siue scribam. Nunquam enim inde existet animus, ne muscæ quidem, nedum hominis. Alios uerò numeros ignorare me fateor, nec qui nam & quales illi sint, & quam uim habeant, perspicere: nisi fortè ὁ λογικὸς ἀριθμὸς idem sit, quod ὁ λογισμὸς καὶ ὁ νοῦς: ut senserit Pythagoras, animum humanum in ratione & mente consistere: non ἐν τῷ φυτικῷ καὶ αἰσθητικῷ, quibus etiam τὸ θυμῶδες καὶ ἐπιθυμητικὸν continentur. Et hæc quidem mihi uidetur istius ænigmatis esse sententia.

Numeri ne pulicis qui dē animā possunt efficere.

Coniecturæ q̃d per numeros significarit Pythagoras.

1. *Sed & collegæ mei D. Georgij Henischij censuram ascribam. Animam, inquit, ueteres quidam numerum dixerunt, quòd sola hæc numeret, quemadmodum & sola cum Dijs mens humana intelligit harmoniam. Quamobrem eam (in heroicis præsertim uiris) harmoniam dicere quidam non sunt ueriti. Est & alia eius appellationis*
2. *causa. Cernebant scilicet, grauissimos quandoque animi morbos numeris & concentibus Musicis curari: affectus item hominum*

&

& excitari & reprimi Musica. Sic Pythagoras, tibicine iusso mutare modulos cantionis, petulantes iuuenes à uiolanda ingenua matrona, reuocauit: & Timotheus Alexandrum Magnum, quoties uoluit, inter medias epulas, ita concitauit, ut exiliret & hastam atque arma postularet: mutatisq; modis, eundem ad conuiuij hilaritatem reuocauit. In Phædone uerò Socrates eos improbat, qui elementorum in corpore crasin per harmoniam intelligunt.

XCVI. SENTENTIA.

Aut quinta illa non nominata magis, quàm non intellecta natura: multò etiam integriora ac puriora sunt (quinta natura & numerus, quàm aut aer aut ignis) ut à terra longissimè se efferant.

EXPLICATIO.

Primum contra consensum codicum, uidetur legendum: Si ἐντελέχεια, *aut quinta illa natura. Coniecturæ meæ rationem inde duco, quòd suprà dixit, animũ ab Aristotele* ἐντελέχειαν *nominari: cum paulò ante fassus esset quintũ illud genus uacare nomine: ut et hic addit, qntã illam naturã non nominatã*

esse magis, quàm non intellectam: hoc est intelligi quidē sed carere nomine: ἐντελέχεια *uerò habet suum & peculiare nomen: quod tamen, ad animum translatum, nouum illius ætatis hominibus uisum fortasse fuit, sed quinta illa natura est* ἀνώνυμος ἢ ἀκατονόμαστος, *certaq́ appellatione caret. Ergo aut quinta natura &* ἐντελέχεια *nō sunt unum atq; idem: aut parum sibi constat Cicero, nominans id, quod carere nomine ait. Neq; hoc quenquam paulò acutiorem & attētius considerātem, negaturum arbitror. Sed ad rem: cùm (ut alibi Cicero scribit) natura nihil sit rapacius, nihil appetentius similium sui: si cœlesti materia constat animus: probabile est (Philosophica quidem ratione) eum & ultrò appetere cœlum, ut partem suū totum: & à cœlo sursum rapi. Nam Aristoteles quintam illam naturam, & cœlis & animis humanis ex æquo tribuit. Sed aliud nos Euangelista Ioannes docet:* οὐδεὶς, *inquit,* ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν: εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ: *& Baptista:* οὐ δύναται ἄνθρωπος λαμβάνειν οὐδὲν, ἐὰν μὴ ᾖ δεδομένον αὐτῷ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ *(Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, filius hominis, qui est in cœlo:*

Reditus animi in cœlum.

Neque

Neq; potest homo quicquam uendicare, nisi datum ei fuerit de cælo.) Sed redeamus ad philosophos: si appetitio ista cæli, reditum animis in cælum patefacit: quid illis fiet, qui totis & corporibus & animis, in terrenis demersi sordibus, aut inguinis & gulæ mancipia, aut formicis Indicis similes, aut uulpinis fraudibus, aut leoninæ rapacitati dediti: cælũ uel nunquam suspiciunt: uel cùm id fortè faciunt aliquando: nõ magis de ascensu in illud cogitant, quàm piscis ille, qui ob cõuersos sursum oculos οὐρανοσκόπος dicitur: aut oryges & elephanti, qui cælum intueri, & Solem orientem adorare putantur. An non eâdem ratione talia monstra hominum (quibus terrarum orbis refertus est) rectà descendere ad Inferos existimandum? Ex hypothesi quidem hac Ciceroniana ita futurum est. Sed ἀκατωνόμαστος μὲν, ἀλλὰ οὐκ ἀκαταννόητος οὖσα, quomodo intelligitur? Cogitamus, eam esse longè subtiliorem & præstantiorem elementis: atq; adeo diuinam & immortalem. Si uerò quæras, quid nam illa sit? qua forma? qua materia? tam erit non intellecta, quàm non nominata. Nihil enim aliud de ea tradidit Aristoteles, nisi differre ab elementis, iisq; plurimum antecellere. De ἐντελεχείᾳ porrò

Descensus animorũ ad Inferos.

Quinta natura quid non sit, q̃ quid sit, facilius intelligitur.

(quæ ueteribus fortasse, ut antè dixi, aliud quippiam quàm Aristoteli significauit) quanta, quàm uehementes sunt et ueterum & recentium philosophorum contentiones? Ego uerò malo indoctior atque ignauior haberi, quàm de rebus perplexis parumque utilibus digladiari. Quid enim ad me quid senserit Aristoteles? cum sacræ literæ doceãt, animũ humanum conditum esse ad imaginem Dei, atque uitalem illi & immortalem spiritum à uiuo & immortali Deo impertitum?

XCVII. SENTENTIA.

Horum igitur aliquid animus est: ne tam uegeta mens, aut in corde cerebróue, aut in Empedocleo sanguine demersa iaceat.

EXPLICATIO.

Perinde est ac si dicat: nefas est, ita abiectè & sordidè sentire de animo: quasi gemmã preciosissimã in fimeto demergas. Ἀνασκευαστικὸν hoc est, & simplici ἀποδιώξει constat: docetque, non quid sit, sed quid non sit animus. Cicero crassã materiã mentis improbat. *Absurdissimum enim Ciceroni uidetur rationem & intelligentiam, in tam crassa materia, quæ etiã brutis animantibus insit, collocari. Galenus tamẽ, non philosophus minus quàm medicus excellens, subtilissimos quosque*

spiritus

ſpiritus, è ſanguine exhalantes, & cor, cerebrum, totumq́ adeo corpus fouẽtes, animum eſſe cenſet. Sed hæc opinio parùm ſecernit hominis animum, ab anima uulpeculæ, formicæ aut apis: quod dictu nefas eſt: cùm ſolus homo aliquam habeat Dei notionem: eaq́ cõprehendat intelligentia, memoria, prouidentia, quæ ſub nullum ſenſum cadunt: nec à materia ulla comprehendi poſſunt. Spiritus porrò illi ex materia quadam conſtant, nec ſunt incorporei.

Ne Galeni quidem ſubtiliſſimos ſpiritus ſatis eſſe è dignitate mentis humanæ.

XCVIII. SENTENTIA.

Dicæarchum uerò cum Ariſtoxeno, æquali & condiſcipulo ſuo, doctos ſanè homines, omittamus: quorum alter ne condoluiſſe quidem unquam (hîc pro unquam, alij legũt, omnino, alij animo; quod poſterius ego retinẽdum cenſeo) uidetur: qui ſe animum habere non ſentiat.

EXPLICATIO.

Magna quidem eſt συμπάθεια corporum atq́ animorum: ut in morbis, ebrietate, affectibus uehementioribus cernitur: & libro huius operis tertio, morbos corporis hoc ipſo eſſè odioſos ait: quòd ad animum pertineant, eumq́

Corporis animiq́; & congruentia & diſcrepantia.

eumq́ʒ ſolicitent. Sæpè tamen, dolente corpore, alacer eſt animus, idemq́ʒ triſtis & abiectus, incolumi corpore: ut fit, cùm homini ualenti, malus: ægrotanti, bonus nuncius affertur. Vnde diſtinctam eſſe utriuſqʒ naturam, conſentaneum eſt. Atqʒ adeò in ipſo animo diſcrimen rationis & appetitus, haud obſcurè cernitur. Homines enim continentes & moderati, reprimunt iudicio mentis, efferueſcentem iracundiam, & quaſi ebullientes libidines. Vulgus autem hominū, exemplo Medeæ, uidet meliora probatq́ʒ, Deteriora ſequēs. Sed tamen animi dolor, cùm paſſio quædam ſit, et imbecillitas: interitum ei minitari uidetur. Quidam tamen (ut pòſt ipſe etiam Cicero, contra Panætium diſputans) argutantur: nō τὸ ἡγεμονικὸν, καὶ τὸν νοῦν dolore affici: ſed τὸ θυμῶδες καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν, quæ ſunt homini cum beſtijs cōmunia, & penè corporea, unaq́ʒ cum corpore interitura: ſola mente illæſa atqʒ incolumi, & immortali permanente. Sed cur docti homines omittendi ſunt? cùm doctis potiſſimum aſſentiendum eſſe uideatur? Quia ſatis notum eſt, ac nimium potius, nullum hominem uſquequaqʒ & ſapientem & bonum eſſe. Semper igitur illud exceptū ſit, ne uitia & errores eorum, quos admiramur, uel approbemus

Illud exceptum ſit, ne doctorum errores & uitia imitemur.

probemus

probemus uel imitemur. Sed hoc iudicium, adolescenti præsertim, & in quæstionibus intricatis atq; obscuris, etiam adultis est difficilimum. Nam neq; de sapiente nisi sapiens, neq; de bono nisi bonus, quisquam rectè iudicare potest. Satagimus igitur nostrarum rerum, & fallimur atq; fallimus, alij scientes, alij imprudentes.

XCIX. SENTENTIA.

Alter ita delectatur suis cantibus: ut eos etiã ad hæc transferre conetur. Harmoniam autem ex interuallis sonorum nosse possumus: quorum uaria compositio etiam harmonias efficit plures.

Cadauerũ nulla esse potest harmonia.

EXPLICATIO.

Scilicet, si sumus Musici, eruditis auribus præditi: qui habent μέσην, νήτην, ὑπάτην, δὶς διὰ πασῶν, *& multa alia ex his composita* συστήματα καὶ διαστήματα. *Qua de re consulatur* δωδεκάχορδον *Glareani. Horum igitur uaria compositio harmonias etiam efficit plures. Quæ utinam uulgo studiosorum tam iucundæ essent, quàm* τὰ ἀνάρμοστα κισσύβια, *& spumantes pateræ.*

C. SENTENTIA.

Membrorum uerò situs & figura corporis,

poris, uacās animo, quam poſſit harmoniam efficere, non uideo.

EXPLICATIO.

Nec Orphei nec Amphionis cadauer τῶν μυστικωτάτων γινομένων, ullam harmoniā habuit: ſicut utriusq; lyra & Demodoci & Orphei cithara muta fuit, ab illis non pulſata. Pertinet hæc ſententia, tā ad Ariſtoxeni harmoniam, quàm ad Dicæarchi ἀψυχίαν (ut ita dicam) refutandam: argumento ab ipſa experiētia & teſtimonio ſenſuum ducto. Sed reſponderit fortaſsis Ariſtoxenus, ſe non de cadauere, ſed de hominis uiuentis animo loqui.

CI. SENTENTIA.

Sed hic quidem, quamuis (quantumuis) eruditus ſit, ſicut eſt, hæc magiſtro concedat Ariſtoteli: canere ipſe doceat. Bene enim illo prouerbio Græcorum præcipitur:

Non mittenda falx in alienam ſegetem.

Quam quisq; norit artē: in hac ſe exerceat.

EXPLICATIO.

Muſicæ figurata cōmendatio.

Fortaſsis Ariſtoxenus iſto commento artem Muſicam commendare uoluit, & oſtendenda eius cum animo conuenientia, efficere honoratiorem. Sicut & Pythagoram cenſent idem ſpectaſſe, cæleſtibus orbibus ſuas quaſdam harmonias tribuentem. In ſomnio tamen Scipio-

nis

nis illa opinio probabilibus argumentis confirmatur: cōtraq́ue ab Aristotele negatur, cœlum, ut neque cymbam secundo flumine delatam, resonare.

CII. SENTENTIA.

Discipulus magistro cōcedat abstrusiora & obscuriora.

EXPLICATIO.

Discipulus ne temerè magistrũ reprehendat.

Scilicet, nisi errorem illius aliquem perniciosum, firmis argumentis, possit conuincere, & officij ratione coarguere necesse habeat. Tum enim ueritatis reuerentia, præceptoris obseruantiæ debet anteferri. Cauenda tamē in hoc genere arrogantia, æmulatio, inuidia, maledicentia: quibus affectibus nostra ætatē nōnulli impulsi, magistris suis malam gratiā retulerunt: non sine ingrati & peruersi animi crimine. Quos non puduit in eos scribere, sine quibus nihil scribere ipsi potuissent. Ad hunc modum Diogenes coarguit maledicum filium quendam, cùm diceret: non te pudet, patri maledicere? absque quo si esset, proloqui ne uerbum quidem posses.

Cuculi & serpentes.

CIII. SENTENTIA.

Quā quisque norit artē: in hac se exerceat.

EXPLICATIO.

Ἔρδοι δ' ἕκαστος ἣν τις εἰδείη τέχνην.

Vetatur

Sua cuiq; curanda sunt.

Vetatur hoc dicto & ἀπραγμοσύνη, id est, ignauum ocium, & πολυπραγμοσύνη, id est, ne quis in aliena se negocia ingerat, nulla officij ratione coactus. Vnicuique, ne sit ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης (telluris inutile pondus) honesta quapiam ars discenda est, qua & sibi & suis, & Reipublicæ etiam inseruiat, cùm usus postularit. Verùm hoc nemo neq; ignauo ocio, neq; ἀλόγῳ τριβῇ (exercitatione rationis experte) sed aßiduitate diligẽtiæ, & methodo certaq́; ratione, consequetur.

CIIII. SENTENTIA.

Illam uerò funditus eijciamus indiuiduorum corporum, leuium & rotundorum concursionem fortuitam. Quam tamen Democritus concalefactam, & spirabilem, id est, animalem, esse uoluit.

EXPLICATIO.

Atomi per ludibrium celebratæ.

Quia (ut suprà dixi) nec ratione demonstrari, nec sensibus comprehendi potest: nec quicquam turpius est, quàm dicere, fieri aliquid sine causa. Videntur Leucippus, Democritus, Epicurus derisisse homines, isto atomorum commento: & (ut Demosthenes quodã loco ait) aut ipsi adeò stupidi fuisse (quod secus est) aut alios ita stupidos indicasse. Huic

commento

commento parùm dißimilis eſt Anaxagoræ ὁμοιομέρεια, id eſt, ſimiliũ particularũ quaſi confluxus quidã. Cæterùm huiuſmodi oſtentatores, magis ipſi deridendi & explodendi ſunt, uel propter abſurditatem opinionis, & ingenij petulantiam: uel propter obſcuritatem: etiamſi concedas, eos, ex minimis principijs maxima quæq; gigni, ſic innuere uoluiſſe: quod quidam opinantur, ut antè dixi. Præterea atomorum Democriti concurſio fortuita, ſi concalefacta & ſpirabilis (id eſt, animalis) eſt: calorem aliunde habet: eoq; atomi non ſunt principia rerum omnium: cùm aliquid habeant ſe & antiquius & potentius, calorem inquam & ſpiritum: niſi fortè hi ex ipſis atomis oriri dicantur: ſicut rota, per ſe frigida, agitatione concaleſcit, adeò, ut etiam flammam eiaculetur. Sed nugarum ſatis, ac potius plus ſatis: niſi hoc addere libeat, inter Ariſtotelis opera extare libellum περὶ τῶν ἀτόμων γραμμῶν (de lineis indiuiduis) & nõ tantùm leuia & rotunda ſtatui corpora illa, ſed etiam anguloſa & hamata, ut inter ſeſe cohærere poßint.

Anaxagoræ ὁμοιομέρεια.

CV. SENTENTIA.

Is autem animus (τὸ QVI, abundare puto) ſi eſt ex aliquo horum quatuor ge-

Animus ſi eſt igneus: ſurſum fertur.

nerum (elementis) ex quibus constare omnia dicuntur: ex inflammata anima constat (ut potissimum uideri uideo Panætio) & superiora capessat necesse est.

EXPLICATIO.

Alia uidetur esse corporum cœlestiũ materia, quã terrenorũ.

Ex elementis constare dicuntur inferiora corpora lapidum, stirpium, animantium: in quibus sit aliquid, quod cum terra, aqua, aëre, igni, proportionem & cognationem aliquam habeat. Sed Plato (ut antè diximus) ne cœlestia quidem corpora pura puta esse cẽset: quòd nec sine terra solidum, nec sine igni, lucidum quicquã esse posit. Quod ut ita esse cõcedamus: longè certè aliam terram, aliũm ignem, quàm hũc nostrum esse, cõsentaneum est, & quintam illam Aristotelis naturam referre. Cœlestia enim corpora, omnium qualitatum expertia esse censent: ut nec caleãt nec frigeant, nec humida neq; sicca sint per se & re ipsa. Talia quidem dici, quòd talem uim et caloris & siccitatis & frigoris & humoris imprimere corporibus inferioribus existimẽtur. Ignem porrò & igneum animũ ferri sursum: naturæ quidem ordine concedi potest. Sed nõ præscribitur diuinæ potentiæ, nõ alligatæ causis secũdis. Quæ si Luciferum præcipitauit in Tartarum: impiorum animos ignea ista natura

tura ab interitu non uindicabit: & fulmina descendũt, sed fortasse uiolento motu. Aonius autem Palearius, ignem, quem purgatorium uocant, infra orbem Lunæ collocans, nemini patêre aditum in cælos, nisi illo transito, ἢ φυσιολογεῖ ἢ μυθολογεῖ. Nam quid poëtæ sentiant, coniectare difficile est: cùm fabulis delectentur, & admirabilitatem captent. Cæterùm ignis ille (ut concedatur ita esse) animos piorum incorporeos, & corpora spiritualia, lædere nequaquam poterit, sicut neq; angelos, nec Christum descendentem aut ascendẽtem potius, læsit. Purgatorium ante Lunam.

CVI. SENTENTIA.

Nihil enim habent hæc duo genera (aer & ignis) proni, & supera semper petunt.

EXPLICATIO.

Si uentus est agitatio aëris: isq; arbores radicitus sæpè euellit, & ædificia euertit (id quod, me puero, accidisse memini) etiã proni aliquid uidetur habere: nisi fortè dicas, aut agitationem illam esse uiolentam & contra naturam eius: aut, eum, è terræ cauernis erumpentem, ista designare. A Platone quidem definitur: ἀὴρ στοιχεῖον, ὃ πᾶσαι αἱ Motus aëris multiplex.

κατὰ τόπον κινήσεις, κατὰ φύσιν εἰσὶν. (eiusmodi esse elementũ aërem, cuius omnes loci mutationes, secundum naturã sint.) Ita & sursum & deorsum & in orbem mouebitur.

CVII. SENTENTIA.

Ita siue dissipantur (id est, animi euanescunt, & quasi in nihilum recidunt) procul à terris id euenit.

EXPLICATIO.

Animos nõ descendere ad Inferos, probare uult Cicero.

Et ex consequenti, non descenderũt ad Inferos, ut poëtæ tradunt, & uulgo persuasum est. Propterea tamen nec immortales sunt: Verùm Ciceroni (ut dictum est) non tam probatio immortalitatis hoc loco est proposita: quàm cõfutatio opinionis de animis, post obitum apud Inferos uersantibus, quòd aëria & ignea natura animi, non ad centrum, sed à centro ad ambitum (τὴν περιφέρειαν) id est, ad cælum feratur.

CVIII. SENTENTIA.

Animus penetrat aerem.

Siue (animi) permanent & conseruãt habitum suum (*τὴν ἕξιν, ἥτις ἀντίκειται τῇ στερήσει, τὸ εἶναι ἢ τὴν οὐσίαν, καὶ τὴν φύσιν τὴν ἀνωφερῆ*) hôc magis etiam necesse est ferantur ad cælum, & ab his perrũpatur

&

& diuidatur crassus hic & concretus aër: qui est terræ proximus.

EXPLICATIO.

Est & hoc argumentum superiori consentaneum, ac potius idem, alijs uerbis pronunciatum: quod ductum esse diximus à proprio naturæ igneæ motu. Quòd si Platonicis igneũ est cælum: ne animum quidem ex elemento ignis constare, absurdum illis fuerit. Elementa porrò, quamuis (ut dixi) corpora simplicia dicantur: tamen siue certo arcanoq́ naturæ ordine, siue propter salutem & commoditatem animantium, inter sese permiscentur. Vnde & colorem & saporem & odorem consequi traduntur: alioqui talium qualitatum expertia futura. Habet itaq́ terra & aquei aliquid, & aerij & ignei: aqua item nec terræ, nec aëris est omnino expers: eodemq́ modo aër & ignis. Cæterùm aëris magna sunt, pro uarietate locorum, discrimina: et pro his, etiam ingeniorum acies uel subtilior uel retusior: ut notũ est de Atticis & Bœotijs, de Græcis & Barbaris. Sed tamen diuturnitate temporum, & mutationibus imperiorum, & ratione uictus, istiusmodi differentiæ penè in contrarium uersæ sunt. Ac ne olim quidẽ uel Græcis stulti, uel Barbaris uiri cordati defuerunt.

Elementorum permistio.

Aeris uis, & mutatio ingeniorũ.

runt. Sed iudicium fit, in hoc genere similibusq́ rebus, ἐκ τοῦ πλεονάζοντος, id est, ab eo quod præcellit atq́ frequẽtius est: Vt, si dicas: Turcos esse crudeles: nõ idcirco negaueris, aliquos etiam humanos & clementes inter Turcos reperiri: sed lõgè pauciores ijs esse, qui immanitate belluina graſsẽtur in imbecilliores.

CIX. SENTENTIA.

Calidior est enim, uel potiùs ardentior animus, quàm est hic aer: quem modò dixi crassum atq; concretum.

EXPLICATIO.

Calor iste animi atq; ardor coniectari uidetur ex mirabilibus animi operibus, summaq́ celeritate, flagrantiq́ cupiditate. Quòd si aër sursum tendit: quantò magis animus? Vnde autem ille ardor intelligitur? Ex halitu, è uehemẽti agitatione corporis, ex iracundia, & (ut modò dixi) è cupiditate & intentione ingenij, densam errorum caliginem & discutientis & illustrantis. Sed nunquid ardentior est humanus animus leonino & aquilino? à quorum ardore si uincimur: nónne illi (si hæc ratio ualeat) altius nobis ascendẽt?

Ardor Leonis & aquilæ maior, quàm hominis.

CX. SENTENTIA.

Quod ex eo sciri potest: quia corpora

nostra

nostra terreno principiorum genere cõfecta (materiam terrenam dicit: confectorem autem Deum non nominat) ardore animi concalescunt.

EXPLICATIO.

Id est, ardor animi corpora per se frigida calefacit. Et caliditatis signum est ἡ ψύχωσις, id est, animatio (ut ita dicam) corporũ: ipsa uerò caliditas, ascensionis. Cæterùm ardor iste animi, à Mose imago Dei, & spiritus uitalis à Deo inditus, dicitur. Imago Dei, & spiritus uitalis.

CXI. SENTENTIA.

Accedit, ut eò facilius animus euadat ex hoc aere (quem sæpe iam appello crassum) eumq́ perrumpat: quòd nihil est animo uelocius: nulla est celeritas, quæ possit cũ animi celeritate cõtẽdere. Animi celeritas eximia.

EXPLICATIO.

Nec sagittæ, nec globi bombardici, nec uenti, nec secũdo uento concitatæ naues, nec præcipites torrentes, nec Nili aut Rheni catarrhactæ, nec ignes, nec ipsa fulmina. Tertium hoc argumentum immortalitatis numerari potest, sumptũ siue ab adiunctis animi, siue ab effectis, id est, à ui & efficacitate. Nam celeritas incredibilis, & amplitudo immensa, Animi diuinitas Physicis est naturalis facultas.

& inexplebilis auiditas animorum, præteritarumq́ rerum noticia, futurarũ prouidentia, præsentium intelligentia, earum quæ corpore uacant, comprehensio & perceptio, diuinitatem quandam animorum arguũt. Quos tamen, qui mortales esse uolunt: ijdem hæc δύναμιν φυσικὴν esse aiunt, ut in magnete ferri, in succino paleæ attrahendæ: in echeneide siue torpedine (quam & remoram dicũt) sistendi nauigij uim: in aquila Solis aduersos radios oculis non conniuentibus intuendi, & præpete uolatu altißima nubila penetrandi facultatẽ. Huc accedit, quòd in plerisq; illud Ingenia senio deficiunt. *Metrodori accidit,* ὅτι αὐξανομένῳ μὲν τῷ σώματι, συναύξονται: μαραινομένῳ δὲ, συμμαραίνονται αἱ φρένες. *Hoc est: Ingenia unà cum corporibus adolescunt: unaq́ cum ijs tabescentibus, cõtabescũt. Videmus certè et experimur, plerunq; maiorem ingenij uim in adolescentibus et iuuenibus esse: in senibus uerò plerisq; omnia tardiora & segniora. Quibus tamen prudentiæ laus maior, ob diuturnum rerum usum, & eruditionem, longa ætate partã, tribuitur. Et tamẽ ijdẽ, lõgius ætate ꝓgreßi, debilitatis corporis uiribus, et sensib. hebetatis, in obliuionẽ & deliriũ plerunq; incidũt. Ita & hæc omniũ potẽtißima et firmißima in speciẽ ratio,*

ratio, nisi diuinis fulciatur & roboretur oraculis, labascit atque corruit. Tanta est uanitas humanæ superbiæ atq; sapientiæ.

CXII. SENTENTIA.

Qui, si permanet incorruptus, suiq; similis: necesse est, ita feratur, ut penetret & diuidat omne cælum hoc, in quo nubes, imbres, uentiq; coguntur: quod & humidum & caliginosum est propter exhalationes terræ. Quam regionem crassi aeris cùm superauit animus (hanc Hermes Trismegistus attingi à montibus quibusdam & promontorijs tradit: nec terreum quicquam ulterius posse ascendere) naturamq; sui similem contigit & agnouit: iunctus ex anima tenui, & ex ardore Solis temperato: ignibus insistit: & finem se altius efferendi facit. Cùm enim sui similem & leuitatem & calorem adeptus est: tanquam paribus examinatus ponderibus, nullam in partem mouetur: eaq; ei demum naturalis est sedes: cùm ad sui simile penetrauit: in quo, nulla re egens, aletur & sustentabitur ijsdem rebus, quibus astra sustentantur & alũtur.

Ignei animi sedes & uictus in igne.

EXPLICATIO.

Hactenus dictum est de natura animi siue

p s ue

Aeria & ignea natura animi, parum lætabilẽ arguit immortalitatem.

ue aeria siue ignea, siue ex aere & igni temperata: & de motu alta appetente: qui quasi peregrinatio est, uel potius ex peregrinatione domum reuersio: nunc ipsam etiam patriam & domicilium addit. Quietem autem animorum declarat similitudine libræ lancium, æquè insistentiũ, ac neutram in partem inclinantium. Sed si elementum ignis infra orbem Lunæ est, in eoq; insistit animus: quæ tandem est illa beatitudo eius? quæ natura cœlestis? quæ diuinitas? Quòd si propter temperationem, ex ardore Solis, ad Solem ipsum penetrat: nónne propter animam tenuem, pars eius fortasse non minor in aere residebit? & quia compositus est, diuidetur? & quia diuidetur, interibit aliquando? Sed hæc ἀσύστατα καὶ ἄπορα (id est, secum ipsa pugnantia & inexplicabilia) missa faciamus. Hermes autem Trismegistus (quisquis ille fuit) mirabilia quædam philosophatur de animorũ è cœlis in terras descensu: & quæ secum munera à Deo, à geniis, ab anima Mũdi, à planetarum singulorum orbibus deferãt in elemẽtare corpus, explicat: quæ denuo in cœlos ascensuris suis relinquẽda sint locis omnia: ut nihil præter puram mentem (cuius ita perpurgatæ, & quasi omnibus exutæ

Hermetis Trismegisti portẽta de ascensu & descẽsu animorũ.

uesti-

uestibus, ea sit subtilitas & nuditas, ut aciem nostram effugiat) ad Deum Optimum Maximum reportet. Idem à summo cœli fastigio usque ad orbẽ Lunæ tradit Dei & geniorum esse habitationem. Ab orbe uerò Lunæ usq; ad terram pertingere aerem, in quo sexaginta sint distinctæ regiones, & quasi prouinciæ, suis limitibus determinatæ. In iis regionibus uersari animos, et partim relictis corporibus ascendere: partim ex aere in corpora descẽdere. Id uerò, cùm corpora subeãt, suppliciũ esse animorũ. Nam intra Lunã & terrã, etiam alij tradiderũt, esse ortus & interitus locum: supra Lunã æterna diuinaq; omnia. In ascensu autem quò quisq; animus purior sit & melior: eò altiorem & illustriorem aeris locum obtinere. Et in fine huius narrationis addit, Μίαν μὲν καὶ τὴν αὐτὴν τῶν ψυχῶν σύστασιν εἶναι: οὐκ ἔτι δὲ τιμήν. *Hoc est, Vnam atque eandem esse naturam animorum: sed honorem & dignitatem non eandem: qua quidem in parte non admodum à D. Paulo dissentit, dicente: ut stella alia aliam splendore antecellat: ita esse etiam mortuorum resurrectionem. Sed cùm istius Mercurij (utcunque ter maximus dicatur, ob philosophiam, regnum & sacerdotium)*

non sacrosancta sit autoritas: & (si Goropio credimus) Aegyptij ueteres, illi omnes suos libros, ut Thraces & alij Orpheo inscripserint: & quæ illorum nomine extant, diuersorum, ac nõnulla recentium autorum sint: si ergo ista ita se habent, nec firmis rationibus probari possunt: audiamus cætera tanquam fabellam non iniucundam, quæ ipsa nouitate & admirabilitate non parùm delectat homines curiosos. Christus aũt quamuis dicat, in domo patris sui multa esse domicilia: tamen nec numerum neque locum definit. Satis itaque nobis esse debet, quòd in ijs domiciliis beati futuri simus. Quæ enim nũc credimus: ea suo tempore experiemur.

Domicilia cœlestia.

CXIII. SENTENTIA.

Animus cum ad sui simile penetrauit: in eo, nulla re egens, aletur & sustentabitur ijsdem rebus, quibus astra sustentantur & aluntur.

EXPLICATIO.

Alimenta deorum.

Nunc etiam pastum decernit animis, qui qualis sit (si quis tamen est) non dicit. Alentur autem fortaßis (loquor hic philosophicè & potius poeticè) Nectare & Ambrosia.

Οὐ γὰρ σῖτον ἔδουσ' οὐ πίνουσ' αἴθοπα οἶνον:

Ἀλλὰ

Ἀλλὰ ἀναίμονές εἰσι, καὶ ἀθάνατοι καλέονται.

Nec nigra uina bibunt, Cereris neq; dote
fruuntur.

Sanguinis expertes, uita durante beati:

ut de diis suis fabulatur Homerus: quibus etiam sedem, illorum præstantia dignam, assignat, (ὄμβρῳ

Οὔλυμπος ἕδος ἀσφαλὲς αἰεί· ὃ οὔτε ποτ'
Δεύεται οὔτ' ἀνέμοισι τινάσσεται.

Quæ non concutitur uentis, non imbre
madescit

Cœli firma domus, nullo mutabilis æuo.

Nam illorum opinione, qui terræ uaporibus ali sidera garriunt, nihil fingi potest ineptius: quòd illi uapores nec quorundam montium (ut ex Hermete didicimus, & docet experiētia, in altissimis montibus serenitatem esse, cùm infrà sint nubila & imbres) cacumina attingunt: & tantilli sunt, immensi cœli respectu, ut ne minimā quidem fixam stellam (Mercurius enim, Venus & Luna minores esse terra perhibentur) quarum nulla sit, quin decies & octies magnitudine terrā excedat, à fame uindicare possent. Sol autē (si fame urgeretur atq; siti) uel in una cœna totam terram deuoraret, & Oceanum cum omnibus fluminibus exhauriret. Christus item

Absurda eorum opinio, qui terræ marisq; uaporibus censent ali corpora cœlestia.

Christus humanę sapientiæ stulticiam arguit.

item seruator noster, Sadducæorum delirium grauiter castigans, πλανᾶσθε, inquit, οὐκ εἰδότες τὰς γραφάς, οὔτε τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ. ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε ἐκγαμίζονται: ἀλλ' ὡς ἄγγελοι τοῦ θεοῦ ἐν οὐρανῷ εἰσιν. Animi ergo soluti corporibus, neque ueste neque cibo & potu egebunt: sed maiestate Dei amicti, inenarrabili illius conspectu in omnem æternitatem satiabuntur. Notetur hic obiter grauissima rationis humanæ reprehensio: qui (inquit sacrosancta Christi autoritas) scripturas ignorant, ij mortuorum resurrectionem, æternamque uitam, animi sui imbecillitate, non diuina potentia metiuntur. hoc est, philosophi omnes de rebus diuinis & statu post mortem animorum, in maximis uersantur erroribus.

CXIIII. SENTENTIA.

Affectus praui, homines faciunt miseros.

Cúmque corporis facibus inflammari soleamus ad omnes ferè cupiditates: eóque magis incendi, quòd iis æmulamur, qui ea habent, quæ nos habere cupiamus: profectò tunc erimus beati, cùm corporibus relictis, & cupiditatum & æmulationum erimus expertes.

EX-

EXPLICATIO.

Et animos à corporibus, & ab animis affici corpora, ita constat, ut nemo sit, qui non hoc in semetipso frequenter experiatur. Constat item pro ratione temperamenti (quas medici complexiones uocant, Galenus κρᾶσιν appellat) uarios effici mores, uaria studia excitari in hominibus. Itaque biliosi (quos uulgò cholericos dicant, parùm propriè, cùm χολέρα non naturalem humorem, sed morbum quendam, eumq́ permolestum significet) ferè sunt ingeniosi, iracundi, ambitiosi, diserti, Mathematicis disciplinis percipiendis apti. Melancholici, tristes, taciturni, inuidi, poesi accommodati, nisi sit asinina quædam Melancholia. Phlegmatici somniculosi, tardi, doctrinæ morum apti: ij uerò, quos sanguineos appellant, sunt hilares, animosi, alacres, ingeniosi, studio rerum naturalium & medicinæ gaudentes. Quod cùm ita sit: non ita pridem utilis libellus à Iosepho Valdanio scriptus est, de perturbationibus animi, medica ratione ad tranquillitatem, aut certè ad moderationem aliquam reducendis: id quod fiat & prauis ac superuacaneis humoribus expurgandis, & ratione

Ἀλληλοπάθεια, & mutua affectio corporum & animorum.

Medici animorum & corporũ.

uictus

uictus, naturæ cuiusq; accommodanda. Ioannes item Vuierus de iræ morbi curatione philosophica, medica & Theologica nuper librũ scripsit: pereruditè atq; utiliter & externis & internis remediis cõiunctis. Extat & Gregorij Palamæ disputatio corporis & animi: utrum alteri sit causa prauitatis & calamitatis? quæ ita explicatur: ut omnis culpa in animum, cui à natura dominatus corporis mandatus sit, transferatur. Addenda hic est appendix è Catone: At illa quanti sunt, animum, tanquam emeritis stipendiis libidinis, ambitionis, contentionis, inimicitiarum, cupiditatum omnium, secum esse, secumq; ut dicitur, uiuere? Beatitatem igitur his uerbis statuit Cicero, siue Stoicam ἀπάθειαν, siue Democriti εὐθυμίαν, id est, tranquillitatem animi: in quem profectò magnam exercent tyrannidem affectus, eiq; eripiunt libertatem. Sed nos in tot uitæ casibus, in tot tantisq; morbis & læsionibus corporum, in tot improborum hominum aduersationibus & oppugnationibus uel insidiosis uel uiolentis, Aristotelicam μετριοπάθειαν, id est, affectuum moderationem, consequi si possumus: præclarè nobiscum agi putemus. Sed ista στερητικὴ εὐδαιμονία, id est, felicitas in uacuitate malorum

Ἀπάθεια & uacuitas perturbationum, non parua felicitatis pars.

Rebus humanis non moueri, arduum est.

lorum posita, quanti tandem æstimāda est? Videtur enim perinde esse, ac si nihil debeas, nec tamen teruncium habeas, unde panem poßis emere. Christus autem θείαν εὐδαιμονίαν, id est, eiusmodi felicitatem, quæ uera bona afferat, nobis proponit, τὴν τῆς θείας συνουσίας ἀπόλαυσιν, id est, diuinæ familiaritatis fructum. Christiana enim felicitas in altera illa uita, tribus quasi partibus uidetur constatura esse: θεογνωσία, θεοσεβεία, φιλαδελφία, id est, cognitione & cultu Dei, & fraterna charitate, qua pij homines & cū Deo ipso, & cū sanctis geniis cōiungentur, & quasi in unū quiddam conflabuntur.

Vera felicitas est, non carere malis, sed frui bonis.

CXV. SENTENTIA.

Quódque, nunc facimus, cùm laxati curis sumus, ut spectare aliquid uelimus & uisere (fortasse scire) id multò tum faciemus liberius: totosq; nos in contemplandis rebus perspiciendisq; ponemus.

EXPLICATIO.

Modò priorem felicitatis partem, τὴν ἀπάθειαν καὶ εὐθυμίαν exposuit: hic τὴν θεωρίαν τῶν ὄντων, alteram felicitatis partem statuit: quanquā primo extremo de officiis paulò secus: sed utrobiq; ad institutum accōmodatè differit. Illic enim ciuilis societatis ratio

Contēplatio mirabiliū rerum, altera felicitatis pars.

nem habet: quæ, in hac inopi & ærumnosa uita maximè actionẽ desiderat: nec satis est, θεωρητικὸν εἶναι τῶν ὄντων, nisi etiã sis πρακτικὸς τῶν δεόντων. Id est, cõiungenda est uirtutis actio cum inquisitione ueritatis. Hic autem de animis singulorum, corpore solutis, nulláque re indigentibus, & ocio abundantibus, agit. Quod ocium cùm & studiosis adolescentibus optatißimum, nullisque curis & solicitudinibus interpellatum, nulla indigentia impeditum (nisi ignauia, luxu, nequitia, superbia, ipsi de sese malè mereantur) uel benignitate parentum, uel patronorum liberalitate contigerit: quid causæ est, quò minus tractent contemplentúrque res cognitione dignißimas? Et cum eis, quæ ad uictum cultúmque pertinent, quasi uirgula diuina, ut aiunt, suppeditentur: cur non optimo quisque ingenio, negociis omnibus omißis, totum se in cognitione & scientia collocaret? Sed non sine causa uiri sapientes pronunciarunt, difficile esse, ἑαυτὸν γνῶναι (se nosse) σχολὴν διαθέσθαι (ocium bene collocare) ἀδικούμενον ἀνέχεσθαι (iniuriam tolerare) μηδὲν ἁμαρτεῖν (nunquam impingere. Verùm hic scrupulus quidam nobis inijcitur: cùm tertio de officiis finem bonorum,

Adolescẽtes ociũ & cibũ alienũ utinam rectè collocarent.

etiam

etiam dum sumus in his inclusi compagibus corporum: simplicem & unius esse generis oportere dicat: quomodo hic soluti animi beatitatem, ex tranquillitate & contemplatione quasi coagmentat? Vtrum ἡ ἀπάθεια καὶ ἡ θεωρία unum quiddam illi sunt? & uno indissolubili societatis uinculo continentur? Theologi certè quidẽ (ut modò attigi) felicitatẽ statuũt sitã esse ἐν θεοψίᾳ καὶ θεοσεβείᾳ, καὶ θεοφιλίᾳ. Neq; tamen interim negant τὴν φιλαδελφίαν, & immortalium corporum ac spiritualium agilitatem immensam: ut puncto temporis, ubi uelint, ibi esse possint. Hæc beatitudo nos inflammare cupiditate uitæ cœlestis debebat: & ab amore terrenarũ rerum auocare: eos item, qui morbis, paupertate, calamitatibus alijs premuntur, consolari, cogitantes, illa breui esse finiẽda, & ea successura, quibus meliora ne optari quidẽ, aut animis concipi possint.

Felicitas à pluribus quasi partibus coagmẽtatur.

Appendix è Catone.

Si animus habet aliquod tanquam pabulum studij atque doctrinæ: nihil est ociosa senectute iucundius.

Doctrina est pabulũ animi.

Alia è primo de officijs.

Veri cognitio maximè naturam attingit

humanam. Omnes enim trahimur & ducimur ad scientiæ & cognitionis cupiditatem. Isocrates Parænesi: τὰ μὲν σώματος, τοῖς συμμέτροις πόνοις: ἡ δὲ ψυχὴ, τοῖς σπουδαίοις λόγοις αὔξεσθαι πέφυκε.

CXVI. SENTENTIA.

Veri uidēdi cupiditas.

Propterea quòd & natura ineſt mentibus noſtris inſatiabilis quædam cupiditas (ἀπληστία τις) ueri uidendi: & oræ ipſæ locorum illorũ, quò peruenerimus: quò faciliorẽ nobis cognitionem rerum cœleſtium, eò maiorem cognoſcendi cupiditatem dabunt.

EXPLICATIO.

Facilitas cognitionis alit ſtudium.

Obſeruandus ordo: primum eſt ἡ φυσικὴ φιλομαθία, de qua Aristoteles, πάντες, inquit, ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει. Id eſt. Omnes homines natura ipſa impellit ad ſcientiæ cognitionisq́ cupiditatem. Alterum eſt locorũ opportunitas: deniq́ cum hac coniuncta cognitionis facilitas. Sentẽtia igitur huius loci eſt, naturalem illã ſciẽtiæ cupiditatẽ, & loci cõmoditate, & facilitate cognitionis, maximopere auctũ iri. Nũc enim homines, etiã nec ignaui, nec ſordidi, ſed ſciẽtiæ cupiditate flagrãtes, non pauci, mathematum difficultatibus, & ab interiore philoſophiæ per-

perquirenda, & à rerum cœlestium contemplatione deterrentur.

CXVII. SENTENTIA.

Hæc enim (rerum cœlestium) pulchritudo etiam in terris patriam (alij patritam, inepte opinor) illam & auitam (ut ait Theophrastus) philosophiam, cognitionis cupiditate incensam excitauit.

EXPLICATIO.

Admiratio, inquit, rerum cœlestiũ peperit philosophiam, hoc est, inquisitionẽ causarũ ortus & occasus. Solis, longitudinis & breuitatis dierũ, discriminis quatuor anni tẽporum, eclipsium, magnitudinis stellarũ, diuersitatis prouinciarum: eorũ item, quæ in sublimi fiunt, atque à physicis μετέωρα appellantur. Vulgus hominum uidet ista quidem & sentit: sed cur ita fiant hæc & similia, minimè considerat. Atque adeò Lactantius, uir alioqui doctus, nec indisertus, perridiculus est in exagitanda doctrina philosophorum de Antipodibus & rotunditate Mundi: usque eò delirans, ut cælum planum & extensum esse putet: non considerans, quàm multa, si ita esset, & fierent, quæ nunc non fiunt: & non fierent, quæ indies fieri cernimus.

Vulgus, q̃ fiunt, uidet: causas negligit.

Sed ineptiæ hæ ſatis firmis argumentis ſphæricæ doctrinæ refutantur. Antiquiſſima porrò philoſophia in contemplatione cœli, naturæq; rerum, potiſſimum occupata fuit. Vnde Pythagoras ad amicum quendam ſcribit: ὅτι ὐκ ἀεὶ καλὸν αἰθερολογίη: ἀλλὰ δεῖ καὶ τῇ πατρίδι μελεδωνὸν γενέσθαι. *Hoc eſt, non ſemper probari cœleſtium rerum diſputationes: ſed & patriæ curam ſuſcipiendam eſſe. Quæ & Socrati cauſa fuiſſe uidetur philoſophiam è cœlis in terras deuocãdi: quæ profectò ualde friget (ut autor noſter libri ſecundi proœmio conqueritur) niſi igne cœleſti concaluerit.*

CXVIII. SENTENTIA.

Vita ſtudioſa, uitam poſt mortẽ adiuuat.

Præcipuè uerò fruetur ea, qui tũ etiã, cùm has terras incolentes circũfuſi erãt caligine: tamen acie mẽtis diſpicere (hoc eſt, quaſi per caliginem & nebulas ad claram lucem penetrare) cupiebant.

EXPLICATIO.

Multũ nos noxia corpora tardãt: Terrenić; hebetant artus, moribun-

Non ea eſt, inquit, acies noſtræ mentis, ut ueritatẽ ipſam perſpiciamus: ſed ignoramus multa, in errores multos incidimus. Itaq; Socrates moriturus, diſputat, philoſopho nihil optabilius eſſe morte: ut qui ſit cognoſcendæ uerita-

ueritatis appetẽtissimus: cuius aut tũ demũ sit compos futurus, aut nunquã. Illustri autẽ similitudine utitur Cicero: quemadmodum, inquit, oculos nebulæ & nubes impediunt, quò minus res paulò remotiores, ita uti sunt, perspiciãt: sic corporis mole mens à cognoscẽdi ueritate, quasi maceria quadã interiecta, repellitur. Eandem in rebus diuinis caliginem capite 13. epistolæ primæ ad Corinthios multò etiam euidentius describit D. Paulus, his uerbis: βλέπομεν ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι: τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δ' ἐπιγνώσομαι, καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην. *(Nunc per speculum cernimus per ambages: at tunc præsentes coràm. Nunc aliquatenus cognosco: at tunc recognoscam: quemadmodum recognitus sum.) Continetur autem hic præclara* παραίνεσις καὶ παράκλησις: *Christianis à cœlo, ad cœlorũ autorẽ Deũ, & angelos, omnesq́; sanctos transferenda. Vnde D. Paulus exclamat,* ὅτι ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανῷ ἐστι *(rempublicam nostrã in cœlo esse) Et alibi:* ὅτι οὐκ ἔχομεν ἐνθάδε πόλιν διαμένουσαν: ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν *(nos hic non habere permanentẽ ciuitatẽ, sed futurã inquirere.) Et,* ἐπιθυμῶ ἀναλύεσθαι καὶ συζῆν τῷ χριστῷ

daq́; membra.

Vera cognitio æternæ uitæ reseruatur.

Spectacula terrena sordent collata cœlestibus.

(cupio dissolui & uiuere cum Christo. Hæc cupiditas æternæ uitæ, excitanda & alenda est, tum despiciētia rerum humanarum (earum præsertim, quæ non necessitati, sed luxui seruiunt) cùm eæ plenæ sint errorum, falsarum opinionum, flagitiorum, scelerum, insidiarum, periculorum, miseriæ deniq; infinitæ: tum lectione & auscultatione sacrarū literarum: tum meditatione æterni boni, id est, ipsius Dei, in quo uno, cætera bona omnia insunt. De his Paulina hæc sententia teneatur.

Non oculus uidit: non audiit auris: in altos
Pectoris haud penetrāt felicia dona recessus,
Quæ Deus instruxit se depereuntibus, antè
Quā iaceret uasti fundamina præsci' orbis.

Idem monet, ne ἐπενδυσάμενοι γυμνοὶ εὑρεθῶμεν*: id est, ne diuinam gratiam temerè effundamus: & Christus affirmat,* ὅτι τῷ ἔχοντι δοθήσεται*: hoc est, dona diuina augeri iis, qui ea solicitè & gratis animis custodiāt.*

CXIX. SENTENTIA.

Etenim si nunc aliquid assequi se putant, qui ostium Ponti uiderunt, & eas angustias, per quas penetrauit ea, quæ est nominata,

Argo, quia Argiui in ea delecti uiri

Vecti

Vecti petebant pellem inauratam arietis:
aut ij qui Oceani freta illa uiderunt:
Europam Libyamq; rapax ubi diuidit unda:
quod tandem spectaculum fore putamus, cùm totam terram cõtueri licebit?

EXPLICATIO.

Descendit Cicero (si dicere fas est) ab equis ad asinos, hoc est, à cœlis in terras: ut & Scipio facit in Somnio, quem Paulus pater, terram intuentem castigans, quæso, inquit, quousq; humi defixa tua mens erit? non aspicis quæ in templa ueneris? Et Virgilius Despicim⁹ potius, q̃ suspicim⁹.

Candidus insuetum miratur limen Olympi,
Sub pedibusq; uidet nubes et sidera Daphnis.

Sed tamen, quamuis cœlestia terrenis infinito utiq; interuallo, propter et magnitudinem & pulchritudinem splendoremq; præstent: terrena hæc nõ, nisi è superiore loco monstrare Cicero potuit. Vnde argutari liceat, eos, qui è terris cœlestia suspiciant, feliciores esse (hac quidem in parte) ijs, qui è cœlo terrena despiciant. Sed ea est cœli amplitudo atq; immensitas, ut abundè diuinorum miraculorũ, uel neglecta terra, suppeditet: quæ non modò cœlo, sed uni Soli collata, uix puncti instar obtinet. Et quid sunt omnes amœnitates & deliciæ terræ, si uel cũ unica stella cõparẽtur?

CXX. SENTENTIA.

Pictura terræ quædã, è sublimi æthere cõspicienda.

Eiusq; (terræ) cùm situm (in centro Mundi) formam (uel rotundam uel cordi uel ouo similem) circumscriptionem (limites & terminos. Pendet autem in aëre: nec sursum ferri potest, cùm sit grauissima: nec cadere deorsum, cùm sit infima: & cælum undiq; sursum: cuius cæli motu rapidissimo, diuinæ prouidentiæ nutu, stabilitatẽ suam tueri putatur. Psalmo autem 74. Deus se terræ columnas confirmasse dicit, quòd nulla re, nisi manu, id est, potentia sua sustentetur: circumfusam intra suos alueos Oceano: & mari, fluuijs, montibus, syluis, paludibus quasi interruptam) tum & habitabiles regiones (quinq; Zonas hîc attingit: de quibus in Somnio quoq; agit: quæq; à Virgilio & Ouidio eleganter describuntur) & rursum omni cultu propter uim frigoris (ut quę sub polo Arctico & Antarctico sitæ sunt) aut caloris (ut Zona torrida sub Aequinoctiali) uacantes.

EXPLICATIO.

Loca ueteribus incognita incoli, constat.

Nostra ætate constat, etiam in his, quas incultas putarunt ueteres, habitare homines:

nes: & quidem satis commodè: idq; magis industria incolarum, quàm clementia cæli, & terræ bonitate. Abundat Septentrio apibus, unde mel & aqua mulsa præstantißima, & cera conficitur, & piscibus, qui uel fumo uel Sole durantur, & preciosis ferarum pellibus, quæ in remotißimas prouincias exportãtur. Itaq; τὸ ἀοίκητον uidetur esse τῶν πρός τι, ut Laponia fuerit ἀοίκητος Troglodytæ, perusta Solibus: & Troglodytica Laponi, intra ursorum pelles, rigori nobis intolerabili assueto. Rectè igitur Scythæ apud Iustinum asserunt: naturam cùm primùm incremẽta caloris & frigoris regionibus distinxerit: statim ad locorum patientiam animalia quoq; generasse. Sed & arborum atq; frugum pro regionum conditione, aptè genera uariata. Hactenus ille. Sed & nos quotidie uidemus in agricolis & mendicis nostratibus, in tolerandis frigoribus & æstibus, quantum ualeat consuetudo.

CXXI. SENTENTIA.

Nos enim ne nunc quidem oculis cernimus ea, quæ uidemus.

EXPLICATIO.

Scilicet solis. Cadauer & surdũ & cæcũ est,

quamuis

Instrumen tũ est corporis, facultas, animi.

quamuis & oculos & aures habeat integras? quæ quidem sunt αἰσθητήρια, *quasi uasa & instrumenta uisionis atq; auditionis: non ipsæ* αἰσθήσεις: *id quod Plato his uerbis docet :* ἡ αἴσθησις, ψυχῆς ἐστὶ καὶ σώματος κοινωνία, πρὸς τὰ ἐκτός. ἡ μὲν γὰρ δύναμις τῆς ψυχῆς: τὸ δὲ ὄργανον τοῦ σώματός ἐστιν. Ἄμφω δὲ διὰ φαντασίας ἀντιληπτικὰ τῶν ἔξωθεν. *Hoc est. In externis rebus sensu percipiẽdis, animus & corpus mutuas tradunt operas. Nam ipsa quidẽ uis & facultas sentiẽdi, est animi: instrumentum uerò corporis. Ambo porrò res externas per phantasiam (uulgò imaginationem, inusitata ueteribus uoce dicunt: Cicero uisa & uisionẽ et imagines (nisi fallor) apprehendũt.*

CXXII. SENTENTIA.

Sensus corpori à Cicerone detrahuntur.

Neq; enim est ullus sensus in corpore: sed (ut non solùm Physici docent: uerùm etiam medici: qui ista aperta & patefacta uiderũt) uiæ quasi quædam sunt ad oculos, ad aures, ad nares, à sede animi perforatæ.

EXPLICATIO.

Animus & corpus mutuas tradunt operas.

Quasi uerò cerebrum, unde sensus oriri putantur, non & ipsum corpus sit, & in corpore, ut pars in toto. Dicitur igitur hoc ἡ ἀναι-

χύντως

ἀχιώτως ἢ ἀπεισκέπτως: ῥεῤητορδυμένως γ' ἂν μᾶλλον καὶ ὑπερβολικῶς, ἢ φιλαληθῶς τε καὶ φυσιολόγως. *Eruat ſibi oculos Democritus, et animo perſpiciat fibras diſſectorum à ſe animalium. Vlyßis certè ſocij obturatis cera auribus, Sirenum cantum non exaudierunt.*

CXXIII. SENTENTIA.

Medici (Anatomici) ea quæ intra corpus ſunt, aperta & patefacta uiderunt.

EXPLICATIO.

Et quidem incredibili ſiue ſubtilitate ſiue curioſitate: nec ſine crudelitatis crimine: ut eſt apud Cornelium Celſum: non minore certè nauſea ſordium, quàm admiratione diuini opificij, ac prouidentiæ diuinæ: ut Galenus docet de uſu partium. Et tamen ſunt, qui illa eadē longè alia eſſe putent in uiuentibus corporibus: quàm in ſanguine & ſpiritu deſtitutis, aut elixis & recoctis cadaueribus: id quod Cicero in Lucullo his uerbis attigit. Corpora noſtra non nouimus: quæ poteſt fieri, ut patefacta & detecta mutentur.

Anatomicæ ſubtilitates & ſordes.

CXXIIII. SENTENTIA.

Itaque ſæpe aut cogitatione (ἐκστάσει θείᾳ ἢ μελαγχολικῇ) aut aliqua ui morbi (ἐπιληψίᾳ, λειποθυμίᾳ, μανίᾳ, ληθάργῳ) impediti,

pediti, apertis atq; integris & oculis & auribus, nec uidemus nec audimus.

EXPLICATIO.

Sensuum cessatio. *Fit hoc quidem interdum: sed κατὰ συμβεβηκὸς, casu quodam & fortuitò. Sed sensus ipsos per se plurimum posse, declarat Aristoteles, cùm ait: τὴν αἴσθησιν μὴ πλανᾶσθαι περὶ τὸ ἴδιον: περὶ δὲ τὸ συμβεβηκὸς, hoc est, sensum in obiecto suo non decipi: sed in eo quod fortuitò contingat. Animum uerò sine oculis & auribus aut uidere aut audire, ἔκστασις ista non probat.*

CXXV. SENTENTIA.

Animus agit per instrumenta. Vt facilè intelligi possit, animum & uidere & audire: nō eas partes, quæ quasi fenestræ sunt animi.

EXPLICATIO.

Alludere uidetur ad illud Heracliti: ὁ νοῦς ὁρῇ, ὁ νοῦς ἀκούει: τὰ δὲ λοιπὰ τυφλὰ καὶ κωφὰ πάντα (Mens uidet, Mens audit. Cætera cæca & surda sunt omnia) Esto sint partes animi præcipuæ. Non tamē is solus agit. Quid enim uideas, oculis aut erutis, aut clausis, aut læsis, siue externa quapiam ui, siue κακοχυμίᾳ, siue obturatione τῶν ὀπτικῶν πόρων, animo quantumuis intento? Nisi fortè τὴν φαντασίαν, ui-

sionem

ſionem dicas. Andromache apud Virgilium, conſpecto Aſcanio, animo ſibi cernere uidetur filium iam olim à Græcis interfectum, cùm dicit:

O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago,
Sic oculos ſic ille manus ſic ora ferebat.

Nec tamen ea phantaſia commodè ſatis fieri poteſt, ſine antegreſſa uiſione.

CXXVI. SENTENTIA.

Non eas partes, quæ quaſi feneſtræ ſunt animi (τὰ αἰσθητήρια) quibus tamen ſentire nihil queat mens, niſi id agat & adſit.

EXPLICATIO.

Transferatur hoc ad auſcultationes & lectiones Ingenium ubi intenderis ualet. Docilis eſt, qui attentè audit. Apud Terentium (quem autorem, quò longius ætate procedo, eò magis admiror) paraſitus militi neganti, ſibi iſtuc in mentem ueniſſe: ὀ κολακευτικῶς μᾶλλον ἢ ἀληθῶς, ridiculum, inquit. Nõ enim cogitaras. Cæterùm idẽ hoc tute melius quantò inueniſſes, Thraſo? Mihi certè ſæpè hoc dubitanti accidit, ut, interrogaturo alios, & quæſtionem apud animum meum informãti, ob intentionẽ utiq; ingenij, ultrò quod requirebã in mentẽ ueniret, omni exẽpto ſcrupulo. Attentio multũ adiuuat ingenium.

CXXVII.

CXXVII. SENTENTIA.

Mentis cõprehensio amplissima est: sensuum, angusta.

Quid quòd eâdem mente res dissimilimas comprehendimus (sensus uerò singuli res fere singulas & similes) ut colorem (obiectum oculorum) saporem (palati) calorem (sub quo & cæteræ qualitates intelliguntur, ut, calorem, frigus, asperum, leue, molle, durum: quæ sunt obiecta tactus, τῆς ἀφῆς, fusi per totum corpus) odorem (narium) sonum (aurium obiectum.)

EXPLICATIO.

Sensus cõmunis.

Hic sensus communis dicitur in scholis, singulorum sensuum obiecta dijudicans. Apud Epictetum est κοινὴ φρόνησις: quæ Luciano πολιτικὴ σύνεσις est, quæ & ipsæ uulgò sensus cõmunis nomine intelliguntur: hoc est, mediocris quædam intelligentia, sine aliquo singulari acumine. Sed ueterum descriptiones in mediũ afferamus. Aristoteles igitur ait. Sensus communis est, qui species seu formas dijudicat, cui singuli sensus simplices sua quisque obiecta conferunt: in quo fit digreßio ab alio ad aliud: ueluti à figura, à motu, à corpore. Is sensus communis in confinio situs est naturæ ratione præditæ, & brutæ, memoriæ & men-

Aristotelis.

tis

tis particeps. Ac ille ad brutos usq; animantes pertingit, quatenus eæ cogitationis proportionem aliquam habent. Idem etiam explicat, quæ obiecta (sic enim uulgò appellantur) quibus sensibus sint inter ipsos communia: ut figuram & uisus & tactus percipiunt: interuallum uisus et auditus: omnes uerò, motum, magnitudinem, numerum. Atq; hæc Aristoteles. Plato autem in Timæo: Est, inquit, & compositus quidam sensus, in quo & omne phantasticum & memoria & opinatio existunt, quæ mentis non sunt expertia. Sentimus autem affectione sensuum. Sed hæc appendix controuersa est. Nam eos alij statuũt affici ab obiectis: alij sensus agere in obiecta: alij (qui quidem rectißimè uidentur sentire) esse ἀλληλοπάθειαν, id est, mutuam quandam actionem & paßionem inter sensus & obiecta sensuum: ut, color mouet oculos et uisum, contraq; oculi uim quandam quasi eiaculantur in colorem. Qui quidem color si solus uim agendi obtineret: æquè à cæcis atque oculatis perciperetur. Nam quòd uulgò dicunt, obiectis moueri sensus, ita uerum est, si & ipsi sensus eadem percipiendi facultatem habeant. Atq; hîc obiter notetur: ad eundem finem cõsequendum, plerunq; plures concurrere causas:

Platonis.

Ἀλληλοπάθεια sensuũ & obiectorum.

Vnius effectus causæ plures.

ſas: ut ad parandam eruditionem inſignem, requiritur egregium ingenium, diligentes et docti præceptores, boni libri: ὧν ȣ̓χ ἡ κτῆσις ἀλλ' ἡ χρῆσις ὄργανον παιδείας ἐςί: (quorũ non poſſeſsio ſed lectio inſtrumentum eſt eruditionis) diligentiæ aſsiduitas, imitatio & exercitatio frequens: quæ omnia conſtare non poſſunt ſine mediocribus facultatibus, quæ ociũ & cõmoditatem ſtudijs ſuppeditent, & abſq; proſpera ualetudine: qua ingenium, quamuis præclarum, ſi careat: langueſcit, & interrupta exercitatione, quaſi obſoleſcit. Vnde non malè Ouidius:

Adde quòd ingenium longa rubigine læſum,
Torpet: et eſt longè quàm fuit antè minus.

Item:

Carmina ſeceſſum ſcribentis & ocia quærũt,
Me mare, me uenti, me fera iactat hyems.

Quæ cùm ita ſint: ſtudioſi magna religione illud Apellis dictum, tanquam oraculum obſeruent: NE QVA DIES ABSQVE LINEA. Nemo enim, ut opinor eſt, quin in ſemetipſo experiatur, quantopere ſtudijs incõmodet per aliquot tantùm dies ſtudiorũ intermiſsio. Sed ad Platonem redeamus, qui naturam ſenſuum eleganter cum cælo & quatuor elementis comparat. Ait enim uiſum cœli

Nunquam ceſſandũ.

li quandã referre similitudinẽ, auditum aëris, olfactũ ignis, gustatũ aquæ, tactũ terræ.

CXXVIII. SENTENTIA.

Quæ (res dissimilimas) nunc̃q; quinq; nunciјs (id est, sensibus. Nam animus regi: sensus ueredarijs, uenustè comparãtur) animus cognosceret: nisi ad eũ omnia referrentur: & is omniũ iudex esset. Sẽsus sunt animi nuncij.

EXPLICATIO.

Sensus & animus tradunt mutuas operas in cognoscendis & iudicandis rebus. An uerò animi, soluti corporibus, colorem, saporem, odorem, sonum, & ea quæ tactum mouent, ut calidum, frigidum, leue, asperum, & reliquas qualitates cõprehensuri sint: iudicent experti. Mihi quidem spiritus, res corporeas requirere nõ uidentur: neq; nos, dum in his sumus inclusi compagibus corporum, uitam corporis expertem satis intelligere posse arbitror. Etsi sunt (quorum est & Tycho Bracheus nõster, uir excellenti ingenio & doctrina) qui in tota rerum natura nihil planè corporis esse expers censeant, præter autorem rerum omnium Deum: Corporum porrò infinita esse discrimina, & ipsa nobis ignota pleraque. Cœlos & astra esse corpora, nemo dubitat: cùm sub aspectum oculorum cadant: An animi soluti corporibus, corporea curẽt, quærendum.

qualia aũt corpora sint, scire puto neminem. Superioris tamen ætatis homines, præsentem opem diuorum suorum tutelarium iactarũt, unde & inuocatio eorum orta uidetur esse: non minus, quàm ueteres Castorum, Panos, Echetli & aliorum lata in periculis auxilia.

CXXIX. SENTENTIA.

Atq; ea (quæ cognoscimus) profectò tum (scilicet ubi corpus reliquerit animus) multò puriora & dilucidiora cernentur: cùm, quò natura fert (in cælum scilicet) liber animus peruenerit.

EXPLICATIO.

Animum post mortẽ cõditione meliore futurum esse, probabile est.

Non sanè deteriore illum conditione fore, quàm nunc sit, probabile est. Sed illud probabilius, eum terrena hæc & corporea neglecturum: rebus melioribus & diuinioribus occupatum. Quis enim, aula splendidißima spreta, fimetum diutius intueri sustineat?

CXXX. SENTENTIA.

Instrumenta sensuum sæpè laborant.

Nam nunc quidem, quanquam foramina illa, quæ patent ad animum à corpore (τὰ ποίητι αἰσθητήρια) callidissimo artificio natura fabricata est: tamen terrenis concretisq; corporibus sunt intersepta quodammodo.

EX-

EXPLICATIO.

Intelligit, opinor, ossa, carnes, uenas, neruos, cartilagines, tendines, membranas, & si qua sunt in corporibus id genus alia, è quibus τὰ αἰσθητήρια constant, suosq́; meatus habent. Ii porrò siue meatus, siue fenestræ, siue foramina, & κακοχυμίᾳ sæpe obstruuntur: & crassis fumis ac uaporibus è crapula maláue ratione uictus, in cerebrum exhalantibus, subinde impediuntur. Neq; profectò ulla uel capitalior uel turpior pestis est, tam corporũ quàm ingeniorum, quàm γαστριμαργία: quo uitio ætas nostra inquinatissima est. Vnde & stupor ingeniorum, & mala corporum affectio, & uitæ breuitas consequuntur. Rectè uerò celebratur illud Heracliti: ξηρὰ ψυχὴ σοφωτάτη, id est: siccus animus est sapientissimus. Vel (ut ex Eusebio Beroaldus citat) Aër siccior, anima prudentior & melior. Ἀὴρ ξηρότερος, ψυχὴ φρονιμωτέρα, καὶ ἀμείνων. Quæ sententia sic intelligenda est, ut ad siccitatem corporis referatur: quòd ingenij & sensuum actiões minus impediat. Etsi immodica quoque siccitas non minus quàm ἡ κακοχυμία, & corporibus & animis nocet: unde & senilis existere uidetur obliuio, propter cerebrum pene arefactum, accedente præsertim frigiditate.

Crapula malos humores, hi mala multa gignũt.

Et siccitas immodica nocet.

ditate. Maiore certè compendio, & per grauiores plerunq; cruciatus, si qua inflammatio accesserit, interficit siccitas.

CXXXI. SENTENTIA.

Animorũ spectacula C.icero nõ explicat.

Cùm autem nihil erit præter animum: nulla res obiecta impediet, quò minus animus percipiat, quale quidq; sit: quam uis copiosè (id est, copiosissimè) hæc diceremus, (si res postularet) quàm multa, quàm uaria, quàm magna (uel, quãtaq;) spectacula animus in locis cælestibus esset habiturus.

EXPLICATIO.

Cicero parũ sibi constat.

Præcîdit longiorem commemorationem τῶν τῆς ψυχῆς ἐπιτηδευμάτων, *quæ* παρακαταλήπτικῶς *inserta sunt, ne secum ipse pugnare uideatur: qui, cùm suprà Manibus sermonem ademerit, nũc ijsdem pari absurditate uisum tribuat. Quòd si spectacula illa describere uoluisset, eum illa, quæ in Somnio breuiter attigit de naturis Planetarum copiosius enarraturum, & omnem rerum cælestium historiã,* καὶ τὴν κατ' οὐρανὸν πολιτείαν *explicaturum fuisse, probabile est: sicut Theologi quidam* τὴν ἐπουρανίαν ἱεραρχίαν *depingunt. Qua de re libellus lectu non iniucundus D. Pothonis*

Animorũ spectacula.

de

de domo Dei inſcriptus extat, & Dionyſii Areopagitæ de ἱεραρχίᾳ Eccleſiaſtica. Dionyſius item Carthuſianus in libello de quatuor hominis nouiſsimis, de morte, de iudicio diuino, de miſeria impiorum, de felicitate piorũ, omnem ſtatum animorum copioſiſsimè deſcribit. Quo ego legendo, non tam ſuperſtitioſa, quæ (ut illa tempora ferebant) admiſcuit, deteſtatus ſum: quàm ea, quæ ad uitæ correctionem, & cœleſtia meditanda incitant, grato animo amplexus.

CXXXII. SENTENTIA.

Quæ quidem cogitans, ſoleo ſæpe mirari nonnullorum inſolentiam philoſophorum, qui naturæ cognitionem admirantur: eiusq; inuentori & principi gratias exultantes agunt: eumq; uenerantur ut Deum.

Inſolentia Epicureorũ, uanæq; gloriationes pſtringuntur.

EXPLICATIO.

Nunc κατ᾽ ἀντίθεσιν tranſit ad inſectationem & deriſionem Epicureæ ψυχοκτονίας καὶ πανολεθρίας: eamq; cum immortalitate comparat: quæ ut uerior non ſit (nam ſiue ab Academica ἐποχῇ nõ recedens, ſiue ſuis argumentis diffidens, rem in medio relinquit) ſit tamen præclarior & iucundior. Etſi profectò

Res dubiæ nec aſſenſionem firmam, nec delectationem uerã habent.

res dubia quantò plus delectationis habeat, quàm iucunda somnia, uel simul cum somno, uel non multò pòst euanescentia: & nihil præter inane sui desiderium relinquentia, non uideo.

CXXXIII. SENTENTIA.

Liberatos enim se per eum dicũt grauissimis dominis, terrore sempiterno, & diurno ac nocturno metu.

EXPLICATIO.

Nos ab impio & stolido Epicuro hæc ad IESVM CHRISTVM *transferentes, cognitionis diuinæ naturæ, & humanæ inuentori & principi, gratias exultantes agamus: eumq́ ueneremur ut Deum.*

CXXXIIII. SENTENTIA.

Quo terrore? quo metu? quę est anus tam delira, quæ timeat ista? quæ uos uidelicet, si Physica non didicissetis, timeretis?

Acherontia templa, alta Orci, pallida Leti, obnubila, obsita tenebris loca.

EXPLICATIO.

Inferos physici negant, Christus asserit.

Deliriũ hoc summa sapientia est Christianorũ: & summa physicorũ sapientia, est deliriũ perniciosum. Nã Inferos esse, & supplicia æterna:

æterna: Christus, in quo reconditi sunt omnes thesauri sapientiæ diuinæ, affirmat: qui, ut huius sententiæ rationem nullam afferat (quid enim homini & Deo nō tribuamus?) ipsa autoritate nos frangit. Dura quidem & horribilis est hæc sententia: sed sacris oraculis confirmata, & consensu Ecclesiæ per annos mille quingentos approbata: imò etiam in ueteri testamento eadem, licet obscurius, reperitur. Facessant igitur argutiæ humani ingenij: una, Deum nec lædi ab homine posse: nec irasci tam misero animanti & abiecto. Altera, finito tempore, infinitam pœnā commereri posse neminem: quæ alioqui delicto futura esset maior: id quod pugnet cum iusticia. Denique, non esse consentaneum diuinæ clementiæ, maximam, &, in speciem præstantissimam humani generis partem, ad exitium sempiternum esse conditam & destinatam. His humani ingenij uanis rationibus opponatur sacri Euangelij autoritas: & unusquisq;, implorata ope diuina, det operam, ut ipse unus sit eorum, quibus diuina misericordia æternam uitam pollicetur. De iis uerò, qui semper in flagitiis & sceleribus uolutantur, nec ab impietate sua, & neglectu contemptuq; Dei recedunt, ne laboret:

Argutiæ aduersus diuina oracula.

Non cōtrà disputandum: sed piè uiuendum.

 sed

Pictorũ & poetarum commenta non tollũt ueritatem.

sed eos suo iudici relinquat, qui nemini facit iniuriam. Iam quòd poetæ atq; pictores ueræ sententiæ de Inferis, à patribus (ut probabile est) acceptæ, pro sua quiduis audendi licẽtia, portẽta quædã & monstra affinxerũt: id ueritatẽ nihilo magis euertit, quàm si Aethiopem propterea neges hominẽ esse, quòd ab imperito pictore sit albus ei color attributus. Nam homo ille quidem est, propter lineamẽta corporis humani. Error autem est in colore: qui facit, ut nõ uideatur esse æthiops. Falsa enim narratio non tollit rei ueritatem. Vt enim adulator aliquis Neronem fuisse tyrannum neget, atq; optimũ potius extitisse principem contendat: non propterea uel tyrannus non fuit, uel optimus princeps extitit. Ανίκητον μὲν γὰρ ἀλήθεια, ψευδοδοξία δὲ καταλύεται, *ut ait Clemens Alexandrinus. Hoc est, Cicerone interprete, opinionum commenta delet dies, naturæ iudicia confirmat.*

CXXXV. SENTENTIA.

Non pudet philosophum in eo gloriari, quòd hæc non timeat? & quòd falsa esse cognouerit? Ex quo intelligi potest, quàm acuti natura sint, qui hæc (tam absurda) sine doctrina credituri fuerint.

EX-

EXPLICATIO.

Τὸ ταχυπειθὲς, id est, credulitas, finitima creditur esse stulticiæ, & quasi gemina soror: & Lucianus confidenter exclamat (ut suprà indicauimus) θαῤῥῶμεν, ὦ Φιλότης, μέγα τούτων ἔχοντες ἀλεξιφάρμακον τὴν ἀπιστίαν. *Ac in philosophicis quidem, ciuilibusq; rebus ingenium acuunt doctrina & usus rerum. In diuinis uerò præstat esse hebetiorē (etsi Deo diuinisq; hominibus credere summum acumen & summa sapientia est) quàm cum interitu sempiterno, insanientis Epicuri consultum errare sapientiæ, ut canit Horatius. D. Paulus iubet nos* μὴ φρονεῖν, ὑπὲρ ὃ δεῖ φρονεῖν: ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν, καὶ τὴν ἰδίαν σωτηρίαν ἐν φόβῳ καὶ τρόμῳ κατεργάζεσθαι: *hoc est, sapientiam nostram intra certos limites esse cohercendam, & modestiæ subijciendam: salutiq; nostræ cum timore & tremore consulendum. Cui si obtemperaretur: omissis curiosis disputationibus: uita nostra & sanctior esset & beatior.*

Credulitas in diuinis rebus præstat diffidentiæ.

CXXXVI. SENTENTIA.

Præclarū aūt nescio quid adepti sunt, qui didicerunt, se, cùm tēpus mortis uenisset, totos esse perituros: quod ut ita sit (nihil

(nihil enim pugno) quid habet ista res aut lætabile aut gloriosum?

EXPLICATIO.

Nihil profectò, si ualeas, & prospero fortunæ flatu utaris: nisi quòd animorum interitus impiis est optabilior, quàm cruciatus Inferorum. Itaque hac una spe minimè firma, ac potius fallacissima, in peruersitate sua perseuerant, præcipites in omnia facinora ruentes. Christus autem de Iuda Iscariote pronunciat: melius ei fuisse, nunquam esse natum, quàm precio adductum, innocentem sanguinem tradidisse. Sed Epicurei, de malis (inquiunt) minima: hoc est, minus malum est uniuersus hominis interitus, quàm immortalitas cruciatu plena. Rectè sanè, si hæc optio penes ipsos foret: nec à diuina prouidentia iam olim decreta & constituta essent & præmia & supplicia.

Vana spes impiorum de uniuerso hominis interitu.

CXXXVII. SENTENTIA.

Nec tamen mihi (Ciceroni) sanè quicquam occurrit, cur non Pythagoræ sit & Platonis (de animorum immortalitate) uera sententia.

EXPLICATIO.

Obseruetur modestia orationis. Primùm negat

negat se aduersari Epicureis. Deinde, se Platonis sententiam improbare posse. Aliquis enim gradus est ad assensionem, eorum, quæ dubios reddunt animos, remotio: quamuis id ad eosdem confirmandos non sit satis. Vlpianus tamen, Antiochenus rhetor, & enarrator aliquot orationum Demosthenis, in causis dubiis & suspectis monet, confutatione in primis utendum esse, hac addita ratione: ὅτι τῶν ἀντιπιπλόντων ἀναιρεθέντων τὰ λοιπὰ μηδεμίαν ἐπιδέχεται ἀντίῤῥησιν. *Id est: Sublatis iis quæ auditori obstant, ea tantùm restare, quæ nullam habeant controuersiam.*

Remotio dubitationis, gradus est ad assensionem.

CXXXVIII. SENTENTIA.

Vt enim rationem Plato nullam afferret (uide quid homini tribuam) ipsa autoritate me frangeret.

EXPLICATIO.

Nulli homini est nimium tribuendum: cùm sit animal & fallax & natura mutabile. Autoritas autem, opinione uirtutis & sapientiæ parta, perpetua esse non potest: cùm ipsa uirtus & sapientia sæpenumerò euanescat. Vna sacrarum literarum autoritas frangit Christianos. Sed multi ferrei sunt

Nemini mortalium nimis fidendum.

extrinsecus, intrinsecus uerò lutei, qui illa ne moueantur quidem.

CXXXIX. SENTENTIA.

Tot autem rationes (pro immortalitate animorum) attulit (Plato) ut uelle cæteris, sibi certè persuasisse uideatur.

EXPLICATIO.

Rationum Platonicarũ pro immortalitate, qualitas.

Rationes illæ partim nituntur falso principio τῆς μετεμψυχώσεως*, id est, migrationis animorum post obitum in alia corpora: quam Hermeti Trismegisto, & qui eam inde sumpsit Pythagoræ, Platoni, Synesio, Simplicio, præstantibus philosophis, tãtopere placuisse miror: nec firmius argumentum est de perpetua motione animorum (ut suo loco ostendetur) partim ita sunt obscuræ, ut à paucissimis intelligantur, ne dicam nullis: cuiusmodi ea sunt, quæ de numeris disputat: quorum obscuritas in prouerbium abiit: partim ambiguæ, ut collatio animorum cum corporibus: partim fabulosæ, ut narratio illa de Ere Pamphylio, qui duodecimo post mortem die reuixerit: & descriptio nescio cuius terræ admirabilis: partim allegoricæ: ut commemoratio de sortitione animorum apud Inferos.*

ros. Hæ igitur rationes, ſcrupulos dubitationum in animis reſidentes, nequaquam euellunt: ſed plus habẽt admirationis, quàm perſuaſionis. Vnum argumentum, celeritatis & amplitudinis humanæ mentis, & comprehenſio quædam rerum corporis expertium atque æternarum, habet ponderis aliquid: cui tamen & ipſi opponuntur aliqua, non ferè leuiora: ut, cùm initium habeat mens: finem ſit habitura. Vt enim dicas, animos è primis parentibus, diuinitus inſpiratos, & in omnem poſteritatem eſſe propagatos: initium certè tamen habuerũt, peccato prolapſi in mortem. Opponitur immortalitati & pueritiæ ignorantia, & obliuio ac delirium ſenectutis: morbi item animorum, hoc eſt, praui affectus, erroresq́ue multiplices: & diſſenſiones infinitæ, ætatis cõſtantis & optimæ, quæ ἀκμὴ *Græcè dicitur. Sint ſanè accidentia diſtinguẽda à ſubſtãtiis. Subſtãtiæ tamen, talibus accidentibus obnoxiæ, quid habent firmitatis? Ipſa robora tandem non minus quàm poma computreſcunt. Eodem etiam pertinet Ariſtotelicum illud:* ὅτι τῶν μὲν φθαρτῶν καὶ αἱ ἀρχαὶ φθαρταί: τῶν δὲ ἀϊδίων ἀΐδιαι: *hoc eſt, rerum earum quæ intereunt, etiam principia intereunt: ater-*

Ne præſtãtia quidẽ mentis, æternitatem eius ſatis probat.

æternarum uerò sunt æterna.
Mortalia facta peribunt (inquit Horatius)
Nedum uerborũ stet honos & gloria perpes.

Eluditur & argumẽtũ de præmiis & supplicijs.

Nam ne illud quidem satis firmum est, restare aliam uitam, in qua & malis malè, & bonis benè sit futurum. Sumus enim natura omnes mali, bonus ne unus quidem: omniáque humana (nec ipsa uirtute & sapientia exceptis) plena uanitatis esse constat. Omissis itaque humanis ratiunculis, τὸ αὐτὸς ἔφα, est tenendum. Nam autor animi Deus, naturam animi perspectissimam cùm habeat, eámque nobis aperuerit, unus est fide dignus autor. Huic qui fidem habere noluerint: ueritatem comminationum illius, ingenti suo malo, ut è contrario homines pij, promissionum æterna cum læticia experientur. Sic ergo concludamus: Christus apertè negat animos occidi: negat Deum esse Deum mortuorum: prædicit iudicium: in quo boni à malis sint separandi. Ergo animi sunt immortales. Et quod philosophiæ multò incredibilius est: ijdem animi sua corpora recipient, immortalia & ipsa futura: ac alia quidem in æternam uitam, alia in gehennam transitura. Hæc qui in controuersiam uocant, nec firma fide percepta tenent:

Deus iussit animos esse immortales, ergo sunt.

nent: Academici potius philoſophi ſunt aut Epicurei (quorum noſtro tempore plenus eſt orbis terrarum) quàm homines Chriſtiani: quæ rara admodum auis eſſe cæpit. Quotusquisq; enim uitioſitatem ſuam agnoſcit, & ex animo deteſtatur? quotusquisq; promiſsioni gratuitæ condonationis conſtanter aſſentitur? quotusquisq; uitam agit homine Chriſtiano dignam? Hæc non dico perſtringendi cuiuſquam cauſa: ſed ut adoleſcentes officij ſui commonefaciam. Chriſtianus rara auis.

CXL. SENTENTIA.

Sed plurimi contrà nituntur: animóſque quaſi capite damnatos morte mulctant: neq; aliud eſt quicquam, cur incredibilis iis animorum uideatur æternitas: niſi quòd nequeunt, quid aut qualis animus ſit, uacans corpore, intelligere, & cogitatione cõprehendere. Quaſi uerò intelligant, qualis ſit in ipſo corpore? quæ cõformatio? quę magnitudo? qui locus? aut (ſi iam poſſent in homine uno cerni omnia, quæ nũc tecta ſunt) caſurúisne in conſpectũ uideatũ? an tãta ſit eius tenuitas, ut fugiat aciẽ? Hæc reputẽt iſti, qui negãt, animũ ſine corpore ſe intelligere poſſe. Videbũt, quẽ in ipſo corpore intelligant. Incredulitas oritur ex ignorantia ueritatis.

s EX-

EXPLICATIO:

Animus q fit, nec intra nec extra corpus satis intelligitur.

Est hoc ἀνασκευαστικὸν, in hanc sententiam: qui confitentur animum esse in corpore, quamuis non cernatur: aliquid eum esse posse, etiã extra corpus, diffidere non debent. Argumẽtum ducitur à pari: si tamẽ par est. Nam actiones animi, in corpore dum est, in sensus atque oculos incurrunt: extra corpus non item. Sicut enim nemo unquam Deum uidit: ita neque uel suum uel alienum animum. Deinde per totum corpus, cui uitam & motũ impertiat, ita æquabiliter esse fusum, ut aliis membris alias atque alias uires impertiat: est probabile. Pedibus enim ambulandi, palpandi manibus, uidendi atq; audiendi oculis & auribus, linguæ loquendi uim atq; facultatem communicat idem animus: quo siue digresso, siue extincto, facultatum istarum instrumenta nihil sunt, nisi cadauer immobile. Conformatio porrò & magnitudo in rebus incorporeis (qualem animum esse plerique uolunt) requiri non debent: neque scilicet sine forma & magnitudine conspici oculis quicquam potest. De loco autem animi, uersantis in corpore, iam aliquid diximus. Facultates tamen eius, aliis atq; aliis corporum partibus aßignantur.

Nam

Nam mens & ratio cerebro, uitalis uis & cupiditas atque affectus cordi, brutus appetitus hepati tribuitur. Medici appellant facultatem animalem, uitalem, naturalem & sentientem. Neque uerò cuiquam ignota est Platonica diuisio animi. Sed obseruatu digna est elegans metaphora : Qui animos quasi capite damnatos, morte mulctant. *Quibus uerbis ἡ ψυχοκτονία describitur, diuinitus illa quidem inflicta primis parentibus: sed non eo sensu, quo Epicurei censent, accipienda.*

CXLI. SENTENTIA.

Mihi quidem (Ciceroni) naturam animi intuenti, multò difficilior occurrit cogitatio, multoq́ obscurior, qualis animus in corpore sit, tanquam alienæ domi : quàm qualis, cùm exierit : & in liberum cœlum, quasi in domum suam, uenerit. Animũ in corpore peregrinari putat Cicero.

EXPLICATIO.

Est hæc ingeniosa inuersio Epicurei argumenti : cui non dissimilis in Catone locus est, his uerbis : Mihi quidẽ nunquã persuaderi potuit : animos, dum in corporibus essent mortalib. uiuere: cũ exissẽt ex iis, emori, &c.

Animũ dicere cœlestem, nihil uetat.

Sumit autem id Cicero, quod alij negant, pro confesso, ex autoritate Pythagorica: cœlestis naturæ esse animum. Quod non malè affirmari uidetur. Vt enim è cœlo non descenderit: imago tamen Dei est, & uitalis spiritus, cœlis omnibus (si Theologis credimus) præstantior. Vnde consequitur, terrenum corpus esse illi tanquam exilium & carcerem. Sed est is huic carceri, quo delectatur, sic annexus, ut cochlea testæ: in quo exercet opera & sensuum & intelligentiæ. Corpus enim, animi quasi officina potius est, quàm (quod Socrates dicebat) instrumentum: quod instrumentum is in semetipso continere, ut fila araneus, uidetur.

CXLII. SENTENTIA.

Si enim, quod nunquam uidimus, id quale sit, intelligere non possumus: certè & Deum ipsum, & diuinum animũ, corpore liberatum, cogitatione complecti non possumus. Dicæarchus quidem & Aristoxenus: quia difficilis erat animi, quid aut qualis esset intelligẽtia: nullum omnino animum esse dixerunt.

Negãt esse, quod quid aut quale sit, non intelligunt.

EXPLICATIO.

Esse Deum, esse animum: ex operibus eorum cognoscimus: ipsam uerò et Dei naturã,

&

& animi, non satis intelligimus. Quamuis enim spiritum esse dicas, illum ipsum spiritum aeque ignoras, nisi uentum aut halitum aliquem, qui & ipse corporeus est, tibi fingas. Lux autem Solis, quae separatis animis aptissimè confertur: ut corporea non sit: at è corpore Solis procedẽs, aerem corporeum illustrat, alioqui non casura sub aspectum oculorum. De Dicaearchi opinione suprà dictum est: cui nunc euanescentem Aristoxeni harmoniam similem facit.

Nulla simi litudo, uel Dei uel ani mi naturã satis decla rat.

CXLIII. SENTENTIA.

Est illud quidem uel maximũ, animo ipso animum uidere: & nimirũ hanc habet uim praeceptum Apollinis: quo monet, ut quisq; se noscat. Non enim, credo, id praecipit, ut membra nostra, aut staturã figuram'ue noscamus. Neq; nos corpora sumus; neq; ego tibi dicens hoc, corpori tuo dico. Cùm igitur (Apollo) NOSCE TE, dicit: hoc dicit, nosce animum tuum. Nam corpus quidem quasi uas est, aut aliquod animi receptaculum. Ab animo tuo quicquid agitur: id agitur à te. Hunc igitur nosse nisi diuinum esset: non esset hoc acrioris cuiusdam animi praeceptum: sic ut Deo tributum sit.

Apollo iubet homines animũ suũ cognoscere.

Pauci sese norunt.

Plato in Prothagora septem sapientes cõmuni consilio hæc duo dicta: γνῶθι σεαυτόν: καὶ μηδὲν ἄγαν: aureis literis consecrasse Delphis scribit. Vnde factum est, ut ipsi Apollini tribuerentur. Hinc & Satyricus: de cælo, inquit, descendit γνῶθι σεαυτὸν, & alibi exclamat: ut in se tentat descẽdere nemo? Sed extat oraculum Apollinis antiquius paulò, ut opinor: quamuis Crœsus septem sapientum tempore uixerit:

Σαυτὸν γιγνώσκων εὐδαίμων Κροῖσε περάσεις.

Id est.

Fine bono potiere, studens te noscere Crœse.

Verùm ille, dulci fortuna ebrius, ut qui se omnium beatissimum iudicans (ut autor est Herodotus) Solonem, uitæ longæ finem spectandum esse, monentem (ὅτι δεῖ τέλος ὁρᾶν μακροῦ βίου) contempsit: & suas opes, suam potẽtiam sibi noscendam ab Apolline proponi ratus, temerè lacessito Cyro, uix flammis ereptus, in seruitute consenuit, uicaria morte ministri cuiusdã, crudelitate furiosi Cãbysis uix euitata. Libro aũt quinto de finibus Cicero τὸ γνῶθι σεαυτὸν, sic exponit: iubet nos Pythius Apollo noscere nosmetipsos. Cognitio aũt hæc est una, ut uim nostri corporis animiq;

miq́; norimus: sequamurq́; eam uitã, quæ rebus ipsis perfruatur. (Res ipsas appellat, ut opinor, more Platonico, non τὸ ὄναρ ἀλλὰ τὸ ὕπαρ.) *Cæterùm (ut ad Crœsum redeam) illo uersu regem superbum, sibiq́; præsidentẽ, nec humanæ cõditionis fragilitatẽ, fortunæq́; inconstantiã considerantẽ, à conatu rerum periculosarum deterrere Apollo (ut dixi) uoluit, si tamẽ uoluit generis humani hostis diabolus, sub Apollinis nomine delitescẽs: & ambiguis uerbis miseros mortales ludificari solitus. Est itaq́; hoc* τὸ γνῶναι ἑαυτὸν, *idẽ quod* τὸ γνωστιμαχεῖν καὶ σωφρονεῖν, ἀλλὰ μὴ πολυπραγμονεῖν. *Cõsideret igitur unusquisq́; uires & corporis & ingenij animiq́; sui, fortunasq́; suas: et omnia cõsilia, omnia dicta et facta sua, inprimis implorata ope diuina, pro istarũ rerũ ratiõe moderetur: et cũ hac politica prudẽtia, philosophicã & medicã animi sui corporisq́; cognitionẽ coniungat: ut, quoad eius fieri poßit, totus sibi, quãtus quantus est, sit cognitus & perspectus: neq́; (ut autor noster primo de officiis docet) aut temerè desperet propter ignauiam: aut nimis confidat ꝓpter cupiditatẽ. Opes, honores, uoluptates, nemo est qui non appetat, aut saltẽ optet: sed alia aliorum & industria et fortuna est: eaq́;* Quomodo se homo noscat.

unicuiq; & æquo animo ferenda, & prudentia singulari regenda. Neq; enim homo sibi quicquã sumere potest, nisi detur diuinitus.

CXLIIII. SENTENTIA.

Neq; nos corpora sumus: neq; ego tibi hæc dicens, corpori tuo dico.

EXPLICATIO.

Hominem constare ex animo atq; corpore: quis aut nescit, aut negat, præter Dicæarchum (τὸν ἥκιστα δικαίως ἄρχοντα) *& Aristoxenum*, τὸν ἀναρμοστάτην ἁρμονίαν εἰσάγοντα; *Et Cicero ipse id initio tertij libri huius operis, confitetur. Sed huiusmodi hyperbolis Socrates, alijq; uiri sapientes monere uoluerunt, curam animo præcipuam esse impendendam: quod uulgò fieri contrà solet. Etsi autem Plato in Timæo, pariter & corpus & animum curari iubet, ut utrũq; alteri seruire poßit: & rectè quidem: tamen pluribus aliis locis penè pro nihilo habet corpus, ab eoq; ad animum omnia studia nostra conuerti iubet.*

Philosophi animũ excolendũ esse, corpore extenuando, monere uoluerunt.

CXLV. SENTENTIA.

Corpus quidem quasi uas est, aut aliquod animi receptaculum.

EXPLICATIO.

Animus ergo quasi uinũ erit in dolio: aut hospes

hospes in diuersorio. Alij corpus naui & equo, animum nautæ & equiti comparant: etsi fortasse hippocentauri & conchylij similitudo esset melior & aptior. Socrates uerò animum artifici, corpus instrumento (pro quo ego malim officinā substitui) conferre solebat. Vnde illud Platonis, ὅτι οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος τὸ ὁρώμενον: *id est, id quod sub aspectum oculorum cadat, non esse hominem: & ualde probatur dictum Ecclesiastici potius alicuius doctoris, ut opinor, quàm profani hominis Anacharsidis: ut corpus animi, sic anim⁹ ipse, Dei quoddam est instrumentum.* Ὄργανον ψυχῆς μὲν τὸ σῶμα: ἡ δὲ ψυχὴ τοῦ θεοῦ. *Notandū hîc obiter propter* ὁμωνυμίαν *multa dicta suis autoribus adempta, alijs tribui: ut Epicteto philosopho, ea quæ sunt Epicteti, cuiusdam Episcopi, è Melissa Antonij Monachi excerpta. Idem accidit, cùm diuersi autores eodem uolumine compingūtur: & primo nominato, cæteri per negligentiam scriptorum,* ἀνεπίγραφοι *relinquuntur. Sed quisquis huius dicti autor est: Quàm præclara fuerit respublica & ecclesia: si omnium animi Deo se regendos præberent: & è diuino præscripto corpora etiam sua, id est, omnia & dicta & facta regerent?*

Similitudines uasis, diuersorij, nauis, eq, hippocentauri, conchylij, instrumenti, officinę, naturam corporis & animi utcūque declarant.

CXLVI. SENTENTIA.

Ab animo tuo quicquid agitur, id agitur à te.

EXPLICATIO.

Animi opera maiora sunt, quàm corporis.

Animi (à quo cordati hominis omnia consilia, actiones omnes proficiscũtur) opera maiora esse quàm corporis, et potiora, significat. Primo tamen de officijs, cogitationem omnẽ in seipsa uerti, ait: eloquentiam uerò (quod idem & de cæteris actionibus intelligatur) complecti eos, quibus cum communitate iuncti simus. Sallustius autem maiore compendio, Animi imperio, inquit, seruitio corporis magis utimur.

CXLVII. SENTENTIA.

Propter ea quæ ignoramus, nõ negligẽda sunt quæ scire possumus.

Sed si, qualis sit animus, ipse animus nesciat: dic, quæso, ne esse quidẽ se, sciet? ne moueri quidem se?

EXPLICATIO.

Vt oculus nec aduersum Solem intueri, nec se ipse uidere, cùm cætera uideat, nisi in speculo aut aqua, potest: sic animus plurimarum rerum cognitione præditus, de Deo & semetipso cogitans, quasi obstupescit: atq;, Simonidis exemplo, quo diutius de his cogitat: eò minus quid & cuiusmodi sint, inuenit: imo & sacra-

sacrarum literarum oraculis de Deo trino & uno, cœlesti luce destitutus, uix ac ne uix quidem assentitur. Quia ergo neq; Dei neq; animi naturam perspicimus: utrunq; ex operibus eius & actionibus utcunque noscere studeamus: ad quam cognitionē Theologia nos & philosophia, atq; inprimis cœlorum & siderum contemplatio, quasi manu ducunt: & lumen animorum, si non extinctum, at ualde obscuratū, quasi redaccendere conantur.

CXLVIII. SENTENTIA.

Ex quo ratio illa nata est Platonis: quæ à Socrate est in Phædro explicata: à me autem est posita in sexto libro de Republica. Quod semper mouetur, id æternum est.

Ratio de motu animi Platonica.

EXPLICATIO.

De hac Plato ipse scribit: ἡ ἀπόδειξις ἔσται δεινοῖς μὲν ἄπιστος· σοφοῖς δὲ πιστή: *hoc est, Demonstratio hæc hominibus callidis (id est, ijs, qui tantùm ingenio & usu rerum ualent, doctrinæ subtilioris expertes) erit incredibilis: eruditis autem fide digna censebitur: postea proponit,* πᾶσα ψυχὴ ἀθάνατος. *Omnis anima est immortalis. Sic & culicis & formicæ aīa æquè ac hoīs, erit immortalis. Qđ si uerū sit (neq; uerò Moses id cōcedit, q̧ bestiarū aīam*

in

in sanguine earum esse dicit: qui utiq; mortalis est, & tandem non minus quàm aqua eua nescit) eam illis immortalitatem equidē non inuiderim: cùm non modò non destruat, sed etiam magnopere cōfirmet immortalitatem meā. Nam si formica mortis expers est: quantò magis homo? etsi profectò infiniti homines formicis & apibus sunt nequiores, indigni (si dicere fas sit) qui nascerentur: nedum ut permaneant æterni. Ac ex hoc Platonico axiomate (quod & in Axiocho extat) sumpti hi Virgiliani uersus uidentur:

Si, Platone autore, omnis anima immortalis est: quātò magis humana.

His quidam signis atq; hæc exempla secuti:
Esse apibus partem diuinæ mentis, et haustus
Aetherios dixere. Deum nanq; ire per omnes
Terrasq;, tractusq; maris, cælūq; profundū.
Hinc pecudes, armēta, uiros, genus oē ferarū
Quenq; sibi tenues nascentē arcessere uitas:
Scilicet huc reddi deinde: ac resoluta referri
Omnia: nec morti esse locum: sed uiua uolare
Sideris in numerum atq; alto succedere cælo.

Opinio de Mundi anima, omnia animante, &, corporibus mortuis, omnes animas ad sese reuocante.

Hos uersus eò libentius ascripsi: quòd ad alia quoq; loca huius libri rectius intelligenda nō- nihil cōferunt. Sed his Pythagoricis commentis omißis, quæ ortum & interitum & animantium & stirpium infra Lunæ terræq; orbem, perpetuis uicibus uersari asserunt, & nescio

nescio quam Mundi animã, omnia animantem, statuunt, ad Platonem redeamus: qui ea tribuere uidetur hũanis animis, quæ sunt unius DEI *propria: in quo uiuimus, mouemur & sumus: nec tam id uelle, animos humanos suapte natura (id quod in Timæo apertè negat) esse immortales, quàm Dei uoluntate ac munere fore æternos. Itaq;* θείας καὶ ἀνθρωπίνης ψυχῆς πάθη τὰ καὶ ἔργα, *ea quæ & diuinus & humanus animus & capiat & faciat, iubet intueri. Cælos etiam nonnulli propterea censent æternos, quòd illis genij (quos* νόας *appellant) semper aßistant. At animi nostri corporibus nostris non eâdem constantia suum præstant officium. Neq; enim mouebantur, antequam in corporibus extitissent: & hoc ipsum quæritur, an destituti corporibus moueantur? Ac Deum quidem philosophi statuunt immobile principium, à quo moueantur & genij, & cæli, & elementa, & animantes, & stirpes: summa illa & primã ui, per gradus intermedios, ad ima & postrema, ratione mirabili penetrante. Motus igitur animi, secundum illos, & à Deo est, & à cælis, & ab elementis, & à uictu, & ab obiectis sensuum: ne quid iam dicam de impulsu geniorum utriusq; generis. Qui autem non credit, motũ*

Immortalitas & motus animorũ, à Deo, motore primo, pendet.

Animi humani multifariam uidentur moueri.

animi à rebus externis etiam pendêre: comprimat spiritum per semissem horæ: abstineat cibo & potu per dies quatuordecim (de homine ualente, non de ægroto: de natura, non de miraculis loquor) & uideat, quorsum motus ille animi recidat? Vt autem moueatur animus rebus pulchris, iucundis, utilibus, honestis, harumq́ue contrarijs: quis nescit? Etsi fortè hîc οὐχ ἡ παθητικὴ, ἀλλ' ἡ ζωτικὴ κίνησις, id est, is tantùm motus tractatur, qui uitalis est, non qui est paßioni obnoxius. Et tamen illud ipsum παθητικὸν τῆς ψυχῆς, καὶ τὸ ἐμπαθὲς, nõ parùm immortalitati animi refragatur. Neque enim appetitus tantùm (quod postea dicet autor) sed & ipsa mens & ratio unà mouetur. Certè τὸ θυμῶδες καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν, per se neque uirtutem neque sapientiam admirantur, nihilò magis in Socrate, & Platone, quàm in cane & equo.

CXLIX. SENTENTIA.

Qui aliunde pendet, facilè cadit.

Quod aũt motum affert alicui: quodq́ue ipsum agitatur aliunde: quãdo finem habet motus (τῆς κινήσεως) uiuendi quoque finem habeat, necesse est. Solum igitur quod seipsum mouet: quia nunquã deseritur à se: nunquam ne moueri quidem desinit.

EX-

EXPLICATIO.

Hac ἀντιθέσει τοῦ ἑτεροκινήτου Plato τὸ αὐτοκίνητον illustrat. Ego uerò argumentationem sic pertexo: At animus corpori motum affert, & ipse (ut modò ostensum est) agitatur aliunde. Ergo quando finem habet motus (id est, quãdo aliunde moueri desinit) uiuendi quoque finem habeat, necesse est. Omnino certè quidem, si deseratur à Deo: cõsentaneum hoc est. Sed non deseretur, autore etiam Platone in Timæo: qui Deum, omnium parentem, dijs iunioribus (sic genios appellat) ita loquentẽ facit: quando orti estis: immortales uos quidẽ esse & indissolubiles nõ potestis: nec unquam tamen dissoluemini: nec ulla uos mortis fata periment. Et particula QVANDO, *αἰτιολογικῶς uidetur capi, pro* QVONIAM, *nõ χρονικῶς: etsi parùm interest. Græcè παῦλαν ἔχον κινήσεως, παῦλαν ἔχοι ζωῆς, id est, ἐπειδὴ ἔχει, cùm habeat finem motionis: etiam uitæ finem esse habiturum. Significat enim externum illum motorem ab opere illo & mouendi labore, quasi fessum aut pertæsum, aliquando esse recessurum: idq́ue quod hactenus motum fuerit, quieturum esse deinceps.*

CL.

CL. SENTENTIA.

A' primo principio mouentur omnia.

Quin etiam cæteris, quæ mouentur, hic fons, hoc principium eſt mouendi (τοῦ κινεῖσθαι, παθητικῶς, ἀλλὰ μὴ ἐνεργητικῶς, τοῦ κινεῖν.) Principij autē nulla eſt origo. Nam ex principio oriuntur omnia: ipſum autem nulla ex re alia naſci poteſt. Nec enim eſſet id principium, quod gigneretur aliunde.

EXPLICATIO.

Sic ratiocinatur: Nullius principij eſt origo. Omnis animus eſt principium Ergo nullius animi eſt origo. Ego uerò diſtinguo maiorem: eamq́, de Deo, unico & ſummo principio rerum omnium, concedo eſſe ueram. Minorem nego. Vt enim ſit motor & principium corporis animus: tamen & ipſe tam ortum quàm motum habet aliunde. In uerbis Ciceronis eſt ἐπιμονὴ quædam ſeu expolitio: cui adhibenda eſt (ut modò dixi) diſtinctio principij primi atque proprij, & principiorū ſecundorum: quæ ſic καταχρηστικῶς appellātur. Filij principium eſt pater: qui & ipſe ab aliis principiis ortus eſt, hoc eſt, à maioribus ſuis, ut regrediendo patris ortus ad primum hominem Adamum referatur, qui unus

ἀμέσως

ἀμέσως à primo principio Deo factus est: sicut fecit D. Lucas in genealogia seruatoris nostri IESV CHRISTI:*cũ D. Matthaeus ab Adamo ad Iosephum, uulgi opinione Christi patrem progrediatur.*

CLI. SENTENTIA.

Quòd si nunquam oritur, ne occidit quidem unquam.

EXPLICATIO.

Pertexatur syllogismus, hoc modo: At animus, qui est principium, nunquam oritur. Ergo, Animus ne occidet quidem unquam. Maior propositio est κοινὴ ἔννοια, etsi subobscura: quòd angustiae humani animi, rerum omniũ quasi limites quosdam, hoc est, initia & fines constituunt: at in aeternitatis cogitatione, homo quasi absorbetur, & uelut attonitus obstupescit. Assumptionem iam negauimus. Aeternitatis est difficilis comprehensio.

CLII. SENTENTIA.

Nam principiũ extinctum, nec ipsum ab alio renascetur: nec à se aliud creabit (ut de phœnice ferunt, è suis cineribus renascente) siquidem necesse est à principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principiũ ex eo sit, quod ipsum à se mouetur. Id autem nec nasci potest, nec mori. Principij extinctionem sequetur interitus uniuersi.

EXPLICATIO.

Animi humani & diuini discrimen est infinitum.

Hoc syllogismo argumentum concludatur: Extincto principio naturæ interitus consequetur. At naturæ interitus absurdus est. Ergo principium non extinguetur. Priorem hypothesin concedo. Est enim κοινὴ ἔννοια: *diuinitus omnia & condita esse, & conseruari. Assumptionem declarat D. Petrus, cùm asserit, fore* ἐκπύρωσιν καὶ ἀνακαίνωσιν. *Totum uerò argumentũ est* ἀπροσδιόνυσον, *nec æternitatem* τῆς ἀνθρωπίνης, ἀλλὰ τῆς θείας ψυχῆς *(animi diuini, non humani) quas de industria permiscuisse Plato uidetur, probat.*

CLIII. SENTENTIA.

Vel concidat omne cælum, omnisq́ natura consistat necesse est: nec uim ullã nanciscatur, qua primo impulsu moueatur.

EXPLICATIO.

Particula VEL: *obscuritatem habet: ut & Græca,* ἢ πάντα τε οὐρανὸν, πᾶσάν τε γῆν συμπεσοῦσαν στῆναι· καὶ μήποτε αὖθις ἔχειν, ὅθεν κινηθέντα γενήσεται: *& poni uidetur pro alioqui: absurditatem certè secuturam innuit: itaq́ τὴν ἀφθαρσίαν τοῦ κόσμου, de qua præclarum*

opus

opus Philonis Hebræi Græcum extat, demonstrat. Sed uerbis idē dicamus (si poterimus) clarioribus: Si principiū extingueretur: omne & cælum & uniuersa terra corruerēt atq; cōsisterent: nec posset ab ulla re alia motus ijs afferri: sed mortua & immobilia iacerent omnia.

CLIIII. SENTENTIA.

Cùm pateat (pareat, pro appareat) igitur æternum id esse, quod seipsum moueat: quis est, qui hanc naturam animis esse tributam neget? Inanimum est enim omne, quod pulsu agitatur externo. Quod autem est animatum, id motu cietur interiore, & suo. Nam hæc est ꝓpria natura animi atq; uis: quę si est una ex omnibus, quæ seipsam semper moueat: neq; nata certè est, & æterna est.

Motus animi à Deo pendet, nō à se: ergo & immortalitas.

EXPLICATIO.

Cùm nihil præter Deum sit αὐτοκίνητον (per se moueatur) neq; natum & æternum: istis uerbis nec animi immortalitas probabitur, aut certè cum pulicibus & muscis cōmunicabitur.

CLV. SENTENTIA.

Licet cōcurrāt plebeij omnes philosophi (sic enim ij, qui à Platone & Socrate,

Insultat Cicero tarditati & insciētiæ philosophorū quorundā.

& ab illa familia (αἱρέσει secta, disciplina) dissident, appellandi uidentur) non modò nihil unquam tam eleganter explicabunt: sed ne hoc quidem ipsum quàm subtiliter conclusum sit, intelligent.

EXPLICATIO.

Epicurei potißimum perstringuntur, mathematum, poëseos, artificiosæ Dialecticæ, & eloquentiæ cõtemptores: quorum doctrina in uulgus plausibilis sanè fuit: etsi eandem, in uita & moribus, pleriq; eorũ etiam secuti sunt, qui dogmata uehementißimè oppugnarunt. Contraq; hortulos Epicuri plures & uiros et amicos habuisse bonos, quàm uel Academiã, uel Lyceum, uel Stoam ipsam, ipse Cicero, præter cæteros, acerrimus illius dogmatis, in libris quidem suis, in uita nõ item, insectator, dißimulare nõ potuit: optimos illos homines, sed non satis acutos uocitando. Sed hoc loco πρὸ νίκης ἐγκώμιον *(ante uictoriam triumphus.) Non enim hîc spectatur explicationis elegantia, aut magnificentia uerborum: neq; subtilitas conclusionis: sed rei ipsius ueritas, & argumentorum firmitas. Equidem mihi plebeio philosopho à Platone fucum fieri existimo, duos animos, diuinum & humanum,*

Epicurei, cæteris philosophis hebetiores, uiri plerunq; meliores fuerunt.

Plato quot animos per se immortales, totidem etiam Deos statuit.

infinito

infinito interuallo seiunctos, quasi in unum conflando: & primum principium atq; unicũ & æternũ: qui Deus Optimus Maximus est, cum principijs caducis, κατα χρηστικῶς ita dictis, & respectu quodam rerum humanarũ, & non causæ, sed ratione ordinis, & progressionum in actionibus, confundere & permiscere. Nihil æternum est, hoc est, nihil principio & fine caret, nisi unus Deus. Quòd si infiniti hominum & aliorum animantium æterni statuantur animi, eadem absurditate innumeri etiam dij statuentur. Animus diuinus ab animo humano distinguendus est.

CLVI. SENTENTIA.

Sentit igitur animus se moueri. Quod cùm sentit: illud unà sentit, se ui sua, non aliena moueri: nec accidere posse, ut ipse unquam à se deseratur. Ex quo efficitur æternitas.

EXPLICATIO.

In Deo uiuimus, mouemur & sumus: ut D. Paulus Athenis concionatur. Et Dauid ita canit: A te, DEVS, *pendent omnia: ut eis suo tempore pastum suppedites: quem, te dante, colligunt: te manum aperiente, satiantur bonis. Si faciem tuam abdis: conturbantur. Si eorum spiritum comprimis: expirant, & in* D. Pauli cõcio, & cantio Dauidis, Platonis & Ciceronis sentẽtiam euertunt.

suum puluerem redeunt. Si spiritum tuum emittis: recreantur: et faciem terræ renouas. Hæc longè alia cantilena est, quàm Platonis & Ciceronis: cuius uerba tamē expendamus. Animus sentit se moueri. *Quomodo? Varijs cogitationibus, affectibus, appetitu rerū necessariarum & iucundarum.* Se ui sua, non aliena moueri. *Nunquid uerò scit, illam uim se à semetipso habere? Ego, Cicero, hoc non sentio: tibi (etsi meliore sensu es) fidem habere non possum.* Nec accidere posse, ut ipse unquam à se deseratur. *At in profundo somno uel inuitus quodammodo à se deseritur, & in animi deliquio, & morbo comitiali, & in corporis humoribus, tanquam gurgite quodam, summergitur. Quid de morte dicas? ubi certè suum corpus deserit: an ipse permaneat, & quò recedat: nunc certè quidem ignorat: nisi sacris assentiatur oraculis. Quæ ergo ex dubijs aut etiam falsis propositionibus efficitur æternitas?*

CLVII. SENTENTIA.

Διαλογικά. A. Nisi quid habes ad hæc? Ego uerò facilè sum passus, ne in mentem quidem mihi aliquid contrà uenire (contra argumenta immortalitatis) ita isti faueo sen-

tentiæ

tentiæ (adeò cupio animos esse immortales.)

EXPLICATIO.

Φιλαυτία καὶ φιλαλήθεια, id est, ratio & appetitus multum differūt: nec propterea Isaacio Comneno restituti sunt oculi, quòd assentatores monachi, delirum senem cōsolantes, recuperaturum esse uisum dictitabant. Astrologi odio minui maxima dicunt, amore augeri minima. Itaq; uetant quenquam de sua genesi pronunciare. Qua de causa medici etiā, in periculosis morbis suis, alios medicos in cōsilium adhibent. Demosthenes autem ῥᾷστόν ἐστιν *(inquit)* τὸ ἑαυτὸν ἐξαπατᾷν: ὃ γὰρ βούλεταί τις, καὶ οἴεται: *sed idem &* χαλεπώτατον, *hoc est,* βλαβερώτατον *esse dicit,* ὅτι τὰ πράγματα οὐχ οὕτω πέφυκεν *(semetipsum decipere facilimum est. Nam quod quisque expetit, id uerum etiam putat. Quæ res nocentissima sit, propterea quòd non ea sit natura rerum, ut se uoluntatibus hominum accommodent.) Quidam tamē censent, appetitionem hanc immortalitatis, quòd ab ipsa natura generosis animis sit insita, non esse uanam. Sed quàm multi regnum & diuitias, eadem Naturæ ui, appetentes, plebeiorum & mendicorum conditionem nunquam superarunt?*

Aliud est uelle & optare: aliud posse & debere fieri aliquid.

Appetitio æternitatis nihilo magis probat immortalitatē, quàm appetitio uolandi, alas affert homini stulto: nisi forte à Diabolo, capro imposi tu, uolite·

At hanc ambitionem & auariciam non omnium esse dices? Esto. At cibum & potum non ne appetunt omnes? & multi tamen fame aut siti moriuntur, in bellis præsertim, & annonæ caritate. Iam, si uulgus hominum spectes, quotumquenque reperies, qui uitam æternam magnopere desideret? Fruuntur plerique ex beatioribus re sua familiari, quandiu licet: miseri atque inopes ærumnosam uitã cum morte quamprimum commutatam uellent. Qui autem uotorum suorum compotes fieri, & omnia optata ferre cupiunt, ij hac una ratione id consequentur, ut suam uoluntatem uoluntati diuinæ conforment, συγκατατάξαντες ἑαυτοὺς (ut Epictetus loquitur) τῇ θείᾳ τῶν ἀνθρωπίνων διοικήσει. Ita enim fient κοσμοκράτορες καὶ παντοκράτορες.

Si uerè optes: Fiat uolũtas Dei: ea quæ tu uolueris, fient omnia.

CLVIII. SENTENTIA.

Quid illa tandem? Num leuiora censes, quæ declarant inesse in animis hominum diuina quædam? Quæ si cernerem, quemadmodũ nasci possent: etiã quemadmodum interirent, uiderem.

EXPLICATIO.

Redit ad firmissimũ argumentũ immortalitatis

litatis animorum: à ui & effectis sumptum: quod suprà etiam breuiter attigit, in Aristotelica ἐντελεχείας *commemoratione. Etsi autem modestè admodum proponit, hoc modo, quia ortum animi non cerno: ne interitum quidem eius uideo (Maxima enim, ut in scholis uulgò uocant, seu axioma huius loci est, Mens ortu caret, ergo & interire nequit) tamen cognitio aut ignoratio nostra nihil ad rerum uel ortum uel interitum facit. Est ergo hæc ratio* παρὰ τὸ μὴ αἴτιον ὡς αἴτιον. *Vim attrahendi ferri habet magnes, paleas succinum, tenendi naues Echeneis, quam Latini remoram uocant: etsi, uis illa unde & cuiusmodi sit, ignorant philosophi. Sed uerba Ciceronis hoc uolunt: nulla ratione, diuina illa uel nasci uel interire posse: quòd immortalitas sit & æternitas diuinarum rerum propria. Animus (inquit) humanus est diuinus: ergo æternus. Sed physicus fortè quispiam negarit antecedens: esse quidem mirabilia humani ingenij opera concedens: sed non propterea diuina: nihilò magis quàm mirabiles stirpium, gemmarum, aliorum animantium uires & facultates: quas & nasci & interire uideamus. Sed est profectò ingens intelligentis, brutæque naturæ,*

Nostra sciētia & inscientia non mutat naturā rerū.

Physici quidam, parū prudenter mentis humanę uim, à uiribus stirpium & gemmarū non distinguunt.

quamuis mirabilia quædam ea efficiat, discrimẽ. Nulla stirps, nulla gemma ratiocinatur, genera & formas & mathematica corpora considerat: cœlum suspicit: Deum agnoscit & ueneratur. Sed mens humana (nisi excæcata à diabolo) facit hæc omnia.

CLIX. SENTENTIA.

Nam sanguinẽ, bilem, pituitam, ossa, neruos, uenas, oẽm deniq; mẽbrorũ & totius corporis figurã uideor posse dicere, unde concreta, & quomodo facta sint.

EXPLICATIO.

In semine delitescũt omnes animalis secuturæ facultates.

Corporeas res oẽs cõstare permistione quadam & contemperatione quatuor elemẽtorum inter sese, inter physicos plerosq; & medicos constat. Iidemq; affirmãt, semen esse qd dam ab omnibus totius corporis partibus externis, internis, paruis, magnis, auulsum atq; abstractũ. In eo semine, qđ quasi chaos quoddam sit, delitescere ea omnia, quæ Cicero hic cõmemorat: suoq; tẽpore distingui & informari, donec integer & perfectus homo prodeat in lucem. Sed hæc petenda sunt è suis autoribus: Hippocrate præsertim περὶ φύσιος παιδίου, καὶ περὶ φύσιος ἀνθρώπου, *item* περὶ σαρκῶν. *Qui quidem ea si non uerè & certò, mirabiliter tamen & probabiliter explicãt.*

Est

Est igitur illud ἀπόσπασμα ὅλου τοῦ σώματος, καὶ ἡ οὐσία τοῦ σπέρματος, ut uitæ cõseruatrix, & ingenij atq; sanitatis amplificatrix solicitè custodiẽda, multò solicitius, q̃ argentũ, aurũ, gẽmæ. Nam hæc quidem reparari possunt amissa. Mentis & sensuũ integritas semel amissa uel crapula uel intẽpestiua & immodica uenere instaurari nunquam ita possunt, ut τῷ ἐμφύτῳ θερμῷ respondeant.

CLX. SENTENTIA.

Præterea (alij per) animũ ipsũ, si nihil esset in eo, nisi id, ut per eũ uiueremus: tã natura putarẽ hominis uitã sustentari, q̃ uitis, q̃ arboris. Hęc.n. etiã dicimus (didicim⁹) uiuere (scilicet καταχρηστικῶς καὶ καθ' ὁμοίωσίν τινα.) Itẽ, si nihil haberet animus hominis, nisi ut appeteret, aut refugeret: id quoq; esset ei commune cum bestiis.

EXPLICATIO.

Pro id quoq; esset, *legunt alij*, id quod esset, *quæ lectio si uera sit: ἀπὸ κοινοῦ repetendum est id quod antecessit*: natura sustẽtari uitã hominis putarẽ. *Sed ad rẽ. Obseruetur uitã homini cũ stirpib. (siue eæ herbæ sint, siue frutices, siue arbores, siue alia quæpiã è terra nascentia) appetitionẽ & fugã cũ bestiis esse cõmunem: quò minus summum bonũ in*

Homo id potissimũ excolere debet, quo differt à cęteris animalibus.

his

his rebus collocãdum est: sed in animo atque mente diuina: eaq́ potissimum excolenda: & in hac breui & calamitosa uita, ad beatam immortalitatem expetendam & meditandam, exercenda. Neq; tamen hinc sequitur, propterea & uitam esse contemnendam, sine causa necessaria: aut negligenda esse caducæ huius commoda. Modus præcipitur, & præstantiori parti, qui est animus, plus & laboris impendendum, & honoris habendum, quàm mortali corpori. Obseruetur quod dicit, uitam stirpium & animalium sensum, natura sustentari, hoc est, ui diuinitus insita. Quæro tamen, an non eadem uis diuina homini mentem et dederit & sustentet? Omnia sunt igitur & stirpium & bestiarum & hominis, diuinæ liberalitatis munera, gratis animis & agnoscenda & prædicanda.

CLXI. SENTENTIA.

Habet (animus hominis) primum memoriam, & eam infinitam rerum innumerabilium.

EXPLICATIO.

Memoriæ & rationis simulacra quædam sunt & in bestiis.

Memoriam (quàm hic à mente Cicero nõ accuratè distinguit) habent, sed fortasse modicam, ut & rationis simulacra quædam, etiam bestiæ nõnullæ: ut Plutarchus, Plinius, Aelia-

Aelianus, & alij autores, plurimis exemplis demonstrant: & nos in equis & canibus uidemus. Imò Homerus ille prophetarum, Esaias: Nouit (inquit) bos herum suum: & asinus præsepe dominicum: Israelitæ non nouerunt: populus meus non sapit. Sed eadem memoria est in nõnullis hominibus perexigua: in infantiæ humoribus, quasi Lethæo flumine demersa, latet: in senectutis ariditate & frigore, plerunque languescit, minuitur, exolescit: sæpe etiam uel externa ui, uel interno morbo prorsus amittitur, aut certè, quasi cineribus ignis, ita obruitur, ut ne scintilla quidem appareat: nec ullo uel medicinæ, uel doctrinæ flatu excitetur. Vnde conijcias, uim illam, quamuis admirabilem, à cerebri affectionibus & spiritibus pendere: eoq; magis, quòd multa commemorantur à medicis, per quæ ingenium & acuatur & hebescat: memoria & augeatur & minuatur. Quæ res cùm corpora sint: etiam illam ipsam uim corporeum quiddam esse, & simile nutriri simili, contrario marcescere, est consentaneum. Quod tamen negat Cicero: quem mouet uis memoriæ, ut diuinum quiddam esse statuat. Medici eiusdem & incrementa & decrementa spectantes, diuersum sentiunt.

Humana memoria multis est impedimẽtis & incõmodis obnoxia.

CLXII.

CLXII. SENTENTIA.

Memoria Platoni recordatio est uitæ superioris.

Quam quidem (memoriam) Plato recordationē esse uult uitæ superioris. Nā in illo libro, qui inscribitur Menon (siue de uirtute) pusionē quendam Socrates interrogat quædam Geometrica, de dimensione quadrati. Ad ea sic ille respondet, ut puer: & tamen ita faciles interrogationes sunt, ut gradatim respondens eò perueniat, (quò, si) quasi Geometrica didicisset. Ex quo effici uult Socrates, ut discere nihil aliud sit, quàm recordari. Quem locū multò etiam accuratius explicat in eo sermone, quem habuit eo ipso die, quo excessit è uita. Docet enim quemuis, qui omnium rerum rudis esse uideatur, bene interroganti respondentem, declarare se non tum illa discere, sed reminiscēdo recognoscere: nec uerò fieri ullo modo posse, ut à pueris tot rerū, atq; tantarum insitas, & quasi consignatas in animis notiones, quas ἐννοίας uocant, haberemus, nisi animus, antequam corpus intrasset, in rerum cognitione uiguisset.

EXPLICATIO.

Somnium hoc est τῆς κατὰ πυθαγόραν

μετεμ-

μετεμψυχώσεως: etsi eandem & Synesius, Cyrenaicæ pentapoleos episcopus: sed philosophus potius quàm Christianus (ea quidem in re) approbat: scribit ille certè quadã epistola, ἔξω μὲν, καὶ πρὸς τοὺς πολλοὺς, θεολογήσω: ἔνδον δὲ, καὶ πρὸς ἐμαυτὸν, φιλοσοφήσω (foris & apud uulgus pro Theologo me geram: intus uerò & mecum, ipse philosophabor.) Idem τὴν φιλόσοφον, Theonis Alexandrini filiam, Hypatiam, eiusq; Pythagorica dogmata pluris fecisse uidetur, quàm sacrarũ literarum autoritatem. Quod exemplum ideo cõmemoro, ne mirentur adolescentes, si quãdo in tales Theologos inciderint: quorum consuetudo & collocutiões remis uelisq; fugiẽdæ sunt. Sed ad Platonẽ redeamus. Si uera esset illa ἀνάμνησις: quisque puer ei arti discendæ maximè uideretur idoneus, cuius cognitionẽ eius animus in alio corpore habuisset: neq; cerdonis ullius ingeniũ ꝑdiscẽdis mathematicis disciplinis foret accõmodatũ: neq; quicquam liberale prodiret ex officina. Gemistus Pletho, Si, inquit, anima infantis (ut tradit Aristoteles) tabulæ politæ similis esset, omnis scripturæ experti, & cuiusuis capaci: qd phiberet, si hoc corpore antiquior esset animꝰ: ne cogitaret, ne cerneret, ne cognosceret,

Pythagorica transanimatio non nullis nimium placet.

Animus ea tantùm ui detur recordaturus, quæ in alio corpore tenuisset.

ante-

Docilitas & memoria (quæ uno ingenij nomine cõtinentur) sunt facultatis cuiusdam, natura insitæ.

antequam corpus ingrederetur? Quòd si cogitabat, cernebat, cognoscebat: quomodo in prima sua in corpus ingreßione, illorum oblitus, postea uerò recipiens eadem, quæ antea sciuit, non reminisci dicatur? Sed alij, his perplexis & uanis cauillationibus reiectis, docilitatem humani ingenij τῇ φυσικῇ δυνάμει, καὶ ταῖς προλήψεσι *tribuũt: & Porphyrius hominem definit,* ζῶον λογικὸν, θνητὸν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν. *Homo, inquit, est animal ratione & sermone præditum, mortale, intelligentiæ scientiæq́; capax, hoc est, ut opinor (nihil enim affirmo) mens & intelligentia non tam innascitur homini, quàm doctrina inseritur, ut & scientia. Puto enim* λόγον καὶ νοῦν *hic distingui, & menti maiorem quandam uim tribui, quàm* τῷ λόγῳ: *quẽ sermonem fortaßis hic rectius interpreteris. Vtcũque sit, ut auis ad uolatũ, equus ad cursum, piscis ad natandum: sic ad discenda plurima homo natus est: ad alia tamẽ alij sunt aptiores, pro ratione temperamenti, & positu siderum: ut physicis & Astrologis placet. Neque uerò uel aues uel equi uel pisces omnes pari & agilitate & magnitudine & uiribus sunt, etiam in eodem genere: nec ullum denique genus animantium. In hominum au-*

tem

tem ingeniis & moribus, maximum apparet discrimen: adeò ut Cardanus non omnium hominum animis parem immortalitatem tribuere uideatur: sed plebeias animas hebetium & indoctorum hominum, ab animis bestiarum caducis non distinguere.

CLXIII. SENTENTIA.

Cumq; nihil esset: (animus hominis) ut omnibus locis à Platone disseritur (nihil enim putat * esse, quod oriatur & intereat: idq; solum esse, quod semper tale sit: qualem ἰδέαν appellat ille: speciem nos) non potuit animus hæc in corpore inclusus, agnoscere: cognita attulit (ut magnes uim attrahendi ferri.)

Plato nihil esse censet id, quod oriatur & intereat. μὴ εἶναι, ἢ τὸ μηδὲν εἶναι.

EXPLICATIO.

Est hæc μείωσις κατὰ σύγκρισιν τῶν κρειττόνων *(extenuatio collatione præstantiorum) ut accidens substantiæ, terra cælo, cælum Deo (qui & in sacris literis* ὁ ὢν *dicitur) comparatũ, nihil est: quamuis per se magna atq; amplissima: ita mortalia & caduca si conferas cum æternis, pene euanescunt. Obseruetur* τὸ εἶναι, *uerbum esse, id est,* ἡ οὐσία, κατ' ἀπόφασιν τοῦ μὴ εἶναι τὰ λεγόμενα συμβεβηκότα, ὀλιγοχρόνια ὄντα καὶ εὐμετάβολα *De Ideis alibi, quantum satis uideretur, diximus.*

Verba

Verba sic ordinentur: Animus cū nihil esset (si aeternus non esset) non potuisset hæc agnoscere, quæ nunc interrogatione commoda excitatus, agnoscit.

CLXIIII. SENTENTIA.

Ex quo tam multarum rerum cognitionis admiratio tollitur.

EXPLICATIO.

Admirabilis sanè est tot tantarumq; rerum cognitio in homine ingenioso & erudito: ut admirabilis fuit Iosephi patriarchæ, è squalore carceris ad Aegypti principatum euectio. Sed qui mutationis illius causam, & Pharaonis erga illum liberalitatem cognorant: mirari desierūt. Sic quia homo diuino utiq; munere secum thesaurū attulit uariæ cognitionis, ut D. Paulus ait, in uasis fictilib. id est, terrenis corporibus, reconditum: admiratio minuitur: quia Deum posse, largiriq; scimus omnia. Is uerò thesaurus paulatim se aperit, & conspiciendum præbet: nec statim urit, ut urtica: sed, ut pulli uolucrum, natis demum pennis, uolat. Nam ἡ δύναμις longiusculo interuallo τὴν ἕξιν καὶ ἐνέργειαν antecedit. Cæterùm parùm consentit dictū hoc cum illo eiusdem Socratis: hoc unum scio, me nihil scire. Sed huiusmodi dicta, in speciem

Causarum cognitio tollit admirationē.

Dicta in speciē pugnantia, sunt interpretatione commoda concilianda.

pugnan-

pugnantia, sunt, æquitate adhibita, nec tam uerbis quàm sententiis expensis, & circũstantiis consideratis, atq; συγκριτικῶς, concilianda. Nam altero uoluit Socrates minuere δοξοσοφίαν (inanem sapientiæ persuasionem) cùm reuera omnis humana cognitio ne minima quidem pars, aut (ut significãtius Græcè dicam) ὀυδὲ πολλοστημόριον, καὶ μυριοστημόριον (quam Lucretius Multesimam uocat) sit eorum, quæ ignorantur: altero, animos hominum à desperatione reuocare ad meditationis diligentiam (quantulumcunque enim id est, quod addiscimus, nobis quidem est maximum: si præsertim cum indoctorum ignorantia & stupore comparetur) & in spem immortalitatis erigere: quæ spes, à multis sordidis & uanis cogitationibus & conatibus homines abstrahit: & ut altè spectent, atque cælestem sedem, ac æternam domum contueantur, efficit.

CLXV. SENTENTIA.

Neque ea (tam multa) planè uidet animus, cùm repente in tam insolitum, tamq; perturbatum domicilium immigrauit: sed cùm se collegit atque recreauit: tum agnoscit ea (quæ in uita superiore cognouerat) reminiscendo. Puerilis ignorationis πιθανὴ ἀπολογία.

EXPLICATIO.

Προκαταληπτικὸν hoc est, & αἰτιολογία, puerilis inscientiæ, satis bella. Quòd si ludere libeat: argumentari licet à comparatis, hoc modo: cùm homo, uel morbo, uel tẽporis longinquitate, eorũ etiã, quæ in hoc corpore cognouit, ita nõnunquã obliuiscatur, ut eadem de integro discere cogatur: nõ esse mirũ, excidisse ei illa, quæ in alio multoq́ antiquiore corpore tenuerit. Sed ad rem: alij nimiam humiditatem puerilis ætatis, & imperitiam rerum causantur. Nam (ut ait Euripides.)

Puerorum humiditas. Imperitia.

ἡ ὁμιλία

Πάντων βροτοῖσι γίγνεται διδάσκαλος

(congressus & collocutiones, omnia mortales docuerunt.) Sed tamen haud iniuria mireris, animum tot tantasq́ res (ut Plato affirmat) in alio corpore cognitas, reminisci: unũ uerò illud, longeq́ facilimum, in alio corpore se fuisse, & quo, & quali, & quando, & ubi, non reminisci: ac lethæo poculo, τῶ καθόλου obliterato, τὰ καθέκαστον remansisse. Quod perinde esse uidetur, ac si quis, quicquid Plato docuisset, meminisset: sed Platonem in Academia docentem se audiuisse, oblitus esset. aut, si quis omnium Cardinalium & patriciorum Romanorum palatia cum omni apparatu

Absurdum est, multa minuta recordari: illud uerum in alio se fuisse corpore, animum non meminisse.

para-

paratu commemorare posset: Romæ autem se fuisse, nesciret: cum Natura ferat, ut unũ aliquid magnum longè facilius, quàm minuta complura, memoriæ mandemus. Pythagoræ quidem hoc sanè concesserit pater Mercurius, ut se & Panthoiden, Euphorbum, & Pyrrhum, Delium piscatorem, & meretriculam, & uerò gallum gallinaceum fuisse, meminerit. De qua postrema metamorphosi festiuus admodum extat Luciani dialogus, qui ἀλεκτρυὼν *inscribitur. Nos uerò Socrati cum Cicerone dicamus licet: Ego non commemini, antequam sum natus, me alium. Tu, si meliore memoria es, uelim scire ecquid de te recordere?*

CLXVI. SENTENTIA.

Ita nihil aliud est discere, nisi recordari. In neglig ẽtes & obliuiosos auditores.

EXPLICATIO.

Hoc si uerum est: quid præceptor ijs faciat discipulis, qui siue imbecillitate memoriæ, siue incuria, nihil eorum recordantur, quæ sexcenties audiuerunt & legerunt? Nihil illi rectè aut perpauca discunt: cùm in thesaurum eruditionis memoriam, quam uel nullam uel incultam & in exercitatam habent, reponant. Ablegentur isti ad lacum

OBLIVIVM, *cui uicinus est fluuius* INCVRIVS: *cuius aqua illis, in omniū bonarum rerum ignoratione & contemptu, Nectare & Ambrosia erit dulcior. Nam apud nos quidem, qui Hesiodi laurum illis porrigere nequimus (nec enim Musæ, sed literatores laboriosi sumus) nihil nisi, Danaidum instar, aquam cribro in pertusum dolium hauriunt: ipsi pleni rimarum, hac atq; illac perfluentes.*

CLXVII. SENTENTIA.

Exēpla insignis memorię: quali & Seneca gloriatur.

Ego autem maiore etiam quodam modo memoriam admiror. Quid est enim illud, quo meminimus? aut quam habet uim? aut unde naturam? Non quæro, quanta memoria Simonides fuisse dicatur: quanta Theodectes: quanta is, qui à Pyrrho legatus ad senatum est missus, Cyneas: quanta nuper Carneades: quanta, qui modò fuit, Scepsius Metrodorus: quanta noster Hortensius: de communi hominum memoria loquor, & eorum maximè, qui in aliquo maiore studio, & arte uersantur: quorum quanta mens sit, difficile est existimare: ita multa meminerunt. Quorsum igitur hæc spectat oratio? quæ sit illa uis, & unde

de sit, intelligendum puto. Non est certè nec cordis, nec sanguinis, nec cerebri, nec atomorum.

EXPLICATIO.

Cætera quæ hic ex parte repetuntur, suprà declarata sunt. Ego uicißim quæro: quid est illud quod obliuiscimur? quare habet imbecillitatem? aut unde naturam, si non ex cerebro est? Quòd si è cælo & diuina esset memoria: cur morbis, casibus, senio amitteretur? Sed hæc antè tractata sunt. Si memoriam admiramur: qd ni & obliuionem?

CLXVIII. SENTENTIA.

Anima (id est aer, halitus, spiritus, quiddam uenti simile) sit animus, ignisue nescio: nec me pudet, ut istos (dogmaticos philosophos, ut sunt Epicurei, Peripatetici, Stoici: qui se omnia scire putabãt) fateri nescire, quod nesciam. Probabilis ignorationis, Ciceronem non pudet.

EXPLICATIO.

Ingenuitas hæc Ciceronis atque Academicorum (qui à sustinendo assensu ἐφεκτικοὶ, & à meditando σκεπτικοὶ dicuntur) & laude & imitatione digna est, in rebus maximè dubiis & obscuris. Adolescens aũt, liberali præditus ingenio, ea quæ uel à præceptoribus Nemo simulare debet, ea se scire, quæ non didicerit.

proponuntur, uel, de eorum sententia, priuato studio leguntur, sedulò discat, operámque det, ut eorum rationem posit reddere: multóque magis, ut ea, quotiescunque res postularit, ad usum & scribendi & dicendi & agendi norit accommodare. De iis uerò, quæ ignorat, interrogatus: nondum se ea didicisse: daturum uerò operam, ut per occasionem addiscat, nihil est, quod erubescat. Fucum autem uelle facere doctis, inane est & ridiculum (statim enim deprehenduntur asini Cumani auriculæ) imperitis uerò, ut facile & expeditum: ita uanum & Thrasonicum est. Extat Græcus uersus:

Πȣλυμαθημοσύνη, ἧς ȣ̓ κενεώτερον ἄλλο:

(Multa sciētia: sed qua nil est uanius usquā) quo monemur, ut in certo aliquo studiorum genere unusquisque elaboret & excellat. Nam ἡ πανεπιστημοσύνη, humani ingenij angustiis negata est: tametsi alij alijs in cognitione uerborum & rerum longius progrediuntur. Neque tamen hoc dicto τὰ προπαιδεύματα (id est, tirocinia & rudimenta, & præparationes quædam) linguarum & artium liberalium, & historiæ, & summæ atque methodi aliarum rerum scitu dignarum, repudiantur.

Summam bonorum fac ut noris omniū.

CLXIX.

CLXIX. SENTENTIA.

Illud, si ulla alia de re obscura, affirmare possem: siue anima, siue ignis sit animus: eum iurarem esse diuinum. Quid enim? obsecro te, terráne tibi, aut hoc nebuloso, & caliginoso cælo, aut sata, aut concreta uidetur tanta uis memoriæ? Memoria diuinum quiddam est: obliuio humanũ, uel brutũ potius.

EXPLICATIO.

Et rectè quidem ita iurauerís, Cicero. Est enim imago Dei, & spiritus uitalis, inditus homini à Deo. Diuino ergo munere, diuinæ naturæ, utcunque, magis tamẽ quàm ullæ aliæ animantes, stirpes, gemmæ, particeps est animus humanus, & Dei Optimi Maximi liberalitate atque munere immortalis, & beatus futurus. Notetur & illud obiter: Ciceronem & alios modestiores Academicos, ἐποχὴν καὶ ἀκαταληψίαν illam suam, non promiscuè omnibus domesticis & sensui obuijs, sed obscuris tantùm & subtili ratiocinatione indagandis rebus adhibuisse. Animus rectè diuinus dicitur. Modestiores Academici de rebus tãtùm obscuris dubitant.

CLXX. SENTENTIA.

Si, quid sit hoc (memoriæ uis) non uides: at quale sit uides. Si ne id quidem: at quantum sit, profectò uides.

EXPLICATIO.

Quale & quantum, pro, qualis & quanta res sit, imitatione Græca dixit. Ad sententiam quod attinet: ut suprà & Deum & diuinum animum ex operibus cognoscendum esse docuit: ita et nunc memoriam è ui sua esse æstimandam, gradatione quadam, & quasi decremento monet, quamuis natura eius incognita. Naturas et causas rerum perspicere, est sanè difficilimum: qualitates & uires expeditius deprehenduntur: magnitudo & figura facilimam habēt cognitionem: quia incurrunt in oculos: etsi magnitudo & uis memoriæ idem fere sunt.

Effecta facilius quã efficientia cognoscuntur.

CLXXI. SENTENTIA.

Cicero memoriæ cōparatiões reijcit.

Quid igitur? utrum capacitatem aliquam animum putamus esse, quò (pro, in quam) tanquam in aliquod uas ea, quæ meminimus, infundantur? absurdū id quidem. Quis enim fundus, aut quæ talis animi figura intelligi potest? aut quæ tanta omninò capacitas? an imprimi, quasi ceram, animū putamus? & memoriam esse signatarum rerum in mente uestigia? quæ possunt uerborum, quę rerum ipsarū esse uestigia? quæ porrò tam immen-

immenſa magnitudo, quæ illa tam multa poſſit effingere?

EXPLICATIO.

Metaphoras et ſimilitudines, quibus nõnulli memoriæ uim declarare conãtur, tanq̃ ineptas & alienas, repudiat: etſi illæ aliquo defendi mõ poſſũt. Vt enim uas, ita & memoria, alia eſt alia capacior & tenacior. Neq; uerò ipſæ res, quas meminimus, animis infunduntur: ſed corporũ expertes imagines, ut urbis, ꝓuinciæ, orbis terrarũ, Oceani, Mũdi deniq; totius. Quæ ipſa tamen uis ꝑfectò eſt admirabilis, & planè diuina: quæq; meritò oẽs ſanos ab admiratione et amore caducarũ rerũ ad ſapiẽtiæ ſtudiũ auocare et incitare debebat. Ceræ ſimilitudo et ſigilli, etſi multas et magnas habet diſsimilitudines (eidẽ enim ceræ nõ niſi una imago eodẽ tẽpore inprimitur: niſi deleatur aut cõfundatur prior: memoriæ eidẽ diuerſæ & infinitæ) tamẽ ut cera, ſic et cerebrũ molle, faciliùs imagines recipit: & celeriùs imprimitur: et imagines impſſæ, faciliùs delẽtur et citiùs: durũ cõtrà, nec ſe tã accipiendis formis ꝓbet obſequẽs: et acceptas cõſtãtiùs retinet: ut marmor, ut plumbũ, ut æs, et cætera metalla. Memoriã porrò, ꝓ uitæ generib. ſtatuere licet, aliã œconomicã, & mediocrẽ: qua

Memoria uaſi aut ceræ non incommodè comparatur.

Non res ipſas, ſed rerum imagines memoria complectitur.

Memoria alia cerea, alia marmorea.

uulgus

Memoria ꝓ uitæ ac negociorū generibus, maior minor'ue requiritur.

uulgus hominum contentum est: ut agricolæ, opifices, mercatores, milites, notarij, pædagogi, & id genus alij: aliam politicam & oratoriam, multò uberiorem: aliam philosophicā, hoc est, eruditorum in quouis disciplinæ genere hominum: quam esse amplissimam & capacissimam (nomini modò suo respondeant) necesse est. Illud tamen tenendum in uniuersum: quò cuiusq; negocia, siue priuata siue publica, latiùs pateant: quò in plures maioresq́; res animi quasi distrahantur & extendantur: eò maiorem memoriæ uim ab unoquoq; postulari: modò res suas bene uelit administrare. Itaq; studiosum adolescentem, è rudimentis linguarum et artium dicendi eluctatum, γνωσιμαχεῖν decet: nec nisi ea sequi, quæ assequi posse uideatur: in uno aliquo disciplinæ genere, quod uel iudicio delegerit, uel aliorum autoritate fuerit amplexus, potissimum elaborantem. ἡ μὲν γὰρ πανεπιστημοσύνη, ἰδία τοῦ θεοῦ ἐστιν: ἡ δὲ πολυμαθημοσύνη, πάνυ ὀλίγων. *(Nam omnia quidem scire, Dei propriū est: multa uerò scire, perpaucorum.) Longè autē præstat, in certa quapiā arte excellere: quàm uarietate studiorum, ingenium fatigare: &, exulis instar, huc atq; illuc oberrantem, nusquam esse domi, nulloq́; in loco diutius consistere.*

Quisq; id sequatur, quod possit assequi.

stere. In hac sententia obseruetur Græcismus: animus imprimitur quasi cera, ἡ ψυχὴ ἐγχαράττεται κηροῦ δίκην, pro, aliquid imprimitur animo, tanquam ceræ. Sic Horatius dixit, inuideor, pro inuidetur mihi. Quòd dicit, quæ talis animi figura? alludere uidetur ad figuras Geometricas, triangulas, quadratas, & id genus reliquas: inter quas rotunda perhibetur omnium capacißima: quæ tamen non adeò sit capax, ut uel minimam eorum partem, quæ memoriæ inhærent, cōplecti possit & continere.

CLXXII. SENTENTIA.

Quid? Illa uis quæ tandem est, quæ inuestigat occulta: quę inuentio atq; excogitatio dicitur? ex hac'ne tibi terrena mortaliq; natura & caduca, concreta ea uidetur? aut, qui primus, quod summæ sapiētiæ Pythagoræ uisum est, omnibus rebus imposuit nomina? aut qui dissipatos homines congregauit, & ad societatem uitæ conuocauit? (num uidetur è mortali natura concretus?)

Inuentionis atq; excogitationis admiratio.

EXPLICATIO.

Alibi docilitatem & memoriam, uno ingenij nomine appellat: hîc pro docilitate inuestigationem,

ſtigationem, inuentionem atq; excogitationẽ ponit. Intelligenda eſt autem inuentio non tam Dialectica & oratoria (quamuis & hæc ipſa magnum quiddam eſt atq; præclarum) quàm artium & liberalium & mechanicarum: quæ nimis ſuperbè & arroganter à Græcis βάναυσοι (quaſi furnarias dicas) à Latinis ſordidæ appellantur & illiberales: cùm ſine iis nec potentiſsimi reges, nec formoſiſsimæ reginæ, uel uitam ſuſtentare, uel ſplendorem ſuum tueri poſsint. Enumerat autem, impoſitionem nominum, quæ, ut in Hebræa lingua naturã cuiuſq; rei explicent (de qua ego nihil pronunciare poſſum) in pleriſq; certè linguis uidetur eſſe fortuita: hominum conſociationem, cuius natura ipſa, ut formicis & apibus, occulta quadam ui, eſt autor: inuentionẽ literarum, quæ profectò ingens eſt miraculũ, tam paucis notis, tam uarias cogitationes humani animi, & ad abſentes, & ad omnem poſteritatem perferri poſſe. Literis non admodũ diſsimiles ſunt (quod ad uim quidem ipſam attinet) picturæ eruditæ, muſicorum notæ, & hieroglyphicæ Aegyptiorũ imagines: quas ii etiã imitati ſunt, qui memoriæ artem tradiderũt: aſtrologiam, agriculturam, totamq; rationem & conſtituendæ & tuendæ rei familiaris:

Artium inuentio eſt ingens miraculum.

Impoſitio nominum uidetur eſſe fortuita plerunq;.

Natura ſocietatis autor.

Literarum & notarũ miraculũ.

miliaris: facultatem oratoriam atque poëticã, & ipsam denique philosophiam: matrem atque procreatricem bonarũ artium omnium Praclareque dicit, diuinam uideri sibi uim, quæ tot res efficiat & tantas, & per consequens, immortalem. Quod utique uerum est, quia diuinitus affirmatum: quicquid cauillentur contrà philosophastri. Hoc idem & poëtæ senserunt, qui omnium rerum uitæ necessariarũ inuentionem certis quibusdam Dÿs acceptã retulerunt, ac potius homines earum rerum inuentores, in Deorum numerum retulerũt.

Ac ne Aristoteles quidem huic sententiæ repugnat, sed potius suffragatur secundo de ortu animalium his uerbis: λείπεται, τὸν νοῦν μόνον θύραθεν ἐπεισιέναι· καὶ θεῖον εἶναι μόνον: *hoc est: restat ut sola mens extrinsecus accedat: & sola sit diuinum quiddam. Itemque secundo de animo,* περὶ τοῦ νοῦ, *inquit,* οὐδέπω φανερόν· ἀλλ' ἔοικε ψυχῆς γένος ἕτερον εἶναι· καὶ τοῦτο μόνον ἐνδέχεσθαι χωρίζεσθαι, καθάπερ τὸ ἀΐδιον τοῦ φθαρτοῦ. *Hoc est: De mente nondum constat: sed uidetur ab anima genus diuersum esse (uel, diuersum esse genus animæ, nec uegetantem, nec sentientem, & cætera) & hoc solum separari posse: quemadmodum æternum ab eo quod corrumpitur.* Aristoteles animorum immortalitatem non negat.

Sed

Sed tamē hæc omnia ad φυσικὴν δύναμιν referri, & multa contrà afferri possunt (quæ & nos suprà attigimus: & Cicero ipse paßim tractat) quibus hæc sententia labefactatur: τῶν λόγων (secundum Euripidem) καταπαλαιόντων τοὺς λόγους. Nā si hæc omnia, in multis, non minus quàm forma & uires corporis, morbo deflorescunt: si in plerisq; longiore ætate, si non prorsus extinguuntur, at ita minuuntur, ut uix agnoscas eosdem esse: quid in morte fieri putandum? instrumentis non tantum impeditis, sed planè comminutis?

Morbus & senectus, animi uim debilitant.

CLXXIII. SENTENTIA.

Aut qui sonos uocis, qui infiniti uidebantur, paucis literarū notis terminauit?

EXPLICATIO.

Magnum utiq; est hoc (ut dixi) miraculum: quod, quia peruulgatum est, ut ortus & occasus Solis, & temporum anni certæ uices, aliaq; plurima: parui æstimatur. Studiosi autem hominis est, hæc admirari maximiq; facere: & singularia Dei dona gratis animis agnoscere. Mirifica certè quidem res est, & totam uniuersitatem rerum humano ingenio comprehendi: & tam paucis literis infinita conscribi uolumina. Sed singularum notarū,

Peruulgata miracula uulgò, negliguntur.

earum

earum præsertim, quæ uocales dicuntur, plures ac diuersos esse sonos, & in singulis ad denarium usq; numerum progredi, Priscianus monuit: sicut diuersis rebus multis eadem uocabula tribuuntur. Sed hæc, in explicatione utriusq; Grammaticæ ab eruditis & diligentibus magistris tractanda, hîc omittamus. Grammatico uis literarũ declaranda est.

CLXXIIII. SENTENTIA.

Aut qui errantium stellarum motus, progressiones, institiones notauit.

EXPLICATIO.

Motus, ab occasu in ortum: item uersus meridiem & septentrionem, quæ latitudo dicitur: progressiones, κίνησις εἰς τὰ ἑπόμενα, ut cùm ♂ ex ♈ in ♉ transit: quod cùm facit, uulgò directus appellatur. Progressionibus contrariæ sunt Retrocessiones, quæ retrogradationes dicuntur, κίνησις εἰς τὰ προηγούμενα: ut cùm idem ♂ è ♉ in ♈ se confert. Potest intelligi & celeritas & tarditas motus: unde προστίθεται καὶ ἀφαιρέται τοῖς ἀριθμοῖς nominantur. Sunt autem ueloces, cùm mediũ motum superant: tardi, cùm eum non attingũt. Medius porrò motus intra 24 horarum spatium est, ♄ G. o. M. 2. S. 1. ♃is G. o. M. 4. S. 59. ♂tis G. o. M. 31. S. 27. ☉is, ♀is, ☿ij, G. o. Varij sunt errantium stellarum motus.

x M. 59.

M.59.S. 8. ☽ G.13.M.10.S.36. Litera G, gradus siue partes μοίρας : *M. Minuta ,* λεπτὰ πρῶτα, *scrupula prima: S. secunda significat.* λεπτὰ δεύτερα, *Scrupula secunda.* Institiones *(apage institutiones) ab insistendo dicuntur* στηριγμοὶ: *cùm planetæ & ante et post retrocessionem quasi stare, & neq; progredi neq; regredi uidentur : unde uulgò stationarij, Græcè* στηρίζοντες *dicuntur. Sed hæc ex elementis astronomicis & ephemeridibus cognoscenda sunt: ad quæ inuestiganda allicere, aut saltem admonere uolui studiosos adolescẽtes.*

CLXXV. SENTENTIA.

Omnes magni, etiam superiores, qui fruges, qui uestitum, qui tecta, qui cultũ uitæ, qui præsidia contra feras inuenerunt. À quibus mansuefacti & exculti, à necessarijs artificijs ad elegantiora defluximus (alij deflexiMus.)

EXPLICATIO.

Sic & Isocrates in Panegyrico artes diuidit εἰς τὰς πρὸς τὰ ἀναγκαῖα τοῦ βίου χρησίμας: καὶ τὰς πρὸς ἡδονὴν μεμηχανημένας. *& addit :* οἱ πρῶτοι φανέντες ἐπὶ γῆς τὸν βίον οὐχ οὕτω κατεσκευασμένον εὗρον: ἀλλ' ἑαυτοῖς κατ'

ἐλί-

ὀλίγον τἀναγκαῖα συνεπορίσαντο. Qui Græca nesciunt: legant (si uidebitur) conuersionē Isocratis meam, decies iam, aut amplius repetitam. Cæterùm hæ elegantiæ, ut ignauum ocium magnæ partis hominum sustulerunt: ita luxum, auariciam, superbiam, atq; adeò miserias eorum, qui sine istiusmodi elegantijs uitam nullam esse putant, magnopere auxerunt: πλειόνων γινομένων τῶν παρέργων, ἢ τῶν ἔργων: καὶ τῶν περιττῶν ἢ τῶν ἀναγκαίων. Quid enim aliud furem fecit Verrem, quàm admiratio signorum & tabularum? sine quibus illi, quieto & beato esse licuisset. Quid ita loculos procerum exhaurit, ut insanæ substructiones? ut nequissimorum seruulorum multitudo? ut gemmæ, monilia, uestes holosericæ & auratæ? ut ἱπποτροφία, & peregrinorum animalium conquisitio? ut luxuriosissima conuiuia? Denique ut magnifici apparatus, uitæq; cultus cum elegantia & copia? quibus rebus effectum esse iam olim Cicero conquestus est, ut infinita esset pecuniæ cupiditas. Nam de bellis superuacaneis quid dicas, quæ demenso non pascuntur? quæ uel potentissimi monarchæ diutius tolerare non potuerunt? Romanos certè ætate Ciceronis sæpe defecit ærarium. Vnde expilatio prouinciarum

Elegantiora artificia luxui materiam præbent.

ὁ πόλεμος τεταγμένα οὐ σιτεῖται.

rum consecuta est: & Ptolemaus rex, Cypro per Clodianam rogationem iniquissimam, suffragante etiam Catone, insons pulsus, & ad necem sibi consciscendam impulsus est. Sed hæc uiderint potentes: qui & ipsi rationem reddere Deo cogentur administrationis suæ.

Adolescēs frugi & parcus esto.

Pius autem & modestus adolescens frugalitati assuescat & parsimoniæ in rebus omnibus: & oraculum ex Euripide sumptum: Ἴση χάρις μεγάλοισι χαίρειν, σμικρά θ' ἡδέως ἔχειν, *esse putet (æquè gratum ac iucundum est, in paruis acqescere, atque gaudere magnis.) Viuitur & paruo bene, inquit Horatius: & uetus quidam poëta iubet: Et gallam bibere, & rugas inducere uentri.* ἡ γὰρ γαστὴρ καὶ πολλὰ καὶ ὀλίγα χωρεῖ. *(Venter & multa & pauca capit.) Xenophon autem meminisse iubet,* ὡς ἡδὺ πεινῶντι μὲν μάζα: διψῶντι δὲ ὕδωρ *(quàm suauis sit esurienti panis cibarius, sitienti aqua.) Fames certè quidem optimum condimentum est. Denique, ut agendum cuique pro uiribus: ita sumptus moderandi sunt pro facultatibus: nec nido pennæ maiores extendendæ.*

Largitio fundo carēs, egestatem & rapinas parit.

Quæ si fierent: & turpis egestas, & improbæ fraudationes, & multæ pessimæ artes, & acerbissimæ exactiones, & crudeles carnificinæ uitarentur.

CLXXVI.

CLXXVI. SENTENTIA.

Nam & auribus oblectatio magna ex parte est inuenta, & temperata uarietate & natura sonorum.

EXPLICATIO.

Et συμφωνία, & organica Musica, honestissima est studiosi hominis oblectatio: atque etiã ad cultum religionis accommodata. Sed huius artis, ut & palæstræ, abusus est cauendus: in quem pronus lapsus est: ne nobis pro musicis, adolescentuli ebriosi, & alienæ pudicitiæ insidiatores: & pro palæstricis, gladiatores existant. Locus hic uariè legitur: quidam pro magna ex parte *(quod ineptum est)* magna parta, inuenta est. *Ego alterutra uoce contentus, legendum censeo, uel,* magna parta est: *uel,* magna inuenta est.

Musicæ & palęstrę cauendus est abusus.

CLXXVII. SENTENTIA.

Et astra suspeximus, tum ea, quæ sunt infixa certis locis: tum illa non re, sed uocabulo errantia: quorum conuersiones, omnesque motus qui animo uidit: is docuit, similem animum suum esse eius, qui ea fabricatus in cælo esset. Nam cùm Archimedes Lunę, Solis, quinque errantium

Cæli contemplatio est homine dignissima.

rum consecuta est: & Ptolemæus rex, Cypro per Clodianam rogationem iniquissimam, suffragante etiam Catone, insons pulsus, & ad necem sibi consciscēdam impulsus est. Sed hæc uiderint potentes: qui & ipsi rationē reddere Deo cogentur administrationis suæ. Pius autem & modestus adolescens frugalitati assuescat & parsimoniæ in rebus omnibus: & oraculum ex Euripide sumptum: Ἴση χάρις μεγάλοισι χαίρειν, σμικρά θ' ἡδέως ἔχειν, *esse putet (æquè gratum ac iucundum est, in paruis acqescere, atq; gaudere magnis.) Viuitur & paruo bene, inquit Horatius: & uetus quidam poëta iubet: Et gallam bibere, & rugas inducere uentri.* ἡ γὰρ γαστὴρ καὶ πολλὰ καὶ ὀλίγα χωρεῖ. *(Venter & multa & pauca capit.) Xenophon autem meminisse iubet,* ὡς ἡδὺ πεινῶντι μὲν μᾶζα: διψῶντι δὲ ὕδωρ *(quàm suauis sit esurienti panis cibarius, sitienti aqua.) Fames certè quidem optimum condimentum est. Deniq; ut agendum cuiq; pro uiribus: ita sumptus moderandi sunt pro facultatibus: nec nido pennæ maiores extendendæ. Quæ si fierent: & turpis egestas, & improbæ fraudationes, & multæ pessimæ artes, & acerbissimæ exactiones, & crudeles carnificinæ uitarentur.*

Adolescēs frugi & parcus esto.

Largitio fundo carēs, egestatem & rapinas parit.

CLXXVI.

CLXXVI. SENTENTIA.

Nam & auribus oblectatio magna ex parte est inuenta, & temperata uarietate & natura sonorum.

EXPLICATIO.

Et συμφωνία, & organica Musica, honestissima est studiosi hominis oblectatio: atque etiã ad cultum religionis accommodata. Sed huius artis, ut & palæstræ, abusus est cauendus: in quem pronus lapsus est: ne nobis pro musicis, adolescentuli ebriosi, & alienæ pudicitiæ insidiatores: & pro palæstricis, gladiatores existant. Locus hic uariè legitur : quidam pro magna ex parte *(quod ineptum est)* magna parta, inuenta est. *Ego alterutra uoce contentus, legendum censeo, uel,* magna parta est: *uel,* magna inuenta est. Musicæ & palęstrę cauendus est abusus.

CLXXVII. SENTENTIA.

Et astra suspeximus, tum ea, quæ sunt infixa certis locis: tum illa non re, sed uocabulo errantia: quorum conuersiones, omnesque motus qui animo uidit: is docuit, similem animum suum esse eius, qui ea fabricatus in cælo esset. Nam cùm Archimedes Lunę, Solis, quinque errantium Cæli contemplatio est homine dignissima.

motus in sphæram illigauit: effecit idem quod ille, qui in Timæo Mundum ædificauit Platonis Deus: ut tarditate & celeritate dissimilimos motus una regeret conuersio. Quòd si in hoc Mundo fieri sine Deo non potest: ne in sphæra quidem eosdem motus Archimedes sine diuino ingenio potuisset imitari.

EXPLICATIO.

Quantum inter cœlum ipsum & sphæram Archimedis interest: tanta est, ac potius infinito interuallo maior, inter Deum & Archimedem, omnesq́ Astrologos, dissimilitudo. Sed & (ut principis poëtæ uerbis utar) parua magnis componere fas est: et Archimedeū hoc artificium, Lunæ, Solis, quinq́ errantium motus in sphæram illigandi, ut tarditate & celeritate dissimilimos motus una regeret cōuersio: etiam nostra ætate meritò est in admiratione: nec sine diuino ingenio imitabilis: si præsertim non tam ipsam fabricam, quæ exemplis & consuetudine fere nititur, ut pleraque opificia, quàm fabricæ θεωρίαν cōsideres.

Sphæram Archimedis & nostræ quidā ætatis artifices sunt imitati.

Sed & uerba quædam declaremus. Stellæ uocabulo errant, id est, temerè uagari dicuntur, ut uiator ignarus uiæ: non re errant, quia habent certissimas progressiones & regressiones,

Stellæ, quę falsis Græcorum uocibus errant.

greßiones, & ab ecliptica uel in Austrum uel in Septentrionem euagationes. Alioqui enim nullo modo obseruari & prædici possent: non magis, quàm numerus fluctuum maris. Tarditate autem ac celeritate dißimillimos motus una regit conuersio: cùm primum mobile, quod uocant, cælum stellatum & septem planetas intra 24 horas ab oriente per meridiē, occasum & septentrionem usq; ad alterum ortum uiolenter secum rapit, celeritate non modò inenarrabili, sed quæ uix cogitatione comprehendi potest. Interim uerò planetæ cōtrarium tenent cursum ab occasu uersus ortum progrediendo. Vt si nauis prono feratur flumine: nauta uerò in ipsa naui aduerso flumine regrediatur. Itaq; Saturnus cursum suum annis triginta, Iupiter duodecim, Mars duobus, Sol, Venus, Mercurius uno anno, Luna uiginti octo diebus circitèr totum Zodiacum perambulant, & ad idem initium redeunt, ut in circulo & orbe fieri necesse est.

Conuersionis tarditas & celeritas.

CLXXVIII. SENTENTIA.

Mihi uerò ne hæc quidem notiora & illustriora carere ui diuina uidentur: ut ego aut poëtam graue plenumq; carmen sine cælesti aliquo mētis instinctu,

Poesis & eloquētia sunt diuinum quiddam Ciceroni,

 putem

putem fundere: nec eloquentiã sine maiore quadam ui (hoc est, diuina) fluere, abundantem sonantibus uerbis uberibusq́ sententijs.

Omnis excellentia quandam diuinitatẽ præ se fert.

EXPLICATIO.

Cùm excellentes artifices, & uiros heroicos in quolibet uitæ genere omnes: tum uerò poëtas & oratores, nasci potius, quàm fieri uel institutione uel exercitatione atq; imitatione (etsi hæc minimè negligenda sunt) & exemplis, & eruditorum cõsensu constat. Itaque poëtæ Apollinem suum & Musas celebrãt (quæ nihil aliud sunt, nisi peculiaris quædam uis ingenij) & Ouidius magnificè exclamat:

Est Deus in nobis: agitante calescimus illo
Sedibus ætherijs spiritus ille uenit. *Item*
Est Deus in nobis, sunt & cõmercia cœli.
Impetus hic sacræ semina mentis habet.

Hinc Plato θείαν τινα μοῖραν καὶ εὐμοιρίαν φύσεως: *Aristoteles uerò* φυσικὴν δύναμιν *celebrat: omnium artium atq; uirtutum fundamentum. Sed dolendum est, plerosq; & poëtas & oratores, excellente illa ingenij ui, atq;* ἐνθουσιασμῷ *turpiter abuti, ad obscœnas nugas, aut certè futiles, & ad oppugnandam ueritatem & æquitatem, defendendumq́;*

Abusus & poeseos, & artis dicendi cauendus.

mendacium

mendacium & iniuriam. Sed hi deprauatæ naturæ fructus sunt, ex arbore diabolico ueneno infecta, nascentes. Itaq. Plato in sua Republica, nullum tolerat poetam, nisi honesta & utilia uersibus mandantem: & Homerum relegat propter absurda de Diis commenta: ob quæ, quòd Deos pugnantes cum hominibus & inter sese fecisset, uiuens ab Atheniensibus pro insano damnatus fuisse fertur.

CLXXIX. SENTENTIA.

Philosophia uerò omnium mater artium, quid est aliud, nisi (ut Plato ait) donum (ut ego) inuentum Deorum? Philosophiæ laudes 1 ab autore.

EXPLICATIO.

Quid habet homo quod non acceperit: cùm ipse ex sese minus nihilo sit? Quò autem cuiusq. rei maior est excellentia: eò maior diuinæ liberalitati gratia debetur. Platonis uerba in Timæo sunt: τῆς φιλοσοφίας μεῖζον ἀγαθὸν οὔτ' ἦλθεν, οὔθ' ἥξει τῷ θνητῷ γένει, δωρηθὲν ἐκ θεῶν *(philosophia maius bonũ neque uenit, neque ueniet mortali generi, donatum à Diis.) Et in Philebo,* δόσιν θεῶν εἰς ἀνθρώπους, *id est donum Deorum, datum hominibus, eam uocat. Neque uerò decet donare Deos nõ à se, sed ab hominibus inuẽta.* Deus & inuenit & donat omnia.

Et donum ſanè plus eſt, quàm inuentũ: quòd inuenta nihil uetat penes autores ſuos manere ſolos. Dona uerò in eorum cedunt utilitatẽ, à quibus accipiuntur. Itaq; non uideo, quàm bella ſit Ciceronis iſta correctio. Sed eſt hæc ſententia, philoſophiæ definitio, partim ex cauſa efficiente, partim ex partibus. (Nam philoſophiæ quaſi filiæ ſunt artes dicendi: mathemata, & rerum naturæ morũq; explicatio: & hæ ipſæ filiæ matrẽ tantã effecerunt, quanta eſt: ſicut ænigma de glacie non inelegans circumfertur:

Artes liberales ſunt philoſophiæ filiæ.

Mater me genuit, genitrix mox gignitur ex me)

partim καθ' ὑπεροχὴν *conſtituta. Quid enim à diis immortalibus (ut Ciceronianè in explicando Cicerone loquamur) niſi eximium & diuinum proficiſcatur?*

CLXXX. SENTENTIA.

2. A præclaris effectib. Religio. Diſciplina.

Hæc (philoſophia) nos primùm ad Deorum cultum: deinde ad ius hominũ: quod ſitum eſt in generis humani ſocietate; tum ad modeſtiam, magnitudinẽq; animi erudiuit.

EXPLICATIO.

Effectus philoſophiæ hic deſcribuntur uериſſimi (ſi tamen addat:r, κατὰ τὸ γνωστὸν

ἀνθρώ-

ἀνθρώπῳ, quatenus ab homine cognosci potest) & amplißimi. θεοσέβειαν *necesse est* θεογνωσία *antecedat,* φιλανθρωπία *consequatur. Est autem iusticiæ (ut in officiis tradit) non lædere homines: modestiæ nō offendere. Magnitudo uerò animi in despicientia rerū humanarum, id est, corporearū & fortuitarum, & in admiratione atq; appetitione cælestium & diuinarum, hoc est, uirtutis & sapientiæ & immortalitatis, est collocata. Atq; hæc sunt* τῆς πράξεως: *in qua uersatur* τό, τε ἐπιθυμητικὸν, καὶ τὸ θυμῶδες: *quæ uno* τῆς ὁρμῆς *nomine Stoici complectuntur. Ea uerò quæ subijcit,* τὸ ἡγεμονικὸν καὶ τὸν λόγον, τὸν τῆς ὁρμῆς κανόνα, *exornant. Ne quis autem hæc naturæ potius quàm philosophiæ tribuenda censeat: multos, & fortasse plures, & fuisse & esse philosophos natura, quàm doctrina, facilè concedo. Sed de coniunctione naturæ & doctrinæ præclarè philosophantur cùm alij atq; alibi, tum Isocrates in Sophistica, tum Cicero in Archiana, tum Horatius in arte poetica.*

Cognitio Dei cultū antecedit: humanitas sequitur.

Doctrina exornandū est ingenium.

CLXXXI. SENTENTIA.

Eademq; (philosophia) ab animo, tāquā ab oculis, caliginē dispulit: ut omnia supera, infera, prima, ultima, media uideremus.

Doctrina multiplex

EXPLICATIO.

Logica & mathemata sunt cotes ingeniorum.

Mens est animi quidam oculus, ut prudentia reliquarum uirtutum: cuius lemas & glaucoma, cùm omnes liberales artes, tum uerò Dialectica & Mathemata, abstergunt, & Solis instar, caliginem & nebulas, quibus aspectu ipsarum rerum prohibemur, depellunt. Sunt igitur hæ artes in adolescentia magno studio discendæ, agendæq́ue gratiæ Deo & Magistratui, qui magistros earum, gratuitò docentes, obtulit. Quam occasionem neglexisse, olim serò pœnitebit. De his enim rectißimè usurpatur Stigelij distichon:

Quòd si in uere tuæ neglexeris ista iuuentæ:
Nulla tibi autumni tempore meßis erit.

Amplissima hominis scientia in magnis angustiis se dilatare studet.

Per supera, infera: cœlestia & diuina, terrenaq́ue & humana intelligo: per prima, ultima, media: initia, progreßiones atq́ue exitus rerum omniũ: & causas atq́ue effectus potius, quàm situm & ordinem uniuersi: ut à summo cælo per intermedios orbes, & (ut Ausonius ait) aeris campos, ad imũ terræ centrũ progrediamur: itẽq́ue à Deo Optimo Maximo ad bonos & malos genios & omne genus animantiũ, et stirpiũ. Harũ omnium rerũ nemo unquã philosophus uel minimã partẽ cognouit. Itaq́ue magnificentius ista scribũtur à Cicerone,

cerone, quàm uerius. Quò uerò plura & maiora quisq; consecutus est: eò φιλοσοφώτερος iure meritoq; habetur.

CLXXXII. SENTENTIA.

Prorsus hæc diuina mihi uidetur uis, quæ tot res efficiat & tantas. Quid est enim memoria rerum & uerborum? quid porrò inuentio? profectò id, quo nec in Deo quicquam maius intelligi potest. **Immodicæ exaggerationes.**

EXPLICATIO.

Sunt hæc ῥητορικαί τε καὶ ὑπερβολικαὶ αὐξήσεις, quæ ex musca faciunt elephantũ: uel ignoratione uel dissimulatione tum infirmitatis humanæ, tum diuinæ maiestatis.

CLXXXIII. SENTENTIA.

Non enim Ambrosia Deos aut Nectare, aut Iuuentate pocula ministrante, lætari arbitror. **Sapientia est Nectar & Ambrosia deorũ.**

EXPLICATIO.

Homerus Deos nec frugibus uesci, nec ardens uinum bibere: sed sanguine carere, & immortales uocari, tradit: eisq; domicilium assignat, Olympi sedem perpetuò firmã: quæ neq; imbre unquam madefiat, nec uentis cõcutiatur. Nos uitam æternam & regnũ Dei non esse cibum & potum: sed in θεογνωσία, καὶ θεοσε- **Regnũ Dei nõ est cib. & potus.**

θεοσέβεια, καὶ θεοφιλία, καὶ φιλαδελφία, *sitam esse: docent sacræ literæ.*

CLXXXIIII. SENTENTIA.

Nec Homerum audio, qui Ganymedem à Dijs raptum ait propter formam: ut Ioui pocula ministraret: non iusta causa, cur Laomedonti tanta fieret iniuria.

EXPLICATIO.

Est uirtus placitis abstinuisse bonis.

Videndum, quid liceat non quid libeat.

Appetitus obediens rationi præbendus est: uidendumque, non quid libeat: sed quid legibus diuinis, in cuiusque animo consignatis (Nam humanæ quidem leges ad multa flagitia & scelera conniuent, contraque mulctant aliquando innocentes) liceat, quidque expediat. Mythologia de Ganymede rapto à Tantalo, qui Iupiter cognominaretur, & abducto naui, cui insculpta uel appicta esset aquila, petatur ab iis qui ista tractant. Etymologia uerò παρὰ τὸ γαύνυσθαι αὐτὸν τοῖς μήδεσι, τουτέστι, τῇ φρονήσει, *non corporis, sed animi formam Ioui esse gratam, innuit. Sed Vaiones nonnulli (ut apparet è Græcorum amatoriis orationibus) admirationem ingenij in puero, eiusque excolendi studium præ se ferentes, cùm ipsi lepores sint, pulpamentum quærunt:* τὴν ἀσχημοσύνην

Vaiones quidam non animum, sed anum mirantur.

τιμῶν ἐν ἀλλήλοις κατεργαζόμενοι. Quàm enim præclara est Xenophontis gloriatio contra Menonem Thessalum: ὅτι μείζοσιν αὐτοῦ παιδικοῖς ἐχρήσατο; *Idem, modò Cliniam uideret, in cæteris omnibus cæcus esse nō recusauit: & Platoni distichon tribuitur elegantius uerbis, quàm sententia uerecundius:*

Ἀστέρας εἰσαθρεῖς, Ἀστὴρ ἐμὸς, εἴθε γενοίμην
Οὐρανὸς: ὡς πολλοῖς ὄμμασιν εἰς σε βλέπω.

(Sidera tu, mea stella, uides. O lumina cæli
Sint mihi! quo multo lumine te uideam.)

quasi uerò præclara indoles oculis potius quā mentis acie perspiciatur.

CLZXXV. SENTENTIA.

Fingebat hæc Homerus: & humana ad Deos transferebat. Mallem diuina ad nos (ut transtulisset.) τὰ θεῖα ἐξῆν θεώπησεν ὅμηρος: δέον τἀνθρώπινα ἐκθειάζειν.

EXPLICATIO.

Non probat Cicero in diis τὸ ἀνθρωποπαθές: *in hominibus, Platonē autorē secutus,* τὴν ὁμοίωσιν τῷ θεῷ κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνθρώπῳ, *requirit. Et rectè quidem. Exempla petenda sunt ab Archetypo: non Archetypū uitiosis exemplis conformandum. Aperiuntur aūt nobis hic obiter allegoriæ poeticæ (quæ suo nomine* μυθολογία *dicitur) fontes: ut intelliga-* Archetypō prestantissimum est deligendū. Mythologiæ fons.

ligamus, per Deos & Deas, reges & reginas: per heroas, proceres, A' quorum nutu semper plebs infima pendet.

Quam Lucani Cæsar nimis insolenter à diuina prouidentia excludit, his uerbis:

Nunquam se cura Deorum
Sic premit, ut uestræ curæ, uestræq́ saluti
Fata uacẽt: ꝓcerũ motus hæc cũcta sequũtur

Citatur à Plutarcho non dißimilis sententia: Iouem curare magna: cætera committere geniis minoribus.

CLXXXVI. SENTENTIA.

Quæ autem diuina? uigere, ſapere, inuenire, meminiſſe.

EXPLICATIO.

Sunt hæc diuina: sed comparatione corporeæ brutæq́ naturæ. Non ergo hominis excellentia uel à formæ dignitate, uiribus, uelocitate: uel à fortunæ splendore, & nobilitatis insignibus, & affluentia diuitiarũ, arcessenda est: sed in sapientia & uirtute collocãda.

CLXXXVII. SENTENTIA.

Locus de animi diuinitate, è Ciceronis Consolatione.

Ergo animus, ut & ego dico, diuinus, ut Euripides audet dicere, Deus eſt. Et quidem, ſi Deus aut anima, aut ignis eſt, idem eſt animus hominis. Nam ut illa natura cœleſtis, & terra uacat, & humore

ſic

ſic utriuſq; harum rerum humanus animus eſt expers. Sin aũt eſt quinta quædam natura ab Ariſtotele inducta: primùm (προηγουμένως) hæc & Deorum eſt & animorum. Hanc nos ſententiam ſecuti, his ipſis uerbis in conſolatione hæc expreſsimus: Animorum nulla in terris origo inueniri poteſt: nihil enim eſt in animis miſtum, atq; concretum, aut quod ex terrà natum atq; fictum eſſe uideatur: nihil ne aut humidum quidem, aut flabile, aut igneum: his enim in naturis nihil ineſt, quod uim memoriæ, mentis, cogitationis habeat: quod & præterita teneat, & futura prouideat, & complecti poſſit preſentia: quæ ſola diuina ſunt: nec inuenietur unquam, unde ad hominem uenire poſsint, niſi à Deo. Singularis eſt igitur quædam natura, atque uis animi, ſeiuncta ab his uſitatis, notiſq; naturis. Itaque quicquid eſt illud, quod ſentit, quod ſapit, quod uult, quod uiget: cœleſte & diuinum eſt: ob eamq; rem æternum ſit neceſſe eſt.

EXPLICATIO.

Rectè ſanè Cicero dicis. Eſt enim hæc imago Dei, uitaliſq; ſpiritus. Sed tamen hæc dum Cicero nõ ſatis ſibi conſtat.

dicit, autor parùm sibi constat. Nam nunc flabilem aut igneum esse animum Academica licentia negat: quod suprà concessit, atque adeò affirmauit: ut uerum sit illud Lactātij: Non ab ullo posse Ciceronem, quàm à Cicerone uehementius refutari. Sed hoc illi, uolaticæ Academiæ (quā idem autor philosophiæ senectutē uocat) os impudens cōtulit.

CLXXXVIII. SENTENTIA.

His in naturis (terreis, humidis, flabilibus, igneis) nihil ineſt quod uim memoriæ, mentis, cogitationis habeat.

EXPLICATIO.

Ab elemētis afficitur animus.

Vt hoc ita sit (quæ sint enim elementorū, extra primas illas qualitates, caloris, frigoris, humoris, siccitatis, uires: soli Deo notum esse arbitror) At ab elemētis nō minus affici, quàm corpora, & medicina docet, & testatur experientia.

CLXXXIX. SENTENTIA.

Animi natura singularis.

Nihil eſt in animis mixtum atq; concretum. Vel, Singularis eſt quædam natura atq; uis animi, ſeiuncta ab his uſitatis notiſq; naturis.

EXPLICATIO.

Si animi simplices essent: non debebāt tot tam cōtrariis affectibus agitari: nō tot absurdis

dis & mõstrosis opinionibus perturbari: non affici tẽperamẽtis corporũ: nõ ratione uictus & medicamẽtis mirabiliter immutari. At ista dicas, nõ ipsi⁹ esse animi, sed è corpore in eũ quasi redũdare? Robustius ergo si corp⁹ est animo: qd uires huius tãtopere extollũtur? sed respõderi põt, fieri hoc, ἐθελοκακήσῃς τῆς ψυχῆς, animi quadã mollicie atq; ignauia: etsi ꝑfectò ea potius est imbecillitas et caligo: quarũ causas ꝓfani philosophi, sacris literis explicatas uel ignorarunt, uel reiecerũt pro commẽticiis & fabulosis: Vnde illud Horatij: Imbecillitas & caligo repugnant animi simplicitati.

CREDAT IVDAEVS APELLA *(pelle præputij carens.)*

CXC. SENTENTIA.

Et præterita tenere, & futura prouidere, & complecti posse præsentia: hæc sola diuina sunt. Vel. Quicquid est illud quod sentit, quod sapit, quod uult, quod uiget, cœleste & diuinum est: ob eamq; rem æternum sit, necesse est.

EXPLICATIO.

Priore sententia partes prudentiæ enumerantur, quæ definitio Isocrati à nonnullis tribuitur: ὅτι δεῖ τὸν ἄνδρα τὸν φρόνιμον, τῶν μὲν παρεληλυθότων μεμνῆσθαι· τὰ δὲ παρόντα εὖ διαθέσθαι· τὰ δὲ μέλλοντα προορᾶν. *At quã*

Prudentia humana multis uitiis & erroribus est contaminata.

Vix quisquam est, quin se aliter uixisse uellet.

multa obliuiscimur? Quàm multa nunquã cognouimus? Quoties imprudẽtia labimur? Quàm negligenter & temerè pleraq; administramus? Equidẽ esse neminẽ existimo, quẽ acta sua à prima ætate repetentem, non magnopere sui pudeat, tædeat, pœniteat: quiq;, si liceat ὥσπερ πετ]ὸν μεlαθέσθαι τὸν βίον *(uitã tanquã talum alibi collocare: ut Antipho dixit) non longè aliam rerũ suarũ ferè omnium rationem sit initurus, quam fortassis & ipsam extrema ætate mutatam uellet. Adeò nihil certi, explorati, firmi est uel in rebus uel ingeniis humanis. O miseram ergò diuinitatem, tot erroribus, uitiis, miseriis, pœnitentiæ tam frequẽti obnoxiam. Notæ sunt et ipsius Ciceronis exclamationes & querelæ ex epistola ad Octauiũ, è familiarib. atq; ad Atticũ: & 2. de diuinatione queritur, bonã mentem paucis esse datã, malã plerisq;. Quæ ab Hegesia Cyrenaico* τῷ πεισιθανάτῳ *(per suasore mortis) sic fuisse deplorata, ut multi, qui* τὴν αὐτοχειρίαν, *id est, sui ipsius cædem, licitam, mortem omnium ærumnarum finẽ esse putarent, attentiùs illa considerantes, necem sibi consciuerint, quis miretur? Nos certè quidem Christianos hæc eadem ad rerum humanarum despiciẽtiam, diuinarũq;*

Non ad laqueum, sed ad expetendum cœlũ

appe-

appetitionẽ et desiderium incitare deberent. Hegesiam imitatus est, quisquis ille fuit natione Gallus (uir certè doctus & eloquens) qui Theatrũ humanæ miseriæ edidit: ita descriptæ, ut ipsa recordatione tot calamitatũ, uitiorũ & scelerũ, quis posset ad uitæ odiũ inflãmari: nisi natura insitus uitæ amor, & ipsa malorũ assuetudo atq; obliuio, & nescio quæ spes, fore breui omnia meliora, obstarẽt. Vanißima illa quidem et stultißima. Quis enim non uidet ac sentit, indies omnia ruere in deterius? Accedũt Cometæ. Eclipses, & alia portenta, nihil nisi triste & dirum minitãtia: præsertim cùm adeò obstinatis animis simus, ut ne latum quidem digitum, propter istas admonitiones, ab usitata stulticia, & inueterata malicia discedamus. miseriæ nostræ cogitatio nos adigere debet. Theatrum humanæ miseriæ. Meliora uix sperare possumus.

CXCI. SENTENTIA.

Nec uerò Deus ipse, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest: nisi mens quædam soluta & libera, segregata ab omni concretione mortali: omnia sentiens & mouens, ipsaq; prædita motu sempiterno. Hoc è genere, atq; eadem natura est humana mens. Deus mens soluta & libera.

EXPLICATIO.

Hæc philosophorũ, id est, omniũ ingenioso-

Theologia philosophica uulgi superstitiones contempsit.

rum hominum theologia fuit omnibus ætatibus: qui poetica figmenta, & publica idola, si metu supplicij aut ignominia, neq; insectati sunt neq; neglexerunt: at animis utiq; suis & cõtempserũt et deriserũt. Sic Plato, ὁ θεὸς, inquit, νοῦς ἐστὶν ἀΐδιος, αἴτιος τοῦ ἀγαθοῦ τῇ φύσει (Deus est MENS *æterna, causa boni naturæ rerum) & D. Paulus naturalẽ Theologiam his uerbis attingit:* τὰ ἀόρατα τοῦ θεοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα, καθορᾶται· ἥτε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης, καὶ τὰ λοιπὰ *(ea quæ in Deo cerni nõ possunt, è creatione Mundi perspiciuntur, & ex ipsis operibus intelliguntur: atq; etiã æterna eius potentia, & diuinitas.) De hac naturali*

Theologia naturalis Remundi Sebundij.

Theologia extat egregius dialogus Remundi Sebundij Lugduni excusus. Et Horatius, quamuis Epicureus, mẽtem humanam DIVINAE PARTICVLAM AVRAE *nominat. Et Pythagoras censuit (ut in Catone scribitur) homines animos ex uniuersa mẽte diuina delibatos habere. Sed consideremus uerba nostri autoris paulò diligentius.*

Nisi mens quædam) *id est, Deus nõ est corporeus sed spiritus.*

Soluta & libera) *id est, Deus neq; fato Stoico, neq; causis secũdis, quarũ ipse autor et moderator est, subiacet.*

Se-

Segregata ab omni concretione mortali) *id est, Deus non cōstat nec elementari materia, nec qnta illa Aristotelis natura: cùm ipse naturæ uniuersæ sit autor. Inepti ergo fuerunt, qui cœlum & terram, & corpora quæ his continentur, Deum appellarunt, creatore à creaturis non distincto.*

Omnia sentiens & mouens) *Thales interrogatus, num Deum facta hominū laterēt? Imò, inquit, ne cogitata quidem. Motum aūt omnem totius naturæ rerū, à Deo pendere, suprà è dicto Platonis indicauimus.*

Ipsaq; prædita motu sempiterno) *Hoc est, Deus non est ociosus, sed naturam à se conditam conseruat & moderatur. Ridiculi sunt, qui putant, Mundi administrationem Deo laboriosam esse & molestam: quasi uerò inter diuinam omnipotentiam, & humanam imbecillitatem non sit immensum & infinitum discrimen. Alij tamen statuunt, à Deo immobili principio, omnē motum proficisci. Quomodo aūt Deus aut moueatur aut quiescat, cùm humano ingenio comprehendi non poßit: non debemus uagari incertis cogitationibus. Sed diuinam prouidentiam nos quoque tueri, quacunque ratione id fiat, tenere satis est.*

Dei motus aut qes cuiusmodi sit, non intelligitur.

Imago deformata plurimum distat à suo archetypo.

Hoc è genere atq; eadem natura.) *Humana mens à Mose imago Dei & spiritus uitalis dicitur. Quantum autem inter imaginem & exemplar intersit, quis ignorat? Praesertim post lapsum primorum parentum, naturamq́; humanam deprauatam.*

CXCII. SENTENTIA.

Quæstio quæstione eluditur.

Vbi igitur aut qualis est ista (diuina) mens? Vbi tua aut qualis? potes'ne dicere? An, si omnia ad intelligendum non habeo, quę habere uellem: ne iis quidem quae habeo, mihi per te uti licebit?

EXPLICATIO.

Inepta quęstio respōsum ineptū elicit.

Quidam interrogatus, nox'ne prior fuisset an dies? Nox, inquit, uno die prior fuit: addito hoc epiphonemate: ὅτι τῶν ἀπόρων ἐρωτήσεων, ἀπόρους εἶναι καὶ τὰς λύσεις προσήκει *(inexplicabiliū q̄stionū inexplicabiles etiā respōsiones esse oportere.) Talis & illa quaestio est, ouúmne prius fuerit, an gallina? Importuna igitur ista percōtatio, respōsione non adeò dissimili refutatur* προκαταληπτικῶς καὶ ἀνασκευαστικῶς, *ex cōparatis, hoc fere modo: Tu iniquus exactor es, q habitationē & naturā Dei à me explicari postules: cū ipse, tua mēs, quam in corpore circūfers, ubi aut qualis sit,*

non

non possis dicere. τὸ ἀκαταληπτικὸν est, quòd Epicurei nihil esse firmi cẽsent, nisi quod aut oculis cernatur: aut manibus palpetur. Itaq; eos, etiam atomos suas, & θεοὺς μονογράμμους, per ludibrium potius, quàm seriò credidisse, existimo. Hi igitur obscuram cognitionem & Dei & animi extenuantes, utranq; pro nihilo putant. Quos hic refellit Cicero, ut & Horatius hoc memorabili uersu:

Epicurei, sensibus omnia tribuentes, uix potuerunt Deos credere.

Est aliquò prodire tenus, si non datur ultrà.

Et Aristoteles δεῖ τοὺς λόγους ἀπαιτεῖν κατὰ τὴν ὑποκειμένην ὕλην (rationes exigendæ sunt pro materia proposita.) Similitudo oculi sese non uidentis, alia cernentis, inficiatione & concessione constat. Vires porrò mentis atq; effectus: unde natura eius utcunq; intelligeretur: sæpissimè iam sunt repetiti.

CXCIII. SENTENTIA.

Non ualet tantum animus, ut se ipse uideat? (Est hæc ἀνθυποφορά, quam responsio sequitur) at, ut oculus, sic animus, sese non uidens, alia cernit.

EXPLICATIO.

Egregia ἀναλογία καὶ ἀντιμεταβολή. Mens est animi quidã oculus: & oculus quasi mens quædam corporis. Obiectio soluitur ἀντιδια-

Mens est animi oculus: ocul9, mens corporis.

γωγῇ: cuius sententia est: Non, si animus sese ignoret: ideo minoris esse faciendum: sed maximi potius æstimandum, propter immensas suas uires, easq́ plurimas. Neque uerò ualet hîc argumentum: Animus se non uidet. Ergo multò minus alia uidet. Consequentia probatur similitudine oculi: cui hoc à natura non est tributum, ut semetipse uideat: sed ut alia. Videre ergo alia, minus arduum est: semetipsum uerò cernere, maius atq; grauius. Diligenter ergo uidendum, ne, in argumento à cōparatis, minora ducamus ea, quæ maiora sunt, & è contrario: Nicolaum illum fatuum imitantes: qui equitem armatum multò facilius traiecturum Albim, quàm anatem aut anserem existimans, hominem, ignarum illius stulticiæ, propemodum perdidisset: magnitudine corporum, non facultate naturali considerata: cuius uis est omnium maxima. Succini frustum exiguum attrahit paleam: quod non facit ingens massa ferri, aut plumbi. Sed de hac quasi ἀοϱασία τῆς ψυχῆς, etiā paulò pòst conqueritur.

Facultas naturalis est rebus cæteris potentior.

CXCIIII. SENTENTIA.

Non uidet autem (animus) quod minimum est, formam suam fortasse: quanquam id quoq;. Sed relinquamus: uim certè,

certè, ſagacitatem, memoriam, motum, celeritatem uidet. Hæc magna, hæc diuina, hæc ſempiterna ſunt.

EXPLICATIO.

Forma uulgò dicitur dare eſſe (τὸ εἶναι) rei, id eſt, rem perficere, et efficere talem, qualis ſit: quòd eſt profectò non minimũ, ſed maximum. Sed loqui uidetur Cicero de forma corporea, quæ mẽtis nulla eſt: atq; adeò ipſius oculi forma externa, parui eſt momenti: interna uerò forma oculi, eſt mira illa & potentiſsima uidendi uis, & cælos & terram perluſtrans. Mentis porrò forma neq; rotunda, neque quadrata neq; triangula eſt (hæ enim et ſimiles figuræ, corporum ſunt) ſed ipſa uis animi eſt eius forma, ſagacitas illa, memoria, motus, celeritas, capacitas & amplitudo. Hæc magna, hæc diuina, hæc ſempiterna ſunt. Sic animus ipſe ſeſe cernit, intelligens, ſe intelligere: quod eſſe uidetur id quod Epictetus dicit, ἐπακολουθεῖν ταῖς φαντασίαις: qua facultate diſtinguatur homo à cæteris animantibus. Huc referatur elegans ænigma Iſocratis noſtri. τί μέγιστον ἐν ἐλαχίστῳ; νοῦς ἀγαθὸς ἐν ἀνθρώπου σώματι. (Quid eſt maximum in minimo? Mẽs bona in hominis corpore.) Quan quã id quoq;.) *Si rectè ſcriptũ eſt, refertur non*

Animi uires ſunt animi forma.

Quid maximum in minimo.

non ad FORMAM *constructio, sed ad* MINIMVM, *uel* ID *posuit, pro, eã quoq; rem.*

CXCV. SENTENTIA.

Qua facie quidem sit (siue animus hominis, siue etiam DEVS) ne quærendũ quidem est.

EXPLICATIO.

Nimium uerè scripsit Virgilius: quòd homines noxia corpora tardent.
Terreniq; hebetẽt artus, moribũdaq; mẽbra.
Manus itaq; (ut Comicus iocatur) nostræ oculatæ sunt: credunt quod uident. Cicero autem nos à sensibus abducere studet: & ad animi Deiq; simul & naturam & prouidentiã ex operibus & uiribus perspiciendam, perducere. Nam res corporum expertes, nullo sensu corporeo possunt comprehendi.

Res corporis expertes, nõ oculis, sed animo cernũtur.

VERBA CICERONIS.

Diuinæ ꝓuidẽtiæ & maiestatis argumentũ euidentissimum est. cæli terræq; contẽplatio.

VT cùm uidemus speciem primum, candoremq; cæli: deinde conuersionis celeritatem tantam, quantam cogitare non possumus: tum uicissitudines dierum atq; noctium, commutationesq; temporum quadripartitas, ad maturitatem frugum, & ad temperationem corporum

porum aptas, eorumq; omnium moderatorem & ducem Solem, Lunamq; accretione & diminutione luminis, quasi fastorum notantem & significantem dies: tum in eodem orbe in XII. partes distributo, quinq; stellas ferri, eosdem cursus constantissime seruantes, disparibus inter se motibus, nocturnamq; cæli formam, undiq; sideribus ornatam, tum globum terræ eminentem è mari, fixum in medio Mūdi uniuersi loco: duabus oris distantibus habitabilem, & cultum: quarum altera, quam nos incolimus, sub axe posita ad stellas septem, unde

Horrifer Aquilonis stridor gelidas molitur niues:

altera Australis, ignota nobis, quam uocant Græci ἀντίχονα: cæteras partes incultas, quòd aut frigore rigeāt, aut urantur calore: hic autem, ubi habitamus, nō intermittit suo tempore

Cælum nitescere, arbores frondescere:
Vites lætificæ pampinis pubescere:
Rami baccarum ubertate incuruescere:
Segetes largiri fruges, florere omnia:
Fontes scatere: herbis prata conuestirier:

tum multitudinem pecudum partim ad uescendum,

Cicero uidetur sentire, nō esse Oceanum infusum & circumfusum terræ: sed terram illi pilę instar innatare.

Terra, benigna parens, certo fert tempore fruges. Atq;, Dei nutu, corpora uiua fouet.

Vsibus humanis pater optim⁹ omnia donat.

Quas illi grates lingua referre potest?

uescendum, partim ad cultus agrorum, partim ad uehendum, partim ad corpora uestienda: hominemq; ipsum quasi cõtemplatorem cæli ac Deorũ, ipsorumq; cultorem, atq; hominis utilitati agros omnes & maria parentia. Hæc igitur, & alia innumerabilia cùm cernimus, possumus'ne dubitare, quin his præsit aliquis uel effector, si hæc nata sunt (ut Platoni uidetur) uel, si semper fuerint (ut Aristoteli placet) moderator tanti operis & muneris?

CXCVI. SENTENTIA.

Cæli conuersionis celeritas tanta est, quantam cogitare non possumus.

EXPLICATIO.

Spaciorũ cæli & terræ proportio, καὶ ἀναλογία ἥκιστα κύκλογος.

Quantò igitur minus, uel numeris uel uerbis eandem exprimere possumus? Mathematici (quorum diuinam scientiam certissimæ prædictiones eclipsium probant) Zodiacum in partes siue gradus distinguunt 360, & singulis cœlestibus gradibus quindena milliaria germanica: quorum singula binis horis moderata progreßione confici poßint, circitèr in terra respondere putant. Sed est unius gradus cœlestis tanta immensitas, ut uix capiatur

tur humanæ mentis angustijs. Quanta igitur Solis est, qui (ut Psalmistes ait) è thalamo suo egreditur, tanquam gigas, ad currendam uiam, celeritas? qui duodecim mensibus totum Zodiacum peragrat? Quanta primi orbis? uiginti quatuor horarũ spacio ab ortu per meridiem, occasum & septentrionem, ad ortum alterum cõstantißimo ordine redeuntis? & reliquos orbes planetarum, qui suopte motu contrarium cursum ab occasu in ortum conficiunt, unà secum rapientis? Potest enim primum, quod uocant, mobile naui comparari, quæ secũdo fluuio decurrit, secumq́ uectores rapit. Planetarum uerò orbes uectoribus, qui in ipsa naui aduerso amne progrediãtur. Quanta potẽtia & maiestas Dei Optimi Maximi? cuius hæc omnia numine & condita sunt & reguntur, & conseruantur? Hæc cogitare philosophorũ, ac potius ἀνθρώπων est, τῶν ἄνω τρεπόντων τὸν ὦπα καὶ ἀναθρούντων ἃ ὀπώπασιν. Hanc enim Plato etymologiam τοῦ ἀνθρώπου affert: quòd & uultu sit sursum cõuerso: & ea quæ uiderit, consideret. Cætera, quæ Cicero subijcit, minimè utiq́ contemnenda, relinquãtur Geographis: quorum descriptiones intra ducentos annos conduplicatæ sunt: & agricolis, alijsq́ plebeijs hominibus, quæ oculos

humi

humi defixos tenent: & tamen in ipsa terra uim diuinam possunt perspicere. Sed antequã ad alia pergam, libet ascribere explicationẽ D. Georgij Henischij siue Chariandri, collegæ mei, medici, & Mathematum in Augustana schola nostra professoris: quæ est huiusmodi: È semidiametris, quibus distant singuli orbes à centro terræ, cognoscitur magnitudo singulorum orbium, eorundemq́ graduum & partium quarumuis. Sic cùm nostro tempore secundum Copernici calculum maxima Solis distantia à centro terræ contineat 1179. semidiametros terræ (quarum quælibet complectitur 859 $\frac{1}{11}$ milliaria Germanica) ambitus maximi circuli Solaris erit semidiametrorum terræ 7410$\frac{6}{7}$. Est enim ratio semidiametri (quam repræsentat distantia Solis à terra) ad circumferentiam subsextupla subsuperbipartiens septima. Iam per regulam 4 proportionalium uni gradui respondebunt semidiametri terræ 20$\frac{41}{70}$, hoc est, milliaria Germanica 17685, septendecim millia sexcenta octoginta quinq́. Cùm itaq́ singulis horis ab ortu in occasum Sol percurrat spacium 15 graduum (nam intra νυχθήμερον, id est, spacium 24 horarum, absoluit totum circulum, diuisum in gradus 360) hoc ipsum faciet

ciet secundum eandem supputationem milliaria Germanica 265275, ducenties & sexagies quinquies mille, ducenta septuaginta quinq;. Tantus est cursus uel potius uolatus Solis horarius in milliaribus Germanicis. Minuto uerò unius horæ percurrit milliaria Germanica 4431 $\frac{7}{10}$. In qua celeritate tamen uisus noster Solem stare iudicat, & nec progredientem nec progressum animaduertit. Eodẽ supputetur modo uelocitas octaui cæli, cui stellæ fixæ inhærent, ex distantia superficiei conuexæ eiusdem à centro terræ: quæ in partibus, ex quibus terræ semidiameter habet unam: continet 20081 & 30 scrupula. Ex quibus tandem concluditur uelocissima & concitatissima cæli conuersio, quæ non solùm rapidior est quauis sagitta, uel glande ex bombarda emissa: sed tantò his uelocior, quãtò Pegasi uolatus, aut tigridis cursus, testudinis tardissimæ incessu. Non itaq; immeritò dixit Cicero: cæli conuersionis celeritatem esse tantam, quantam cogitare non possimus. Ptolemæi tamen & aliorum ueterum παρατηρήσεις *à recentiorum obseruationibus discrepant: qui Solem terræ quàm olim fuit tempore Ptolemæi propiorem faciunt 11 semidiametris, hoc est, milliaribus 9450. Hactenus ille. Quem*

Sol una hora creditur percurrere milliaria Germanica, ducenties sexagies quinquies mille, ducenta septuaginta quinq;.

Autor optat collegã correctorẽ ſuarum lucubrationum.

ſanè uellem cæteris etiam meis annotationibus ἐκ τῆς ἑαυτοῦ πολυμαθείας ἐπιδαψιλεύειν τι, καὶ τὰ ἐσφαλμένα ἐπανορθοῦν. *Sed occupationes illum ſuæ & ſcholaſticæ & medicæ & ciuiles, noſtris uacare opellis non patiuntur.*

CXCVII. SENTENTIA.

Homo eſt contemplator cæli ac Deorum, ipſorumq́; cultor.

EXPLICATIO.

Quanta igitur eſt pecudum & ferarum multitudo? Quo enim alio nomine appelles eos, qui mentes atq; oculos humi perpetuò defixos, & in luto Barbarico defoſſos gerunt? quanta paucitas hominum? quanta porrò Aſtrologiæ præſtantia, per ea, quæ cernuntur, ad eum, qui incolit abyſſum inacceſſam perducentis?

CXCVIII. SENTENTIA.

Dominat⁹ hominis ſeditioſi, id eſt, poſtq̃ diuinũ interdictum neglexit: etiam maris & terræ ſeditionem experitur.

Hominis utilitati agri omnes & maria parent.

EXPLICATIO.

Hunc dominatum homini Deus initiò tradidit, & poſt diluuium renouauit: & extant adhuc eius quædam reliquiæ. Pro qua munificentia & Deo gratiã omnes: & indigna paupertate preſsis beneficentiam debent locupletiores.

tiores. Sed sæpè, ob peccata nostra & scelera, seruile quasi bellum existit, tam agris fruges negantibus (quanquam id tempestatum uitio plerunque fit) quàm mari naues & classes submergente.

CXCIX. SENTENTIA.

Rerum cælestium & terrestrium ordinem, statasque temporum uices, & alia innumerabilia cùm cernimus: possumusne dubitare, quin his præsit aliquis uel conditor & effector (si hæc nata sunt, ut Platoni uidetur) uel (si semper fuerunt, ut Aristoteli placet) moderator tanti operis & muneris?

EXPLICATIO.

De diuina prouidentia decem libri extant Theodoreti: quam cui non in uniuersum persuaserit: is insanire se fateatur, necesse est. Cùm uerò ad singulos tam homines quàm bestias (quæ indiuidua Dialectici uocant) consideratio progreditur: tum demum existunt dubitationes uariæ atque multiplices: id quod elegantissimo carmine Claudianus expressit, his uersibus, dignis qui ad uerbũ ediscantur: Prouidentia uniuersalis credibilior est, quàm quæ singulis cõsulere Deũ phibetur.

Sæpe mihi dubiam traxit sentẽtia mentem,
Curarent superi terras? an nullus inesset
Rector? & incerto fluerent mortalia casu?

Nam cùm dispositi quæsissem fœdera Mundi,
Præscriptosq; maris fines, anniq; meatus,
Et lucis noctisq; uices: tunc omnia rebar
Consilio firmata Dei, qui lege moueri
Sidera: qui fruges diuerso tempore nasci:
Qui uariam Phœben alieno iusserit igne
Compleri, Solemq; suo: porrexerit undis
Littora: tellurem medio librauerit axe.
Sed cùm res hominum tanta caligine uolui
Aspicerem, lætosq; diu florere nocentes,
Vexariq; pios: rursus labefacta cadebat
Relligio, causæq; uiam non sponte sequebar
Alterius, uacuo qui currere semina motu
Affirmat, magnumq; nouas per inane figuras
Fortuna, non arte regi: quæ numina sensu
Ambiguo uel nulla putat, uel nescia nostri.
Abstulit hunc tandẽ Rufini pœna tumultũ,
Absoluitq; Deos. Iam non ad culmina rerũ
Iniustos creuisse queror: tolluntur in altum,
Vt lapsu grauiore ruant.

Appendice illa: & alia innumerabilia: partes uniuersitatis rerum, Mundiq; totius intelligantur. Platonica porrò de Mundi ortu opinio, conditoq; diuinitus (Nihil enim Deo uel antiquius, uel par illi statui potest, cùm prima omnium causa sit Deus) pietati nostræ consentanea est: in eo tamen discrepans, quòd longè

Opinio Platonis de Mundo cõdito: & dictũ (ut uocant) domus Eliæ.

longè antiquiorem statuit, quàm nostri Chronologi tum è patriarcharum uitis, tum è dicto quodam domus Eliæ colligunt, quod tale memoratur: Sex annorum millia Mundus: duo millia inane: duo millia lex: duo millia Christus. Si qui uerò anni deerũt: propter peccata hominum decedent. Hoc dictum eludũt multi, non diuinum esse oraculum, sed Talmudicum commentum, dictitantes. Quod qui faciunt: ne sacrarum quidem literarum autoritati assentiri uidentur: sed petulanter nescio quas sibi fingere opiniones. Aristotelica uerò de æternitate, humanæ rationi magis allubescit: etsi eadem ratio non alium conditorem & effectorem Mundi, quàm moderatorem statuere potest. Alioqui enim architectus ille Mundi, quisquis esset, siue chaos siue materia prima, siue quis alius, pari esset æternitate cum Deo: ac fortaßis illi sapientia & uirtute (quod dictu nefas est) antecelleret. Quærenti autem cuidam ἐλεγκτικῶς, ut putabat, quid ante conditum Mundum egisset Deus? σαρκαστικῶς respondit D. Augustinus: parasse Inferos, ubi homines isti curiosi torquerentur: cùm significaret, eum qui scrutetur maiestatẽ, opprimi à gloria: magisq́ nos de obedientia Deo præstanda, quàm de indagandis

Mũdi æternitas Aristoteli & plerisq; ꝑbatur.

Curiosis quæstionibus repudiatis, Deo parendũ.

gandis diuinis arcanis, captũ humanæ mentis infinito interuallo excedentibus, solicitos esse oportere. Quod si hac nostra ætate fieret: rixis contentiosorum Theologorum ita exulcerata: ut plerię, ab omni religione abhorreant: & religiosius & tranquillius, (quod sæpe dico, & frustra quidẽ, proh dolor) uiueretur.

CC. SENTENTIA.

Sic mentem hominis quamuis nõ uideas, ut Deum non uides: tamen, ut Deum agnoscis ex operibus eius: sic ex memoria rerum, & inuentione & celeritate motus, omniq́; pulchritudine uirtutis, uim diuinam mentis agnoscito.

EXPLICATIO.

Cætera quidem etiã suprà tractata sunt. Sed si omni pulchritudini uirtutis (quæ quidem maxima est & admiratione digna) omnem deformitatem flagitiorum & scelerum opponas: existet illa ex diuinatione querela, Bonam mentem perpaucis, malam plerisq; cõtigisse. Cæterùm huius improbitatis causam ueram, naturæ humanæ deprauationem, philosophi non intelligentes: aut fortaßis ne credituri quidem, quamuis Mosen & Theologos legissent: uel incertũ materiæ, Euripi instar, affluxum

Philosophia, uerã humanæ prauitatis & stulticię causam uel non intelligit, uel nõ credit.

affluxum & refluxum, uel prauum siderum positum, uel malam uictus rationem (unde κακοχυμία & perturbatio mentis atq; animi, non minus quàm corporis afflictio nascitur) uel improbam et negligentem educationem: uel pessima exempla causantur: non falsò illi certè quidem. Sed hi riuuli duntaxat sunt ex uenenato illo corruptæ naturæ fonte profluentes.

CCI. SENTENTIA.

In quo igitur loco (mens) est? credo equidem in capite: &, cur credam, afferre possum (scilicet causam.) Sed de hoc aliâs: nunc, ubi ubi sit animus: certè quidem in te est.

Mentem in capite residere, tanquã in palatio regẽ, probabile est.

EXPLICATIO.

De posteriore nulla est controuersia (nisi fortè quispiam Pherecratem, Phthiotam illũ senem, à Deucalione ortum, qui nihil omnino contendit esse animum, sibi audiẽdum censeat) Platonis sententiã & coniecturas medicorum de priore, suprà attulimus.

CCII. SENTENTIA.

Quæ est ei (animo) natura? propria puto & sua.

Animus dissimilimus est rerum corporearum.

EXPLICATIO.

Explicatio hæc est ἐ κατ᾽ ἀπόδειξιν, ἀλλὰ κατ᾽ ἀπόφασιν:

ἀπόφασιν: quæ interrogãtem æquè incertum dimittit atque accesserat: quasi dicat, animi natura dissimilima est rerum corporearum. Facilius est enim dicere, & Deus & animus, quid non sint, quàm quid sint?

CCIII. SENTENTIA.

Sed fac igneam (naturam animo esse) fac spirabilẽ: nihil ad id de quo agimus.

EXPLICATIO.

Non materia, sed uis animi est inquirẽda.

Negat naturam & quasi materiam, è qua constet animus, esse inquirendã. Id enim physicorum est, & cõtemplationis: hæc autem disputatio pertinet ad mores & ad agẽdum refertur. Quanquam innuere uidetur & hîc, id quod suprà dixit, originem animi in terra, & notis illis naturis (id est, elementis) inueniri non posse: sed esse mentem aliquid, ab omni concretione mortali segregatum. Quid autem est id de quo agit Cicero? Non ne probare conatur animum esse immortalem? Sed si aërius sit (ut suprà dixit) dissipabitur. Si igneus: extinguetur.

CCIIII. SENTENTIA.

Illud modò uideto, ut Deum noris: etsi eius ignores & locum & faciem: sic animum tibi tuũ notũ esse oportet: etiamsi eius ignores & locum & formam.

EX-

EXPLICATIO.

Forma siue species & Dei & animi non nisi ex operibus cognoscitur: id quod et sacræ literæ uidentur innuere, cùm non nisi posteriora Dei cerni posse affirmant, hoc est, caussam effectricem rerum omnium, non nisi ex effectibus cognosci: hoc est, ex posteriori, non à priore, ut loquuntur Dialectici. Deo porrò, qui nullis locis, nullis temporibus circumscribitur: cùm sit immensus & æternus: ἀνθρωποπαθῶς (qui enim possumus aliter?) sedes summum cælum, tanquam regi Romano Capitolium: Menti humanæ caput, tribuitur.

Effecta magis quàm ipsam effectionē cognoscimus.

CCV. SENTENTIA.

In animi autem cognitione (cogitatione) dubitare non possumus (nisi planè in physicis plumbei sumus) quin nihil sit animis admixtum, nihil concretū, nihil copulatum, nihil duplex:

EXPLICATIO.

Et quidem in plerisque naturæ mysteriis uel solertissimi physiologi, plumbeis pugnant pugionibus, hoc est, ambiguis nituntur coniecturis. Vnde Pindarus eos dixit ἀτελῆ δρέπεσθαι καρπὸν τῆς σοφίας. Itaq; Cicero ipse, in proœmio libri de uniuerso, Multa, inquit,

In Physicis plerique sunt plumbei.

ſunt à nobis & in Academicis conſcripta contra phyſicos: & ſæpe cum P. Nigidio, Carneadeo more & modo, diſputata. Et quidem in iſto genere doctrinæ (quod ad Meteora præſertim attinet) τὸ ἀμφισβητήσιμον Σωκράτους ὄναρ, *&* οἱ διελπίδου λόγοι καταπαλαίοντες τοὺς λόγους, *cumprimis uigere uidentur. Quod qui non credit (ſi alios, ut Ciceronem & Sextum Empiricum non uacat) Plutarchum legat,* περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις: *Et,* Ἑρμείου διασυρμὸν τῶν ἔξω φιλοσόφων. *Etiam Aſtronomia ſuas habet dubitationes, de numero & ordine orbium cæleſtium: de magnitudine & motu ſtellarum, & nonnullis aliis non parui momenti rebus. Quò minus mirari debemus, ſæpè falli aſtrologos: quorum diuinatio non demonſtrationibus nititur, ſed coniecturis: & iis (niſi alia permulta certo iudicio expendantur) fallaciſſimis, Sed quantulacunque eſt illa cognitio: & iucundiſſima certè eſt, & utiliſſima. Pro,* IN ANIMI COGNITIONE *legere malim,* COGITATIONE. *Sed utrunque ferri poteſt: ut ſententia ſit, cùm uel de animo cogitamus: uel animum cognoſcere ſtudemus. His porrò metaphoris, partim à liquo-*

quoribus, partim à lapidibus & asseribus, partim à uestibus, sumptis: circumscribit uocem Simplex. *Quòd uerò negat autor, nos posse dubitare: utinam scrupulum dubitantibus omnem exemisset. Nam si purus & simplex est animus: uel (ut Barbari loquuntur) actus purus: unde non modò pugna rationis & appetitus: sed ipsarum etiam rationum inter sese ancipiti Marte conflictus? Qua de re olim hos uersus scripsi:*

Simplicem esse animũ, pugna Rationis & Appetitus, uix finit credere.

Lapsus inest facilis tanta in caligi ie rerum.
Sæpius incautis obrepit lubricus error.
Sæpius haud eadẽ ueteres docuere magistri.
Sæpius & RATIO *dubiis conflictib. hæret.*

Quod uerò simplex & purum putum est: ab eo etiam discordiam omnem, atque adeò dubitationem quoque abesse oportebat. Sed hoc fortasse deprauationi mentis & contagioni corporeæ, & obscuro illi domicilio, ac potius carceri mentis est ascribendum.

Nam quia terrestri mens aurea mole grauatur:
Sub iuga sæpe sui corporis acta uenit.

Vt Hyphanticus quondam scripsit.

CCVI. SENTENTIA.

Quod cùm ita sit (cum animus simplex sit) certè nec secerni, nec diuidi,

nec

nec diſcerpi, nec diſtrahi poteſt: nec interire igitur.

EXPLICATIO.

Si à contrariis contraria intereunt: quod ſimplex eſt, interitus fore expers cōſentaneum fuerit.

Quicquid interit, à ſuo contrario interit: ut ignis ab aqua extinguitur, aqua ab igni conſumitur. Vnde medici ſtatuunt, ſi corpora humana ſimplicia eſſent: ea nec ægrotatura, nec peritura eſſe unquam: aut (ſi fortè ægrotaſſent) uno quopiam remedij genere curatum iri: unico etiam aliquo cibo fore nutrienda. Itaque ij, qui conſeruandæ ualetudini & propagandæ uitæ ſtudent: in eo cumprimis elaborant, ut ſit iuſta proportio humorum, & temperies quædam qualitatum corporis. Qua re fretus Aſclepiades (niſi fallor) ſponſionem cum fortuna feciſſe dicitur, ſi unquam ægrotaſſet. Sed nihilominus præclarus ille medicus lapſu ſcalarum interiit: ideo fortaſſe, quòd nullam cum morte facere ſponſionem fuerit auſus. Sed & cœlos & elementa, ſimpliciſſima corpora, ſic interitura tradunt ſacræ literæ, ut renouanda ſint. Animos autem humanos, ſiue ſimplices, ſiue compoſitos, immortales eſſe: nos earundem docet autoritas: in qua ſola nobis acquieſcendum eſt.

1 Medica diligentia.

CCVII. SENTENTIA.

Eſt enim interitus, quaſi diſceſſus & ſecretio

cretio ac (direptus) diremptus earum partium, quæ ante interitum (uinctione) iunctione aliqua tenebantur.

EXPLICATIO.

Si hippocentaurum & tragelaphum diuellas: Grammatico & ἵππος & κένταυρος & τράγος & ἔλαφος, seorsim aliquid significabunt. sed non idem quod coniuncta inter sese. Sic humano corpore mortuo, quædam exhalant in aerem, quædam putredine quasi aquescunt, quædam terræ similitudinem induunt: & ex eo nascuntur partim uermes & serpentes, partim herbæ & frutices. Nihil ergo perit, sed mutantur omnia secundum Hermetem Trismegistum: à quo pleraque sua dogmata mutuatus est Pythagoras: & dirempta redeunt ad suas ὁλότητας, *ut uocat Simplicius: &* ὁλότητες *illæ simplicium corporum, mutuas tradunt operas, ad ea quæ composita sunt, constituenda. Exempli gratia: ad efficiendum corpus humanum, elementum ignis seu* ὁλότης *confert calorem: aqua humores & sanguinem: terra carnes & ossa, cæterasque partes solidiores: aer spiritum. Hæc suo tempore dissoluta, eò redeunt, unde uenerant. Trismegistus enim (ut & eum secutus Pythagoras) quicquam*

Vnde orta sunt: eò redeunt omnia.

quam deperire Mundo, negat.

CCVIII. SENTENTIA.

His & talibus rationibus adductus Socrates.

EXPLICATIO.

Exemplis præstantiũ uirorum, quãtũ persuasio immortalitatis ualeat, docet Cicero.

Probata utcunq; animorum immortalitate: effectum huius persuasionis, exemplo Socratis & Catonis describit: atq; ad imitationẽ magni animi & contẽptũ mortis hortatur oẽs. Ac Socrati quidem necessaria moriendi causa fuit: Catoni non fuit: cùm falso axiomate niteretur: Viro bono & sapiẽti, cõsciscendam esse mortem potius, quàm tyranni uultũ intuendũ, oppressaq; republica seruiendũ: aut alias grauißimas calamitates tolerãdas. Nemo ipse sibi uitã dedit: nemo eandẽ ipse sibi eripere debet. Nec Deus euocat eos, quos grauiter affligi sinit: sed patientiam ab iis flagitat, & auxilij sui implorationem. Falsa igitur fuit ueterum περὶ τῆς αὐτοχειρίας persuasio: quasi ea fortes uiros maximè deceret. Nam & diuinis & humanis legibus interdicta est, grauißimisq; sancita pœnis, & ignominia singulari.

Falsa fuit ueterum περὶ τῆς αὐτοχειρίας persuasio.

CCIX. SENTENTIA.

Nec patronũ quæsiuit ad iudiciũ capitis.

Viris disertis patrono in iudiciis nõ est

EXPLICATIO.

Quia ipse sibi optimus patronus esse potuit:

fuit: repudiata Lysiæ, moribus quidem iudiciorum accommodata: sed indigna philosopho oratione. Infantibus, hoc est, timidis & indisertis, & rerum forensium imperitis, patrono est opus, tum ad calumnias aduersariorum refutandas, tum ad ueritatem iudicibus patefaciendam. magnopere opus.

CCX. SENTENTIA.

Nec iudicibus supplex fuit.

EXPLICATIO.

Innocentiam enim Rei, non preces (quod Athenis sæpe contrà fiebat) spectare debent iudices. Hæc extant in Apologia Socratis.

Innocētiā debet reū absoluere, nō preces.

CCXI. SENTENTIA.

Adhibuitq; (Socrates) liberam contumaciam, à magnitudine animi ductā, non à superbia.

EXPLICATIO.

Παῤῥησίαν καὶ αὐθάδειαν *hic in laude ponit, quòd Socrates iudicib. more patrio supplex esse dedignatus est. Nā contumacia, ut & cōtumelia, à contemnendo utraque dicta (ut uolunt Grammatici) partim à falso iudicio, partim ab arrogantia proficiscitur. Constantia, magnitudinem animi cum iudicij ueritate coniungit. Huius enim uirtutis, quæ aliàs*

Contumaciæ & constantiæ discrimen.

aliàs prudentiæ, aliàs fortitudini tribuitur, munus est, & rectè sentire, & in eo quod sentias, permanere nullis argutiis confusum, nullis minis & periculis deterritum.

CCXII. SENTENTIA.

Et supremo uitæ die de hoc ipso multa disseruit.

EXPLICATIO.

Cicero nõ omnia Platonis argumenta sibi exponẽda sumpsit.

E' Phædone, ἢ περὶ ψυχῆς ἀθανασίας, argumenta quædam Cicero mutuatus est: multis ob infirmitatẽ & absurditatẽ repudiatis.

CCXIII. SENTENTIA.

Et paucis antè diebus, cùm facilè posset educi è custodia, noluit.

EXPLICATIO.

E' Critone ἢ περὶ πρακτοῦ hæc petita sunt.

CCXIIII. SENTENTIA.

Et cùm penè in manu iam mortiferũ illud teneret poculũ: locutus ita est (Socrates) ut non ad mortem trudi: uerùm in cœlum uideretur ascendere.

EXPLICATIO.

Platonica Socratis elogia, non

Si res ita gesta est: magnum fuerit & constantiæ & fiduciæ exemplum. Sin Plato hæc (ut

(ut pleraque alia) κατεψεύσατο Σωκράτης (id quod ipse Socrates, lectis eius dialogis dixit: quod & Cicero ad Varronem scripta epistola ait: Miraris haud dubiè, nos ea locutos esse, quæ nunquam diximus: sed nosti morem dialogorum) Si ergo Plato hæc consinxit (ut non minus orator & poeta fuit, quàm philosophus) ἠθοποιΐα fuerit neque absurda, neque inutilis, pietatis in præceptorem testis. Cæterùm Socrates τὸν ἅδην potius quàm τὸν οὐρανὸν spectat. Etsi campus Elysius apud Inferos, cœli uice antiquis, aut paradisi fuit: de quo Homerus multa scribit, & eundem imitatus Virgilius: Plato item in Phædone & Axiocho.

tam uidentur esse historica, quàm oratoria.

CCXV. SENTENTIA.

Ita enim censebat (Socrates) itaq; disseruit, duas esse uias duplicesq; cursus animorum è corporibus excedentium.

Si hoc uerū est, mors utiq; malum: ac pessimum est improbis.

EXPLICATIO.

Suprà in tollendis Inferis, aliter disputatum est, cùm nullos esse contenderet: sed portenta pictorum & poetarum appellaret. Etsi dici potest, Ciceronem ibi non flagitiosorum & sceleratorum, sed bonorum uirorū & sapientium habuisse rationem. Nam illis quidē

A &

& mortem esse formidabilem, & inferos: cùm ipsis expedit: quò pœnæ metu sint ad iniuriam tardiores: tum est è Republica, ut ea sit tranquillior. Quo fine qui etiam in Christianismo æterna supplicia tradi statuunt: à Christianismo sunt alienissimi, & filium Dei mendacij & fallaciæ insignis arguunt. Recentiores cælo siue paradiso, & Inferis, adijciunt ignem purgatorium: rationi magis (ut uidetur) quàm sacris literis consentaneum: cuius annis trecentis post natum Christum nulla perhibetur extare mentio. Sed si quis ille esset: æternæ utique condemnationi præstaret.

CCXVI. SENTENTIA.

Nam qui se humanis (immanibus) uitijs contaminassent: & se totos libidinibus dedidissent: quibus cæcati, uel domesticis uitijs atque flagitijs se inquinauissent: uel in republica uiolanda fraudes inexpiabiles concepissent: ijs deuium quoddam iter esse, seclusum à concilio Deorum.

EXPLICATIO.

Sceleratis & flagitiosis negat

Sic in Somnio Scipionis, Eorum, inquit, animi, qui se corporis uoluptatibus dedide-

runt:

runt: earumq́ue se quasi ministros præbuerũt: Socrates
impulsuq́ue libidinum, uoluptatibus obedien- patere in
tium, Deorum & hominũ iura uiolauerunt: cœlum reditum.
corporibus elapsi, circum terram ipsam uolu-
tantur: nec in hunc locum (cœlum) nisi mul
tis exagitati (exagitatis) seculis, reuertũtur.
Magna est horum uerborum emphasis, di- Humanis
ligenter expendenda: obseruanda item sce- uitiis nemo caret:
lerum in domestica & publica diuisio. Im- immani-
manibus *autem lego ex coniectura proba-* bus multi.
bili, pro humanis uitijs : *quibus quis un-*
quam caruit aut carebit? Sunt igitur αἱ
θηριώδεις κακίαι *intelligendæ, ut Catili-*
næ, Clodij, Neronis, Heliogabali, omni-
úmque tyrannorum, ac proteruorum & ne-
fariorum hominum. Cæterùm ipsum ori-
ginis peccatum, autore Christo, condem- Peccatum
nat omnes eos, qui ex aqua & Spiritu san- originis cõ-
cto renati nõ fuerint: etsi honestissimè & in- demnat omnes.
nocentissimè, ut Pythagoras, Plato, Xenocra-
tes, Epaminõdas, Atticus, Epictetus, & simi-
les uixisse uideantur. Quorum quæ conditio
post obitum sit: nos, diuinæ prouidentiæ &
clementiæ relinquentes, ipsi pro uirili funga-
mur omni officio: τὴν ἰδίαν σωτηρίαν *(ut mo-*
net D. Paulus) ἐν φόβῳ καὶ τρόμῳ κατεργαζόμε-
νοι. *Sed iam ad emphasin uerborũ ueniamus.* Vitiorum labes.

Vitia contaminant animos, non secus ac fœdißimum cœnum uestes & corpora. Totos se libidinibus dedunt homines incontinentes & intemperantes: ijdemq́ seruitutem & turpißimam & durißimam seruiunt: ut quamuis rectè facere uellent, tamen, per tyrannidem praua consuetudinis, rectè facere non poßint. Eadem uitia cæcant animos, ut neque uirtutis pulchritudinem neque flagitiorum fœditatem perspiciāt. Hanc cæcationem D. Paulus appellat ἀδόκιμον νοῦν, *id est, adulterinam mentem,* καὶ ἀμεταμέλητον καρδίαν, *id est, animum, qui nulla scelerum conscientia moueatur. In quibus uerò hæc sunt, hos* ἀπηλγηκότας *dicit: qui instar cadauerum aut emortuæ carnis, nullis stimulis obiurgationum, nullis ignibus comminationum moueantur, & ad pœnitentiam salutarem incitentur.*

Libidinū seruitus.

Cęcitas flagitiorum.

Se inquinarunt.) *Nemo est, quin labe aliqua uitij uel sciens & uolens, uel imprudens & inuitus aspergatur. Sed inquinant sese, qui ultrò in uitijs atque flagitiis, tanquam sues in luto uolutantur. Atque hæc, quamuis turpia, minus tamen & paucioribus nocent. Fraudes uerò inexpiabiles in republica uiolanda, sunt, quæ Græci dicunt* ἀνήκε-

CODRVS Ille beatus erit, qui se uirtutibus ornat. Sed qui se uitiis inquinat ille miser.

στα ἔργα καὶ πάθη, cuiusmodi sunt facinora tyrannorum, & seditiosorum, & latronum. qui totas urbes & integra regna euertunt aut certè miserabiliter affligunt. Inexpiabiles fraudes.

Deuium quoddam iter, seclusum à concilio Deorum.) *Nam qui se castos atque integros seruarunt rectà in cœlum ascendere putantur: impuri uerò, contaminati & inquinati (ut in Somnio Scipionis scribitur) circum terram ipsam uolutantur. Ista porro uolutatio atque exagitatio, uel ad Pythagoricam μετεμψύχωσιν, quæ cordato homini morte ipsa fuerit acerbior (Quis enim uelit, uelut à calce ad carceres reuocari, & repuerascere, atque infantis instar in cunis uagire?) uel ad iactationem in caliginoso & nebuloso aere: cuiusmodi fabula de furioso exercitu traditur, referri potest. Et Iosephus, contra Euangelicam autoritatem, affirmat, τοὺς καλουμένους δαίμονας, ψυχὰς εἶναι ἀνθρώπων ἀποθανόντων. Sed & Tertullianus animas hominum pessimas, post mortem in dæmonas uerti, sensisse traditur. Contra quam opinionem ad Suidam disseritur hoc modo: Eorum qui uiolenta morte perempti sunt, non (ut multi opinantur) animæ fiunt dæ-*

Trismegistus κόλασις ταῖς ψυχαῖς ἡ ἐνσωμάτωσις.

Furiosi exercitus fabula.

Scelératorum animi, sunt uiui dæmones.

mones: sed eorum qui peccant: non earum natura mutata: sed uoluntate dæmonum improbitatem imitante. Id quod & Christus Iudæis dixit: Vos ex patre uestro diabolo estis.

CCXVII. SENTENTIA.

Qui autem se integros castósque seruauissent: quibusq; fuisset minima cum corporibus contagio: seseq; ab his semper seuocauissent: essentq; in corporibus humanis uitam imitati Deorum: his ad illos, à quibus essent profecti, reditum facilem patere.

EXPLICATIO.

Nõ humana sanctitas, sed Dei benignitas beat.

Aliud nos docet Euangelium: Qui crediderit (inquit Christus) & baptizatus fuerit, saluus erit. Veram autem fidem sequitur charitas Dei & hominum, cum innocentia, beneficentia, sanctitate: & certa spes beatæ immortalitatis, non fiducia suæ uirtutis (quæ aut nulla, aut perexigua est, & infinitis contaminata & internis & externis malis) sed meriti Christi. Qui (si iusticia ex lege est, & uiribus humanis constat) autore D. Paulo, frustra mortuus fuerit: quo quid cogitari potest magis impium atque

atque absurdius? Iam explicemus etiam uerba Ciceronis, quæ fundamento Christianæ religionis inædificata, præclaram speciem & multum usum habent. Integritas Græcè Integritas *καλοκαγαθία uel potius ἀκακία, est abstinere omnibus uitiis: & integer homo, ab Horatio dicitur: Integer uitæ scelerisq; purus. Interdum integritas opponitur corruptelæ munerum, & Græcè est ἀδιαφθορία, τὸ ἀδέκαστον καὶ ἀδωροδόκητον. Castitas autem* Castitas est duplex. *est duplex: una, uulgaris, in honesto coniugio: quo, matura ætate, perpauci absque magno periculo carere possunt. Et sæpe in hoc ipso (ut Ouidij uerbis utar)*

Vt bene seruaris corpus, sed adultera mẽs est.

Altera, & corporis & animi puritas: quam paucißimi (nostra præsertim intemperanti & libidinosa ætate) capiunt. Sed mundos animo Christus beatos pronunciat: quòd Minima cũ corporibus contagio. *Deum uisuri sint. Minima porrò cum corporibus contagio, non tantùm de congressu cum mulieribus, intelligatur: sed in genere abstinentia, quanta homini contingere potest, ab omnibus rebus corporeis: ingurgitatiõe præsertim cibi & potionis: unde* Crapulæ pestis, est nocentissima. *ingentia uitia & corporum & animorũ existunt. Itaq; & Aegyptij sacerdotes, & Pytha-*

gorei hos secuti: multi item apud Christianos sancti uiri & carnibus & piscibus omnibus abstinuerunt, pane, oleribus, leguminibus, pomis, aqua profluēte uictitantes, lineis item iisq́; candidis uestibus contenti. Hæc nulla superstitione scribo, aut ut cuiquam iniiciam scrupulum, quò minus omnibus Dei donis cum gratiarū actione utatur: sed ut ab ingluuie turpissima eos, qui sanabilibus ingeniis sunt, aliquantulum reuocem. Se uocatio sui à corpore, à uulgo non facilè intelligitur: sed significat meditationem rerum diuinarum & corporis expertium: cuiusmodi sunt (ut suprà quoque monui) abstracta Grammaticorum, & formæ atque genera Dialecticorum, & corpora mathematica: ea denique, quæ uulgo Metaphysica & Theologica appellantur. Et habet homo Christianus amplissimum campum, in quo meditatio eius & seuocatio animi à corpore decurrat, meditationem decalogi, symboli Apostolorum, precationis dominicæ, baptismi & sacræ synaxeos, aliorúmque mysteriorum Christianæ religionis. Hæc enim neque oculis usurpantur, nec palpantur manibus: sed spiritu & ueritate comprehenduntur. Imitationem porrò diuinæ uitæ, Deiq́;

Seuocatio sui à corpore, est rerū diuinarum meditatio.

Hominis Christiani meditationes.

simi-

similitudinem (Platone interprete) non aliam intelligimus, quàm quadrigã illam uirtutum, prudentiæ, iusticiæ, magni animi & temperãtiæ: quæ idem autor diuina bona appellat. Ea uerò quæ uulgus hominum admiratur, sanitatem, pulchritudinem, uires, celeritatem, diuitias, gloriam, & si qua sunt id genus alia, humana. Imitaturus ergo Deum, sit integerrimus, castus, sobrius, uigilans, θεωρητικὸς, beneficus, quantum humana patitur fragilitas. Quomodo enim homo, huic terreno carceri inclusus, & uarijs machinis diaboli, hominum, suorumq́ affectuum & errorũ impugnatus, beatorũ geniorum sanctitatem posit ulla ex parte assequi? Itaq; Plato philosophiam definit μελέτην θανάτου, καὶ ὁμοίωσιν τῷ θεῷ, κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνθρώπῳ. Et quidem, nisi praua consuetudo & priuatim & publicè obstaret: sæpe & minus mali, & paulò meliores essemus. Nunc fit, quod prouerbio dicitur, ἂν χωλῷ παροικήσῃς, ὑποσκάζειν μαθήσῃ. Profectio autem animorum è cælo in terrena corpora Pythagorici dogmatis est: inter Theologos etiam controuersi: utrum mens & ratio, sicut corpus, à parẽtibus propagentur? & ex integro homine, ut ex equo & leone integer equus & leo, sic etiam nascatur homo

Imitatio Dei est in uirtute posita, Platone autore.

Deprauatio consuetudinis, deteriores etiã nos facit, quàm ultrò sumus.

Animorũ è cælo profectio, controuersa est.

integer? an, formato iam in utero fœtu, post diem quadragesimum ab ortu infantis, diuinitus infundatur? quorum illud mortalitatis animi sit argumentum: hoc, plura etiam absurda gignere uideatur. Sed hanc quæstionem suprà quoq; attigimus.

CCXVIII. SENTENTIA.

Itaq; commemorat, ut cygni (qui nõ sine causa Apollini dicati sunt: sed quòd ab eo diuinationem habere uideantur: qua prouidẽtes, quid in morte boni sit) cum cantu & uoluptate moriantur: sic omnibus & bonis & doctis esse faciendum.

EXPLICATIO.

Sumptum & hoc est à Platone, qui negat, cantum illum esse doloris (quod nonnulli falsò putent: cùm aues non nisi pastæ & alacres cantare soleant) sed melioris esse uitæ præsagium auguratur. Sed qui uel cygnum suauiter cantantem audierit, uel phœnicem uolantem uiderit: ego neq; audiui neq; uidi quenquam: nihilò magis quàm hominem iamiam moriturum. Vt autem id, quod Cicero hic iubet, non fiat. Est enim difficile canere morituro (quod nec ipse Cicero fecit, iugulũ percussori

Cantus cygni & hominis morientis, inuisa & inaudita res.

sori

sori porrigens: Augustus quidem Cæsar & Vespasianus, quasi ludibundi esse mortui scribuntur. Fertur & egregius heros Maximilianus imperator, eius nominis primus, inter suaues Musicorum modulos expirare uoluisse) difficile inquam est, uoluptatem cum acerba distractione corporis & animi coniungere: non tamen grauatè, sed æquo & alacri animo est moriendum: abiecta omnium terrenarum rerum cura & desiderio: ut quæ iam nihil ad nos attineant: & quibus longè meliores diuina liberalitate simus adepturi. Nã quæ siue ad rempublicam, siue ad rem familiarem, uxorem, liberos, amicos, ministros pertinent: maturè omnia, integra mente & sensibus, pro uirili, quàm rectißimè & æquissimè, sunt constituenda: & cauenda Catoniana illa pœnitentia τὲ μίαν ἡμέραν ἀδιάθετον διάγειν *(unum diem absq; testamento egisse.)*

CCXIX. SENTENTIA.

Nec uerò de hoc (quenquam dubitare posse) quisquam dubitare posset, nisi idem nobis accideret diligenter de animo cogitantibus, quod ijs sæpe usu uenit, qui acriter oculis [deficientem] Solem (intuentur) intuerentur, ut aspectũ

omni-

omnino (amittant) amitterent: sic mentis acies se ipsam intuens, nonnunquam hebescit: ob eamque causam contemplandi diligentiam amittimus. Itaque dubitās, circumspectans, hæsitans, multa aduersa reuertens (reuerens) tanquam in mari immenso nostra uehitur oratio.

EXPLICATIO.

Exponitur causa, cur nemo cygnorum in morte cantum imitetur: quòd nec naturam animi sui quisquā satis perspiciat: & magnæ tenebræ de eo cogitantibus, non secus atq; Solem intuentibus, obijciantur. Solem deficientem, *habent omnes, quos ego quidem uiderim, codices. Ego uerò id magis accidere puto ijs, qui Solem purumputum, nec obiectu Lunæ obumbratū intuentur: eoq;* τὸ deficientem, *ab aliquo sciolo, existimante fortaßis, Solem, suam caliginem, etiam intuentiū oculis offundere, adiectum, abesse mallem. Quod sequitur,* multa aduersa reuertens (*alij* reuerens) *uidetur hemistichium esse ueteris alicuius poetæ: & poni (si mendū abest) pro eo quod est, aduersariorum argumenta, quasi hostilem aciem, reformidans atq; refugiens. Comparatio autem illa disputationis huius cum rate in immenso mari, eleganter exprimit*

Disputatio de animo, similis est rati, q̄ in mari immenso uehitur.

mit Academicā dubitationē, & humanæ mētis infirmitatem, quæ plerisq; in rebus obscurioribus, dubitat, circumspectat, hæsitat, multa aduersa reformidat. Iam quòd cōtemplandi diligentiam amittimus: id ab inueniendi ueri desperatione proficiscitur: cuius uidendi (ut antè dixit) natura inest mentibus nostris insatiabilis quædam cupiditas. Oræ uerò ipsæ locorum illorum, quò peruenerimus: quò faciliorem nobis cognitionem rerum cælestium: eò maiorem cognoscendi cupiditatem dabunt.

Inuentionis desperatio minuit inquirendi diligentiam.

CCXX. SENTENTIA.

Sed hæc & uetera, & à Græcis. Cato autem sic abijt è uita, ut causam moriendi nactum se esse gauderet. Vetat enim dominās ille in nobis Deus, iniussu hinc nos suo demigrare.

Αὐτοχειρία (sui peremptio) diuinitus est interdicta.

EXPLICATIO.

Sic in Somnio Paulus Africano mori quàm primùm cupienti, Non est ita, inquit. Nisi enim Deus is (cuius hoc templum est omne quod conspicis) istis te corporis custodijs liberauerit: huc tibi aditus patere non potest. Vtrū uerò dominans ille in nobis Deus, Mens intelligenda est? quam Cicero sæpius Deum uocat: an legendum, DOMINANS NOBIS?

BIS? *Si autem Dei serui sumus: nihil illius iniussu, nedum contra eius imperium, agere debemus.*

CCXXII. SENTENTIA.

Cùm uerò causam iustam Deus ipse dederit, ut tunc Socrati, nunc Catoni, sæpe multis: næ ille medius fidius uir sapiens, lætus ex his tenebris in lucem illam excesserit: nec tamen illa uincula carceris ruperit: leges enim uetant: sed tanquã à magistratu, aut ab aliqua potestate legitima, sic à Deo euocatus, atq; emissus exierit.

EXPLICATIO.

Nescio quàm bellè hæc inter se cohæreant: iniussu imperatoris, id est, Dei (ut in Catone scribit) de præsidio & statione uitæ non decedere: &, causam iustam Deum ipsum dare. Cato quàm gauisus fuerit, causam moriendi nactum se esse: ipse uiderit. Plutarchus certè sic eius interitum describit, ut κλαυσίγελως quidam esse uideatur. Sed excusemus, si possumus, Catonem: idq; uerbis ipsius Ciceronis: qui 1. de officijs, Hæc (inquit) differentia naturarum, tantam habet uim: ut nonnunquã mortem sibi ipsi cõsciscere alius debeat: alius in eâdem causa non debeat. Num enim alia

Catonis αὐτοχειρία utcunq; à Cicerone excusatur.

in

in causa M. Cato fuit: alia cæteri: q se in Africa Cæsari tradiderũt? Atqui cæteris forsitan uitio datum esset, si se interemissēt: propterea quòd lenior eorum uita, & mores fuerant faciliores. Catoni autem cùm incredibilem tribuisset natura grauitatem: eamq; ipse perpetua constantia roborauisset: semperq; in proposito susceptoq; consilio permansisset: moriendum potius, quàm tyrãni uultus aspiciendus erat. Hactenus ille: contra quē Cæsar nō sine causa duos Anticatones uidetur scripsisse: qui utinã (ut & Ciceronis Cato minor) extarēt. Fuit sanè uterq; Cato uir præstans, sed homo uterq; fuit, nec humanis uitÿs caruit: et alter in seruos, alter in semetipsum fuit iniurius. Nam neq; tyrannis, neq; egestas, neq; cruciatus corporis (quamuis ingentia mala, & morte ipsa forsan acerbiora) iustæ consciscēdi sibi necē causæ sunt. Αὐτοχειρίαν *enim & diuinæ & humanæ leges uetãt. Oppetendæ uerò mortis iusta causa eſt pro religione, iusticia, ueritate, patria: cùm, his saluis, per tyrannorum uiolentiam, uiuere nō possumus. In cæteris tenendum eſt illud Ouidÿ:*

Fortiter ille facit, qui miser esse poteſt.

Vult enim nos Deus exerceri uarÿs ærumnis in uita hac: quæ tolerandæ sunt, si legitimis rationibus

Ciceronis Cato minor, & duo Cęsaris Anticatones desiderantur.

Fortius est, uitę mala tolerare, quàm uoluntaria morte uelle effugere.

rationibus tolli nequeũt. Quin & aliena uiolentia (quantum saluo officio licet) declinanda est: & Christus ipse discipulis ait: Si uos in una ciuitate persecuti fuerint: fugite in aliam. Rectè igitur est dictum à Socrate: Vetant leges: uetat dominans ille in nobis Deus, iniussu nos hinc suo demigrare: aut illa uincula carceris rumpere. Tenebras quidem rectè uocat hãc terrenam uitam: Lucem, illã cælestem. Quis uerò est, qui non ipsius Naturæ nutu & tenebras oderit, & lucem amet? Quòd si terrena hæc uita obscura & tenebrosa est, ut est: cælestis uerò illa, et lucida et splendida: quis nõ hanc illi anteponat? Quod quò minus plerique faciant: in causa est ignoratio & desperatio: quibus opponendæ sunt & cohortationes & promißiones diuinæ.

CCXXIII. SENTENTIA.

Tota enim philosophorum uita (ut ait idem) commentatio mortis est.

EXPLICATIO.

Meditãda mors est & uolũtaria & necessaria. *Meditanda mors est, tam necessaria: quã uel naturæ ordo, uel externa uis affert: quàm uoluntaria: cùm pertæsi rerum humanarũ, cælestiumq́ appetentes, cum D. Paulo, cupimus dissolui, & esse cum Christo. Cicero autẽ mortem*

mortem uocat, τὴν τοῦτε ἀπολαυστικοῦ καὶ τοῦ οἰκονομικοῦ, καὶ τοῦ πολιτικοῦ βίου ἀπόλειψιν *(uitæ & uoluptariæ & œconomicæ & politicæ derelictionem) uitam uerò,* τὴν θεωρίαν τῶν οὐρανίων καὶ θείων, *(contemplationem rerum cælestium & diuinarum.) Et hunc locum sic esse accipiendum, paulò pòst ipse autor declarat. Ac minuẽdus quidem pro uirili est amor corporis: illius tamẽ necessitatibus subueniendum: quò & hæc ipsa mortis meditatio sit expeditior: & munus officij, siue in priuata uita, siue in magistratu, facilius possis exequi. Quare, extremo secũdo de officijs agitur.*

CCXXIIII. SENTENTIA.

Nam quid aliud agimus, cùm à uoluptate, id est, à corpore: cùm à re familiari, quę est ministra & famula corporis: cùm à Republica: cùm à negocio omni seuocamus animum: quid (inquam) tum agimus, nisi animum ad seipsum aduocamus? secum esse cogimus? maximeq́ à corpore abducimus?

EXPLICATIO.

Animus humanus nunquam acquiescit, ne in somnis quidem. Cùm ergo nec uoluptatem corporis, nec rem familiarem, nec rempu

blicam curat (harū enim causa negociosi & occupati sumus) quid superest, nisi ut cælestia & diuina meditetur? Sed & tenuis est & magna caligine intersepta ista meditatio: & in paucis diuturna: subinde nos uellicante & ad se reuocante corpore. Vnde D. Paulus etiam de sese & sanctis uiris loquēs, spemq́ nobis certioris & uberioris cognitionis faciens, βλέπομεν, *inquit,* ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι: τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. *Et,* Ἐκ μέρους γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν. ὅταν δ' ἔλθῃ τὸ τέλειον: τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται. *Sed tamen animus pro uirili, etiam dum in hoc mortali corpore sumus, ad huiusmodi contemplationes exuscitandus & præparandus est.*

Meditatio nostra diuinarū rerum pertenuis est, & sæpè interpellatur.

CCXXV. SENTENTIA.

Res familiaris est ministra & famula corporis.

Horatius. Et mihi res, nō me rebus submittere conor.

EXPLICATIO.

Cauendum igitur, cùm, ne magistra & domina animi euadat: id quod uoluptarijs & auaris accidit: tum ne ministerio & famulatu suo eundē destituat: id quod ignauis, sumptuosis, prodigis euenire solet.

CCXXVI. SENTENTIA.

Secernere autem à corpore animum,

ne

ne (non) quicquā aliud est, quàm emori discere.

EXPLICATIO.

Mortis philosophicæ definitio: eam esse animi à corpore secretionem, id est, rerum corporis expertium, diuinarum & æternarum meditationem. Sed quotusquisq; Christianorum ita moritur? Laudamus ueteres, sed nostris uiuimus annis, inquit Ianus apud Ouidium. Ita nos quoq; prauitatem consuetudinis magis sequimur, quàm uel philosophicas uel Euangelicas præceptiones.

Pauci philosophicè & Euangelicè moriuntur.

CCXXVII. SENTENTIA.

Quare hoc commentemur, mihi crede: disiungamusq; nos à corporibus: id est, consuescamus mori.

EXPLICATIO.

Adhortatio ualde necessaria: quia plerique nihil minus agimus: sed ipsum quoq; animum obbrutescere, & in crassissimum quoddam corpus conuerti, perpetua crapula & ebrietate cogimus. Disiunctio autem à corporibus (ut suprà quoq; dictum est) intelligatur non tantùm de amatorijs illecebris uitandis (q̃ qdē philosophiæ cūprimis aduersantur:

Crapulâ obbrutescunt animi.

unde Cicero dixisse fertur: se non posse unà et uxori & philosophiæ uacare) sed in genere de animo à sensibus, & rebus sensilibus ad cõtemplationem rerum æternarum auocando.

CCXXVIII. SENTENTIA.

Hoc (consuetudo moriendi, id est, seuocandi animum à corpore) & dum erimus in terris, erit illi cælesti uitæ simile: & cùm illuc, ex his uinculis emissi, feremur: minus tardabitur cursus animorũ.

EXPLICATIO.

Omnino, si Christiani esse uolumus, etiam nunc ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανῷ εἶναι χρή. Qualis est, inquis, uita cælestis? θεογνωσία καὶ θεοφιλία καὶ φιλαδελφία: quibus rebus, qui sciẽtiæ ueriq́; amoris uel mediocrem gustum percepit, nihil optabilius, nihil iucundius esse intelligit. Vulgus uerò, uentri & inguini deditum, his tantis rebus assum suillum, & spumantia musto cymbia, & diobolaris meretriculæ blandicias longè anteponit: quia,

Vulgus hominũ uentri & inguini est deditũ potius, quàm rerũ cælestium meditationi.

Quod latet ignotum est: ignoti nulla cupido.

Studiosi autem adolescentes huiusmodi admonitiones gratulari sibi debent: seduloq́; ad talia meditanda, ingenia sua excitare. Corpus uinculis, carceri, sepulchro comparari à Platonicis:

Platonicis: uel è uocibus δέμας καὶ σῶμα, quod quasi σῆμα dictum uolunt, notum est. Animos autem è cælo in humana corpora demitti, ut terrarum orbem tueantur, Pythagorei tradunt: ut apud Ciceronem Cato disputat. Animi porrò, cæli appetentes, terrenæq; fecis contemptores, uiatori expedito comparantur. Sed Christus negat quenquam ad se uenturum, nisi quem pater attraxerit. Ad quod dictum alludens D. Basilius, ὁ ἕλκων (inquit) τὸν βουλόμενον ἕλκει: cùm & τὸ βούλεσθαι & τὸ ἕλκεσθαι utrunq; non humanarum uirium sit, sed muneris diuini. Quod munus ijs largitur Deus, qui uerbum ipsius studiosè audiunt & meditantur.

Elegantes animorũ & corporũ comparationes.

CCXXIX. SENTENTIA.

Nam qui in cõpedibus corporis semper (fuerint) fuerunt: etiam cùm soluti (erunt) sunt, tardius (ingredientur) ingrediuntur: ut ij qui ferro uincti multos annos fuerunt.

Cõpedes corporis.

EXPLICATIO.

Compedes corporis appellat rerum corporearum appetitum, ἐν ταῖς φιλοσωμάτοις ψυχαῖς, quas Plato uocat: quæ animum altè spectare, & illam æternam domum contueri nõ sinunt: addita similitudine satis nota. Verba

tamen nō bellißimè cohærent, nec satis rotunda est sententia, nisi ita legas, ut asterisci monent. Nam in compedibus corporis sunt, qui sunt rebus corporeis prorsus addicti, iisq; tanquam ferreis uinculis constricti. Quibus etiã ubi soluti fuerint, id est, ubi mortui, minus expeditus cursus & reditus in cælum erit. De eo enim ingressu loquitur: eumq; declarat eorum similitudine, qui ferro uincti multos annos fuerunt.

CCXXX. SENTENTIA.

Quò (in cælũ) cùm uenerimus: tum deniq; uiuemus. Nam hæc quidem uita mors est: quã lamẽtari possem, si liberet.

EXPLICATIO.

Verißima ἀντίθεσις, ut somni & uigiliæ, umbræ & corporis: ita terrenæ uitæ & cælestis, κατὰ μείωσιν καὶ αὔξησιν. Cur uerò uitã lamẽtari nō libet Ciceroni? Quia id maximè in his libris agit: ut æquis & alacrib. animis, oẽs dolores, oẽs ærũnas pferamus. Deinde ne Hegesiæ Cyrenaici exẽplo, q πεισιθάνατος dictus est, aliquos ad laqueum adigat: cuius τὸν ἀποκαρτερῦντα expreßisse uidetur Erasmus, in epistola quadã luctus cōsolatrice. Habet huiusmodi quædam & Platoni inscriptus Axiochus: q abhinc bienniũ cũ Plethone & Cydonio,

Non est eiusdem, lamentari uitam, & docere patientiam.

nio, aliter sanè q̃ uellẽ & mãdarã, est editus,

CCXXXI. SENTENTIA.

A. Satis tu quidem in CONSOLATIONE es lamentatus. Quam cùm lego: nihil malo, quam has res relinquere. His uerò modò auditis, multò magis.

EXPLICATIO.

Dialogica hæc sunt, & orationis perpetuæ tædium leuant, attentioni seruientia, & fructum antegressæ disputationis declarantia. Nam cùm & uitæ miserias consideramus: & beatam immortalitatem meditamur: nõ modò non formidabilis, sed & optabilis mors nobis esse incipit. Vtrunq; igitur & sæpe & accuratè ab ineunte ætate faciendũ: quò æquiore animo ex hac ualle miseriarum discedamus. Sed longè aliæ sunt adolescentiæ cogitationes: eæq; plerunq; fallaces. Vt enim pauci flores arborum ad maturitatẽ perueniunt: sed pleriq; uel sua sponte decidunt, uel uentis & tempestatibus decutiuntur, uel à uermibus depascuntur: ita non multi senectutem attingũt, frustrati expectatione diuitiarum, honorũ, uoluptatum. Sed hoc leue est & ferendum: illud graue & perniciosum, contemptis diuinis oraculis, neglectis magistrorum salutaribus præceptis, contra animi conscientiam,

Mors optabilis nobis esse debet.

Vanæ cogitationes & irritæ spes adolescentiæ.

Libidinosæ uitę pericula.

 genio,

genio, id est, naturæ prauitati indulgentem, in medio uitæ cursu eò decidere: unde nemini patet exitus, nisi eximio Dei beneficio, præter spem & meritum inde extrahatur.

CCXXXII. SENTENTIA.

M. Veniet tempus (has res, id est, terrena omnia relinquendi) & quidem celeriter: siue retardabis (retractabis) siue properabis. Volat enim ætas.

EXPLICATIO.

Sententia hæc & uitæ cupidos terrêre: & mortis appetentes consolari potest. Longissima nostro seculo ætas est centum annorum, eaq; rarissima. Sed cùm ad finem uentum fuerit: perinde est, ac si unica diecula totum illud spacium fuisset. Quàm uolucris autem sit ætas, ij, qui mediocri ualetudine & fortuna utentes, semper agunt & moliuntur aliquid, ita sentiunt: ut diem abijsse querantur pene priusquam aduenerit. Clausula illa: siue retardabis siue properabis: *uidetur idem significare, quod: siue mortem appetes siue refugies: quia*

Vita hominib. actuosis uidetur esse breuissima.

Metã fata locant, quã fas transcẽdere nulli.
Retardare tamen uidentur (scilicet mortẽ, uel tardius ad eã peruenire) qui ualetudinẽ curant

Retardatio mortis.

curant diligenter, omniaq́; pericula, quantũ possunt, uitant, quiq́; illud Nicodemi Messenij in ore habent: ἀεὶ συμφέρον εἶναι, ἀκροᾶσθαι τῶν κρατούντων: *deq́; quibus dici solet: Timidi matrem non flere. Properare autem* οἱ ἀγαθοὶ ἄνδρες καὶ παῤῥησιασταί: *qui (ut præcipit Demosthenes)* ἐγχειροῦσι μὲν ἅπασιν ἀεὶ τοῖς καλοῖς, τὴν ἀγαθὴν προβαλλόμενοι ἐλπίδα: φέρουσι δ', ὅ,τι ἂν ὁ θεὸς διδῷ, γενναίως: *hoc est, Viri strenui & ingenui, semper omnia honesta facinora suscipiunt: spe bona, tanquam scuto muniti: & ferunt, quicquid Deus dederit, fortiter. Properant item, sed aliter, Cares isti, & Sardanapli, &* αὐτόχειρες. *Si,* RETRACTABIS, *legas: uidebitur subintelligi, sententiã istam. Multi enim contemptũ mortis iactantes, cùm ea iam instat, trepidant, & quiduis aliud mallent perpeti: ut senex ille Aesopicus. Sed (uerum ut fatear) neutrum mihi uerbum satis placet, ob imperfectam constructionem.*

Properatio ad mortem.

Multi retractãt sententiam de morte.

CCXXXIIII. SENTENTIA.

Tantum autem abest ab eo, ut malum mors sit; ut uerear, ne homini nihil sit nõ malum aliud certè: sed nihil bonum aliud potius: siquidem uel dij ipsi, uel cum diis futuri sumus.

EXPLICATIO.

Verba, ut uerear certè ne nihil aliud sit non malum, &c. *propter multiplicatas negationes, paulò salebrosiora sunt: sed sententia perspicua est: mortem adeò malum non esse, ut sit uel summum, uel solum bonũ: idq; de piis hominibus uerissimè affirmatur: qui futuri sunt non quidem ἰσόθεοι (Maiestas enim diuina nihil habet sibi par:*

Mors piis hominib. summũ bonum est.

Quippe nil maius generatur ipsa.
Nec uiget quicquam simile aut secũdum

ut Lyrici uerbis utar) Sed θεόφιλοι καὶ θεοφιλεῖς καὶ ἰσάγγελοι: de quibus & id quod sequitur:

Proximos illi tamen occupauit
Pallas honores:

rectè intelligitur. Pallas enim est diuina sapientia: cui uni cœlum patet. Et tamen etiam piorum discrimina & gradus erunt beatitudinis: sicut stella stellam uincit claritate. Praclarè Euripides:

Ne in cœlo quidem ἰσοτιμία (par omnium dignitas) futura est.

Μακάριος ὅστις μακαρίοις ὑπηρετεῖ:
Πόσῳ γε μᾶλλον ὅγε θεῷ συνὼν φίλος;

(Beatus est, q beatis ministrat: quãtò magis is, qui Dei cõsuetudine & amicitia fruitur?) Sed Cicero ambigit, utrũ animi hũani, soluti corporibus, diuina prorsus cõditione futuri

sint

ſint (etſi in Somnio planè dicit, DEVM TE ESSE SCITO) *perinde ac ſi reges in aliorum regũ concilium ueniãt: qui oẽs* ὁμότιμοι *ſint, & pari dignitate: an uerò tanquam ſiue miniſtri ſiue familiares atq; amici regũ? Nos uerò ſcimus uni Deo totam rerum naturam, ut parenti & domino parere: eaq́; obedientia ſummam conſequi felicitatem.*

Nos nõ dij ſed miniſtri Dei ſumus.

CCXXXIIII. SENTENTIA.

A. Quid refert? (ſcilicet, iſthæc abs te affirmari) adſunt * eñ, q hæc nõ ꝓbent.

* Epicurei nonnulli huic diſputationi interſunt.

EXPLICATIO.

Perſonarum uel prætermiſsio uel permutatio hic peperit obſcuritatẽ. In Luteciano codice Vaſcoſani, et Argentinẽſi editione, Auditor hæc dicit: Quid refert, &c. *Poſtea Marc⁹* Ego aũt nũquã, &c. *Deinde iterũ Auditor,* Qui põt, &c. *Mox denuo Marcus.* Qui poſſit, rogas? *Hæc diſtinctio habet expeditã & perſpicuam ſententiam. Sed ad rem: Quot capita tot ſententiæ (ut uulgò dicitur) neque ferè ullum pronunciatum tam probabile, naturæq́; conſentaneum afferri poteſt: qđ ex æquo probetur omnib. Diſſentiũt aũt à defenſore ueritatis, alij ex ſtupore ingenij: alij cõſuetudine & præceptis opinionibus ita* occu-

Nulla ferè ſentẽtia ex æquo probatur omnibus.

Diſſenſionum cauſæ.

occupati, ut nihil aliud poßint admittere: itaq; irretiti, ut tanquam captæ auiculæ libertatem suam recuperare nequeant: alij prauis affectibus transuersi aguntur, odio, inuidia, ambitione, auaricia, metu: nonnulli etiam animi petulantia & contradicendi studio impulsi: qui uno pertinaciæ nomine continentur. Non igitur cuiquam hoc præstandum est, ne qui sint qui dissentiant.

Defensori ueritatis nō aliena, sed sua culpa est præstanda.

—οὔτε γὰρ ὁ Ζεὺς
οὔθ' ὕων πάντας ἁνδάνει, οὔτ' ἀνέχων.

(Nec enim uel Iuppiter ipse
Siue pluat, seu fulgeat æther, sat placet orbi.)

Sed illud curandum, ne cui iusta sit dissentiendi causa. Id uerò quî consequeris? Re, quæ aut planè uera est, aut uerisimilima, & perspicuè exponenda, & idoneis argumentis cōprobanda, & rationibus aduersariorum euertendis. Sed hæc in plerisq; negociis tam ardua, tam difficilia sunt: ut ἐποχὴ καὶ διάσκεψις *Academicorum sæpe locum habeat, ob uaria momenta rationum: ac potius propter imbecillitatem humani ingenij, ipsam ueritatem non facilè perspicientis.*

CCXXXV. SENTENTIA.

M. Ego autem nunquam ita te in hoc sermone dimittam: ulla uti ratione mors

tibi

tibi uideri malum posſit.

EXPLICATIO.

Magnifica propoſitio: & ſanè uera, ſi uerum ſit, uel morte omnia deleri: uel uitam parari meliorem. IN HOC SERMONE, *id eſt, dum de morte diſputamus. Alioqui legere malim:* AB HOC SERMONE: *Alij omiſſa præpoſitione,* HOC SERMONE *legunt.*

CCXXXVI. SENTENTIA.

A. Qui poteſt? cùm iſta cognouerim. M. Rogas? Cateruæ ueniunt (uenient) contradicentium: nec ſolùm Epicureorum: quos equidem non deſpicio: ſed neſcio quomodo doctiſsimus quiſque contemnit.

EXPLICATIO.

Auditor triumphat ante uictoriam: fidemq́ ſibi eſſe factam confirmatione, oſtēdit. Sed Cicero prudenter monet, confutationem etiam contrariæ ſentētiæ eſſe expectandam, καὶ ἀμφοῖν, κατὰ τὸν δικαστικὸν ὅρκον, ὁμοίως δεῖν ἀκροᾶσθαι *(&, ſecundum iuſiurādum iudicum Athenienſium, utranq; partē æquè audiendam eſſe.) Epicureos autem ſubinde minimè malos illos quidem homines, aliquādo etiam optimos uiros: ſed non ſatis acutos*

Non properè aſſentiēdum eſt.

Epicureorũ Ciceroniana elogia.

&

& parùm doctos appellat. Docti autem hos contemnunt: tum propter absurditatem dogmatum, tam in Physicis quàm in Ethicis: tum ut rudes Dialecticæ, poeseos & mathematum.

CCXXXVII. SENTENTIA.

Acerrimè autem, deliciæ meæ, Dicæarchus, contra hanc immortalitatem disseruit. Is enim tres libros scripsit, qui Lesbiaci uocantur: quòd Mitylenis sermo habetur: in quibus uult efficere, ANIMOS ESSE MORTALES.

EXPLICATIO.

Primùm Ciceronis amanda est moderatio: qui philosophum, à quo magnopere dissentit, aut certè se dissentire temporis causa simulat, uehementer amet. Non enim omnis dissensio etiam discessionem facere debet: nihilq; uetat, quò minus eum, propter uitæ integritatem, suauissimosq; mores diligas, cuius opiniones aliquas non probes. Deinde notetur & Dicæarchi conatus: qui non contentus tribus libris Corinthiacis, totidem etiam Lesbiacis idem argumentum tractauerit, impulsus opinor & à Corinthiacis meretriculis (quarum in ea urbe prouentus fuit uberrimus, ut nunc Antuerpiæ, Venetiis, Romæ, & in plerisq; magnis

Propter opiniões nõ sunt odia capitalia suscipiẽda.

Dicæarchi libri Corinthiaci è prostibulo, Lesbiaci ex ænopolio prodisse uidentur.

magnis urbibus) & uino Lesbio inflammatus. Est enim & imprudens & ebriosa ista philosophia, scortis & helluonibus gratissima. Cur uerò uult? Non quin malit permanere eos æternos & beatos (id enim ab ipsa natura omnibus est insitum, ut & semper et beati esse cupiant) sed quia naturam humanam tanti boni capacem esse non credit: ut & magister eius Aristoteles aliquam homini cum Deo necessitudinem posse intercedere desperat. Vt ergo Dicæarchus uerè sentiat: mors (quod sæpe iam repetitum est) omnem sensum adimens, nemini malum uideri potest: uia quidem ad mortem salebrosa est. Vnde etiã minimè amantes uitæ, illud Epicharmi, quòd suprà citatum est, si non in ore, at in animo habent: EMORI NOLO: SED ME ESSE MORTVVM, NIHILI AESTIMO. Interitus animi, mortis metum non auget, sed iter ad mortem.

CCXXXVIII. SENTENTIA.

Stoici autem usuram *(τῆς διαμονῆς τῆς ψυχῆς)* nobis largiuntur, tanquam cornicibus: diu mãsuros aiunt animos: semper negant.

EXPLICATIO.

De animi cõditione tres sententias suprà atti-

attigit: cum uel unà cum ipso corpore extingui: uel diu permanere: uel semper. Quarum hæc media Stoicorum, uidetur sumpta esse ex argumento Socratis in Phædone sic ratiocinantis: Si corpora per se inanima, & uitæ expertia, diutißimè permanent: ut fit apud Aegyptios: quantò magis consentaneum est, animos, qui & uita sint, & uitam corporibus impertiant, esse diuturnos? Aeternitatem autem animis, quos igneos statuerunt, eò fortaßis ademere: quòd Mundum ipsum denique conflagraturum docuerunt: ipsumq́ue ignem extinguendum. Ac Mundi conflagrationem docent etiam sacræ literæ: sed eidem adiungunt renouationem & restitutionem in melius & splendidius. Omnimodum autem interitum nequaquam admittunt. De ætatibus porrò animalium, consulantur Hesiodus & Virgilius: penes quos illius affirmationis fides esto. Ceruos quidem & pisces quosdam esse longæuos, historiæ docent. De auibus autem affirmare est difficile: etsi apud nos anserum syluestrium ætas in prouerbium longæuitatis abiit.

Stoici negãt animorũ immortalitatẽ: cũ & mundũ tandẽ conflagraturũ sentiant.

Mundi renouatio.

Aetates animalium.

CCXXXIX. SENTENTIA.

Hominem Christianũ de immor-

Num uis igitur audire, cur, etiamsi ita sit, mors tamen non sit in malis? A. Vt uide-

uidetur: ſed me nemo de immortalitate depellet. talitate nemo depellet.

EXPLICATIO.

Hoc Chriſtianus homo: cui & ſacræ ſcripturæ autoritas, & Spiritus ſancti afflatus, demonſtrationum firmiſsimarum loco eſt: conſtantius affirmauerit, quàm Ciceronis auditor: οὗ οἱ λόγοι καταπαλαίουσι τοὺς λόγους *(cuius rationes rationibus euertuntur.)*

CCXL. SENTENTIA.

M. Laudo id quidem: etſi nihil nimis oportet confidere. Mouemur enim ſæpe aliquo acute concluſo: labamus, mutamusq; ſentētiam: clarioribus etiam in rebus ineſt aliqua obſcuritas. Id igitur ſi acciderit: ſimus armati.

EXPLICATIO.

Caligo hæc, infirmitas & inconſtantia humani ingenij, Academicam, ſi non ἀκαταληψίαν, ἐποχὴν *certè in obſcuriorib. diſputationibus ſæpe excuſat. Magna enim pars noſtræ cognitionis uerſatur in extremitate, & rebus mutabilibus & pene infinitis: quæ* συμβεβηκότα *Græci dicūt: quæq; gignūt plura* εἰκότα καὶ φαινόμενα, *quàm* τεκμήρια καὶ ὄντα: ὅθεν αἱ ἀποδείξεις εἰσί. *Ita inter ſeſe æquo ſæpe Marte & rationes philoſophorū, & Theo-* Caligo humani ingenij nonnihil excuſat Academicam ἐποχὴν.

C logo-

ogorum autoritates dimicāt. Neq; ulli sunt in disputādo minus tractabiles & tolerabiles, quàm ij, qui unā tantùm sententiā audiuerunt, aliarū omnium rudes atq; ignari. At ubi interim Dialectica illa, ueri et falsi quasi disceptatrix & iudex? Ibidem ubi & hominis ratio: quæ quid est aliud nisi Dialectica? Vnde à Græcis λογικὴ παρὰ τὸν λόγον, ἢον νοῦν, dicitur. Sicut igitur Mens omnium rerum ueritatem perspicere non potest: sic nec Dialectica omnes controuersias dijudicare. Itaq; Cicero sapienter monet, non oportere nimis fidere probabilibus argumentis: præsertim, si noua alicuius sentētiæ & dogmatis sis autor. Idem & de plerisq; philosophorum decretis sentiendum est. Demonstrationes enim (quæ quidem uerè sic appellētur) ideo paucæ sunt, quòd principia natura nota rebus controuersis aliter atq; aliter à diuersis applicantur.

Vt ratio, ita & dialectica nonnunquã hæsitat.

CCXLI. SENTENTIA.

A. Sanè quidem: sed ne accidat, prouidebo.

EXPLICATIO.

Præclara admonitio, SIMVS ARMATI: *nec ad disputationes tantū, sed & ad oēs fortuitos casus accommodanda. Arma porrò disputantium, sunt diuina, interdum etiā huma-*

Aduersus errores & calamitates armati esse debemus.

humana autoritas, argumentationes firmæ: communis autem uitæ præsidia, imploratio & expectatio diuinæ opis, innocentia, prouidentia in parandis auxiliis & remediis: & patientia, qua una uirtute qui carent, cæterarum omnium haud sanè uberes percipiũt fructus: in tot uitæ humanæ molestiis ac difficultatibus. Sunt amara lento temperanda risu: ut monet Horatius: & Achati Virgiliano parendum:

Nate Deo: quò fata trahent, retrahéntque, sequamur.
Quicquid erit, superanda omnis Fortuna ferendo est.

CCXLII. SENTENTIA.

M. Nunquid igitur est causæ, quin amicos nostros Stoicos dimittamus? Eos dico, qui aiunt animos manere, è corpore cùm excesserint: sed non semper. Veritas est autoritati præferéda.

EXPLICATIO.

Dimittere hoc loco, pro, dissentire ab illis, dicitur: & quasi discessionem facere. Ad rem quod attinet, præclarũ est illud Aristotelis: (quod cur nõ repetã? cùm nũquam satis inculcari possit.) ἀμφοῖν φίλοιν, ὅσιον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν: ἄλλως τε καὶ φιλοσόφους ὄντας.

Est autem philosophus amator sapientiæ, ipsaq́ sapientia nihil aliud quàm cognitio ueritatis. Hic locus me admonet, ut aliquid de philosophia Ciceronis dicam, idq́ breuiter.

Cur Cicero Stoicos & Academicos maximè secutus fuerit?

Mirantur nonnulli, cur tantus ille uir, paradoxa Stoicorum, & Academicorum argutias Peripateticæ prudentiæ & moderationi prætulerit? Ac fortasse non multum à uero aberrant, qui eum & magnificentia uerborum, & licentia copiaq́ dicendi fuisse delectatum existimant. Nam ne ipse quidem hæc dissimulat: sed potius prædicat. Non tamen hæc sola spectasse, mihi quidem, uidetur. Sed cùm arrogantiam temeritatémque quiduis affirmandi & negandi, & tantam plerorúmque suæ ætatis ignauiam & mollitiem esse cerneret, ut uix uestes suas ferre possent, & in morsu pulicis exclamarent: temerariis illis Academicam ἐποχὴν: delicatulis hisce, luxuq́ diffluentibus, Stoicam ἀπάθειαν obijciendam ratus, iniquum postulauit, ut æquum ferret: extremáque proponendo ad mediocritatem utrosque reuocaret. Sed de hoc & aliis suo quisque statuat arbitratu. Mihi enim propositum non est uel malè sentientem quenquam defendere, uel ueras sententias cauillari.

CCXLIIII.

CCXLIII. SENTENTIA.

A. Iſtos uerò. M. Qui quod in tota hac cauſa (immortalitatis) difficilimum eſt, ſuſcipiunt: poſſe animum manere corpore uacantem.

EXPLICATIO.

Cur uerò difficilimũ? Quia hactenus eũ cũ corpore fuiſſe coniunctũ cõſtat, nec corpore mortuo animus in ſenſus atq; oculos incurrit: nec forma cõſtare poſſe abſq; materia uulgo hominũ uidetur: qui ſolis ſenſibus pleraq; metiũtur: ingenia aũt contemplandis rebus à materia abſtractis & corporis expertibus exercitata non habent. Suſcipere, pro, admittere & approbare, παραδέχεσθαι ἢ ἀποδέξασθαι, ponitur.

CCXLIIII. SENTENTIA.

Illud autem, quod non modò facile ad credendum eſt: ſed eo conceſſo, quod uolunt, conſequens, id certè non dant, ut, cùm diu permanſerit, ne intereat. A. Bene reprehendis. Et ſe iſto modo res habet.

EXPLICATIO.

Quod ſemper, idem etiam diu permanet: qui mille habet aureos, habet & centũ. Sed quod diu permanet, ut permaneat ſemper: et Aliud eſt diu, aliud ſemper manere.

cui cētū sunt aurei, mille eidē esse: quæ sit necessitas: aut quō una pars totū, aut una formagenus uniuersum cōprehēdat, equidē non uideo. Maior enim numerus includit minorē, & genus oēs suas formas, nō cōtrà. Ego (ut crasso exēplo rem declarem) caniculum & felem habeo (quæ est summa iumenti & pecoris mei) omnia animalia, q̃ in arca Noæ fuerūt, nec habeo, nec habere cupio. Iam XXVI annos Augustæ uixi: mille annos eâdē ratiōe me hic uicturū si dicerē: quis non in Anticyras mittēdum esse diceret? Quare quàm bene Cicero Stoicos (hac quidem in parte) reprehendat: & quomodo isto modo se res habeat: uiderit auditor, qui uel Ciceroni, uel suæ cupiditati assentari magis, quàm assentiri uidetur: cùm id, quod ille & facile ad credendum, & consequens esse ait, incredibile potius sit & absurdum. Sed Cicero, ut in causis forēsibus fucū se fecisse iudicibus, aliquando gloriatus est: ita in disputationibus suis sæpe non tam philosophum agit, quàm oratorem, causæ magis seruiēs, quàm ueritati. Cæterùm illud omnes Christiani facilè illi concesserint: animum & posse permanere corpore uacantem (quod tamen aliquando recepturus sit) & permansurum esse: quia Deus

Cicero etiam in philosophia oratorem egit.

ita

ita constituit, & nobis unigenito filio misso, patefecit.

CCXLV. SENTENTIA.

M. Credamus igitur Panætio, à Platone suo dissentienti? Quem enim omnibus locis diuinum, quem sapientissimũ, quem Homerum philosophorum appellat: huius hanc unam sententiam de immortalitate animorum non probat.

Panætius incõstãtiæ arguitur.

EXPLICATIO.

Hac elogia non tam incõstantiæ Panætiũ arguũt (quis enim æquũ cẽseat, ut, cuius multa probes, omnia probes?) quàm studiosos ad huius philosophi operum lectionem incitare debẽt: quæ tamen minus & iucũda & utilis futura est iis, qui in Dialecticis & Mathematis parùm exercitati fuerint. Nuper tamen Ioannes Serranus noua interpretatione & scholiis: Henricus uerò Stephanus eruditis annotationibus magnam huic scriptori lucem attulerunt. Diuinus autem dicitur, cùm ob ingenij excellentiã quasi homine superior: tum quia de Deo rebúsque diuinis multa (ut homo tamen patefactæ religionis ignarus) præclarè scripsit. Aristotelem, tanquam Platone inferiorem, Græci ueteres non

Non necesse est omnia uiri p̃stãtis & dicta & facta probare.

Henrici Stephani Græcolatina Platonis editio.

Plato cur diuinus?

Sapientiss.

Homerus.

θεῖον, sed δαιμόνιον appellarunt. Sapientissimus (Græcè fortasse φιλοσοφώτατος, id est, princeps philosophus) ob rerum æternarum & diuinarum (nam his propriè sapientia tribuitur) meditationem. Homerus philosophorum, quòd eloquentia & maiestate orationis tantum uincat alios philosophos, quantum Homerus poetas. Græci quidem Iouem suum Optimum Maximum, Græcè locuturum, non alio genere orationis, quàm Platonico, usurum dictitarunt: sicut Latini Plauti ore quasi Musas locutas perhibent. Sed huius imitatio non ubique tuta est: cùm propter ἀρχαϊσμοὺς, tum ob scurrilia dicteria, in quibus poeta flagitiosarum aut certè uilium personarum decorum obseruauit: non habita ratione decoris naturalis & urbanitatis.

Imitatio Plautinæ dictionis est periculosa.

CCXLVI. SENTENTIA.

Vult enim (Panætius (quod nemo negat) quicquid natum sit, interire.

EXPLICATIO.

In caducis quidem rebus atque terrestrib. hoc uidemus, tam animatis, quàm inanimis. An uerò cælestium eadem sit ratio: humana experientia cognoscere non potuit. Et hoc ipsum Plato negat: qui deos iuniores (sic genios et sidera appellat) non

non suapte natura: sed diuina uoluntate, firmißimo uinculo, æternos fore affirmat. Eadẽ est ratio & immortalitatis humani animi: quæ non tam ab ipsius natura (quod suprà quoq; monuimus) pendet, quàm à uoluntate Dei: qui animos æternos fore, & uel perpetuò felices, uel semper cruciandos, manifestis oraculis patefecit. Quicquid igitur à philosophis & medicis argutiarum contra animorũ æternitatem affertur (& quidem multa plausibilia: ut in examinandis Ciceronis argumentis uidimus: contra eam probabiliter afferri possunt) hoc uno argumento, tanquam inuulnerabili clypeo, diuinæ uoluntatis atq; autoritatis, repellantur: & ut mendacia diaboli repudientur. Sublata enim fide immortalitatis, & post obitum tam, supplicij metu, quàm præmij spe ex hominis animo exterminato: quid ille aliud est, nisi certißimũ diaboli mancipium? Quid talis homo, ignoratione hominum & impunitate proposita, non audebit? Maxima certè uitæ pernicies istam opinionem consequitur. Perpauci enim sunt, qui naturæ bonitate uincantur: contraq; nimis uerè Cicero scripsit. Quotusquisq; est, qui ignoratione omnium & impunitate proposita, maleficio & scelere posit abstinere? Præclarè

Sacra oracula physicis argutiis opponẽda sunt.

Qui animos prorsus interire censent: ferè à nullo facinore abhorrẽt.

Ioan.Ludouici Viuis pronũciatum.

Viues lib.1. de ueritate fidei Christianæ, Connexa, inquit, sunt, Dei religio: Dei prouidentia: humanæ animæ immortalitas: ab eaq́ parte NATVRA ET VERVM *stat: à qua stant boni & sapientes. At iusticia, probitas, religio, uirtutes omnes, immortalitate animæ nituntur. Et sunt* VIRTVS ET VERITAS *germanæ ac potius geminæ sorores.*

CCXLVII. SENTENTIA.

Nasci autem animos: quod declaret eorum similitudo, qui procreentur: quæ etiam in ingenijs, non solùm in corporibus appareat.

EXPLICATIO.

φυσικώτατόν ἐστιν (*inquit Aristoteles*) τὸ ὅμοιον ἑαυτῷ γεννᾶν (*naturæ maximè consentaneum est generare sui simile.*) *Et quidem in castis & synceris matrimonijs plerunq; nascuntur* (*ut Hesiodi uerbis utar*) ἐοικότα τέκνα γονεῦσι (*liberi parentibus similes*) *idemq́; inter pœnas scelerum numerat dissimilitudinem formarum: cuius tamẽ causæ multæ esse possunt: ut diuersæ & corporum, ex ratione uictus: & animorum, propter multiplices casus, affectiones in parẽtibus, tum in ipsa procreatione,*

Formarũ similitudo & dissimilitudo, nihil habent firmæ probationis.

creatione, tum in gestatione in utero: ut alius siderum positus, ut aliud nutricis lac, alia educatio, aliæ familiaritates. Morbos quidem propagari in liberos, è leprosis leprosos, ex epilepticis epilepticos, è podagricis podagricos ferè gigni, constat: nisi fortè, alterius coniugis prospera ualetudo, prædominante eius semine, alterius uirulentam materiam uincat atq; emendet. Ac miro consilio Lycurgus, Lacedæmoniorum legislator, permisit, ut homo senex & ualetudinarius, generoso iuueni uxorem daret usurariam. Non enim singulis, sed reipublicæ suscipi liberos. Quod etsi nostris legibus non licet: tamen lasciuæ mulierculæ in ea re sibi non desunt. Itaq;

Fortes creantur fortibus & bonis:
Est in iuuencis, est in equis patrum
Vigor: nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

At unde illud: ἡρώων τέκνα πήματα; Cur præstantium uirorum filij plerunq; degenerant? Aut ex adulterijs (ut quidam ciuis principi cuidam facetè respondit: nomina de industria taceo: quamuis perargutus sit dialogismus) unde incommodus ille Commodus, & animo & corpore gladiatorem, à Faustina matre adamatum, longè magis retulit, Filij quib. de causis degenerare uideantur.

quàm

quàm M. Antonium philosophum: aut ex negligenti & indulgenti educatione, & alia ratione uictus & familiaritatum. Vnde illud prouerbium: αἲ χωλῷ παροικήσῃς : ὑποσκάζειν μαθήσῃ (si claudi consuetudine usus fueris: subclaudicare & ipse disces.) Magno igitur studio uitanda & pro uirili fugienda est, hominum & corpore & animo uitiosorum familiaritas: ne contagio quopiam inficiaris: quod facilimè fit, teneris adhuc & animis & corporibus. Ac tandem familiarum generosa indoles (ut nihil est in rebus humanis perpetuum) tanquam arbores & agri effœti, uelut exolescit: &, ut Plato ait, multi ex aureo genere in argenteum, ferreum, aut plumbeũ transeunt: & è contrario. Eadem & imperiorum ratio est: id quod apud Danielem declarat statua Nabuchodonosoris, è uariis conflata metallis: ac tandem in pedes partim ferreos, partim luteos desinens. Eadem ratio est et poëtici figmenti de ætate aurea, argentea, ærea, ferrea. Vnde idem Horatius queritur:

Consuetudo uitiosorum uitanda est.

Omnia tãdem degenerant.

Aetas parentum, peior auis, tulit
Nos nequiores: mox daturos
Progeniem uitiosiorem.

Sed hanc controuersiam, partim Theologis, partim Astrologis, partim Medicis disceptandam

dam

dam relinquamus. Panætij autem argumentum est huiusmodi: Quicquid nascitur, idem & interit: Animus humanus nascitur: Ergo & interit. Minorem probo. Quia plerunque liberi parētibus & figura corporis & affectionibus animorum sunt similes. Hanc probationem Cicero non cōcedit. Nam primum inquit, Similitudo animorum non est perpetua: idque declarat exemplo Fabij cuiusdam degeneris. Deinde ut patres & filij similibus sint ingenijs: id tamen non tam ex procreatione, quàm ex constitutione corporis euenit: atque ipsa corporis constitutio plus fortaßis à ratione uictus, quàm à procreatione parentū pendet. Si igitur non probatur necessaria similitudo: ne mortalitas quidem animorū necessaria probatur à Panætio. Argumenta igitur illius æternitatem animorum non tollunt. Nasci animos, argumento est similitudo, inquit ille. Cicero procreationem, illius unicam & certam esse causam negat.

CCXLVIII. SENTENTIA.

Alteram autem affert rationem: nihil esse quod doleat, quin id ægrū esse quoque possit. Quod autem in morbum cadat, id etiam interiturum. Dolere autem animos. Ergo etiam interire. Hæc refelli possunt.

possunt. Sunt enim ignorantis, cùm de æternitate animorum dicitur, de mente dici: quæ omni turbido motu semper uacat: non de partibus his, in quibus ægritudines, iræ, libidinesq; uersentur: quas is, cõtra quem hæc dicuntur, semotas & disclusas putat.

EXPLICATIO.

Humana mens & diuina plurimum differunt.

Arguit inconstantiæ Panætium: qui partes quidem animi distinguat: sed utrarunq; naturam non secernat: & mentem eadẽ mortalitate inuoluat, qua brutas illas: quas & Aristoteles mortales esse concedit: quòd corporeum quiddam sint, cum corpore & natæ & interituræ, sicut in bestijs. Solam autem mentem esse diuinam atq; æternam. Nostra autem religio integrum hominem cum corpore & animo, in resurrectione mortuorum, immortalitate donandũ esse cõfirmat. Qualem autem nobis mentem hîc depingit: talis utiq; diuina mens est, & mentes sanctorum geniorum. Humana uerò mens infinitis dubitationibus et erroribus obnoxia (quibus quid est intricatius? quid turbidius?) an sit ab ægritudinibus, iris, libidinibusq; semota & disclusa: considerandum est diligentius. Segregatio certè quidem ista partium animi, perdifficilis

difficilis est, & aequè ardua, atq; ipsius animi à corpore disiunctio, propter arctissimam societatem & connexionem, ab ipsa natura institutam. Constat tamen, rationis & appetitus non tantùm in excellentibus uiris: sed in mediocribus etiam hominibus, certamen esse perpetuum, nunc hoc, nunc illa, uel superante, uel succumbente. Appetitus ad perfruendas uoluptates fertur: sed Ratio eum cohercet. Ira in ultionem ruit: sed Ratio eam compescit. Ac huiusmodi repugnantiae complures sunt in uniuscuiusque hominis animo. Vnde apparet, eum non unius esse generis, sed diuersi: ac mentem esse dominam, cupiditatem uerò ancillam: modò naturae pareatur. Nam in hominibus intemperantibus fit contrarium. Sed haec copiosius executus est Cydonius noster.

Appetitus & Rationis pugna.

CCXLIX. SENTENTIA.

Nam similitudo magis apparet in bestijs: quarum animi sunt rationis expertes. Hominum autem similitudo in corporis figura magis extat.

EXPLICATIO.

Difficilis est comparatio, multiplicemq; requirit ac diuturnam obseruationem: utrum liberi

Similitudo formarum nihil probat.

liberi animos parentum potius referant, an corporis formam? an neutrum? an utrunq;? Alij quidem liberi matrum, alij patrum similiores nascuntur: alij utrorunq; formā participant, alij uel maiorum suorum uel cognatorum, uel alienorum & exterorum similitudinem aliquam referunt. Adolescens quidam Augusto persimilis, ab eodem rogatus, an mater eius aliquando fuisset Romæ? Nunquam, inquit ille, mater, sed pater sæpe. Interim pater est, quem demonstrant nuptiæ. Bestiarum quidem formæ atque naturæ minus uariant, ob minus fortasse uagas quàm hominum cogitationes: sicut capri & arietes Iacobi Patriarchæ docent, in præsentem colorem intenti uirgarum.

CCL. SENTENTIA.

Et ipsi animi magni refert, quali in corpore locati sint. Multa enim è corpore existunt, quæ acuant mentem: multa quæ obtundant.

EXPLICATIO.

Et animi à corporib⁹, & ab animis etiam corpora afficiuntur.

Rectè ergo Panætius, animum quia in morbum cadat, etiam interiturum. Nam si afficitur à corpore: si acuitur & obtūditur: quomodo omni turbido motu semper uacat? quomodo

modo est ab ijs partibus, in quibus ægritudines, iræ, libidinesq́ uersantur, semotus et disclusus? Aristoteles certè in ipso Physiognomonicorum initio, sic scribit, ὅτι καὶ αἱ διάνοιαι ἕπονται τοῖς σώμασι· καὶ οὐκ εἰσὶν αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς, ἀπαθεῖς οὖσαι τῶν τοῦ σώματος κινήσεων· τοῦτο δὲ δῆλον πάνυ γίνεται ἔν τε ταῖς μέθαις, καὶ ἐν ταῖς ἀῤῥωστίαις. *In problematis itē sectione 30 disputat:* ὅτι τὰ τῆς ψυχῆς ἤθη ἕπεται τῇ τοῦ σώματος κράσει. *Eadem est & Galeni planè sententia, experientia comprobata. Videmus enim eos in quibus bonus abundat sanguis, esse hilares, alacres, humanos, benignos. Contrà biliosos esse iracundos, acutos, mutabiles, superbos. Phlegmaticos somnolentos, tardos, pigros, rarò irasci. Melancholicos autem tristes, inuidos, inuenustos: assiduos tamen & diligentes, sæpe etiam ingeniosos. Atque hæc de redundantia humorum & naturalibus affectionibus intelligi debent. Nam hi liquores in omnibus corporibus inter sese permisti sunt. Vnde fit, ut idem homo aliàs aliter afficiatur. Magnas etiam mutationes efficiunt, educatio, doctrina, familiaritates, ratio uictus, consuetudo, res uel aduersæ uel secundæ: atq; inprimis ualetudo. Quantum autem ad ingenij uim temperatura cerebri,* Compluribus reb. afficiuntur & mutantur animi.

& iusta capitis magnitudo aptaq́; proportio faciat: quantum item aliorum humorum & spirituum totius corporis temperies: quantū frugi & accurata uictus ratio ualeat: norunt & medici, & alij qui hæc diligentius obseruant. Equidem existimo & formæ tantā admirationem initiò ex eo extitisse, quòd exteriorem pulchritudinem interioris esse indicē; & in pulchro hospitio pulchrum hospitem habitare existimarint. Verum tamen est etiam nunc illud Virgilij:

Formę admiratio ex opinione uirtutis extitit.

Gratior est pulchro ueniens è corpore uirtus.

Sed ut ad Panætij argumentum redeam: melius id refutari nequit, quàm si opponatur (id quod antè dictum est) immortalitatem non tam ab ipsius animi natura, quàm à diuina uoluntate pendêre. Alij dicūt, ebrietate, morbis, senectute, & similibus rebus non tam ipsum animum impediri atq́; affici, quàm instrumenta eius: ut si egregius faber neq́; malleo, neque forcipe bono utatur, aut expeditus uiator salebroso cœnosóq́; itinere minus possit progredi.

Christus opponatur Panætio.

Instrumenta potius animi, quā ipsum animum impediri, nōnulli censent.

CCLI. SENTENTIA.

Aristoteles quidem ait, omnes ingeniosos melancholicos esse: ut ego me tardiorem esse non molestè feram.

EX-

EXPLICATIO.

Apinam melancholiam probat Melanchthon. Ea porrò est alacris, & hilaritate quadam condîta, & subtilibus meditationibus atq; operibus cum delectatione intenta: sicut apes mellificio suo gaudent, quamuis nō sibi mellificent: ut est apud Virgilium. Asininam uerò, tardam, stupidam, tristem, ignauam, desperabundam, solitariam, & à congreßibus hominum abhorrētem, quis est qui non detestetur? Cicero autem modesta extenuatione sui, & ioco festiuo hìc utitur: significans, se malle esse hilarem & humanum, & minus acutum: quàm tristem, ingeniosum, eruditum. Sic in exordio quodam, Quo minus, inquit, ingenio possum, subsidio mihi diligentiam comparaui: quod exemplum adolescentibus imitandum est. Ac minimè certè fuit ille melancholicus, quamuis ingeniosißimus, ut monimenta eius testantur: sed ita facetus & hilaris, ut modū nonnullis excessisse uideatur. Nam Cato, cùm ille Murænam defenderet, & festiuitate orationis omnes iudices & coronam circumstantem exhilararet, atque ad risum impelleret: Dij boni, inquit, quàm ridiculum habemus consulem? De atræ bilis natura & ui præter medicos,

Apina melancholia laudatur.

Cicero & ingeniosissimꝰ, & minimè melancholicus.

etiam Pontanus in libris de rebus cœlestibus multa disputat: & melancholici fortasse non tam bonitate ingeniorum, quàm aßiduitate diligentiæ, & cogitatione in unam aliquam rem defixa excellunt. Adolescentes uerò plerique minus in literis proficiunt, propter uagas cogitationes & uarias: quarũ aliæ alias tanquam claui clauos trudunt & expellunt. In causa etiam sunt incrementa corporum, à quibus etiam ingenia afficiuntur.

Melancholici nõ tam ingenij bonitate, quã assiduitate diligentiæ ualere uidentur.

CCLII. SENTENTIA.

Enumerat multos: idq́ quasi constet: rationem cur ita fiat, affert.

EXPLICATIO.

Prior quæstio est: An & quid sit? posterior, cur ita sit? Sed illud opus, in quo ista sunt, me legisse non recordor: quamuis non sine dolore fatear, permulta mihi excidisse. In causa fuere crebræ locorum & studiorum mutationes, & diuturni atq; acerbißimi corporis cruciatus: quibus & ingeniũ, memoria præsertim, debilitatur. Cur autem atra bilis acuat ingenia: & modò attigimus, propter stabiles & fixas cogitationes: & ea humoris illius natura esse perhibetur, ut exercitatiõe ingenij, quasi prunæ insufflatione, exardescat & inflammetur:

Querela autoris.

metur: & propè diuino quodam motu afficiatur. Talem describunt poëtæ ἐνθουσιασμὸν suum, id est, diuinum afflatum: de quo suprà diximus.

CCLIII. SENTENTIA.

Quòd si tanta uis est ad habitum mentis, in ijs quæ gignuntur in corpore (ea autem sunt, quæcunq; sunt, quæ similitudinem faciant) nihil necessitatis affert, cur nascantur animi, similitudo.

EXPLICATIO.

Sententia uidetur esse: Non propagari animos, etiamsi maiorum similes sint: quòd illa similitudo ipsorum animorum existat è corporibus & ratione uictus. Sicut enim aliàs diximus: qualis sit cibus & potus, talem ferè gigni sanguinem, in sanis quidem hominibus: & qualis sanguis sit, tales existere corporum spiritus: unde consimiles affectiones animorū & mores soleant existere. Sed reuoluimur eòdem, in eodemq́ luto (quod dicitur) hæremus. Ac Cicero (si hoc non perspiceret) non tam facetè, quàm uerè, se tardiorem esse fateretur. Nam si corpora propagantur à parentibus: & è corporibus existunt habitus animorum: quid frustra uerbis distinguimus ea, quæ natura cohærent. Nam si in ratione ui-

Animorū & corporib. distinctio subtilior, quàm firmior.

ctus tantum momenti est ad immutandos animos: quantò maior uis erit ipsius seminis, unde ipsum corpus procreatur? Sed ut in causa parùm firma: cui se ipse non satis fidere, sæpius haud obscurè significat: nescio quomodo de industria turbat disputationem & implicat: id quod & à Demosthene fieri, Hermogenes obseruauit: atq; euidens est (ut alias taceam) ex oratione de Hagniana hæreditate. Est autem uis uerborum consideranda: negat τὸ ἀναγκαῖον: τὸ δυνατὸν concedit: & illud in Catone positum, huc asciscendum esse innuit: nos ex uniuersa mente diuina delibatos animos habere.

Ἐπιτήδευμα, oratoria calliditas.

Necessariũ & possibile differũt.

CCLIIII. SENTENTIA.

Faciei similitudo, animi dissimilitudo maxima.

Omitto similitudines, uellem adesse posset Panætius: uixit cum Africano: quærerem ex eo, cuius suorum similis fuisset Africani fratris nepos? facie patris, uita omnium perditorum ita similis, ut esset facilè deterrimus. Cuius etiam similis P. Crassi & sapientis, & eloquentis (alij addunt: & primi: alij, in primis) hominis nepos, multorumq; aliorum uirorum clarorum, quos nihil attinet nominare, nepotes & filij.

EXPLICATIO.

Equidem existimo Panætium, si uixisset illa ætate, dissimilitudinis causas, fortassis alias subtiliores etiam, fuisse allaturum: sed ne eas quidem, quas paulò antè attigimus, repudiaturum. Deinde, si plures sint parentibus similes, pauciores dissimiles: etiam sic superior erit Panætius. Si uerò concedatur par numerus æqualitatis & inæqualitatis, aut etiã hic uel ille maior aut minor: tota res incerta erit: & tamen uel unius corporis atq; animi similitudo, cũ Panætio facere uidebitur. Medici quidem disputant, à materia uel paterna uel materna uberiore pendêre fœtuum similitudinem. Astrologi uerò non solam materiam spectant, sed etiam horoscopos, & uim cœlestem, materiæ informatricem: unde fiat, ut pueri neq; corporibus neq; animis parẽtes maiores' ue suos referant. Cæterùm Iulia, Cæsaris Augusti filia, impudica mulier: ab amatore quodã interrogata, qui fieret, ut, ĩ tãta licẽtia uitæ, liberos Agrippæ marito similes páreret? Respondit, se uectorẽ nõ admittere, nisi naui plena. Sed medici mot⁹ animorũ muliebriũ ẽt, causãtur ĩ similitudine formarũ: et q̃ signa pueris ĩprĩat grauidarũ appetit⁹, nemo ignorat: et ego ipse unũ ĩ sinistro femore gesto:

Panætius uidetur Ciceroni facilè fuisse responsurus.

etiam strabus factus altero oculo, ex imitatione iocosa strabæ ancillæ, dum puer essem.

CCLV. SENTENTIA.

Mortem, etiam intereuntib. animis, non esse malum, docere, Ciceroni potissimum fuit propositum.

Sed quid agimus? oblitíne sumus, hoc nũc nobis esse propositum: cùm satis de æternitate dixissemus: ne si interirẽt quidem animi, quicquã mali esse in morte?

EXPLICATIO.

Ἀποδιώξει *hæc prolixioris confutationis, significat, ut & suprà sæpius, immortalitatem esse* πάρεργον καὶ προσθήκην καὶ παρέκβασιν *huius disputationis:* τὸ ἔργον καὶ τὸ ὑποκείμενον καὶ προηγούμενον *: mortem nõ esse malum, etiamsi animum extinguat. Quæ sententia uera utique est, si pessum it animus unà cum corpore. Falsam autem esse eam opinionem sacræ literæ euidentissimè testantur : nec immortalitatem animorum tantùm, sed corporum etiam resurrectionem & pijs pollicentur, & impijs minitantur : quòd illi perpetuò beati: hi uerò miserrimi sint futuri. Sed hac de re cùm initiò satis dictum sit: nihil est, cur eadem nunc repetamus. Nam si mors tollit omnem & corporis & animi sensum: certè mortui, qui nihil sentiant, non possunt esse miseri.*

CCLVI. SENTENTIA.

A. Ego uerò memineram. Sed te de æternitate dicentem, aberrare à proposito facilè patiebar.

Digreſsiones iucūdę facilè audiuntur.

EXPLICATIO.

Digreßiones gratæ & iucundæ auditoribus, æquioribus animis accipiūtur. τὸ γὰρ πρὸς χάριν λεγόμενον, προσοχὴν ἐργάζεται. *(Nam quod ad gratiam dicitur, attentos facit.)*

CCLVII. SENTENTIA.

M. Video te alta ſpectare: & uelle in cœlum migrare: ſperoq́ fore, ut contingat id nobis. Sed fac (ut iſti uolunt) animos non remanere poſt mortem: uideo nos, ſi ita ſit, priuari ſpe beatioris uitæ. Mali uerò quid affert iſta ſententia? Fac animum ſic interire ut corpus: num igitur aliquis dolor, aut omnino poſt mortem ſenſus in corpore eſt? Nemo id quidem dicit: etſi Democritum inſimulat Epicureus: Democritici negant. Ne in animo quidem igitur ſenſus remanet: ipſe enim nuſquam eſt. Vbi igitur malum eſt, quoniam nihil tertium?

Generoſa indoles uult in cœlum migrare.

EXPLICATIO.

Omnes quidem in cœlum migrare uolu-

Vitã quidẽ cœleſtẽ expetimus: ſed ea, quæ ad illã acquirẽdam requirũtur non præſtamus.

mus: ſed pauci alta ſpectamus: pauci agimus pœnitentiam: in paucis eſt fides, ſpes, charitas: multi quæſtui & ambitioni ſtudemus: plerique prauis affectibus & uoluptatibus indulgemus: φιλήδονοι μᾶλλον ὄντες *(ut D. Paulus ait)* ἢ φιλόθεοι *(uoluptatis quã Dei amãtiores.) Quotus enim quisq; eſt, qui ſuã ciuitatem in cœlo eſſe putet? qui Deũ diligere ſuper omnia: alterũ uerò ſicut ſeipſum ſtudeat? qui diſſolui cupiat, & eſſe cũ Chriſto? Atqui tales affectus uera fides ſi non perficit, ſaltem inchoat. Quò magis uerendum eſt, ne pleriq;, cùm fidẽ iactemus maximè, deq; ea digladiemur: à fide abſimus longiſsimè. Quòd ſi & uita noſtra corrupta eſt (ut eſt proh dolor, corruptiſsima) & fides, ſi non planè mortua: certè languidiſsima: etiã atq; etiã uidẽdum eſt: ne & fruſtra uelimus: & longè aliò migremus. Quò magis & diuini uerbi meditatio, & Spiritus ſancti petitio, ut Deus cor mundũ creet in nobis, & ſpiritũ rectũ innouet in uiſceribus noſtris, eſt neceſſaria. Piorũ quidẽ & cordatorum hominum: quos & culpa & pœna ſolicitat: ſpes iſta migrandi in cœlum, in tot & priuatis & publicis tum uitiis tum miſeriis, unicũ eſt ſolatiũ: & tanquã portus, eminus apparẽs, dũ in hoc tẽpeſtuoſo uitæ pelago iactantur.*

CCLVIII.

CCLVIII. SENTENTIA.

Post mortem si quis dolor est: aut in animo est, aut in corpore. Sed in neutro est: cùm utrunque extinctum sit, & omnis sensus expers. Ergo nullus dolor est post mortem: & per consequens ne mali quidem quicquam est in morte.

Epicurea ψυχοκτονία terrorem mortis nō tollit: cum falsa sit.

EXPLICATIO.

Assumptionem, quæ Epicurea hypothesi nititur mortalitatis animorū, negat (ut notum est) & nostra religio, & Platonica philosophia. Non ergo malè sibi consciis (quis autem est omnium, quin & plurima pœnitenda commiserit, & facienda prætermiserit?) ullam consolationem affert ista ratiocinatio: nisi & pœnitentiam maturè agant: & Dei misericordiam, peccatoribus pœnitentiā agentibus promissam, uera fide amplectātur.

CCLIX. SENTENTIA.

An quoniā ipse animi discessus à corpore, non fit sine dolore? (mors malum est.) Vt credam ita esse, quàm est id exiguum? & falsum esse arbitror: & fit plerunque sine sensu, nonnunquam etiā cum uoluptate: totumque leue est, qualecunque est: fit enim ad punctum temporis.

In ipso discessu animi uel nullū uel exiguū esse dolorem.

EXPLICATIO.

Primum concessione utitur, & extenuatione. Deinde inficiatiõe, sed modesta et Academica. Deniq; affirmatione & inuersione: extenuationemq́; repetit, addita ætiologia à breuitate temporis. Sed uideamus singulas particulas. 1. Mors fit plerunq; sine sensu. Rectè. Nam sensum omnem adimit: sed προαγῶνες & uiæ ad mortem sunt cum acerbissimo sensu. Phthisici & lethargici & decrepiti senes, & alij diuturnis morbis exhausti, uidentur deficere tanquam lucerna oleo deficiente. Sed hæc Cicero potius explicet, qui in Catone sic scribit: Quid est tam secundum naturam, quàm senibus emori? quod idem contingit adolescentibus, aduersante & repugnante natura. Itaq; adolescentes sic mori mihi uidentur, ut cùm aquæ multitudine uis flammæ opprimitur: senes autẽ, sicut sua sponte, nulla adhibita ui, consumptus ignis extinguitur, & quasi poma ex arboribus, si cruda sint, ui auelluntur: si matura & cocta decidunt: sic uitam adolescẽtibus uis aufert: senibus maturitas. 2. Nonnunquam etiam cum uoluptate. Plato scribens mortuus est: Philemon Comicus ridens, cùm asinum ficus comedentem uidisset. Sophocles gaudio uictoria

1. Via ad mortẽ, est dolorifica.

2. Mors cũ uoluptate.

riæ expiraſſe ſcribitur: ut & nonnulli ob ſubitum ſuorum conſpectum, quos occubuiſſe crediderant. Commemorat Plinius, qui in Venere obierint: & ipſe Cicero, qui dormientes: nec noſtræ ætati talia exempla deſunt. 3. Totumq́; leue eſt, qualecunq; eſt. Siue, inquit, cum dolore fiat, ſiue ſine ſenſu, ſiue cum uoluptate, parui æſtimandum eſt. 4. Fit enim ad punctum temporis. Hinc illud Epicuri: Dolor ſi magnus, breuis: ſi diuturnus, leuis. Ac uerum eſt, ipſam mortem eſſe breuiſſimam: unde & ſancti martyres unam malam horulã mortis, æternæ uitæ ſpe, magno animo ſuperandam cenſuerunt: & Prodicus diſputauit, eam neq; ad uiuentes pertinere, quos nõdum attigerit: neq; ad mortuos, qui nulli ſint. Sed exiguæ orationis prolixa ſunt ſæpe proœmia. Carnificinæ pleræq; acerbiſſimum habent ſenſum, ut rota, combuſtio, decollatio: cùm, etiã capite amputato, reliqua mẽbra ſentiant, & quidem cum dolore, ut Cardanus (fortaſſis à filij ſui Manibus edoctus) diſputat, & multi per totum triduum ψυχοῤῥαγοῦσιν, anima quærente exitum, nec inueniente. Sunt & in partu morientium grauiſſimi utiq; & corporum & animorum dolores. Sed hæc non ipſius eſſe mortis, ſed eorum quæ mortem antecedant,

3. Leuitas mortis.

4. Breuitas mortis.

cedant, forsan aliquis dixerit. Mihi uerò cũ ea esse coniunctißima uidentur, καὶ συμβεβηκότα ἀχώριστα. Mors igitur & ob hoc ipsum quòd animi discessus à corpore, non fit sine dolore: malum est: & ob ea, quæ antecedere solent, morbos, dolores, cruciatus corporis, animi angores, ignominiã (in morte præsertim uiolenta & publica) & ob eã quæ consequi & potest & solet (nisi Dei clementia maior fuerit peccatis nostris) æternam condemnationẽ. Sed Cicero hæc partim negat, quæ de dolore mortis obÿciũtur: partim à modo & tempore extenuat, ῥητορικωτέρως ἢ ἀληθεστέρως: & mortis genera mollißima proponit, asperrimis dißimulatis: quæ tamen & ipsa extenuat. Leuißimam porrò mortem & optimam censuit C. Iulius Cæsar inopinatam: qua quidem non leniter, sed tribus & uiginti uulneribus confossus interiit: alÿ λειποθυμίαν, submersionem, suffocationem, aut apoplexiam præferunt. Sed haud dubiè optima mors est, in uera Dei fiducia (utcunque cætera sint) spiritum suo conditori committere & reddere.

Mors & ob antecedentia, & ob consequentia, plerisq; est formidabilis.

Mortes leuißimæ.

Mors optima.

CCLX. SENTENTIA.

Illud angit, uel potius excruciat, discessus ab omnibus iis, quæ bona sunt in uita.

uita. Vide ne à malis, dici uerius posſit.

EXPLICATIO.

Sic & in ſecunda Tuſculana auditor ait: Etſi mihi conſcius ſum, nunquam me nimis cupidum fuiſſe uitæ: tamen obijciebatur, interdum animo metus quidam, & dolor, cogitanti, fore aliquē finē huius lucis, & amiſſionem omnium uitæ commodorum. Homini rectè ualenti, opibus, liberis, honoribus, amicis, ingenio, doctrina, eloquentia, uirtute ciuili, & gloria florenti, aut ſaltem tragicorū caſuum experti, mediocriterq́ꝫ fortunato: per acerba eſt ſanè mortis memoria: niſi & res humanas deſpicere, & diuinas admirari ac deſiderare didicerit. Sed horū pleroſqꝫ inuenias, qui aut cogitēt, aut etiam inconſideratè effutiant, ſe uita cœleſti æquo animo cariturus, ſi hac terrena uita frui perpetuò liceret. Tantum frigus fidei eſt in animis multorum, diuitum præſertim: de quibus triſtia extant in ſacris literis elogia: non quòd diuitiæ per ſe malæ ſint, ſed quòd plerique iis abutantur. Quin & Cicero pronunciat, difficile eſſe eum uirtutem reuereri, qui perpetuò ſecunda fortuna uſus fuerit. Cordatis autem hominibus in eo ſtudio ab ineunte ætate, cùm nulli ætati mors parcat, ela-

Omnium uitæ cōmodorū amiſſio, angit morientiū animos.

Cœleſtis patriæ deſiderio maturè incendendus eſt animus.

elaborandum est, ut cœlestem patriam desiderent. Nam uitæ quidem tantus amor, tantus item mortis horror, est plerisq; mortaliũ insitus, ut nec decrepiti senes, nec mutilati & morbosi mendici, mortem magnopere optẽt: ac potius deprecẽtur, & differant quoad possunt, illud Pheretis cogitantes: ὀλίγον μὲν τὸ ζῆν, φίλον δ'. *(etsi parum uitæ restat, tamẽ id ipsum amo) Cicero autẽ primùm negat magna aut plura esse uitæ bona quã mala. Deinde paucos ait esse perpetuò felices: & plerosq; ex iis, qui felices habeantur, progressu temporis fieri miserrimos, illustribus exemplis ostendit: ut & Iuuenalis Satyra decima. Nostro quidem seculo, res & publicæ & priuatæ plurimorum, eo loco sunt: ut plura mala timenda esse, quàm bona speranda uideãtur. Quare adolescentes, quamuis omni fungentes officio, nõ tam bona spe inflati, quàm patientia Christiana muniti esse debent: & singulis momentis parati, ad æquo animo discedendum è uita: pro sua sapientia, cogitantes difficilima, ferentes quæcunq; erũt. Nam sperare optima, cõtinuata quadam serie, nũc pestilentia, nunc caritate annonæ & fame, nunc bellis grassantibus, nunc omnibus his, uelut conspiratione quadam inter se coniunctis,*

Vitæ continentes miseriæ, spem adolescentiæ parum bonam faciunt.

ctis, prudentes uix audent. Teneatur tamen interim illud Horatij:

Inter spem, curamq́; timores inter & iras:
Omnem crede diem tibi diluxisse supremũ:
Grata superueniet, quæ nõ sperabitur, hora.

Itemq́; illud Hesiodi:

Ἀλλ' ἔμπης καὶ τοῖσι μεμίξεται ἐσθλὰ κακοῖσι.

Sed tamen hisce malis bona forsan iuncta uigebunt.

CCLXI. SENTENTIA.

Quid ego nunc lugeam uitam hominum? uere & iure possum.

EXPLICATIO.

Flagitia & scelera tam lugenda nobis quàm luenda sunt, uel in hac, uel in altera uita: ac potius in utraque, si cuius ingenium insanabile est. Neque enim (ut prouerbio dicitur) ullum benefactum præmio, malefactum supplicio caret: & præclarè scripsit Euripides: Flagitia & scelera, & lugenda & luẽda sunt omnibus.

Εἱμαρμένον γὰρ τῶν κακῶν βουλευμάτων
Κακὰς ἀμοιβάς ἐστι καρποῦσθαι βροτοῖς,

(Sic fato constitutum est, ut mortales improborum consiliorum (sub his etiam facta continentur) malos fructus percipiant.) Nemo est, qui non multis incommodis, aut etiam

infortuniis conflictetur. Ac molestias quidem sentimus: causas uerò earum non expendimus. Sed prudentis hominis est, quandocunque acerbi aliquid ei accidit, statim memoria repetere cum naturæ suæ prauitatem, tum peccata & delicta sua, ueniámque à Deo petere: & quantum possit, Spiritus sancti auxilio implorato, cauere, ne posthac in similem fraudem maiorémque calamitatem incidat. Omnino bonis & piis animis (ut antè dixi) causæ pœnarum, id est, peccata & delicta maiorem faciunt dolorem, quàm & publicæ & priuatæ calamitates. Sed ad Ciceronem redeamus: qui in Catone simili ἀποδιώξει utens, Non libet, inquit, mihi deplorare uitam, quod multi & hi docti sæpe fecerunt.

CCLXII. SENTENTIA.

Sed quid necesse est, cùm id agam, ne post mortem miseros nos putemus fore: uitam etiam efficere deplorando miseriorem?

EXPLICATIO.

Vigilandũ. *Et agnoscenda est uitæ miseria: & ma-*
Sperandũ. *gnitudine animi desperatio reprimenda: &*
Tolerãdũ. *spe finis, id est, expectatione diuini auxilij, dura ferenda: & si quid inter hæc boni offertur,*

eo gratis animis modesteq́ fruendum : & officio fungentibus solicitudo in Deum reijcienda. ἀρκετὸν γὰρ τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς *(Vnusquisque dies satis malorum secum affert, etiamsi homo ea non cumulet inani solicitudine) Huc pertinet Epicteti dictum, cui philosophiæ summam inclusisse dicitur,* ἀνέχου καὶ ἀπέχου *(Tolerato malum, & abstineto turpi uoluptate, omniq́ flagitio & scelere) Consimile est & Euripidis dictum, & penè melius:* οἰστέον καὶ ἐλπιστέον *(Tolerantia & abstinentia cum spe bona coniungi debet.)*

CCLXIII. SENTENTIA.

Fecimus hoc in eo libro, in quo nosmetipsos, quantum potuimus consolati sumus.

EXPLICATIO.

Et quidem, ut disciplina (quod nostrate prouerbio dicitur) cuiusq; propria, sic & consolatio est optima. Sed neutra harum, sine erudita pietate, uera esse potest. Orandum igitur & laborandum. Vsus est hoc loco Cicero, ut dixi, ἀποδιώξει. *Habuit enim occasionem digrediēdi in deplorationē miseriæ humanæ, & extenuationem uitæ commodorum. Sed eū locū prætermittit, cùm ut superuacaneū*

 (etsi

Cardani consolatio pro Ciceroniana.

(etsi nos illius Consolatione amissa, Cardanum de rebus aduersis æquo animo ferendis, nunc illius loco legere possumus) tum ut cum instituto pugnantem. Obiter hic discrimen ἀποδιώξεως καὶ παραλείψεως notetur. Hæc enim διαβολὴν habet τοῦ ἀντιδίκου, id est, aduersarium criminatur: καὶ αὔξησιν τοῦ ἐγκλήματος, & crimen amplificat. Illa uerò commemoratione supersedet rerum uel alio loco tractandarum, ac tum habet ἀναβολὴν, id est, prorogationem: uel ut cum instituto pugnantium, aut certè nihil ad id pertinentium.

Παράλειψις.

Ἀποδίωξις.

CCLXIIII. SENTENTIA.

A' malis igitur mors abducit, non à bonis: uerum si quærimus. Hoc quidem à Cyrenaico Hegesia sic copiose disputatur, ut is à rege Ptolemæo prohibitus esse dicatur illa in scholis dicere, quòd multi his auditis, mortem sibi ipsi consciscerent.

EXPLICATIO:

In miseriis parendum est diuinæ uoluntati.

Quantacunque & qualiacunque mala illa sint, ferenda sunt: & existimãdum, quia diuina uoluntas ita ferat, etiam miserrimis expedire uiuere. Sceleratos quidem & impios ne natos quidem esse, præstitisse, Christus ipse

ipse affirmat. Sed hic se abyssus arcanorũ æternitatis aperit. Quare manum de tabula.

CCLXV. SENTENTIA.

A' malis mortem abducere, non à bonis, à Cyrenaico Hegesia sic copiosè disputatur: ut is à rege Ptolemæo prohibitus esse dicatur illa in scholis dicere.

EXPLICATIO.

Ποιητελασίαν *Plato in sua illa republica instituit: nec poetas in ea ferre uoluit, quòd uel exemplis, uel sententiis impiis & flagitiosis, mores bene constitutæ Reipublicæ corrumpere uiderentur. At nunc, bone Deus, quanta est licentia eorum, qui & in templis quiduis dicere, & nihil nõ chartis illinere audẽt? Talibus libellis excudendis & incudes typographorum resonant, & turbulentis clamoribus tam sacri quàm priuati parietes penè rumpuntur. Prudentiæ uerò & modestiæ, & ueræ pietati parum loci est: & pastorum ingeniis ouium mores respondent. Interim ueteres autores iacent, quòd paucos emptores, etsi prostent, inueniunt. Sed nos in hoc seculum incidimus, quod corrigi à nemine potest, finiri potest, & quidem (ut spes est) breui finietur, appropinquante iusto Dei iudicio.* Licẽtia scrĩptorũ & oratorũ nostri seculi.

Oenopolæ & pistores maximi sunt uenefici.

Magistratus enim, etiam sapientissimi & optimi, ad multa conniuere coguntur, quæ nō pauciores interimunt, ac potius infinito plures, quàm olim Hegesiæ oratio. Ac (ut de aliis taceamus) pistorum & œnopolarum quanta carnificina est? quorū alteri panes non percoquunt, ut iustum pondus habere uideātur. Sed quid fit? cruda illa massa in stomachis imbecillioribus in pituitā conuertitur & κακοχυμίαν gignit, omnium morborū uberem materiam. Alteri, nō aqua modò, impura sæpè & fœtida, uina diluunt: sed & sulphure immodico & uarijs uenenis inficiūt. Vnde λιθίασις, arthritis, ardores intestinorū, & alia infinita mala oriūtur, immaturæ morti aut bipatentes fores aperientia, aut uitæ omnem tollentia iucunditatē. Ita nefarij isti nebulones & cōpilant emptorē adulterinis suis mercibus & sanitate uitaq; spoliant, altiore cæteris furibus digni patibulo. Hæc ita in promptu sunt, ut & oculis cernantur, & manibus palpentur: neq; tamen quisquā est, qui prohibere aut uelit aut possit. Ac Maximilianus primus hoc interdixit: Ferdinandus primus iniquissimo animo tulit, uinum ad salutem hominibus datum, in eorum pestem cōuerti. Sed plerique iubent discere cautius mercari.

Quis

Quis uerò satis cautus esse potest in tot imposturis? aut quẽ tu delectũ agas ꝓbitatis inter lupinos catulos? Leuia hæc uulgus existimat: & sunt qui colorem uini saporemq́ facticiũ puris faciant, quàm natiuam bonitatem. In causa fortaßis est, quòd pernicies illa non statim sentitur, sed paulatim serpit, donec ueneni sui uires palàm exerat. Sed & tum homines imperiti quiduis potius, quàm pestilentẽ istam uictus rationem, ac intemperiẽ aeris causantur. Ac uino abutentibus non fit iniuria. Sed istæ fraudes sobrios homines & studiis optimis deditos, & meliore ualetudine, uitáque longiore dignißimos, æquè conficiunt.

CCLXVI. SENTENTIA.

Multi uitæ malis ex Hegesia Cyrenaï coauditis, mortem sibiipsi consciuerũt.

EXPLICATIO.

De Epicureis minimè id mirum, nec prouidentiam diuinam, nec æternitatẽ animorũ credentibus. Cæteri nec satis prudenter, & parum iustè ac fortiter uincula illa carceris ruperunt: cũ non tanquã à magistratu, aut ab aliqua potestate legitima, sic à Deo euocati atq; emißi, exierint. Nemo sibi ipse uitam

dedit, nec in sua potestate quisquam est: expectandum est æquo & forti animo, dum is qui dedit, eandem repetat. Ac præclara est sententia Socratis, in Somnio his uerbis exposita: Piis omnibus retinendus est animus in custodia corporis: nec iniussu eius, à quo ille est datus, ex hominum uita migrandum est: ne munus humanum, à Deo assignatum, defugisse uideantur. Αὐτόχειρες *autem* καὶ οἱ ἀποκαρτερῦντες *(qui uel ferro, uel inedia, uel ueneno necem sibi consciscunt) periculum est, ne & hac uita se infeliciter priuent, & in malum mortis incidant sempiternum. Quod & Virgilius significat, cùm sic scribit:*

αὐτοχειρίαν & Virgilius, præter Platonicos, damnat.

Proxima deinde tenēt mœsti loca, q sibi lethū
Insontes peperere manu: lucemq; perosi,
Proiecere animas. Quā uellēt æthere in alto
Nunc et pauperiē, & duros perferre labores:
Fata obstant: tristiq; palus innabilis unda
Alligat: & nouies Styx interfusa cohercet.

CCLXVII. SENTENTIA.

Callimachi quidem epigrāma in Ambraciotam Cleombrotum est: quem ait, cùm nihil ei accidisset aduersi, è muro se in mare abiecisse, lecto Platonis libro. Eius autem, quem dixi, Hegesiæ liber est

est ἀποκαρτερῶν (alij ἀποκαρτεροῦντος, alij ἀποκαρτερήσοντος: alij perquàm ineptè, ἀποκαρτερώτατος. τὸ ἀποκαρτερεῖν Suidas exponit, ἑαυτὸν τοῦ βίου λιμῷ ἢ ἀγχόνῃ ἐξάγειν) quod à uita quidam per inediam discedens, reuocatur ab amicis: quibus respõdens uitæ humanæ enumerat incommoda. Possem id facere, etsi minus, quàm ille (καίτοι οὐκ ἐφ᾽ ὅσον ἐκεῖνος, ἀλλ᾽ ἧττον ἢ ἐλλειπόντως) qui omnino uiuere expedire nemini putat.

CCLXVIII. SENTENTIA.

Possem id facere: etsi minus (scilicet, copiosè) quàm ille, qui omnino uiuere expedire nemini putat.

EXPLICATIO.

Obiter & hîc notetur, omnino nemini, *sicut paulò antè,* Quid *necesse est efficere: cohærere. Sæpè enim uerba, natura coniuncta, uel propter εὐφωνίαν, uel alia de causa longiusculè distrahuntur: eaq. ὑπερβατὰ siue traiectiones uerborum, minus attentos & imperitiores in errorem inducunt. Nolim tamen hic negare,* omnino uiuere, *quoq. iungi posse: ut sententia sit, totam uitam esse perniciosam. Sententia enim manet eadem. Sed ad*

Traiectiones uerborum sunt obseruandæ.

 rem:

Vitæ mala sunt à multis deplorata.

rem: uitæ incommoda etiam ante Hegesiam, ab Homero, Hesiodo, Axiocho, & multis alijs fuere deplorata. Sacræ uerò literæ eorum etiã causas, ut contemptum Dei mandatum, & horrenda exempla, ut diluuiũ, & conflagrationem Sodomorum, & excidia gentis Israëliticæ, proponunt: ut & historia Ecclesiastica. *In uerbis* ETSI MINVS QVAM ILLE, *uel modesta ironia est, se non ea esse eloquentia, qua ad mortem quenquam adigat.*

Modesta ironia Ciceronis.

(Nam quid est tam inhumanum, quàm eloquentiam à Natura ad salutem hominum et ad conseruationem datam, ad bonorũ pestem perniciemq́ conuertere?) uel correctio quadam, se miseram quidem iudicare uitam: nõ adeò tamẽ, ut uita sit prorsus auersanda. Huius porrò Hegesiæ dictionem, ut asperrimam & molestissimam, exagitat Dionysius Halicarnasseus. Vnde suspicari possis, eum ab aliquibus falsè πεισιθάνατον fuisse cognominatũ, quòd eius oratio esset morte acerbior.

CCLXIX. SENTENTIA.

Omitto (Mitto) alios. Etiam'ne nobis expedit? qui & domesticis & forensibus solatijs ornamentisq́; priuati: certè, si antè occidissemus (alij obissem⁹) mors nos à malis, non à bonis abstraxisset.

EXPLICATIO.

Hîc se Stoicum esse obliuiscitur Cicero, hominem esse meminit: cùm solatia & ornamẽta in bonis, horumq́; contraria in malis numeret, μηδὲν φροντίσας τῶν προηγμένων καὶ ἀποπροηγμένων. *(Neq; curat uerba illa Stoicorum: qui res corporis & fortunæ non bona et mala, sed prælata & postposita uocabant.) Domestica autem solatia intelligantur, Terentia uxor parùm fida, eaq́; de causa repudiata, ut & altera uxor: quòd morte Tulliolæ filiæ gaudere uisa fuisset: charissima filia mortua: Marcus filius minus frugi: Quintus frater capitali penè odio ab eo dissidens. Forensia autem ornamenta nominat, consularem in gerẽda Republica dignitatem, patrocinia iudiciorum, in quibus regnare dicebatur, atq; ipse regnum forẽse appellat defensiones suas: & autoritas publicè priuatimq́; maxima. Forensia enim nõ tantum iudicialia significat: sed ea etiam, quæ extrà priuatas ædes & in publico geruntur: & apud Suetonium forensia dicũtur togæ, quibus in foro & extra ædes Romani uterentur.*

Cicero se meminit esse hominem.

Solatia domestica.

Forẽsia ornamenta.

CCLXX. SENTENTIA.

Sit igitur aliquis, qui nihil mali habeat, nullum à fortuna uulnus acceperit.

Metel-

Fortuna potestatē in omnib⁹ habet: non in omnib. utitur.

Metellus ille honoratus quatuor filijs: at quinquaginta Priamus: è quibus decem & septem (nouem) iusta uxore nati. In utroq; eandem habuit fortuna potestatem: sed usa in altero est. Metellum enim multi filij, filiæ, nepotes, neptes, in rogum imposuerunt.

EXPLICATIO.

Sententia est: quæ acciderint Priamo, etiam Metello accidere potuisse: ut Græcus habet Senarius:

Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ζῶντα τοῦτ' οὐ πείσομαι.

(quoad homo uiuit, nequit dicere: Hoc mihi non eueniet) nec accidisse tamen. Itaq; & huius felicitas, & Πριάμου κακὰ, *in prouerbiū abierunt, & inter insignia exempla memorantur. Nec enim in omnibus & publicis & priuatis historijs facilè quisquam reperietur, qui nihil mali habuerit: nullum à fortuna uulnus acceperit. Itaq; philosophus quidam Arsinoën reginam obitum mariti perpetuò deplorantem, inquirere iussit, num familia quæpiam, uel priuata uel regia, luctus & mœroris expers inueniretur?*

CCLXXI. SENTENTIA.

Priamum autem tanta progenie orbatum,

batum, cùm in aram confugiſſet, hoſtilis manus interemit.

Homerus. Ε'ννέα ϛ δί-κα μέν μοι ἰῆς ἐκ νηδύος ἦσαν.

EXPLICATIO.

Inſigne inconſtantis Fortunæ exemplum: Quæ cùm leuis ſit (ut ſcribit Mimographus) citò repoſcit quod dedit: ac potius, quia citò repoſcit quod dedit, leuis eſt. Virgilius autem Priami cædem hoc planè tragico epiphonemate concludit:

Hæc finis Priami fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit: Troiā incēſam et prolapſa uidētē
Pergama: tot quondā populis terriſq; ſuperbū
Regnatorem Aſiæ. Iacet ingens littore trūcus
Auulſumq; humeris caput, & ſine nōie corp⁹:

Vbi poëta haud obſcurè ad Pompeij Magni interitum alluſit: qui ab Achilla, regis Aegypti miniſtro, interfectus eſt, amputato etiam capite, quod Cæſari poſtea oblatum fuit, corpore inſepulto in littore abiecto.

Virgilius Pompeij interitum Priami nōmine deſcribit.

CCLXXII. SENTENTIA.

Hic ſi uiuis filijs, incolumi regnò occi(diſſet,
Aſtante ope barbarica:
Tectis cælatis, laqueatis:
utrum tandem à bonis, an à malis diſceſſiſſet? tum profectò uideretur à bonis. At certè ei melius eueniſſet, nec tam flebiliter illa canerentur,

Morte à bonis præſentibus, & malis impendentib. diſceditur.

Hæc

Hæc omnia uidi inflammari,
Priamo ui uitam euitari,
Iouis aram ſanguine turpari.

Quaſi uerò iſta ui quicquam tum potuerit ei melius accidere. Quòd ſi antè occidiſſet, tum (tamen, alij talem, fortaſſe rectius) euentum omnino amiſiſſet. Hoc autem tempore ſenſum malorũ amiſit.

EXPLICATIO.

Amittere euentum, ſenſum.

Sententia eſt, tempeſtiua morte, quæ tum eſſe putatur, cùm eſt uiuere iucundiſsimum, cõplura mala euitari. Et ſacræ literæ dicunt, colligi iuſtos, ne uideant mala. Amiſiſſe *uidetur parùm propriè dici. Quis enim euentũ habet, priuſquam euenerit? & quod non habeas, quomodo amittes? nempe ut Dialecticorũ cornua. Eo quidem tempore ſenſum malorum amiſit: & calamitoſæ uitæ, mortem, quamuis uiolentam, Cicero anteponit: & rectè quidem, ſi morte homo aut penitus deleretur, aut in meliorem locũ tranſiret. Sed grauiſsimum eſt & horrendum ex ærumnoſa uita cadere in mortis malum ſempiternum.*

CCLXXIII. SENTENTIA.

Pompeiana mala.

Pompeio noſtro familiari cùm grauiter ægrotaret Neapoli, melius eſt factũ: coro-

coronati (ἐστεφανηφόρουν) Neapolitani fuerunt. Nimirum etiam Puteolani: uulgò ex oppidis publicè gratulabantur. Ineptum ſanè negocium, & Græculum, ſed tamen fortunatum. Vtrum igitur, ſi tum eſſet extinctus, à bonis rebus, an à malis diſceſſiſſet? certè à miſeris. Non enim cum ſocero bellum geſſiſſet: non imparatus arma ſumpſiſſet: non domum reliquiſſet: non ex Italia fugiſſet: non exercitu amiſſo nudus in ſeruorum ferrum & manus incidiſſet: non liberi defleti: non fortunæ omnes à uictoribus poſſiderentur. Qui, ſi mortem tum obiſſet, in ampliſſimis fortunis occidiſſet: is propagatione uitæ quot, quantas, quàm incredibiles hauſit calamitates?

EXPLICATIO.

Si ex animo iſta fierent: ſigna eſſent iuſti, clementis, & fortunati imperij, gratiq́ ciuium animi. Nunc conſuetudine & metu, adulationis patre, plerunque ſimulantur. Fortunatum autem dicere uidetur, non tam μακάριον, quàm μακαριστὸν, id eſt, quod fortunatum uulgò putatur. Pompeiana mala ex eius uita Plutarchi & alijs hiſtoricis petantur.

Fallacia ſigna honoris & amoris.

CCLXXIIII. SENTENTIA.

Prouidendū, ne eueniat, quod euenire potest.

Hæc (multæ, magnæ & incredibiles calamitates) morte effugiuntur, etiamsi nō euenerint: tamē quia possūt euenire.

EXPLICATIO.

Ergo non tam præsentia commoda, uitæ amorem augere: quàm instantia mala, mortis metum minuere debent. Grauis est illa Aeneæ apud Virgilium exclamatio:

— O terq́; quaterq́; beati
Queîs ante ora patrū Troiæ sub mœnibus altis
Contigit oppetere.

In diuina uoluntate acquiescendum.

Christiano autem homini grauissima causa & discedendi è uita, & in uita manendi est VOLVNTAS DEI: *& præclarè præcipit Epictetus:* ὅτι δεῖ συγκατατάξασθαι ἑαυτὸν τῇ θείᾳ τῶν ἀνθρωπίνων διοικήσει *(hominem oportere acquiescere in diuina rerum humanarū administratione: eundemq́; quasi ordinem ultrò sequi.)*

CCLXXV. SENTENTIA.

Sed homines ea (Pompeiana mala) sibi accidere posse non cogitant: Metelli sperat sibi quisq; fortunam: perinde quasi aut plures fortunati sint quàm infelices:

felices: aut certi quicquã ſit in rebus humanis: aut ſperarę ſit prudentius quàm timere.

EXPLICATIO.

Perinde (*uel,* proinde) quaſi, & quaſi uerò, *particulæ, ſeruiunt ironicæ refutationi. Tria aũt ponit hîc pronunciata, primum, plures eſſe infelices quàm fortunatos: alterũ, nihil certi eſſe in rebus humanis: poſtremum, timere prudẽtius eſſe quàm ſperare. Hæc amplam dicendi materiam ſuppeditare poſſent. Sed nos breuiter ea perſtringamus. Et euentu & rationibus uana ſpes & ſecuritas hominum coarguitur. Ac euentus, ſiue exempla calamitoſorum, querelas noſtras minuere debent: ne ſolos nos eſſe infelices putemus. Rationes autem monere, tum ne fortunæ fidentes uel in arrogantiam uel in negligentiam incidamus (etſi hæ plerunq; cõcurrunt) tum ut ſpem rebus aduerſis, metum ſecundis opponamus, ꝓpter alternas fortunæ uices. In eandem ſententiam canit Horatius:*

Tria pronunciata Ciceronis.

Euẽtus cõſolatur: rationes monent.

Incerti uitæ caſus.

Sperat aduerſis, metuit ſecundis
Alteram ſortem bene præparatum
Pectus, &c.

Et Iſocrates μηδενὶ, *inquit,* ξυμφορὰν ὀνειδίσῃς. κοινὴ γὰρ ἡ τύχη: καὶ τὸ μέλλον ἀόρατον, *hoc*

F *eſt,*

est, Cicerone interprete, fortunæ dominatur per omnes peruagatur: nec quid sequatur sciri potest. Euripides autem disputat, plura esse uitæ bona quàm mala: quòd alioqui uiui non posset. Et quidem rectè sentire uidetur. Sed nos queruli & morosi sumus, plurimorum bonorum obliuiscentes, & pauca mala subinde exaggerantes: quasi uerò albæ gallinæ filij simus: omniaq́; diuina, quod aiũt, uirgula suppeditari nobis, & quicquid calcauerimus (ut Satyricus iocatur) rosæ fieri debeant. Quòd si ita est, plures etiam erunt fortunati quàm infelices: si mediocres fortunæ hominum & casus tolerabiles: non autem uel extrema miseria, uel amplißimæ opes spectentur. Quæ enim ciuitas est (calamitosißima tempora pestilentiæ, famis, seditionum, bellorum excipio) in qua non plures sint, qui habeant unde uiuant, quàm qui egeant? nõ plures qui mediocriter ualeant, quàm grauibus morbis cõflictentur? non plures qui rem familiarem tueantur, quàm qui bonis cedant? non plures qui in lectulo suo obdormiscant, quàm qui morte uiolenta intereant? Hæc satis sit commemorasse, ut grati erga Deum animi admoneamur, cum longè plura addi possent. Sed ad spem & metum redeo: etsi utrunq; affectum

Euripides disputat, plura esse uitę bona, quàm mala.

Plures fortunati, quã infelices.

æquè

æquè uitiosum esse, Stoici contendunt: tamen metus ad prudentiam, spes ad magnitudinem animi propius uidetur accedere. Boætius autem, Stoicis assentiens, tranquillitatem animo suam constare posse negat, dum ullus in eo sit affectus. Quod q̃dẽ optari facilius, quàm sperari potest. Vtile tamen est, pro uirili perturbationibus obsistere, & quasi fores occludere. Versiculi eius sunt hi:

Metus, prudẽtię. spes, fortitudini coniunctior.

Vacuitati à perturbationib. studendum.

Tu quoq; si uis
Lumine claro
Cernere uerum
Tramite recto
Carpere callem:
Gaudia pelle,
Pelle timorem,
Spemq; fugato,
Nec dolor adsit.
Nubila mens est
Vinctaq; frenis
Hæc ubi regnant.

CCLXXVI. SENTENTIA.

Sed hoc ipsum concedatur, bonis rebus homines morte priuari. Ergo etiam carere mortuos uitæ commodis? idq; esse miserum? Certè ita dicant necesse est (ij qui mortem malum esse putant.) An potest is, qui non est, re ulla carere?

EXPLICATIO.

Videntur posteriora uerba ὑποθετικῶς accipienda, hoc modo: Si concedimus, carere

mortuos uitæ commodis: eosdem esse miseros, negare non possumus. Sed quia is qui non est, re nulla carere (quod est sentientis) potest: ne miser quidem esse potest: cùm tantus interitus in morte sit (si mortales animi sunt ex Epicuri sententia) ut ne minima quidem suspitio sensus relinquatur. Nec enim miser esse potest quisquam, sensu perempto, nihilò magis quàm stipes aut saxum: quorum nihil interest, siue crementur et comminuantur: siue in Deorũ effigies formentur, & auro & gemmis ornentur.

Non sentienti nec bonũ, nec malum quicquam.

CCLXXVII. SENTENTIA.

Carẽdi significationes.

Triste enim est nomen ipsum carendi: quia subijcitur hæc uis: habuit, non habet: desiderat, requirit, indiget. Opinor hæc incommoda sunt carẽtis. Caret oculis: odiosa cæcitas. Liberis: orbitas. Valet hoc in uiuis. Mortuorum autem non uitæ modò commodis: sed ne uita quidẽ ipsa quisquã caret. De mortuis loquor, qui nulli sunt. Nos, qui sumus, num aut si cornibus caremus, aut pennis, sit qui id dixerit? certè nemo. Quid ita? quia cùm id non habeas, quod tibi nec usu, nec natura aptum sit: non careas, etiamsi sentias

ſentias te non habere. Hoc premendum etiam atq; etiam eſt argumentum: confirmato illo, de quo (ſi mortales animi ſunt) dubitare non poſſumus, quin tantus interitus in morte ſit, ut ne minima quidẽ ſuſpitio ſenſus relinquatur. Hoc igitur probè ſtabilito & fixo: illud excutiendum eſt, ut ſciatur quid ſit carere, ne relinquatur aliquid erroris in uerbo. Carere igitur hoc ſignificat, egere eo, quod habere uelis. Ineſt enim uelle in carendo: niſi cùm ſic, tanquam in febri, dicitur, alia quadam notione uerbi. Dicitur enim alio modo etiam carere: cùm aliquid non habeas, & non habere te ſentias, etiamſi id facilè patiare. Carere enim malo, id non dicitur: non enim eſſet dolendum: dicitur illud, bono carere, quod eſt malum. Sed ne uiuus quidem bono caret, ſi eo non indiget. ſed in uiuo intelligi tamen poteſt regno carere. Dici autem hoc in te ſatis ſubtiliter non poteſt: poſſet in Tarquinio, cùm regno eſſet expulſus: at in mortuo ne intelligi quidem poteſt. Carere enim, ſentientis eſt: nec ſenſus in mortuo eſt: ne carere quidem igitur in mortuo eſt.

EXPLICATIO.

E philoso pho grammaticus.

Hic è philosopho Grammaticus fit Cicero: imitatione, ut opinor, Stoicorum, qui uerborum uim propriamq́; notionem studiosè exquisiuerunt: simulq́; declarat illud Dialecticum: ὅτι τὸ πεφυκέναι καὶ ἐσχηκέναι πρότερόν ἐστι τοῦ ἐστερῆσθαι καὶ ἀποβεβληκέναι *(prius esse, ut aliquid uel à natura uel industria partum habueris, quàm eo priueris, idq́; amittas) quo paralogismus de non amissis cornibus & mille talentis soluitur. Cæterùm* carere, *autore*

1. Caremus bono, κυρίως.

Cicerone, κυρίως *(propriè) de bono, eoq́; aut naturali aut acquisito:* καταχρηστικῶς *uerò* καὶ κατ' ἀκυρολογίαν *de malo, aut de eo, quod*

2. Carem⁹ malo καταχρηστικῶς.

nec habeas nec habere cures, dicitur. Hinc in Catone: Caret, inquit, senectus epulis extructisq́; mensis, & frequentibus poculis? Caret igitur uinolentia, & cruditate, & insomnijs (furialibus, ut loquitur Plinius.) Sic habere febrim, carere febri, etiam per inuersionem dici uidentur. Habetur enim potius ægrotus à febri, & febris caret homine: unde Plautus facetè, ut solet, febris te caruit? pro, caruisti ne febri? uel nunquid febris te deseruit?

CCLXXVIII. SENTENTIA.

Ne uiuus quidem bono caret: si eo nõ indiget.

EX-

EXPLICATIO.

Hinc Socrates, in maxima copia mercium & uarietate, exclamauit: quàm multis ego non indigeo? necessitate naturæ, non luxu & opinionis errore diuitias metiens. Contrà inexplebilis est cupiditatis sitis. In Catone, non caret, inquit, qui non desiderat. Ergo non desiderare, melius esse dico.

Dãda opera est, ut q̃ paucissimis egeamus: quod fit, prauo appetitu moderando.

CCLXXIX. SENTENTIA.

Quanquam quid opus est in hoc philosophari? cùm rem non magnopere egere philosophia uideamus? quoties non modò ductores nostri: sed uniuersi etiam exercitus ad non dubiam mortem concurrerunt? quæ quidem si timeretur: non L. Brutus, arcens eum reditu tyrannum, quem ipse expulerat, in prælio concidisset: non cum Latinis decertans pater Decius, cum Hetruscis filius, etiã cum Pyrrho nepos, se hostium telis obiecissent: non uno bello pro patria cadentes (duos) Scipiones Hispania uidisset: Paulum & Geminum Cannæ: Venusia Marcellũ: Latini Albinũ: Lucani Gracchũ.

A rationibus philosophicis trãsitus ad exempla.

EXPLICATIO.

Sentẽtia est: ubi exempla in promptu sint, quæ rem demonstrent: subtilibus rationibus super-

Rationes exemplis sunt declarandæ.

superſederi poſſe. Sed utraq; Cicero, ut & alij boni autores, prudenter eleganterq́; coniungit: diſputationes exemplis atq; autoritate ſimul & illuſtrando & comprobando.

CCLXXX. SENTENTIA.

Num quis horum (in bellis interfectorum) miſer hodie? Ne tum quidem poſt ſpiritum extremum. Nec enim poteſt miſer eſſe quiſquã, ſenſu perempto.

EXPLICATIO.

Peremptio ſenſus nulla eſt: cum Inferorum reſtent ſupplicia.

Aliter noſtri Theologi ſentiunt: non quidem propter uitæ iacturam: quæ (miſero præſertim) optabilior eſt quàm formidabilior: ſed ob pœnas Inferorũ: quarum tanta atrocitas deſcribitur, ut ſine horrore ne cogitari quidem poßint: et cogitari tamẽ perpetuò eas, eſt utile & neceſſariũ: quò magis turbulẽti affectus: unde omnis generis mala proficiſcũtur: reprimantur, diſſolutaq́; uitæ licentia, intra rectæ rationis, & Euangelicæ legis terminos (quantum naturæ fragilitas patitur) coherceatur. Nam quæ de Inferis dicuntur, nõ ſunt poëtarum & pictorum portenta (etſi hi uerã narrationem mirabilibus commentis deprauarunt) ſed Prophetarum, Apoſtolorũ, & domini noſtri Ieſu Chriſti indubitata oracula.

Poetæ ueritatem figmentis corruperunt.

Quibus

Quibus qui fidem habere nolunt, seq; nescio qua uana spe ipsi lactant: eorum ueritatem (nisi resipuerint) suo malo, & quidem expectatione sua citius, experientur. Sed apage experientiam cum æternis cruciatibus coniunctam. Nam qui contra conscientiam scientes & uolentes, uel turpibus uoluptatibus indulgent, uel fraudibus & iniuriis alios uiolant, diuinaq; & humana iura contemnunt: ijs quid præsidij sit in diuina clementia repositum, equidem non uideo: & sera est multorum pœnitentia: atque adeò ne seria quidem. Malefacere enim desinunt, non quòd nolint, sed quòd iam non poßint. Hæc maturè cogitanda sunt adolescentibus: quò conscientiam nullius flagitij & sceleris consciam tueantur: recteq; uiuere studeant, ut bene morientes ueram uitam adipiscantur. Cæterùm (ut ad Ciceronem redeam qui negat ullum mortuum esse miserum) etiam scholastici doctores superiori ætate pronunciarunt, omnes bonos uiros, qui uitam honestè prudenterq; instituerint, in sua quosq; lege, felicitatis factos esse compotes: Patriarchas & Ethnicos, lege naturæ, Iudæos, Mosaica, Christiana Christianos: mirum est, eos nõ addidisse, Mahometana Turcos. Cogitarunt

Iis, qui suis libidinib. indulgent, nihil est præsidij in diuina clementia.

illi scilicet, tantam sæuitiam non cadere in Deum, ut præstans hoc animal, & mentis rationisq́; capax (ut Cicero loquitur) postquã omnes uitæ labores & ærumnas exantlasset, in malum mortis incideret sempiternum: præsertim cùm è millies millibus uix unus atque alter reperiatur, qui uitam nedum legi diuinæ, sed uel naturali agat consentaneam. Cogitatio hæc animis humanis ualde allubescit. Sed D. Petrus disertè pronunciat: nõ aliud esse nomen sub cælo, quàm Iesu Christi, per quod homines seruari oporteat. Hoc nos tenentes, & consideratione hac dies noctesq́; occupati: quomodo cum iis, qui doctrinam Euangelicam ignorarunt, et adhuc ignorãt, actum agendumq́; sit, diuinæ prouidentiæ et clemẽtiæ committamus: sine qua nec ipsi ullo momento consistere possumus.

Πανθεϊοσία religionũ & beatæ uitæ, pugnat cum scriptura sacra.

CCLXXXI. SENTENTIA.

A. At id ipsum odiosum est, sine sensu esse. M. Odiosum, si id esset carere. Cùm uerò perspicuum sit, nihil posse in eo esse, qui ipse non sit: quid potest esse in eo odiosum, qui nec careat, nec sentiat?

Prospicere se fore sine sensu, est odiosum.

EXPLICATIO.

Non tam esse sine sensu, quàm prospicere, fore,

fore, ut sensum omnem amittas, uiuenti est odiosum: si præsertim reputet, quàm præclara res sit, mentis & sensuum integritas, & iucundissimæ lucis aspectus. Itaq; apud Platonem disputatur: magis esse consentaneum, iniquo animo uiros bonos & sapientes mori, quàm stultos & improbos: propterea quòd hi res pessimas, uecordiam & scelera amittant: illi uerò iacturam earum rerum facere uideantur, quibus nihil est neque præstabilius neque optabilius, uirtutis & sapientiæ. Atque hæc non scribuntur è sententia Platonis: qui in morte summum hominis bonum esse positum, multis locis affirmat: sed è uulgari opinione. Et tamen etiam eruditis uiris cogitatiões hæ nõnihil aliquãdo negocij facessunt: quid me dies noctesq; doctrina comparanda fatigo? quorsum attinet tot labores capere, tot molestias & tanta pericula subire propter officij conseruationẽ? cùm hæc omnia paulo momento in nihilum recasura sint: & nec mihi nec aliis quicquã fructus allatura. Hinc est celebrata illa Theophrasti querela. Sed cogitandum est, uirtutem & sapientiam nequaquam interituras sed multò ampliores & perfectiores futuras esse post obitũ. Qui si sensum oẽm tolleret: ne

Stultis & improbis maior est causa moriendi, quàm uiris bonis & sapientibus.

Virtus & sapientia non intereunt.

mini

tum quidem quicquam haberet dolendum: cùm perspicuum sit (ut noster autor praeclarè dicit) nihil in eo esse posse, qui ipse non sit: qui nec careat, nec sentiat?

CCLXXII. SENTENTIA.

Eadẽ cantilena, repetita sæpius.

Quanquam hoc quidem nimis sæpe, sed hoc ideò, quòd in hoc (sensu doloris post obitum, id est, quòd homines cogitant, se quanta bona amiserint, quantis in malis uensentur, sensuros esse) inest omnis animi contractio ex metu mortis (id est, animi humani nec metuerẽt mortem, nec dolerent, si absque hac opinione esset.)

EXLPICATIO.

Fides, animi contractionem tollit.

Et quidem metus iste animiq́ contractio iustissima est in hominibus impiis, eademq́ miserrima: quòd in æternum sunt cruciãdi. Pij autem illam contractionem non morte animi, ut Epicurei: sed uita animi, qui est Iesus Christus, debent depellere.

CCLXXXIII. SENTENTIA.

Animal factũ nihil, nihili facit omnia.

Qui enim satis uiderit (id quod est luce clarius) animo & corpore cõsumpto, totoq́ animante deleto, & facto interitu uniuer-

uniuerso: illud animal, quod fuerit, factũ esse nihil: is planè perspiciet, inter hippocentaurum, qui nunquam fuerit, & regem Agamemnonẽ, nihil interesse: nec pluris nunc facere M. Camillum hoc ciuile bellũ, quàm illo uiuo ego (Cicero) fecerim Romam captam.

EXPLICATIO.

Luculenta est hæc descriptio τῆς ψυχοκτονίας (nam Epicurei animos quasi capite damnatos, morte mulctãt) quæ si uera esset, quid magis retundere posset humanam superbiã, in tãta uita breuitate & mortè sempiterna? Atque adeò ne sic quidem, cùm animi immortales sint, ulla efferendi sese causa uel impiis uel piis relinquitur: quòd alteri non suapte dignitate, sed clementia diuina beati futuri sunt: alteri suo merito suaq́; culpa pessimè perituri: & sic quidem, ut sensum acerbissimorum dolorum ne in morte quidem sint amissuri. Quàm uerò præclara est ista comparatio, ac potius extenuatio & depreßio quãta fieri potest maxima? Apud Homerum magnificus est uersus Et mortalitas & immortalitas retundere debent superbiam.

Ἥρως ἀτρείδης εὐρυκρείων Ἀγαμέμνων

Heros Atrides latè imperitans Agamemnon.

Hunc

Hunc igitur tantum regem Cicero turpissimo monstro, eiq; uulgi fabula conficto, comparat. Sic apud Lucianum in mortuorum dialogis, cùm Diogenes Helenæ et Nirei capita sibi monstrari cuperet: uidet ea nihil à caluis Thersitis & Aesopi differre. Itaque miratur & Græcorum & Troianorum insaniam, qui propter tam deforme cadauer tot annos dimicarint, & Asiam atque Europam cædibus & incendiis miscuerint. Venit hoc loco in mentem Emblematis cuiusdam: quod habet diadema pontificium, Cæsareũ, & Regium (ego etiam caluam adderem) adiunctumq; aratrum, cum hac inscriptione: MORTE AEQVAMVR: *quæ æqualitas propediem futura, homines pauperes, miseros, contemptos nõ parùm consolari debet: eóque magis, quòd etiam dum uiuunt, ex semisse potentissimis regibus aut pares sint aut etiam feliciores. Nam & æquè suauiter dormiunt, & somniis sæpè iucundioribus fruuntur. Ac ea æqualitas, si ad corpora uetustate consumpta, referatur, uera est: nec in cœmeterio Nireus (ut dixi) à Thersite dignoscitur. Sed animorum è corporibus exeuntium, maximum esse discrimen, etiam Platonici tradiderunt: nec minus discrimẽ erit*

Ossa formosorum & deformium æquè fœda.

Emblema æqualitatẽ defunctorum depingens.

Mortis æqualitas & ἰσοτιμία cõsoletur pauperes.

corporũ resurgentiũ, et pius pauper etiã spem æternæ uitæ maiorẽ habet, quã Epicureus & uiolentus diues. Verùm ne sic quidem (repetendum enim hoc est, ut omnes se cognoscere discant) piis & beatis ulla de se gloriãdi causa uel est uel erit: sed summa & necessitas & uoluntas diuinæ clementiæ celebrandæ: qua & sunt & erunt, quicquid & sunt & erunt: per sese æquè damnati; atque impij: sed Iesu Christo intercessore liberati, æternáque uita donati. Cæterùm ἀφροντιστία *eorum, qui & nondum nati sunt, & post obitum sensu omni orbati (si in hoc Epicurus rectè sentiret) par omnino fuerit. Vtrum autem Manes ea quæ hic geruntur, & sentiant & curent: an uerò maioribus siue bonis siue malis occupati, suum utrique negocium agant: alteri beatitate sua lætantes: alteri miseriam lamentantes: & olim fuit dubitatum, & hodie quoque est controuersum: cùm & herorum ueterum & diuorum nostratium spectra,* διὰ τὴν τοῦ μυριοτέχνου τοῦ ἄρχοντος τοῦδε τοῦ κόσμου πανουργίαν, *multis suspecta sint. Sunt & portentosæ magorum præstigiæ, carminibus suis & cerimoniis Manes (ut profitentur) & simulacra olim mortuorum, tanquam uiuentia corpora*

Misericordia Dei celebranda est nõ gloriandum.

Dubium, an defuncti terrena curent?

Manium euocatio.

ex-

exhibentium. Quàm mira est narratio de spectro Mauricij ducis Saxoniæ, in Lochauiensi castello, cum aulica pompa nocturno tẽpore & uenantis & epulantis. Ἀλλά τάγε ὑπὲρ ἡμᾶς, μηδὲν πρὸς ἡμᾶς. *Nos officio fungamur, Deumq́ precemur, ut nos contra ludibria, insidias, & uim mali genij, & omnium eius instrumentorum, suo potenti brachio defendat, & in æternum tueatur.*

CCLXXXIIII. SENTENTIA.

Cur igitur Camillus doleret? &c. Quia tanta charitas patriæ est, &c.

EXPLICATIO.

Locus ambiguus.

Crebræ sunt in hac parte subiectiones: estq́ dubium, an personarum interpositione distinguendæ? Quæ quidem distinctio minus haberet obscuritatis: ut si auditor dicat: at id ipsum odiosum, &c. *Respondeat Cicero:* Odiosũ si id esset carere, &c. *Et postea inferat auditor:* Cur igitur & Camillus, &c. *Cicero iterum respondeat:* Quia tanta charitas patriæ est, &c. *Sed utcunq́ se hæc habeant, Cicero docere uelle uidetur: etiamsi mortales animi essent: uirum tamen bonum & Reipublicæ, & priuatis familiis, nõ in præsens tantùm, sed in futurum etiam consulere opor-*

Respublicã etiã in posterũ curã-

oportere: secus atque Epicurei & doceant & faciant, tantùm ætatis suæ tempus & uoluptates suas spectantes. Sic ergo locum hunc distinguamus. A. Cur igitur & Camillus doleret, si hæc post trecentos, & quinquaginta ferè annos euentura putaret? & ego doleam, si ad decem millia annorum gentem aliquam (urbe nostra) urbem nostram potituram putem? M. Quia tanta charitas patriæ est, ut eam non sensu nostro, sed salute ipsius metiamur. Itaque non deterret sapientem mors (quæ propter incertos casus quotidie imminet, propter breuitatem uitæ non longè abesse potest) quò minus in omne tempus reipublicæ suisq; consulat, & posteritatem ipsam, cuius sensum habiturus non sit, ad se putet pertinere. Quare licet, etiam mortalem esse animum, iudicantem, æterna moliri: non gloriæ cupiditate, quam sensurus nō sit: sed uirtutis, quam necessariò gloria, etiamsi tu id non agas, consequatur.

da: etsi animi non essent immortales.

CCLXXXV. SENTENTIA.

Tanta charitas est patriæ: ut eam non sensu nostro, sed salute ipsius metiamur.

Patria, ipsius salute metienda.

EXLPICATIO.

Metiri patriã sensu suo, est patriã curare non diutius quàm uiuas atq; in ea uerseris. Metiri patriam salute ipsius, est ita aduersus illã affectũ esse, ut pius pater erga suos liberos est animatus: qui iamiam moriturus, si illos immortales posset reddere, utiq; id faceret. Ac nos quidem nec ea, quæ ante nos natos facta sunt: nec (animis quidem extinctis) ea quæ post nos futura sunt, dolere possumus. Sed dum sumus & uiuimus: nõ præsentia modò, sed & præterita & futura dolere possumus, & sæpè debemus: ut, primorum parentũ contumaciam nobis æternũ exitiũ peperisse: nos non ardere dilectione Dei & hominum: Turcos (quod utinam falsò nonnulli prædixerint) intra annos circiter uiginti & Italia & Germania tota potituros. Eadẽ est & lætiiciæ ratio. Gaudere debemus, nos per Christũ in integrum esse restitutos: Deum imbecillitati nostræ dare ueniã, si resipiscamus: nomina nostra scripta esse in cælo & libro uitæ.

Dolere & præsentia, & præterita, & futura quædã & possumus, & aliquando debemus.

Cæterùm prouidentiam hanc, id est, dolorem & læticiam rerum futurarum ita moderari debemus: ut & mala cauere, et bona cõsequi, tum precibus ac uotis, tum dictis ac factis, pro uirili studeamus: officióque functi, in diuina

Moderandus & dolor, & læticia.

uina rerum humanarum administratione acquiescamus. Neque enim Scipio, rogũ Carthaginis intuens, illachrymando efficere potuit, ne Roma, plena flagitiorum & nefariorum scelerum (quæ sacræ literæ peccata in cœlum clamantia uocant) non ad decem millia annorum (ut Cicero auguratur) sed post annos sexcentos eodem modo à Totila, Gottorum rege, diuinitus impulso, incenderetur. De cura posteritatis Cicero in Lælio eodem modo dicit: Mihi non minori curæ est, qualis, me defuncto, respublica futura sit: quàm qualis nunc sit. Præteritorum autem alia ratio est: quorum summa felicitas obliuio esse dicitur. Vt enim quædam, quæ futura esse uideantur, ut excidium Nini, & mors Ezechiæ, uel auferri uel differri possint: ea certè, quæ iam facta sunt, ut Turcicæ tyrannidis incrementa maxima: ut Romani imperij ruina: ut maxima uitæ licentia omnium ordinum: ut intestina bella, perpetuæq; digladiationes Christianorum: hæc inquam & similia infecta fieri nulla ratione queunt: eoque dolere illa, inane est, etsi non inhumanum.

Rerum irrecuperabilium summa felicitas est obliuio.

CCLXXXVI. SENTENTIA.

Mors ꝑpter incertos casus quotidie im-

 minet:

minet: &, propter breuitatem uitæ nunquam longè abesse potest.

EXPLICATIO.

Incerti casus pietatē & diligentiā acuant: *Habet hæc sententia sapientem πεϱσυπόϑεσιν. Debent autem casus incerti, & ij penè infiniti, ut pestilentia, fames, latrocinia, bella, incendia, inundationes, aliaq́ plurima, nos excitare ad diuinā opem implorandam: & acuere diligentiam in uitandis peccatis, & omni officij genere præstando. Vitæ uerò breuitas despicientiam rerum humanarum augere, & æternæ uitæ desiderium inflammare debet. Nemo enim homo frugi, in itinere faciendo, ita affixus est hospitio, quamuis commodo & eleganti: ut non quàm primum domum redire studeat.*

Vitæ breuitas doceat res humanas contēnere.

CCLXXXVII. SENTENTIA.

Sapientem æterna moliri decet, non gloriæ cupiditate (quam sensurus non sit) sed uirtutis.

EXPLICATIO.

Nihil in rebus humanis ęternū. *Nullæ respublicæ, nulla imperia, nulla regna (uno Christi regno excepto, quod spirituale et cœleste est) æterna sunt: ac ne diuturna quidem. Assyriorum monarchia, quæ omnium longissima perhibetur, uix millesimū annum attigit: Persica ducentesimum: Macedo-*

cedonica ne hominis quidem ætatem durauit: Romanæ, omnium initiò potentißimæ, à mille annis usque ad hæc tempora, exiguæ quædam reliquiæ, ac potius umbra & simulacra quædam supersunt. Inanem igitur laborem capiunt, qui in terris quicquam æternum moliuntur. Nos autem Christiani æterna molimur, pœnitentiam agendo, misericordiam diuinam amplectendo, piè uiuēdo, καὶ ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανῷ εἶναι, statuendo: id quod nos & precatio dominica, & fidei nostræ profeßio, qua patrem cœlestem & omnipotentem compellamus, monere debebat. Vbi enim pater noster est: ibi & patriam & patrimonium nostrum esse repositum, statuere debemus. Sed tantus noster siue stupor est, siue incuria, ut animos humi perpetuò defixos geramus, cœlumq; raro uel suspiciamus, uel desideremus: & promißis & potentiæ Dei, propter improbitatem et miseriam nostram, diffidentes. Rectè igitur, quamuis tragicè, exclamat Satyricus:

Soli ueri Christiani æterna moliuntur.

O curuæ in terras animæ, cœlestium inanes:
& statim in principio operis:
O curas hominū? o quātū est in rebus inane?
Cicero autem hic attingit pronunciatum Stoicū, ὅτι τὸ καλὸν δι' αὐτὸ αἱρετόν: *&* κενο-

Nō glorię, sed Deo seruiendum.

δοξίαν, id est, captationem auræ popularis, uanæq; gloriæ studium improbat. Vir certè grauis & sapiens, in omnibus dictis et factis, diuini mandati, & conscientiæ suæ rationem potius habet, quàm opinionis & sermonis popularis: nec tamen bonorum approbationem aspernatur.

CCLXXXVIII. SENTENTIA.

Virtutem necessariò gloria (etiamsi tu id non agas) consequitur.

EXPLICATIO.

Gloriosa sunt apud quosdā flagitia & scelera.

Apud bonos quidē & sapiētes: qui omnib. & temporibus & locis paucißimi & sunt & fuerūt. Multū itaq; refert, in quæ loca & tēpora cuiusq; uirtus incidat. Apud multos superbia, rapina, iniuria, latrociniū, ebrietas, fortitudinis: auaricia, libido, luxus, inertia, ignauia, simulādi, dißimulādi, mētiēdi fallēdiq; calliditas, sapientiæ nomen sibi uendicant. Hinc præceptum illud est apud Aristophanē ortū: ὅτι δεῖ ἀσκεῖν τὸν ἐπιχώριον τρόπον (quenq; debere se tenere more sui loci, suiq; seculi) uel δουλεύειν καιρῷ, νόμῳ καὶ χώρᾳ (seruiendum esse tempori, legi & regioni.) Et quidem in rebus, quæ nec impietatis, nec turpitudinis quicquam habēt, dicta hæc ferri possunt. Cæterùm si iacturā bonæ conscien-

Tēpori seruiendū usque ad aras.

tiæ

tiæ afferant, iustaq́; notent infamia: omnino repudianda et detestanda sunt. Verùm quæ erit in corrupta disciplina, et luxu aliisq́; uitiis perdita ciuitate, uiri boni, frugi, modesti, temperãtis, eruditi, ueracis, magnanimi, fortis, liberalis gloria: nisi et alta spectet: et in sinu (quod aiunt) gaudeat? Ac peruersi iudicij homines, improbæq́; uitæ (si sit facultas) declinandi ac fugiendi sunt, quærendiq́; meliores. Sin minus id licuerit (nam et ubique malorum maior est numerus (unde D. Paulus ait, è Mundo exeundum esse ei, qui nolit incidere in improbos) et paucis potestas datur collocandi domicilij, ubi maximè uellẽt) ferenda erunt, quæ mutari non poterunt. popularibus iudiciis neglectis, soliusq́; conscientiæ, καὶ τῆς δικαιοκρισίας τοῦ θεοῦ ratio habenda.

Peruersi homines sunt declinandi.

CCLXXXIX. SENTENTIA.

Natura uerò sic se habet, ut quo modo initium nobis rerum omnium ortus noster afferat, sic exitum mors. Quæ ut nihil pertinuit ad nos ante ortum: sic nihil post mortem pertinebit.

EXPLICATIO.

Si hæc Epicurea hypoth. uera esset: et Pythagorea μετεμψύχωσις & Platonica ἀνάμνησις

καὶ ἀθανασία ψυχῆς concideret. Falsam autem eam esse, iam sæpius dictum est: immortalitatem uerò esse ueram, sacræ literæ testãtur: recordatio uerò superioris uitæ, unà cum transitu animorũ in alia corpora, & à Theologia & à saniore philosophia iam olim explosa est. Habet enim Plato inter multas preclaras doctrinas, etiam monstrosas quasdam opiniones: cuiusmodi est hæc ipsa, & uxorum, liberûm, rerum denique omnium communitas, & aliæ complures: quæ cum iudicio legendæ sunt, & ad Lydium lapidem sacrarum literarum exigendæ.

Plato cum iudicio legendus.

CCXC. SENTENTIA.

In quo (morte) quid potest esse mali? cùm ea nec ad uiuos pertineat, nec ad mortuos? Alteri nulli sunt: alteros non attingit.

EXPLICATIO.

Mors & ad uiuos & ad mortuos pertinet.

Imò pertinet & ad uiuos: quorum omnis ætas quid aliud est, nisi progreßio quædam ad mortem? & ad mortuos, (siquidem Christianè sentimus & loquimur) cùm ea uitæ nouæ afferat initium: piis quidem melioris, impiis uerò deterioris. Quòd autem dicit mortuos esse nullos, id est, nihil esse, non esse in

rerum

rerum natura: sumptũ esse uidetur è responso Thaletis (nisi fallor) qui interrogatus, uiui ne plures essent, an mortui? Viui, inquit: quia mortui nulli sunt. Idem dubitauit, nauigantes essent'ne in uiuentium an mortuorum numero collocandi? quòd, ut alius quidã dixit, eorum uita quatuor tantum digitis à morte distet. Extat idem dictum in Axiocho Platonis, Prodici nomine: ὅτι ὁ θάνατος οὔτε περὶ τοὺς ζῶντάς ἐστιν, οὔτε περὶ τοὺς μετηλλαχότας: ὅτι οἱ ἀποθανόντες οὐκ εἰσίν.

CCXCI. SENTENTIA.

Quam (mortem) qui leuiorem faciunt, somni simillimam uolunt esse.

EXPLICATIO.

Ἡ ὁμοιότης οὐκ ἂν εἴη ταυτότης. *Quod simile est, non est idem: neq; duæ res una esse possunt. Eiusdem quidem rei appellationes esse plures nihil uetat: ad quas uerbum* IDEM *propriè pertinet. Homerus* ὕπνον καὶ θάνατον *uocat* δίδυμ' ἀδελφεώ. *Christus autem Lazarum mortuum dormire dicit, longè alia ratione, quàm Epicurus: significãs, fore, ut mortuorum corpora suo tempore non minus expergiscantur et resurgant, quàm nunc uiuentium. Ac mors quidem secundum Epicureos,*

Christianis mors somnus est corporis, non animi παννυχίς.

LAZARI LIBER.

est ἀναισθησία παντελὴς (uniuersus interitus hominis.) Apud quos bellißima fabula (si dijs placet) celebratur: Lazarum interrogatum, quid in quatriduana illa morte uel egisset uel uidisset? respondisse: se ea omnia diligenter peculiari descripta libro post se relicturū. Qui cum apertus esset, nihil habuerit præter puram putam chartam. Somnus uerò propriè non est ἀναισθησία (nisi quis ueterno, aut crapula oppressus stertat) sed est exteriorum sensuum hebetatio quædam ad tempus, uel auocatio potius à corpore ad animum: ab exterioribus ad interiora caloris naturalis transitus, concoctionem adiuuans, uiresq́ diurno labore debilitatas instaurans. Quis uerò mirabilia somniorum uisa, non in semetipso experitur? Ac tum tantùm abest, ut sensus nullus sit, ut sit uel acerrimus. Somnians enim ea spacia sæpè una hora conficit, quæ uigilans toto anno uix posset. Cæterùm nota est ἡ ἀντιμεταβολὴ peruulgata: τί θάνατος; ὕπνος μακρός. τί ὕπνος; θάνατος βραχύς (quid est mors? Longus somnus. Quid est somnus? Breuis mors.) Apud Homerum est Odysseæ ν'. ὕπνος νήγρετος (pro quo aliàs νήδυμον καὶ χάλκεον dicit) ἥδιστος, θανάτῳ ἄγχιστα ἐοικώς. Eundem & κασίγνητον θανάτοιο uocat.

LAZARI LIBER.

Inquies dormientium.

Quibus

Quibus epithetis à nō expergiſcendo & prorſus penetrando, ſomnum à morte parum diſtinguit, eumq́ ſuauiſſimum eſſe affirmat. Idem facit apud Platonem & Socrates: diſputans, ſi quis unam noctem ſine ullis ſomniorū uiſis, molliter quieſcat: eum totius uitæ ſuæ perpaucos dies deprehenſurum, cum illius noctis ſuauitate comparandos. Dulcis ſomnus uita potior.

CCXCII. SENTENTIA.

Quaſi uerò quiſquam nonaginta annos ita uelit uiuere: ut, cùm ſexaginta cō fecerit, reliquos dormiat? ne ſues quidē uelint: nedum (uel, non modò) ipſe.

EXPLICATIO.

In Epicurea opinione de lenitate mortis (quod & ſuprà fecit) ut nihil inſit mali: certè ne boni quidem ineſſe quicquam oſtendit: eoq́ Platonicam ſententiā illi anteponit. Etſi autē uita uigilia eſt, & uita ſine literis mors eſt, uiuiq́ hominis ſepultura, ſi Plinium audimus: tamen pleriq́ de nonaginta annis (exemplum Ciceronianum de induſtria retineo: etſi pauciſſimi terminum illum attingimus) non triginta, ſed quadraginta quinque, hoc eſt, uitæ ſemiſſem amittimus. Illud tamen intereſt, quòd Cicero de continente Vitæ ſemiſſem ſomno amittim⁹.

ſomno

somno loquitur: nos de eo, qui certis uicibus interrumpitur. Iam quid tu nugas atq; ineptias omnes uanissimosq; labores & inania studia mortalium aliud, nisi somnum quendam ac potius mõstrosum somnium appelles? si omne tempus perit, quod studio non impenderis? Aristoteles quidem prouerbio dici scribit: ὅτι τὸ ἥμισυ τοῦ βίου μηδὲν διαφέρουσιν οἱ ἄθλιοι τῶν εὐδαιμόνων, καὶ οἱ φαῦλοι τῶν σπουδαίων *(mediam uitæ partem nihil differre neq; miseros à felicibus, neq; improbos à bonis uiris: cùm omnis uirtutis laus in actione consistat: somnus autem sit* ἀργία καὶ ἀπραξία, *id est, ignauum quoddam ocium ab omni actione alienum.) Itaq; somno ferè ut morte æquamur. Alibi tamen etiam inter dormientes discrimen constituit, cùm ait:* ὅτι τῶν σπουδαίων σπουδαῖα καὶ τὰ ἐνύπνια *(hominũ uirtute & sapientia præditorum etiam somnia studio uirtutis et sapientiæ exerceri.) Sed hæc regula propter uarias causas (de quibus nunc agendi locus non est) sæpè fallit. Tamẽ & Plutarchus tranquilla & honesta somnia inter argumenta numerat progressionis ad uirtutem. Erasmus item monet, ituro cubitũ memorabile aliquid uel è profanis uel è sacris literis legendũ esse, quod meditantem somnus opprimat.*

Vana hominum studia, somnia sunt.

Sõnia non semper imitantur affectiones animorum.

opprimat. Fabulã Endymionis attingit, cùm delectationis ergo, tum ad declarandam mortis ἀναισθησίαν καὶ ἀφροντισίαν. Epimenidis uerò Cretensis somnus in prouerbium abijt: qui post annos quinquaginta septem tandem experrectus esse fertur, & omnia noua in patria et familia sua reperisse. Septem uerò dormientes in Ecclesiastica historia somnum ultra ducentesimum annum feruntur extendisse. Endymiō. Epimenides. VII dormitores.

CCXCIII. SENTENTIA.

Endymion uerò (si fabulas audire uolumus) nescio quando in Latino obdormiuit (qui est mons Cariæ) nondũ opinor est experrectus.

EXPLICATIO.

Mythologiæ hunc uel astrologũ fuisse uel uenatorem putant. Ac nihil uetat, eum fuisse utrunq; simul: cùm in agris & montibus liberrimus cæli conspectus pateat. Cæterùm quod poëtæ tribuunt Lunæ: id stryges & impudicæ mulierculæ factitare putãtur, τοῦ μυριοτέχνου συνεργοῦντος: non contentæ osculis (id enim ferri posset) sed optimum corporis succum exhaurientes: unde experrectos & ingenij stupor, & debilitas corporis, & pallor Strygum oscula.

ac deformitas faciei consequitur. Fiunt ista quidem sæpè uisu, ὄναρ καὶ φανταστικῶς. Sed & sæpè ὕπαρ καὶ ὄντως αὐτῶν ὀνειρωγμῶν, μετὰ παντελοῦς ἀναισθησίας. Felices qui hæc ignorant. Sed uæ experientibus: quantumuis ista nasuti homines, & quidē ij maximè, qui magicis præstigijs delectantur maximè, cachinnis excipiant: & tale aliquid uel credentem uel conquerentem, fatuum esse dicant.

CCXCIIII. SENTENTIA.

Num igitur eum (Endymionem) curare censes, cùm Luna laboret, à qua cō sopitus putatur: ut eum dormientē osculaRetur? Quid curet autem, qui ne sentit quidem? Habes somnum imaginē mortis: eamq; quotidie induis, & dubitas, quin sensus in morte nullus sit, cùm in eius simulacro uideas esse nullū sensum?

Somnus, imago mortis.

EXPLICATIO.

Atqui decebat amatorem uicem amicæ dolere, si quid illi aduersi accidisset. Cùm autem Luna suum lumen à Sole mutuetur: umbra terræ ex diametro inter eam et Solem interposita, utiq; illam summo bono, id est, luce priuat. Itaq; Thessali peluibus & crepitaculis

lis & uociferationibus subuenire illi studuerunt. Satyricus autem de garrula muliere:

Vna (inquit) *laboranti poterat succurrere Lunæ.*

Sed est illa horulæ unius atq; alterius incommoditas: ac nostri oculi potius in eclipsibus Solis & Lunæ laborant: multaq; priuata & publica mala defectiones istas luminum consequi, tradunt Astrologi: à quibus hæc petenda sunt. Alij uerò etiam sine eclipsibus & cometis nunquam defuisse calamitates argutantur. Quod ut ita sit: cælestibus tamen signis, præsertim crebris & euidentibus, nos diuinitus præmoneri putandum est.

Eclipses non Soli aut Lunæ nocent: sed homines præmonēt.

CCXCV. SENTENTIA.

Pellantur ergo istæ ineptiæ penè aniles: ante tempus mori miserū esse. Quod tandem tempus? naturæ ne? At ea quidem dedit usuram uitæ, tanquam pecuniæ nulla præstituta die. Quid est igitur quod querare: si repetit cùm uult? ea em̄ conditione acceperas.

Hactenus in genere disputatū est, mortē nō esse malum. Nunc ne eam quidem mortem, quæ immatura uulgò dicitur, esse malū, docere instituit.

EXPLICATIO.

Quicquid & sumus & habemus, diuini muneris est uniuersum, non nostri iuris aut meriti: quod ꝑspicuè docet D. Paulus, etsi per

se

ſe manifeſtum, cùm ait: Quid gloriaris homo? quid habes quod non acceperis? Sed uos pleriq; ſumus & arrogantes in rebus ſecundis atq; glorioſi: & in aduerſis queruli ac moroſi, & mala atq; ingrata nomina. Arrogamus nobis ſucceſſus proſperos, & uirtuti prudentiæq; noſtræ aſcribimus: fruſtrationes iniquiſsimis animis ferimus, non noſtram prauitatem & ſtulticiã, ſed uel naturam nouercam, uel fortunæ cæcitatem, ſublata diuina prouidentia, accuſamus. Si quid amiſimus: mallemus nihil datum eſſe nobis initiò, quàm ultrò, nõ cupiẽtibus, ac ne ſentientibus quidem, datum, eripi. Pauper æquiore animo fert, non contingere ſibi diuitias: orbus, liberos: homo plebei⁹, magiſtratus: quàm iacturam eorum, quæ contigerunt, quæq; ſua præſentia & poſſeſsione ipſos exhilararunt. Achilles probri loco Græcis obijcit ἐπεί μ᾽ ἀφέλεσθέ γε δόντες : *& Plato puerili ioco celebratũ eſſe tradit,* οὐκ εἶναι καλὸν, τό γε ὀρθῶς δοθὲν, ἀφελέσθαι *(non eſſe honeſtum, quod rectè datum ſit, rurſus eripere.) Ad ſummam, diabolicum illud mendacium:*

Quæ diuini muneris ſunt: ea homines ſibi arrogant.

Data nobis eripi, moleſtè ferimus.

Nequaquã morte mulctabimini; ſed ſcit Deus, ſi de fructu arboris comederitis, tum oculos apertũ iri uobis, atq; ita uos fore quaſi Deos, ſcientes boni atq; mali:

Hæc

Hæc inquã mali genij sophistica fallacia, tam altè radices in animis nostris egit: ut αὐτοκράτορες, omniumq́ rerum ipsi esse domini uelimus, æquumq́ censeamus, non Dei, sed nostram fieri uoluntatem. Quod cùm fieri neq́ debeat, neque poßit: cumq́ μεμψιμοιρία ista & indignatio impia, non modò grauißimum scelus sit, sed etiam singularis animorum carnificina: consuefacere nos debemus, ope diuina implorata, ut non ore tantùm & uerbis, sed seriò & ex animo tandem precemur: fiat uoluntas tua: *& quicquid factum fuerit, ut diuinitus factum, æqui boniq́ faciamus:* spe finis dura ferentes, *ut poëta canit. Nã & bona & mala quæ dicuntur, à diuina uoluntate aut saltem permißione proficisci omnia, sentiendũ est. Vtitur autem Deus in hominibus uel euehendis uel deprimendis arcano geniorum & hominum utriusque sortis, id est, & bonorum & malorum, ministerio. In hanc sententiam & à Theologis, & ab Epicteto, philosopho lectu dignißimo, complura differuntur. Similitudo creditæ pecuniæ satis perspicua est atque perelegans: quali & Lucretius est usus, illo uersiculo:*

Diuinitatis diabolica affectatio.

Diuinæ uoluntati parendum.

Vitaq́ mancipio nulli datur, omnibus usu.

CCXCVI. SENTENTIA.

Inconstantia uulgarium opinionum.

Iidem, si puer paruus occidit, æquo animo ferendum putant: si uerò in cunis, ne querendum quidem. Atqui ab hoc acerbius exegit natura, quod dederat. Nondum gustauerat, inquiunt, uitę suauitatem. Hic autē iam sperabat magna, quibus frui cœperat.

EXPLICATIO.

Aeterna spectanda.

Terrena omnia & parua & breuia sunt, per se quidem: quantumuis nostræ pusillitati & magna & diuturna uideantur: sola diuina, & magna & æterna sunt. His ergo frui ab ineunte ætate incipiamus: terrenis illis utentes, tanquam non utentes: semperq́; cogitemus, hîc nobis diuersoriū quoddam esse concessum, non certum & stabile domicilium.

Spes fallax.

Nam spe quidem ista magnorum bonorum, nihil est fallacius, nihil uanius: neq; etiam eius frustratione quicquam molestius & acerbius. Quare Epictetus prudenter monuit: si quid optes, confectumq́; uelis: cōtrarium euenire posse, esse statuendum. Idem & ad expectationem rerum aduersarum est transferendum: ut meditata sint nobis mala, quæ ho-

Mala præmeditādā.

mini

mini euenire possunt omnia: ut præclarè ex Euripide apud Terentium Demipho philosophatur. Tum autem mori optimum esse dicitur, cùm uiuere sit iucundissimũ: ne qua ægritudo illis gaudijs intercedat. Sed ea est φιλοψυχία καὶ φιλαυτία: ut & à rebus iucundis ægerrimè auellamur: & in aduersis subinde speremus meliora.

Immodicus uitæ nos amor illaqueat.

CCXCVII. SENTENTIA.

At id quidem ipsum in cæteris rebus melius putatur: aliquam partem, quàm nullam attingere. Cur in uita secus?

EXPLICATIO.

Sic & Horatius:

Est aliquò prodire tenus: si non datur ultrà.

Inconstantiæ autem huius, quam Cicero arguit, esse causa uidetur, ἥ τε τῆς αἰσθήσεως, καὶ τῆς ἀναισθησίας, καὶ ἡ τῆς ἐμπειρίας καὶ ἀπειρίας διαφορά. (discrimen sentiendi & non sentiendi, experiẽtiæ & impitiæ.) Abstemij uino, qui nunquam gustarunt, non modò facilè carent: sed etiam à congressu potorũ abhorrent: cuius gustũ ubi pceperint: eo ingurgitare ferè sese solẽt. Eadẽ est & luxuriæ & omniũ deliciarũ ratio: nõ secus atq; cursus de monte: quẽ semel ceptũ, sistere, nisi plabaris humi, difficilimũ

Aliud sentiũt experti, aliud imperiti.

est. Quare principijs obstandũ. Alioqui idem nobis accidet, quod amantibus. Amor enim, ut ait Mimographus, animi arbitrio sumitur nõ ponitur. Χαλεπὸν χορίων κυνὶ γεῦσαι *(gustanda præbere cani intestina, periculosum est.) In ijs autem rebus, quæ bonæ honestæq́; sunt: aliquid quàm nihil consecutũ esse, longè præstat. Quis nõ malit esse iustus & moderatus: etiamsi, ob ingenij & animi infirmitatem, nec sapientiæ nec fortitudinis compos fieri poßit: quàm cum hac & improbitatem & luxuriam coniungere? Satius est Latinas literas mediocriter didicisse, etiamsi Græcas & Hebræas ignores, quàm nullas. Et quidem (ut hoc obiter addam, non quòd ad institutũ pertineat, sed quia utilem habet admonitionem) qui uel tardioribus ingenijs sunt, uel tardius ad discendum accesserunt, uel in studio literarum perseueraturi non sunt: ijs magis expediret, linguam Latinã, & rudimenta Dialecticæ atq; Rhetoricæ, absq; poësi & literis Græcis discere tantò studiosius: quàm illis additis, distrahere potius ingenium uarietate, quàm erudire. Euanescunt enim illa statim (de poësi & Græcis literis loquor) non minus, quàm Arithmetica, exercitatione uel ad breue tempus intermissa. Quare in hac urbe,*

Rerum bonarum aliquam partem, quàm nullam attingere, melius est.

Poesis & Grecæ literæ tardis, ignauis, alia tractaturis, parũ utiles sunt.

urbe, quæ paucißimos pueros ultra prima elementa in ſcholis publicis detinet, ubi & linguæ & poëſis, & artes liberales diſcuntur, utilißimum eſſet, inſtitui peculiarem ſcholā, in qua adoleſcentes, aliјs uitæ generibus deſtinati, Latinitatem quàm expeditißimè ſine ullis ambagibus aliјs, docerentur. Sed hæc magiſtratuum cura erit: nos noſtrum negocium agamus. Vt igitur Latinas literas didiciſſe, quàm nullas præſtat: ſic potiores ſunt fortunæ mediocres extrema inopia: tametſi amplum cenſum conſequi non poßis. Melius eſt eſſe μέτοικον *(inquilinum, atq; in aliena urbe domoq́; habitare) quàm (ut Homeri uerbis utar)* ἀφρήτορα, ἀθέμιςον, ἀνέςιον *(nulla cenſeri tribu, nulli certo iudicio ſubiectum eſſe, nullum habere domicilium.) Sed fit, quod noſtrate prouerbio dicitur: puero ſi digitum porrexeris, totam manum inuadit.* SCHOLA IGNAVORVM INSTITVENDA.

CCXCVIII. SENTENTIA.

Quanquā non malè ait Callimachus: multò ſæpius lachrymaſſe Priamum q̃ Troilum (id eſt, ſenem quàm puerū aut adoleſcentem.)

EXPLICATIO.

Eſt hæc opportuna correctio: diuturnam

uitam non habendam in bonis. Sic & in Catone: At diu uiuendo in multa incurrunt senes, quæ nollent. *Quod si unquam uerũ fuit, nunc certè apud nos est uerissimum. Imperia fiunt subinde acerbiora: dissidia religionis augentur: mores ruunt in deterius: precia rerum ferè omnium multiplicantur. opificia & negociationes iacent: mendicorum plena sunt omnia: ex intemperanti uictu & frugibus non satis maturis aut corruptis, noui subinde morbi existunt: peiora metuuntur: meliora uix optari, nedum sperari possunt.* Μακάριοι τοίνυν οἱ ἀποθνήσκοντες ἐν τῷ κυρίῳ *(beati igitur qui in domino moriũtur.) Hæc, tametsi ad uiros & senes potissimum pertinere uidentur: tamen pueris etiam & adolescentulis sunt meditanda: ut maturè & pœnitentiam agant, & ad patientiam se præparent.*

Diu uiuendo homines in multa incurrent.

Aetas de duro est ultima FERRO. Protinus irrupit uenæ peioris in æuum Omne nefas. Fugere PVDOR VERVMq; FIDESq;. In quorũ subiere locũ FRAVDESQVE DOLIQ; INSIDIAEQ; & VIS, ET AMOR SCELERATVS HABENDI.

CCXCIX. SENTENTIA.

Eorum autem qui exacta ætate moriuntur, fortuna laudatur.

EXPLICATIO.

Satis est perplexa hæc sententia, & dubium, addendáne sit, an tollenda negatio. Sentire tamen uidetur Cicero contra uulgarem opi-

opinionem, senum etiam diuturniorem uitã fortunatiorem esse iudicandam, quàm mortem tempestiuam. Sed non urget hoc: & dubitanter uulgi iudicium refellit.

CCC. SENTENTIA.

Cur? Nam (reor) non illis, si uita longior daretur, posset esse iucundior. Nihil est enim profectò homini prudentia dulcius.

Lutecian⁹ me⁹ codex omnẽ tollit scrupulum: qui sic haber: Cur nam? Reor enim, illis si uita longior daretur, &c.

EXPLICATIO.

Hoc non de omnibus senibus uerè dici potest: sed de ijs tantùm qui in senectute præ cæteris floruerunt: cuiusmodi commemorantur Q. Fabius Maximus, M. Porcius Cato, Gorgias, Isocrates, Plato, alijq́ complures, quos in Macrobijs recitat Lucianus. Nec id tamen, nisi eorum senectus in tranquilla tempora inciderit, uidetur omnino esse concedendum. Prudentiam autem cùm afferat senectus: etiam uita longior senibus poßit esse iucundior. Non igitur eorum fortuna laudanda est, qui exacta ætate moriuntur: beatiores utiq́ futuri, si sua prudentia diutius & ipsi fruerentur, & alijs prodessent: Exacta porrò ætas nullo certo annorum numero definiri potest: q tamẽ annũ sexagesimũ attigerũt, ætatẽ exegisse uidẽtur, et satis uel naturæ uel gloriæ

Non omnes senes fiunt ætate prudẽtiores: sed nõnulli & infeliciores & deliri euadunt.

Exacta ætas annus sexagesimus.

(ut Cæsar: ut ego, uel miseriæ) uixisse. Solon tamen octogesimum sibi annum optauit, hoc pentametro: ὀγδωκονταέτη μοῖρα κίχοι θανάτου. *Obseruanda est autem Emphasis in uerbo* homini, *cuius potissima pars est mens. Humanam igitur uitam agunt, qui in cognitione rerum bonarum uersantur, eandemq; iucundissimam. Quod si adolescentes uel ipsi intelligerent, uel expertis crederent: nihil esset illis cognitione diuinæ humanæq; sapientiæ iucundius & optabilius. Nunc uerò plerique beluinam potius uitam agũt, ad sensum corporis pleraq; referentes.*

Humana uita agenda.

CCCI. SENTENTIA.

Quam (prudentiam) ut cætera auferat: affert certè senectus.

EXPLICATIO.

Cætera, *intelligenda sunt, uires & uoluptates corporis, uigor atq; integritas omniũ sensuum. Verùm aliorum alia & natura & fortuna est: eorum etiam qui temperanter & moderatè uixerunt. Multis senectus affert & delirium, & omnium pene rerum obliuionem, & imbecillitatem, & cruciatus morborum incurabiles. Quæ si non omnia, at pleraque tempestiua morte effugiuntur.*

Non

Non igitur temerè eorum, qui exacta ætate moriuntur, fortuna laudatur: ac multò rectius eorum, qui uel in adolescentia, uel etiam in puericia piè obdormiscunt.

CCCII. SENTENTIA.

Quæ uerò ætas longa est? Παύπα βραχὺ βίου. Omnis uita breuis.

EXPLICATIO.

In Catone eodem fere modo: Mihi, inquit, ne diuturnum quidem uidetur quicquam, in quo aliquid est extremum. Item, Omnis uoluptas pro nihilo putanda est: quæ cùm præterierit: perinde est, ac si nulla fuisset: Sic & Virgilius:

——Viximus ambo
Rhœbe diu. Res si qua diu mortalibus usquam est.

Sed uitæ longitudo & breuitas sunt τῶν πρός τι, καὶ κατ' ἀναλογίαν *(pportione quadam) consideranda, ut & ipse Cicero fatetur.*

CCCIII. SENTENTIA.

Aut quid omnino homini longum? Sed quia ultrà nihil habemus: hoc longum dicimus. Qui ultimum ætatis humanæ terminum attigit, diu uixit.

EXPLICATIO.

Quia ipse homo (ut ita dicam) pusillum

& breue quiddam est: & humana omnia pusilla breuiaq; sunt: sicut in pumilione aut pygmæo omnia membra parua sunt, per se quidem: quia tota cohors, ut Satyricus ait, pede non est altior uno. Et sic intelligendus est hic locus. Nam si τὸ HOMINI, *pro opinione hominum, interpreteris: multa certè homini longa erunt, in rebus præsertim aduersis, afflictaq; ualetudine. Metimur nos nostræ naturæ & conditionis regula: octogenarium diu uixisse putamus. Mercenarius si centum aureos corraserit: Cræso & Crasso sibi erit ditior.*

CCCIIII. SENTENTIA.

In uitæ stadio decurrunt pueri cia & adolescentia: quas Senectus & mors assequuntur.

Nónne modò pueros, modò adolescentes (scilicet γενομένους, id est, eos qui paulò ante pueri & adolescentes fuerũt) in cursu à tergo insequens, nec opinantes assecuta est senectus?

EXPLICATIO.

Sic in Catone: Obrepere aiunt senectutem, antequam putarint. Sed quid eos falsum opinari coegit? Cæterùm sæpius multóque plures in cursu à tergo insequens, nec opinantes est assecuta mors. Est hoc nescio quomodo ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πήδημα, καὶ

τοῦτο

τοῦτο τρωϊκὸν, à pueritia statim & adolescentia transitus ad senectutem. Quare ut suspecta lectio non sit: hyperbole tamen quædam est, quasi dicat: Etiam pueritia & adolescentia suam quandam habent senectutem, id est, occasum. Verba hæc elegantis Emblematis præbent occasionem, hoc ferè modo: depingatur stadium siue curriculum, idq́ breue, puer præcurrat, sequatur adolescens, cuius uestigia persequatur senectus ac deniq; mors præmium cursus auferat, puero à meta depulso, arreptáque corolla, & caluæ suæ imposita.

CCCV. SENTENTIA.

Omnia ista perinde ut cuiq; data sunt: ita pro rata parte, aut longa aut breuia dicuntur. Apud Hypanim fluuium, qui ab Europæ parte in Pontum influit, Aristoteles ait bestiolas quasdam nasci, quæ unum diem uiuant. Ex his igitur hora octaua quæ mortua est, prouecta ætate mortua est: quæ uerò occidente Sole, decrepita: eò magis, si etiam solstitiali die. Confer nostram longissimam ætatem cum æternitate: in eadem propemodum breuitate, qua illæ bestiolæ, reperiemur.

Homines sunt ἐφήμεροι & ἡμερόβιοι: æquè atq; illę ad Hypanim bestiolæ.

EX-

EXPLICATIO.

Data, sunt intelligenda uel à Natura, uel potius ab autore Naturæ, Deo: uerbi causa (ut ea sumamus, quæ frequentius eueniunt) Homini dati sunt anni septuaginta: equo triginta: cani duodecim: τοῖς ἡμεροβίοις καὶ ἐφημέροις *unus dies. Homo igitur septuagesimo anno moriens, exacta ætate moritur, & senex, diuq́ uixit pro rata naturæ humanæ parte. Ab hoc autem termino quò quisque longius abfuerit: eò immaturiore ætate obiisse creditur.*

CCCVI. SENTENTIA.

Contẽnamus omnes ineptias (Quod enĩ leuius huic leuitati nomẽ imponã?)

EXPLICATIO.

Secundo de Oratore ait: Qui aut tempus quid postulet, non uidet: aut plura loquitur: aut se ostentat: aut eorum, quibus cum est, uel dignitatis uel commodi rationem non habet: aut denique in aliquo genere aut inconcinnus aut multus est: is ineptus dicitur. Ineptus. Ineptiæ. *Ex hac descriptione etiam ineptiæ quid sint, facilè intelligitur.* Grauitas. Leuitas. *Iam grauitati, quæ rationis est, opponitur leuitas, à temerariis & subitis pro-*

proficiscens affectibus: qui nihil habent firmitatis, nihil constantiæ, ipso Vertunno magis mutabiles, & pluma, quod aiunt, leuiores.

CCCVII. SENTENTIA.

Totamq; uim bene uiuendi, in animi robore ac magnitudine, & in omnium rerum humanarum cõtemptione ac despicientia, & in omni uirtute ponamus.

EXPLICATIO.

Magnifica & heroica sententia est: non esse nobis de longitudine uitæ laborãdum: sed eò enitendum, ut officio fungentes, cælesti potius, quàm terrenæ uitæ studeamus. Nititur autem Cicero hoc loco pronunciato illo: Qui uitam beatam in uirtute collocarit, ei nec uitam molestam, nec mortem fore formidabilem. Sed Stoicum istud somnium est, præclarum illud quidem, ut dixi, si talis constantia in hominem profanum caderet. Nam sola Christiana patientia & fides horum utrunq; uerè præstat. Animi robur intelligatur de contemptu periculorum & incommodorum: magnitudo, de appetitione rerum diuinarum: ut & Isocrates præcipit: Ἀθάνατα φρόνει τῷ μεγαλόψυχος εἶναι. *Res humanas appellat, quicquid est extra uir-*

Non de longa, sed de honesta uita laborandum est.

Robur. Magnitudo.

Res humanæ.

uirtutem & sapientiam. Ac magnificè quidem ista dicuntur: sed sine fiducia & expectatione diuini auxilij, ea, tanquam nebulas Sole aduentante, in rebus aduersis euanescere, & ueluti fumos dissipari: nos uel unus Cicero exul & proscriptus suomet exemplo doceat. Est enim profectò difficilimum, non affici animum incommodis & doloribus corporis: oberrare in egestate, auulsum ab omnibus iis, quæ chara habueris. Qua de re uide Isocratis Plataicum. Præterea, magnanimitas (si Aristoteli credimus) consummatio & quasi fastigium est omnium uirtutũ: eaq́ de causa uirtus omnium rarissima. Cicero autem hic omnem uirtutem dixit, uel pro sola, uel pro singulis eius partibus, quæ satis notæ sunt.

Disputare facile est: tolerare, arduum.

CCCVIII. SENTENTIA.

Nam nunc quidẽ cogitationibus mollissimis effœminamur: ut, si antè mors aduentet, quàm Chaldæorum promissa cõsecuti sumus: spoliati magnis quibusdam bonis, illusi, destitutiq́ uideamur.

EXPLICATIO.

Mollicies ista, in cura & admiratione corporis & rerum externarum posita, propria est

Mollicies est partis appetẽtis.

est τοῦ ἐπιθυμητικοῦ (partis animi appetentis. Nam τὸ ἡγεμονικὸν (Mens & ratio) καὶ τὸ θυμῶδες (uis animosa) aliquid uirile & firmum habent. Chaldæorum autem, id est, Astrologorum promissis 2. de Diuinatione & Pompeium & Cæsarem delusos esse, ostendit: cùm utrique mors placida, domi in lectulo & summa cum dignitate, prædicta fuisset. Noluerunt illi, opinor, uera dicendo catulos illos leonum irritare. Quod quàm periculosum sit, Ascletarionis, à Domitiano interfecti, exemplum docet: itemq; Thrasylli Mathematici: qui πηλοῦ τοῦ αἵματι πεφυρμένου (Tiberium Claudium Cæsarem sic præceptor eius appellauit) crudelitatem uix euitauit. Mihi quoque malam nonnulli gratiam retulerunt, uel uera mala experti, uel falsa bona, quæ coniectaueram, nõ adepti. Et est hoc plerisq; insitum, quibus mala portenduntur, ut astrologos & astrologiam insectentur. Sic fecit Picus: sic ipse Cicero: sic alij multi. Agrippa, Tiberius, Vespasianus, Domitian⁹, Vitelli⁹, alij cõplures magni uiri Astrologiæ ueritatẽ re ipsa sunt experti. Sed q̃a & tẽpus in lucẽ editi infantis plerunq; incertũ est: & pauci sunt in hoc genere artifices: neque multi ea quæ requiruntur, considerant Chaldæorum promissa.

(requi-

(Requiruntur autem plurima) & quia inter hos ipsos, qui de arte scripserunt, multæ magnæq; controuersiæ sunt: eorum & promissa & minæ sic accipiantur, ut Tiresiæ auguria:

O Laertiade, quicquid dicam, aut erit, aut nõ.

In promptu sit & illud Euripidis

Τὶς δ' ὁ μάντις ἐστ' ἀνήρ;
Ὅς ὀλίγ' ἀληθῆ, πολλὰ δὲ ψευδῆ λέγει.
(Quis augur est homo?
Qui pauca uera, multa falsa prædicat.)

Quin & ipse Ptolemæus significat: ὅτι τὰ ἀστρολογικὰ τῶν μαντευμάτων ἐν μέσῳ κεῖται τοῦ τε δυνατοῦ καὶ τῆς ἀνάγκης. (Astrologicarum prædictionum eam esse rationem, ut ea quæ prædicta sint, & fieri possint, & fieri non sit necesse. Item, Sapientem astris dominari.) Cordati hominis est, Deo fretum, de ingenij ui, & animi affectionibus, uel semetipsum, uel candidos amicos consulere: de ualetudine & uita tuenda, fideles & peritos medicos adhibere in consilium: cæteris in rebus πολιτικῇ συνέσει (ciuilis prudentiæ obseruantem) in loca & tempora & homines, cum quibus conflictari necesse est, esse intentum. Hæc multò certiora sunt, quàm Astrologicæ prædictiones: quas omnino uitare debent homines creduli,

Astrologia politica.

duli, meticulosi, arrogantes: ij denique omnes, qui appetitu magis rapiuntur, quàm recta ratione reguntur. Mala enim excruciãt animos, & ab agendo deterrent: prospera inflant, nimiumq; securos & ignauos reddunt. Prudentes uerò & mala deprecãtur, studioq; singulari cauent: & prospera, moderatione sua atq; industria, promouent. His solis præscire futura quædam (neq; enim omnia prædici, ac ne multa quidem possunt) utile est: cæteris omnibus perniciosum: quòd eos (ut de parasito Comicus seruulus dicit) Astrologia ex stultis insanos facit. Equidem suspicor & Ciceroni illustrem dignitatem in senectute, & periculum uiolentæ mortis à Chaldæis fuisse prædictum: eumq; in Somnio Scipionis ad id præsagium alludere: cùm scribit, se eius temporis ancipitem uidere quasi fatorum uiam, & reliqua. Vt autem hic pro sua persona Scipionem: sic libello de senectute Catonem substituisse uidetur: etsi & historiæ simul seruijt, & suum negocium unà, sed dissimulanter egit. Neq; enim per omnia in simili causa cum horum utroque fuit.

Homini, suis affectib. indulgenti noxia, & uitanda est prædictio rerum futurarum.

CCCIX. SENTENTIA.

Quòd si expectando & desiderando

pendemus animis, cruciamur, angimur: proh dij immortales, quàm illud iter iucundum esse debet (*quàm optabiliter iter illud ineundum esset) quo confecto, nulla reliqua cura, nulla solicitudo futura sit?

EXPLICATIO.

Mors, si ἀναισθησίαν, etiam ἀπάθειαν affert.

Magna tyrannis est affectuum & perturbationum animi, quæ hominem nunquam quietum & tranquillum esse sinunt: ut versiculi Boetiani declarant, & in semetipso quis indies experitur. Ab his mors (si sit ἀναισθησία) liberat. Commendatur ergo ab effectu mors: ut quæ ἀπάθειαν præstet longè uerius & certius, quàm omnis doctrina Stoicorum: quæ huius operis libro 2.3.4. libro item tertio de Finibus explicatur. Sed eadem ista ratione carnifices medicis, uenena medicamentis omnibus anteponi queant.

CCCX. SENTENTIA.

Quàm me delectat Theramenes: quàmque elato animo est.

EXPLICATIO.

Autoritates. Rationes. Exempla.

In hac disputatione Cicero autoritatibus, rationibus & argumentis tam ad confutandum, quàm ad confirmandum usus est: dum efficere studet, mortem aut non esse malum,

aut

aut summum etiam esse bonum. Nunc etiam exemplis utitur Theramenis, Socratis, Laconis cuiusdam, quem Tectamenem Plutarchus appellat, Romanorum denique militum, qui mortem utique non tam alacriter oppetijssent, si malum eam iudicassent. Habent autem hæ narrationes singularem suauitatem.

CCCXI. SENTENTIA.

Etsi enim flemus, cum legimus: tamen non miserabiliter uir clarus moritur. Vir clarus non miserabiliter moritur.

EXPLICATIO.

De Theramene hic loquitur. Sed de quouis præstanti uiro idem dici potest: uel quia mortem non reformidat: uel quia uirtutis gloriam consequitur. Nam τὸ miserabiliter, *uel ad ipsius morientis personam, uel ad spectatores referri potest.*

CCCXII. SENTENTIA.

Qui cùm coniectus in carcerẽ triginta iussu tyrannorum uenenum ut sitiẽs * obduxisset: reliquũ sic è poculo eiecit, ut id resonaret: Quo sonitu reddito, ridens, Propino, inquit, hoc pulchro Critiæ, qui in eum fuerat teterrimus. Græci enim in cõuiuijs solent nominare, cui po- Propinationes Græcorum. * ebibisset.

Lusus moriturі. culum traditurі ſint. Luſit uir egregius extremo ſpiritu, cùm iam precordijs conceptam mortem contineret: uereq; ei, cui uenenum præbiberat, mortem eſt eam auguratus; quæ breui conſecuta eſt.

EXPLICATIO.

Pro obbibiſſet aut ebibiſſet: docti cenſent legendum, eadem tamen ſignificatione, obduxiſſet. *Iidem quod de ſonitu reddito ſcribitur,* κοτταβισμὸν *deſcribi putant, de quo uide Suidam & Athenæum. Fingit autem Theramenes Critiam ſuum eſſe amaſium: & è reddito ueneni ſonitu (ut erat amatorum perſuaſio) ſe redamari ab illo auguratur ſcilicet: à quo & è catalogo deletus, & ab ara abſtractus, ad necem compellebatur.* ὡς λύκοι ἄρνα φιλοῦσι.

CCCXIII. SENTENTIA.

Græci in conuiuijs ſolent nominare, cui poculum traditurі ſint.

EXPLICATIO.

Προπίνειν φιλοτησίαν, *id eſt, poculum amicitiæ offerre, humanitatis & beneuolentiæ eſt: quando*

Siccat inæquales calices conuiua: ſolutus
Legibus inſanis.— Sed importunè urgere

non

non sitientem, ac potius nauseantem, cum periculo ualetudinis, famæ & conscientiæ, immanitatis est, omnem humanitatem repellentis. Ac tales Centauri, tanquam pestes humani generis, pro uirili cauendi & fugiendi sunt. Eripiunt enim sanam mentem: labefactant corpus: ingenium uastant: memoriam extinguunt: exhauriunt loculos: maculam famæ aspergunt: in plurima pericula capitis & fortunarum atque ipsius etiam animi præcipitant: hominem denique in belluam & feram conuertunt. Vbi enim plures cædes fiunt? Vbi facilior lapsus est in fœdas libidines, quàm in ebriosis conuiuiis? Quotusquisque mediocrium hominum, dissolutam agendo uitam, dum genio indulget, non fortunis euertitur, & ad egestatem redigitur? Diuites autem, ut iacturam rei familiaris non faciant (quod ipsum tamen etiam sæpè fit) certè plerique aut immatura morte extinguuntur, aut in senectute lithiasi, arthritide, apoplexia, aqua intercute & similibus morbis, qui è redundantia malorum humorum existunt, miserè conflictantur. Huc accedit, quòd cordati homines ebriosos à se quàm remotissimos esse cupiunt: neque eorum opera utuntur, nisi coacti. Nostra na-

Centauri non sitientem bibere cogentes, fugiendi sunt.

Immaniũ poculorũ noxæ multiplices.

Germani ob bibacitatem malè audiũt.

tio hoc nomine apud exteros ita malè audit, ut plerique Germanos uix appellatione hominum dignentur, ſed temulentas beſtias eſſe dicant. Obiter & hoc notent adoleſcentes inurbanum haberi, ſi natu minor & dignitate inferior ſenioribus propinet: niſi iuſſus. Vulgò dicunt ſalutationem ab aula proficiſci, id eſt, à ſuperioribus.

CCCXIIII. SENTENTIA.

Luſit uir egregius extremo ſpiritu: cùm iam pręcordijs conceptam mortem contineret.

EXPLICATIO.

In morte non ludendum.

Luſus hic in homine profano magnitudini animi tribuitur. Chriſtianum uerò tum diuinam clementiam implorare decet: ut contra diaboli inſultus defendatur: & comitatu ſanctorum geniorum in Abrahæ ſinum perducatur.

CCCXV. SENTENTIA.

Morientiũ diuinatio.

Vereq; ei (Theramenes Critię) qui uenenum præbuerat, mortem eſt eam auguratus, quæ breui conſecuta eſt.

EXPLICATIO.

Morituros, eos præſertim, qui per iniuriam occiduntur, diuinare: multa poetarum &

& historicorum & uitæ communis exempla docent.

CCCXVI. SENTENTIA.

Quis hanc animi maximi æquitatem in ipsa morte laudaret: si mortem malum iudicaret? Animi maximi æquitas.

EXPLICATIO.

Tribueretur enim stupori potius, aut insaniæ, quàm uirtuti: cum ipsa natura à malis rebus abhorreat atq; refugiat. Obseruentur elegantissima hæc uerba: animi maximi æquitas, *id est, magnanimitas & æquanimitas: uel animus maximus & æquissimus. Ferè autem cohærent hæc. Magnus enim animus, cùm res humanas despiciat, & pro nihilo ducat: susq; deq; fert quicquid acciderit: aut certè non magnopere commouetur.*

CCCXVII. SENTENTIA.

Vadit in eundem carcerem, atque in eundem paucis pòst annis scyphum Socrates: eodem scelere iudicum, quo Tyrannorum Theramenes. Scelera iudicum.

EXPLICATIO.

Vadit in carcerem: *usitata locutio est. Sed* uadit in eundem scyphum: *Zeugma*

duriusculum. Historiæ satis notæ sunt è Xenophonte & Platone & Aristophanis Nubibus. Iudex autem uel iuris & æqui ignarus, uel, in dicenda sententia, non iuris & æqui: sed uel personarum, uel largitionum, uel affectuum suorum rationem habens: non iudex est, sed Cicerone quidem iudice) sceleratus & tyrannus. Sic D. Augustinus, Imperia sine iusticia nihil esse aliud nisi latrocinia, pronunciat.

CCCXVIII. SENTENTIA.

Quæ est igitur eius (Socratis) oratio, qua facit eum Plato usum apud iudices, iam morte mulctatum.

EXPLICATIO.

Cicero, sicut in epistolis ad Atticum, pædiam Cyri Xenophontis non ad historiæ fidē: sed ad imaginem iusti & clementis imperij scriptam esse ait: ita hic Apologiam Socratis, Critonem, Phædonem, ἠθοποιΐας *esse* Ethopœiæ Platonicæ. *significat:* πολλὰ τοῦ πλάτωνος ἐγκωμιαστικῶς Σωκράτους τεθνεῶτος καταψευσαμένου. *Ita enim Socrates, cùm quosdam dialogos Platonis legisset, subridens exclamasse fertur: quàm multa iste adolescentulus de nobis mentitur. Significans ea se locutum induci, quæ nūquā dixisset. Ego quoq; nequaquam*

quam puto, omnia ad eum modum uel dicta uel gesta esse. Orationis autem Socraticæ argumenta, cùm & antè tractata sint pleraq;, & in Platonicis sententijs nostris explicentur: copiosiùs hîc enarrare non est necessariũ. Illud interim obseruetur, τὸ morte mulctatum, *non de interfecto, sed de capitis condemnato dici.*

Sententiæ Platonicæ, Aristotelicæ, Homericæ, Græcolatinæ, nondũ editæ: sed in Augustana schola discipulis discẽdæ propositæ.

CCCXIX. SENTENTIA.

Magna me (inquit) spes tenet, iudices, bene mihi euenire, quòd mittar ad mortem.

Bene euenit morituro.

EXPLICATIO.

Propositio hæc est orationis Socraticæ: bene cũ eo agitur, qui moritur: & ex consequenti, mors malum non est, sed bonum.

CCCXX. SENTENTIA.

Necesse est enim sit alterum de duobus: ut aut sensus omnino mors omnes auferat: aut in alium quendam locum ex his locis morte migretur.

Dilemma de morte Socraticũ.

EXPLICATIO.

Confirmatio propositionis constat illo crebrò iactato dilemmate: mortem aut tollere omnem sensum: aut transferre hominis ani-

mum in aliam uitam meliorem. Obseruētur hic emphases uerborum: quòd mittar ad mortem. *Ita enim loquitur, quasi non sit capitis condemnatus, sed libera quadam legatione ab Atheniensi republica ad potentissimum regem Plutonem, eiusq́; proceres atque iudices, Minoëm, Aeacum, Rhadamāthum (Triptolemum addit non tanquam iudicem apud Inferos: sed ut uirum præstantem, per quem frumentum & leges per totum orbem propagata sint) cum quibus aut familiariter colloquatur, aut causam suam, tanquam apud superiores iudices, denuò disceptandam proponat. Perinde enim est ac si diceret: facilè quidem à uobis me condemnatum esse patior: sed tamen quia iniuria mihi fit, appello iudices sapientiores & æquiores, Minoëm & reliquos.*

Socrates de morte, tanquā de libera legatiōe loquitur.

CCCXXI. SENTENTIA.

Quamobrem siue sensus extinguitur, morsq́; ei somno similis est, qui nonnunquam, etiam sine uisis somniorum placatissimā quietem affert: dĳ boni, quid lucri est emori? aut quàm multi dies reperiri possunt, qui tali nocti anteponātur? cui si similis futura est perpetuitas omnis cōsequētis tēporis, quis me beatior?

Tranquillus somn⁹ omni uita felicior.

EX-

EXPLICATIO.

Prior dilemmatis pars: quæ etiam extenuatio est felicitatis humanæ: quæ nihil sit (ut res optimè cadat) nisi suauis quidam somnus, aut somnium iucundum.

Humana felicitas est suaue somnium.

CCCXXII. SENTENTIA.

Sin uera sunt quę dicuntur, migrationem esse mortem in eas oras, quas, qui è uita excesserunt, incolunt: id multò iam beatius est, te, cùm ab ijs, qui se iudicum numero haberi uolunt, euaseris, ad eos uenire, qui uerè iudices appellentur, Minoëm, Radamanthum, Aeacum, Triptolemum: cōuenireq́ eos, qui iustè & cum fide uixerint.

Cato Ciceronianus.

O' præclarum diem: cum ad illud diuinū animorum concilium cœtumque pficiscor: cunque ex hac turba & colluuione discedam.

EXPLICATIO.

Animaduertantur aculei orationis Socraticæ. Neq. enim obscurè iudicibus iniquitatem & stulticiam obijcit: dum eos iudicū numero haberi uelle dicit: & uerbo euadēdi *utitur, tanquam tyrannos aut latrones effugiat: eosq́ iustè & cum fide uixisse negat, id est, periuros esse affirmat.*

Aculei aduersus iudices.

CCCXXIII. SENTENTIA.

Hæc peregrinatio mediocris uobis (iudicibus) uideri potest? (cùm ij qui

iustè

iustè & cum fide uixerunt, conueniuntur.) Vt uerò colloqui cũ Orpheo, Musęo, Homero, Hesiodo liceat, quanti tandem æstimatis? Equidem sæpè mori, si fieri posset, uellem, ut ea, quæ dico, mihi liceret inuenire. Quanta delectatione autem afficerer, cùm Palamedem, cùm Aiacem, cum alios iudicio iniquorũ circumuentos conuenirem?

EXPLICATIO.

Socrates beatitatẽ mortis, in colloquijs præstantiũ uirorũ ponit.

Vitæ consequentis beatitatem maxima ex parte collocat Socrates in consuetudine & colloquijs bonorum & sapientum uirorum. Exprimit etiam affectus eorum, qui consimilia perpeßi sunt. Mala enim & bona eadem, coniungunt homines: eorumq́; cõmemoratio mutua, delectationem habet.

CCCXXIIII. SENTENTIA.

Tentarem etiam summi Regis, qui maximas copias duxit ad Troiam, & Vlyssis, Sisyphiq; prudentiam.

EXPLICATIO.

Nõ omnes sapuerunt, quos fama celebrat.

Et hîc poëtarum commenta, & uulgi persuasiones perstringit. Multi enim sapientiæ nomine celebrantur, qui à sapientia longißimè

mè abfuerunt. Vnde Euripides in Andromacha exclamat:

ὦ δόξα, δόξα: μυρίοισι δὴ βροτῶν
μηδὲν γεγῶσι βίοτον ὤγκωσας μέγαν,

hoc est,

O fama, fama: plurimis mortalium
Nihili, præclarum per te contigit decus.

Significat etiam, se rationem nullam habere uel potentiæ uel splendoris externi, uel præceptæ opinionis: quò minus exploret hominum ingenia & iudicia. Examinator integerrimus.

CCCXXV. SENTENTIA.

Nec ob eam rem, cùm hæc exquirerem, sicut hîc faciebã, capite damnarer.

EXPLICATIO.

Socrates impietatis, & corruptæ adolescentiæ fuit accusatus. Quæ crimina cùm euidentissimè diluisset: tamen ex inuidia & odio cõdemnatus est: quòd suis disputationibus & poëtarum, & oratorum, & magistratuum, & opificum deniq; inscientiam, falsaq; de rebus iudicia coarguisset. Horum igitur conspiratio, ut quorum autoritatem apud uulgus imminuisset, exitio illi, tanquam læsæ maiestatis reo, fuit, ueraq; condemnationis causa. Crimina uerò illa προφάσεις tantùm fuerũt. Socrates, quia multos inscientiæ conuicit, ex inuidia & odio condemnatus.

CCCXXVI.

CCCXXVI. SENTENTIA.

Gratiarũ actio iudicibus.

Ne uos quidem, Iudices, ij qui me absoluistis, mortem timueritis.

EXLPICATIO.

Est hæc quasi gratiarum actio, uel potius gratiæ relatio, bonorumq́; uirorum, qui in iudicando nihil nisi ueritatem & æquitatẽ spectant, & consolatio & laudatio.

CCCXXVII. SENTENTIA.

Viro bono mali nihil euenire potest.

Nec enim cuiquam bono mali quicquam euenire potest, nec uiuo nec mortuo: nec unquam eius res à Dijs immortalibus negligentur.

EXPLICATIO.

Alia est Christiana uirtus, quã philosophica.

Magnifica & planè diuina sententia est, si fundamento ueræ pietatis nitatur. Πάντα γὰρ τοῖς εὐσεβέσιν εἰς τἀγαθὸν συνεργάζεται. *(Omnia pijs hominibus felicia, fausta, fortunataq́; sunt.) Sed cùm, ipso Christo autore, nemo bonus sit, nisi Deus: & quem Deus, propter Christi meritum, iustum & bonum pronunciarit: labascit iste uerborum apparatus, & planè concidit apud eos, qui naturæ deprauatæ adminiculis sine regeneratione ex aqua et Spiritu sancto nituntur. Sed Socrates (cum aliàs ignorantiam rerum omnium præ se ferret)*

ret) nec naturæ humanæ infirmitatem & cæcitatem satis perspexit: nec diuini iudicij seueritatē: cui tota natura humana, propter peccati labem, sordeat, intellexit. Neq; uerò id mirandum: cùm inter Christianos etiam (nomine quidem, sed non re) plerosq; inuenias, qui mediocri studio disciplinæ honestæ freti, persuasum habeant, se omni fungi officio, Deoq; esse acceptißimos, et sine ulla dubitatione, immortalitatis præmium consecuturos. Neq; uerò negandum est, bonos mores, & ciuiles seu philosophicas uirtutes, magnum esse decus: nec uel diuina uel humana destitui remuneratione: sed in his nō sunt omnia. Oportet enim accedere, ac potius antecedere uerā suæ miseriæ, & amplitudinis diuinæ misericordiæ cognitionem, fidem, spem, charitatem. De ijs demum rectè dicitur, eos esse bonos uiros: non certè quidem suapte natura atq; industria præcipuè: sed potißimùm gratia Dei. Hi mortem timere non debent, cùm habeant Deum propicium: & à malis ad bona abducantur. Etsi autem plurimis ærumnis in hac miseriarum ualle ferè perpetuò conflictātur: nō tamē mali quicq̄ eis euenire pōt nec uiuis nec mortuis. Pijs enim (ut modò dixi) D. Paulo teste, oīa cedunt in bonū: nec unquā eorum

res

res à Deo immortali negliguntur. Omnes enim capilli eorum numerati sunt. Hæc diuinæ prouidentiæ & uoluntatis agnitio atq; fiducia, quæcunque acciderint, efficit non tantùm leuiora, sed etiam iucunda: & animos ad desiderium æternæ uitæ, & tumultuum flagitiosi & scelerati. Mundi detestationem atque odium mirabiliter incitant & inflammant. Sed hæc subtilius & copiosius à Theologis disseruntur: nec tamen homines prauis affectibus indulgentes, & terrenis cupiditatibus æstuantes, multùm afficiunt. Adolescentibus tamen perpetuò cogitanda sunt: modò ij esse uelint, qui dicuntur, Christiani: & bonarum artium atq; optimarum literarum studiosi.

Magna uis est in diuinæ prouidentiæ & uoluntatis agnitione atque fiducia.

CCCXXVIII. SENTENTIA.

Nec mihijpsi hoc accidit fortuitò.

EXPLICATIO.

Θέσιν laudare procliue est: sed eandem ad ὑπόθεσιν accommodare perdifficile: quod tamen hîc facit Socrates, significans, se nec mortem timere, nec quicquam sibi mali accidere, neq; suas res negligi à Deo. Magnum profectò quiddam est, uerè sentire; adduci in iudiciũ capitis, duorum atrocissimorum criminum, impietatis & corruptelæ iuuentutis reum fieri:

In turpissimis criminibus, & ignominiosa morte, se Deo curæ esse statuere, arduum est.

fieri: à ducētis & octoginta iuratis iudicibus cōdemnari: pertrahi in carcerem: bibere aconitum: mortem ignominiosam oppetere: non esse mala: & inter hæc Deo se curæ esse, existimare. Grauißimæ hæ res sunt, ac penè incredibiles: proptereaq́ crebrò diligenterq́ meditandæ.

CCCXXIX. SENTENTIA.

Necuerò ego ijs à quibus accusatus sum, aut à quibus condemnatus, habeo quod succenseam: nisi quòd mihi nocere se crediderunt.

EXPLICATIO.

Initium orationis Socraticæ est, Magna me spes tenet, *&c. quæ his uerbis terminatur. Est autem hæc anteoccupatio quædam: ne parùm constare sibi uideatur. Nihil enim mali sibi accidisse, dicere: et ijs, per quos id acciderit, succensere: non satis inter se consentiunt. Irascimur enim ijs tantùm, qui dederint damnum aut malum. Improba tamen & malefica uoluntas, etiam sine effectu, odiosa & inuisa est omnibus: & sæpè etiã à legibus plectitur, si nihil præter facultatem nocendi, defuisse appareat. Sed improbi hominum conatus, sæpè diuinitus in contrarium uertuntur:* Improba & malefica uoluntas, odiosa est.

sicut Iosephus Patriarcha suis fratribus dicit: uos quidem malè cogitastis: sed ea mihi Deus in bonum conuertit.

CCCXXX. SENTENTIA.

Et hoc quidem hoc modo. Nihil autẽ melius extremo.

EXPLICATIO.

Hæc est Ciceroniana ἐπίκρισις, id est, censura orationis Socraticæ: quasi dicat: etsi hæc præclara sunt: tamen conclusio orationis est omnium præstantissima. Sed (si liberè dicendum est) conclusio ista, præclaram superiorẽ orationem non tantùm contaminat, sed prorsus euertit, & secum ipsa pugnat. Nam suprà mortem uita longè potiorem esse affirmauit. Nunc uita ne morti, an mors uitæ præstet, dubitat: satisq; ostendit, magnifica ista uerba non in corde, sed in ore esse nata. Sed hic uolaticæ Academiæ mos est: quam disciplinã cùm Cicero profiteretur: instituti sui perpetuò meminit.

Epilogus exordio non consentaneus.

CCCXXXI. SENTENTIA.

Sed tempus est, inquit, iam hinc abire: me, ut moriar: uos, ut uitam agatis. Vtrum autem sit melius Dij immortales sciunt: hominem quidem scire arbitror neminem.

EX-

EXPLICATIO.

Apud Homerum frequens est, θεοὶ δέ τε πάντ' ἴσασι (sed enim dij singula norunt.) Sũt & aliæ sententiæ poëtarum, quæ humanam ignorantiam perstringant: & si quis aliquid prudentér feliciterq́ uel dicit uel agit, id Mineruæ alijs ue Dijs acceptum referant. Quin & improbos ijdem dij poëtici sæpenumero in fraudem impellunt, sana mente adempta. Cæterùm quòd Socrates ait, num uita sit morte potior, mortalium scire neminem: non prorsus de nihilo est. Beata enim immortalitas (ut sæpè iam monuimus) magis fide Christiana, quàm scientia philosophica nititur. Hegesias quidem uitæ mortem prætulit: Epicurei inter media numerarũt: ij, qui uel supplicia Inferorum crediderunt, uel uitæ cõmoda magnifecerunt, nihil morte pestilentius, nihil detestabilius esse crediderunt.

Dij poetici humanã sapiẽtiam & conferũt & auferũt.

Variæ de morte opiniones.

CCCXXXII. SENTENTIA.

Næ ego haud paulò hunc (Socratis) animum malim, quàm eorum omnium fortunas, qui de eo iudicauerunt.

EXPLICATIO.

Rectè utiq; sapiens magnitudo animi diuitijs & potentiæ præfertur. Quanquã iudices

Sapiẽs animi magnitudo rectè diuitijs & potentiæ præfertur.

Atticorum iudicũ sortitio & sordes.

Athenienses plerique pauperrimi fuerunt, et de pecuniola, quam ob iudicandum è publico accipiebant, uictitarunt. Vnde Isocrates in Areopagitico acriter plebem Atheniensem perstringit, sortem ante prætoria iacientem, esuriendum'ne esset, an inueniendum, quo famem depellerent?

CCCXXXIII. SENTENTIA.

Etsi quod præter Deos negat scire quenquam: id scit ipse, utrum melius sit?

EXPLICATIO.

Necessaria ἐπιδιόρθωσις, ad diluendã eam, quam dixi, Socraticæ orationis inconstantiã & repugnantiam. Ego uerò dubito, an ipse Socrates hoc scierit: ac potius, è religionis nostræ decretis, eum toto cælo aberrasse existimo.

Socrates à toto cælo aberrasse uidetur.

CCCXXXIIII. SENTENTIA.

Nam dixit ante. Sed suum illud, nihil ut affirmet, tenet ad extremum.

EXPLICATIO.

Epoche Socratica.

Ista ἐποχὴ καὶ διάσκεψις modestiæ quidem speciem habet, atque (ut sæpè iam dictum est) in rebus obscuris, controuersis, dubijs, inexplicabilibus, rectè adhibetur: sed in exploratis & certis, uanitati coniunctior est quàm ueritati.

ueritati. Mortem certè quidem per se esse malum, Deus ipse homini patefecit: cùm sit mors pœna scelerum, & contemptus Dei atq; contumaciæ. Quòd si malum non esset: cur eam omnes animãtes, ipsius Naturæ impulsu, exhorrescerent, & pro uirili fugerent? Mors suapte natura malum est.

CCCXXXV. SENTENTIA.

Nos autem teneamus, ut nihil censeamus esse malum, quod sit à natura datũ omnibus.

EXPLICATIO.

Hæc quasi correctio est Socraticæ dubitationis: quasi dicat: nos persuasum habere debemus, certoq; tenere, mortem non esse malũ. Cur uerò? Quia diuinitus constituta est. Vtitur autem tali syllogismo: quicquid à natura datum est omnibus: id non est censendũ malum. At mors à natura data est omnibus. Ergo mors mala non est censenda. Argumentũ ducitur à causa effectrice: quæ cùm bona sit: quicquid ab ea proficiscitur, bonum esse necesse est. Hæc est κοινὴ ἔννοια, *id est, noticia diuinitus insita hominibus, hoc modo: Deus bonus est: & omnium bonorum autor, mali uerò nullius. Naturam enim sæpè philosophi* καταχρηστικῶς *pro Deo, Naturæ autore, ponunt. Neq; uerò Deus quicquam dedit hominibus,* Naturam philosophi Deum faciunt.

cæterisq́; animantibus, totiq́; naturæ rerum, nisi bonum: secundum dictum illud geneseos: Vidit Deus omnia: erātq́; ualde bona. Sed inuidia diaboli intrauit in Mundum peccatū, & per peccatum mors, πάντων τῶν φοβερῶν τὸ φοβερώτατον (omnium rerum terribiliū maximè formidabilis.) Ciceronis igitur pronunciatum hoc uerum fuit de Natura integra: de corrupta autem, uti nūc est, minimè probandum. Nam contumacia primorum hominum, & mentis lucem obscurauit, & uoluntatis rectitudinem deprauauit: unde consecuta sunt omnis generis & corporis & animi mala: ut stulticia, impietas, odium, inuidia, angores, sterilitates, pestilentiæ, bella, scelera, flagitia, morbi, miseriæ infinitæ: quas nemo non & uidet in aliȷs, & in semetipso plerasq́; experitur.

Mors à natura nō est data, sed à peccato.

Naturę humanæ deprauationem secuta sunt mala omnia.

CCCXXXVI. SENTENTIA.

Intelligamusq́; si mors malum sit, esse sempiternum malum. Nam uitæ miseræ mors finis esse uidet̃: mors, si misera est: finis esse nullus potest.

Cicero negat, ullum esse sempiternū malum,

EXPLICATIO.

Sicut antea à causa effectrice argumentatus est: ita nunc ex absurdo consequenti, concludit idem, syllogismo Hypothetico, hoc ferè modo:

modo: si mors malum est: sempiternum est aliquod malum: quia mortis nullus finis est, ubi semel animal oppresserit. At nullum est sempiternum malum. Id enim natura respuit, & à Dei bonitate alienum est. Mors igitur malum nõ est. Et sic quidem concludit humana ratio: de qua conclusione in extremo hoc libro accuratius erit disserendum. Interim teneatur hoc: si mors sit sempiternum malum, ut est: oraculum hoc horrendũ esse impijs, ac uehementissimam ad agendam pœnitentiã adhortationem: Christianis uerò non extimescendũ, quibus mors ianua & aditus est beatæ immortalitatis. Quare hi debent hoc dictum inuertere: Mors, quia beata est: sempiterna est beatitudo: cuius finis esse nullus potest.

CCCXXXVII. SENTENTIA.

Sed quid ego (Socratem & Theramenem) præstantes uiros uirtutis & sapientiæ gloria commemoro? Elogium: Viri præstãtes uirtutis & sapiẽtiæ gloria.

EXPLICATIO.

Præclarum elogium, quoq́; nullum in rebus humanis maius esse potest: eaq́; de causa omnibus generosis adolescentibus summa & animi & corporis contentione consectandum.

CCCXXXVIII. SENTENTIA.

Tectamenes Lacon, mortē pœnam facilimā esse ait.

Cùm Lacedæmonius quidam, cuius ne nomen quidem proditum est, mortē tantopere contempserit, ut, cùm ad eam duceretur, damnatus ab Ephoris, & esset uultu hilari, atq; lęto: dixissetq; ei quidam inimicus: Contemnis'ne leges Lycurgi? responderit, Ego uerò illi maximam gratiā habeo, qui me ea pœna mulctauerit, quam sine mutuatione, & sine uersura (usura) possem dissoluere. O'uirum Sparta dignum: ut mihi quidē, qui tam magno animo fuerit, innocens damnatus esse uideatur.

EXPLICATIO.

Non claros tantùm uiros, sed etiam plebeios mortem contempsisse docet.

CCCXXXIX. SENTENTIA.

Contemnis'ne leges Lycurgi?

EXPLICATIO.

Contemptus legū Christianarum.

At nos Christiani (quod utinam secus esset) quoties non Lycurgi aut Solonis: sed naturæ ipsiusq; Dei leges securè nimium aut petulanter contemnimus? Sed nequaquam impunè: tot undiq; miserijs circumuenti & oppreßi: & nondum finis. Sequentur enim grauiora, nisi resipuerimus.

CCCXL.

CCCXL. SENTENTIA.

Mors est pœna, quæ sine mutuatiõe & uersura (usura) potest dissolui.

EXPLICATIO.

Facetè quidem hoc dicitur & magnificè. Verùm ita sentire, hominis est uel deplorati, uel homine superioris, id est, diuinitus illustrati. Non loquor autem de Epicureis: qui more pecudum & uiuunt & moriuntur: sed de iis, qui persuasum habent, restare iudicium de uniuscuiusq; cogitationibus, dictis & factis: quorum plerique **Facetũ potius dictũ, quàm uerum.**

Vt corpus redimant, ferrũ patiũtur & ignes.

CCCXLI. SENTENTIA

O uirum Sparta dignum. **O uirum Ecclesia dignum.**

EXPLICATIO.

Sparta optimè Græciæ ciuitatum fuisse morata perhibetur: & tamen eius tantæ iniuriæ commemorantur ab Isocrate in Symmachico: ut uix ea quicquam sceleratius fingi poßit. Laudantur & Romani ueteres, ob frugalitatem & constantiam animorũ. Nostra uerò in terris ciuitas est Ecclesia, ac potius cælum ipsum: qua ciuitate utinam innumerabiles sese dignos præberent: ut omnes

meritò exclamarent: ô uiros Euangelica Ecclesia dignos. Sed eò, proh dolor, res rediit, ut propter nos uerbũ Dei malè audiat apud exteros & aduersarios. Neq; uerò id mirum est, in hac disciplinæ corruptela & prauitate. Pleriq; Theologiæ studiũ à mendicitate auspicantur: quæ, si frugalis, & modesta, & studiosa, & pia sit: omni uacat reprehensione. Sed quid fit? Pleriq; patronorum liberalitate consecuti unde honestè uiuant, & absq; ullo incommodo studeant, statim lasciuiunt, ferociunt, in medios dormiunt dies, publicas prælectiones & exercitationes negligunt, genio indulgẽt, in uicinos pagos compotãdi gratia expatiãtur, luxu uestiũ & superbia nobiles sæpè & locupletissimos quosq; facilè superãt. Deinde cùm pecuniã ad discẽdũ suppeditatã per nequiciam uel primo mẽse absumpserũt, qua per totũ semestre uictitare & debuissẽt & potuissent: contrahunt æs alienũ, molesti flagitatores & queruli patronis facessunt negocium: nõnulli etiã malè sibi conscij desperataq; uenia, aut in militiam proficiscuntur, aut deficiunt ad aduersarios: aut certè uitæ genus aliquod liberali adolescente & homine studioso minimè dignum, sequuntur. Vt taceam interim rixas, odia, inuidiam, digladia-

Theologici studij à plerisq; nõ optima fũdamenta iaciuntur.

diationes: quibus inter se certant ij, quos plus quàm fraterno amore inter se cōiunctos esse oportebat. Ait Erasmus à diabolo autore prouerbiũ illud profectũ: ex angelicis pueris uiros fieri diabolicos. Sed si quis diffidat, è diabolicis studentibus concionatores angelicos extituros: is profectò diffidentiæ suæ nimis graues causas habere uideatur. Quòd si ipsos doctores, auariciæ, libidinum, ambitionis, superbiæ, luxus, mancipia esse apparuerit: quid erit ab eorum auditoribus expectandũ? Sed nos hæc Deo committamus. Admonendi tamen fuerunt ij, qui sanabilibus sunt ingeniis, ne multorũ peruersitatem imitentur: sed perpetuò meminerint, quid Deo, quid Ecclesiæ, quid Reipublicæ, quid patronis, parentibus, præceptoribus, deniq; sibimetipsis (modò salui esse uelint) debeant: idq; præstare anxiè soliciteq; studere debent. Nam ita profectò (ut Cicero scribit de sua ætate) creuit adolescentiæ licentia, ut omnium opibus cohercenda esse uideatur.

Angelici pueri.

Studentes officij sui meminisse debent.

CCCXLII. SENTENTIA.

Vt mihi quidem (*Thectamenes*) qui tam magno animo fuerit, innocens damnatus esse uideatur.

Magnitudo animi in morituro, innocētiæ signũ.

EXPLICATIO.

Conſcia mẽs ut cuiq; ſua eſt: ita cõcipit intra
Pectora pro facto ſpemq́; metumq́; ſuo.

Phocionis mors.

Phocion, Athenienſis Imperator, uir innocentia & ſanctitate uitæ, rebusq́; plurimis fortiter geſtis clariſſimus, cùm iniquiſſimi populi tyrannide uenenum bibere cogeretur: & uxor exclamaret innocens moreris mi uir: Quid? *inquit.* Num tu me nocentem malles? *Idem etiam rogauit amicum, ut carnifici precium ueneni flagitãti, ſatisfaceret: adiecta hac conqueſtione, quòd in ciuitate ingratiſſima ne mori quidem gratis liceret. Sed iſta magnitudo animi ſine pietate, nihil eſt, niſi ludibrium diaboli, mentisq́; cæcitas: diuini iudicij ſeueritatem non intelligentis. Chriſtianos quidem martyres, animorũ conſtantia innocentes eſſe, Deoq́; charos, declarauit: quæ uel ſola impulſi multi, Chriſtianiſmum ſunt amplexi: à quo nunc Iudæi, Turci, Idololatræ, propter flagitioſam noſtram uitam & ſceleratos mores, uehementiſſimè abhorrent.*

Noſtri mores à nobis alienant alios.

CCCXLIII. SENTENTIA.

Romani, nisi fortes.

Tales innumerabiles noſtra ciuitas tulit. Sed quid duces & principes nominem?

nem? cùm legiones scribat Cato sæpè alacres in eum locum profectas, unde redituras se non arbitrarentur.

EXPLICATIO.

Vtitur ἀποδιώξει, *siue ne prolixum texat catalogum ducum & principum: siue numero destitutus innumerabili. Facilius enim iactantur talia, quàm probantur. Etsi uerum est & Reges & Consules plerosque, atque intra* D C. *annos plurimos extitisse fortissimos uiros*, animæq; magnæ prodigos: *ut Horatiana dictione utar. Miles porrò cordatus (quales Romani ferè omnes olim fuerunt) & magnanimus quid aliud (nostra præsertim ætate, inter tot & tanta bellica tormenta) expectet, nisi mortem? Vilis igitur ei uita est, uel ex officij necessitate: uel ex desperatione & inopia: quam aliis affert ignauia & fuga laboris, atque luxus: aliis scelerum conscientia: aliis temeritas & animi petulantia. Hi Horatianum illud in promptu habent:*

Miles ad certā proficisci mortem uidetur.

Quid enim? concurritur: horæ
Momento cita mors uenit, aut uictoria læta.

Nauigatio Peregrinatio.

Idem & de longinquis itineribus, & de nauigationibus, quod de militia dici potest.

Quot

Quot enim pericula obyciuntur, pestilentiæ, famis, latrociniorum, tempestatum, æstus, frigoris, incendiorum, præcipitationũ, submersionum? Quanquã etiam de iis ipsis, qui domi in tuto uiuere uidentur, illud Senecæ dici rectè potest: οἰκουρία.

Nemo tam diuos habuit fauentes
Crastinum ut posset sibi polliceri.
Res Deus nostras celeri citatas
Cardine uersat.

Cõsilium. *Itaq; consultißimum est, quicquid uel necessitas flagitat, uel officÿ ratio postulat, implorata diuina ope, magno & alacri animo suscipere, casus omnes prospicere, & pro uirili cauere, deniq; diuinæ prouidentiæ euentũ committere, & æquo animo ferre, quicquid diuinitus acciderit.*

CCCXLIIII. SENTENTIA.

Pari animo Lacedęmonÿ in Thermopylis occiderunt, in quos Simonides,

Dic hospes Spartæ, nos te hic uidisse iacentes,
Dum sanctis patriæ legibus obsequimur.

Quid ille dux Leonidas dicit? Pergite animo forti, Lacedæmonÿ: hodie apud Inferos fortaſſe cœnabimus.

EXPLICATIO.

Plutarchus ita refert: τοῖς στρατιώταις παρ-

ηγ-

ἤγγειλεν ὁ λεωνίδας ἀριστοποιεῖσθαι, ὡς ἐν ἅδου δειπνησομένους. (*milites monuit Leonidas, ut prandium pararent, tanquam apud Inferos cœnaturi*) Itaq; prandete, pro pergite, *non malè uidetur legi. Significauit, eos sub cœnæ tempus fore mortuos, atq; ultimum id illis prandium futurum: quò largius ederent atq; biberent, eoq́; maiore & corporum & animorũ robore hostes inuaderent. Quòd si Leonidas per Inferos, Christiano more, Inferorũ supplicia & cruciatus intellexisset: nõ uiri fortis, sed hominis amentis ea esset oratio. Dei clementia prohibeat istas cœnas apud Inferos: & nos pro uirili caueamus: demusq́; operam, ut nouum illud nectar in regno Christi bibamus. Sed & nostra memoria quidam Pannonius ante conflictum infelicem Ludouici Regis, cum potentissimis Turcorum copiis, cùm milites ad strenuè pugnandum exhortatus esset, ut (si pessimè res caderet) apud Superos cœnaturos: Italus quidam facetè magis quàm fortiter, se eo die incœnatum uelle cubitum ire, dixit, seq́; clanculum subduxit.* Apage cœnas Inferorum.

CCCXLV. SENTENTIA.

Fuit hæc gens (Laconica) fortis, dum Lycurgi leges uigebant: è quibus unus,

cùm

Faceta inuersio.

cùm Perses hostis in colloquio dixisset glorians, Solem præ iaculorum multitudine & sagittarum non uidebitis: In umbra igitur, inquit, pugnabimus.

EXPLICATIO.

Disciplina præstat legibus.

Eæ leges magis occupatæ fuerunt in moribus ciuium, ad frugalitatem, parsimoniam, continentiam, laborem, fortitudinem, concordiam, æqualitatem possessionum quandã, formandis, prohibendoq; luxu & auaricia: quàm in dijudicandis forensibus controuersiis, aut præmiis & suppliciis constituendis. Ac præmium quidem uirtutis, Lacedæmone fuit, honos & magistratus: pœna uerò plerunque contemptus & ignominia: rarò exilium, carcer, aut mors. Operam enim pro uirili dedit Lycurgus, ut ea esset disciplina ciuitatis, ut ne quis uellet improbè facere: cauitq; sedulò, ne domestica instituta peregrinis uitiis (id quod Germaniæ nostræ, proh dolor, accidit) corrumperentur. Qua de re præclarè scribit Xenophon ά παιδείας Κύρου (primo libro institutionis Cyri.) Et Isocrates noster, cùm alibi, tum in Areopagitico: qui & in oratione de pace pronunciat: ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς θαλάττης ἀρχὴ τῶν κακῶν τοῖς λακεδαιμονίοις

μονίοις

μονίοις ἐγένετο (principatum maris malorũ principium Lacedæmoniis extitisse) idq́ in Panathenaico exequitur copiosius. Prædixerat & Apollo: ὅτι ἁ φιλοχρηματία τὰν σπάρταν ὀλέσει *(fore ut pecuniæ cupiditas Spartã perderet.) Verba* FVIT *&* HABVI, *de bonis honestisq́ rebus usurpata, miseriam & uituperationem significant:* ut, fuimus Troes: *&*, Imò habui Chreme: & FVIT. HABVI.

Πάλαι ποτ' ἦσαν ἄλκιμοι μιλήσιοι

(Fuere quondam strenui Milesii.

Qui charientismus seu & φημισμὸς *elegãs, significat, eos degenerasse, luxu corruptos: unde legatis illorũ quodã tẽpore parùm decorè se gerentibus, Lacedæmonij edixerunt:* οἴκοι τὰ μιλήσια *(domi uiuite more Milesio) & aliàs immodestiã urbanè illis obiecerunt, cùm dicerent: se non obstare Milesiis, quò minus flagitiosè facerent. Laconicæ porro disciplinæ præclarum specimen continent tres uersiculi, à senibus, iuuenibus, & pueris in solennibus conuentibus decantari soliti:* Laconicæ disciplinæ specimen.

Ἄμμες πόκ' ἦμες ἄλκιμοι νεανίαι. Senum γερόντων.

Nos olim fortes fuimus adolescentuli.

Ἄμμες δέ γ' ἐσμέν: αἰ δ' ἦς, πεῖραν λάβε. Virorum ἀνδρῶν.

At nos sumus. Fac, si libet, periculum. Puerorum παίδων.

Ἄμμες πόκ' ἐσσόμεσθα πολλῷ κάῤῥονες.

 Nos

Nos fortiores simus ut, studebimus.

Quibus cantilenis se mutuò sunt, hoc memorabili & ad imitandum utilissimo exemplo, ad uirtutem cohortati. Nunc uerò plerunque senes adolescentiam, adolescentes pueririam uitiosis moribus contaminant: ut ferè nihil sit reliquum, nisi ut exempla uirtutis è literis petantur potius, quàm è uita nostrorum hominum.

Exempla uirtutis rara sunt.

CCCXLVI. SENTENTIA.

Viros commemoro: qualis tandem Lacæna? Quæ cùm filium in prælium misisset, & interfectum audisset: idcirco, inquit, genueram, ut esset, qui pro patria mortem (morti) non dubitaret occumbere.

EXPLICATIO.

Mulier hæc sine philosophia (quæ, ut & eloquentia, Spartæ haud magno in precio fuit) philosophicè locuta, intellexit, liberos patriæ saluti & dignitati seruire oportere: totamq́ue educationis & institutionis rationem eò accomodandam esse. Alia Lacæna, cùm filio clypeum traderet, quæ Græcè ἀσπὶς dicitur, subiecit, ἢ ταὰν, ἢ ἐπὶ τᾶς: monens, ut aut uictor è bello excederet, aut fortiter interfectus, in patriam

Liberi sunt ad patriæ salutem & dignitaté educandi.

triam in clypeo (quem abiecisse militi turpissimum fuit, ut & ῥιψάσπιδος cõuicium grauissimum) reportaretur. Christiani uerò dare debent operam, ut liberi sui è diaboli mancipijs (tales enim omnes nascimur: id quod Christus testatur, negans, cuiquam patere aditum ad regnum cœlorum, nisi renato ex aqua & spiritu sancto) filij Dei euadant. Quam ad rem magno studio & labore in tot pessimis exemplis, & tam perplexis opinionibus, uehementer est opus.

Christianorum officium.

CCCXLVII. SENTENTIA.

Esto: fortes & duri Spartiatæ. Magnã habet uim reipublicæ disciplina. Quid? Cyrenæum Theodorum, philosophum non ignobilem, non'ne miramur? Cui cùm Lysimachus rex crucem minaretur: Istis, quæso, inquit, ista horribilia minitare purpuratis tuis. Theodori quidem nihil interest: humi'ne an sublime (alij, in sublimi) putrescat.

Etiã philosophi possunt esse fortes.

EXPLICATIO.

Mortem esse cõtemnendam uarijs exemplis inter se permistis, hominum politicorum, philosophorũ, imperatorũ, militũ, mulierum denique, Cicero docere instituit: postremoque loco scitè dictũ philosophi adiũgit, quò cõmodè

Ab exẽplis cõtemptæ mortis, trãsitio cõmoda ad neglig ẽdam sepulturã.

ad disputationem de sepultura transiret. Et hanc quoque non magnopere curandam esse, exemplo Theodori, Socratis, Diogenis, Anaxagoræ, Magorum, Hyrcanorũ docere instituit. Viri enim sapiẽtis parùm ac nihil potius interesse, q̃d cadaueri accidat nihil sentienti, siue uigeat animus siue occiderit. Ac locum hunc contrariis uulgi exemplis, quæ poetæ secuti sunt, Persarum item & Aegyptiorum per contentionem illustrat. De uario autem sepeliendi genere & ritu extat Gyraldi libellus.

CCCXLVIII. SENTENTIA.

Cuius hoc dicto admoneor, ut aliq̃d etiam de humatione & sepultura dicendum existimem: rem nõ difficilem (pro, re non difficili) iis præsertim cognitis, quæ de nihil sentiẽdo paulò ante dicta sunt. De qua Socrates quidẽ quid senserit, apparet in eo libro, in quo moritur: de quo iam tam multa diximus. Cùm enim de immortalitate animorum disputasset, & iam moriendi tempus urgeret: rogatus à Critone, quemadmodum sepeliri uellet, Multam uerò, inquit, operam, amici, frustra consumpsi. Critoni enim nostro non persuasi, me hinc auolatu-

laturum, neque quicquam mei relictu- rum. Veruntamẽ, Crito, si me assequi po tueris, aut sicubi nactus eris: ut tibi uide- bitur, sepelito. Sed, mihi crede, nemo me uestrum, cùm hinc excessero, conseque- tur. Præclarè id quidẽ, qui & amico per- miserit, & se ostenderit de toto hoc gene re nihil laborare. Durior Diogenes, & i- dem quidem sentiens: sed, ut Cynicus, a- sperius, proijci se iussit inhumatũ. Tum amici, Volucribus'ne & feris? Minimè uerò, inquit: sed bacillum prope me, quo abigam, ponitote. Qui poteris? illi: non enim senties. Quid igitur mihi ferarum laniatus oberit nihil sentienti? Præclarè Anaxagoras: qui cùm Lampsaci morere tur, quærentibus amicis, uellétne Clazo menas in patriã, si quid accidisset, affer- ri? Nihil necesse est, inquit: undiq; enim ad Inferos tantundem uiæ est.

Socrates, sepeliri se posse neu gat.

Diogenes insepultũ se iubet proijci.

EXPLICATIO.

Exempla & dicta hæc faceta satis perspi- cua cùm sint: enarrationem non magnopere desiderant. Sed attingamus tamẽ unum at- que alterum.

CCCXLIX. SENTENTIA.

Mortui hinc auolant, neque quicquã

ſui relinquunt: nec eos quiſquam, cùm excellerint, conſequitur.

EXPLICATIO.

Mortui intelligũtur hîc mortuorum animi, quos Manes appellant. Ac illi quidem ſua corpora fortunasq́;, & nominis ſui memoriã, ſiue bonam, ſiue malam, poſt ſe relinquunt. Sed hæc ſunt extra ipſos. At ij qui nunc uiuunt, eos qui mortui ſunt, ita conſequuntur, ut nemo deniq; ſuperſtes maneat. Itaq; uulgò non malè dicunt, mortuos non eſſe amiſſos, ſed præmiſſos, nec ſcire quenquam, quis ſit ultimum ſepulturus? Hîc uerò conſequi *pro* aſſequi, *& quaſi in itinere adipiſci, ponitur. Volantia porro ſectari prouerbio uetamur. Significat autem Socrates (ut & à Platone ſcriptum eſt) ὅτι οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος τὸ ὁρώμενον (hominem non eſſe id, quod in oculos incurrat) ſed mentem eſſe hominem, quæ & incorporea ſit, & immenſæ celeritatis. Huc dictum Achillis apud Actium pertinet: Corpus (ad quod totam humationis rationem pertinere Cicero dicit) Priamo reddidi: Hectorem abſtuli. Fama uerò uirtutis, rerumq́; geſtarũ, non eſt mortuorum (qui illam uel non ſentiunt, uel non curant, maioribus ſiue bonis ſiue malis occupati) ſed eorum, qui illa celebrant.*

Mortui, p̃ter cætera, ſui memoriam relinquunt.

Mortuorũ fama pertinet ad uiuos.

Redit

Redit inde aliquãdo etiam fructus aliquis ad hæredes & poſteros. Hic admoneor dicti patris mei Georgij Vuolfij, præfecti Comitatus Oetingenſis: qui non multò ante obitum dicebat, nos, liberos ſuos, fidelis operæ, quam heris ſuis nauaſſet, fructum eſſe capturos. Nec eum omnino ſuum feſellit augurium. Ludouicus enim Comes, Ludouici F. Vuolfgangi N. ut nihil dicam quod ſororibus & fratri meo D. Henrico, philoſopho & phyſico Norimbergẽſi præſtiterit: me ſingulari beneuolentia proſecutus, ad ſe pertraxiſſet: niſi Auguſtanæ reipublicæ fidem meam aſtrinxiſſem. Et tamen uetus eſt illa Pindarica querela: immemores eſſe mortales: ueteremq́; gratiam dormitare, id eſt, ueterum beneficiorum uel exiguã uel nullam potius rationem haberi.

CCCL. SENTENTIA.

Nihil neceſſe eſt, in patriã, ſi quid homini acciderit, auferri mortuum: cùm undiq; ad Inferos tantundem uiæ ſit.

EXPLICATIO.

Senſit Anaxagoras, cadaueris nihil intereſſe, ubi aut quomodo ſepeliatur. Neque uerò hic philoſophari neceſſe eſt, in terræ globoſæ medio eſſe Inferos: unde omnes lineæ ad ambitum ductæ, ſint æquales. locus enim

Iocus Anaxagoræ de sepultura.

est: quo significauit philosophus, non metuendam esse mortuis longi itineris defatigationem: qualis fertur moribundi scurræ cuiusdam, qui sibi gratularetur, quòd in cælum (ut fert phrasis nostra) peruehendus esset: in tanta præsertim uirium defectione, ut ne paucos quidem passus ambulare posset. Festiuus est & Diogenis cum amicis suis dialogismus, de inani sepulturæ solicitudine. Sunt tamen, qui reipublicæ interesse censeant, quo loco uiri præstantes sepeliantur: quòd nescio quod in ea re insit augurium. Refertur & mira historia de Scythis, qui gleba & aquæ impetrata à Pannoniis, totã regionẽ occuparint. Magica ista fortasse sunt, eoq́; cauenda diligentius, ne cui sit sua facilitas exitio.

CCCLI. SENTENTIA.

Corpus non desiderat sepulturam.

Totaq́; de ratione humationis, unum tenendum est: ad corpus illam pertinere: siue occiderit animus, siue uigeat. In corpore autem perspicuũ est, uel extincto animo, uel elapso, nullũ residere sensum.

EXPLICATIO.

Sepulturam uiuentium potius quàm mortuorum causa inuentam esse, probabile est. Accessit deinde religio nescio quæ: ac

ac potius superstitio, de errabundis insepultorum & tumultuosis animabus: quas poëtæ Charontem traijcere Stygiam paludem, non nisi accepto obolo, qui defunctis in ore poneretur, negauerunt. Commemoratur tamẽ mirum à Plinio exemplum, & alia non dissimilia complura referuntur, non à uulgo tantum, sed & à sacris & profanis scriptoribus: de quibus suo quisque iudicet arbitratu. Ego me ignorare multa & dubitare, ingenuè fateor. πάντα γὰρ τὰ εἰδικὰ ἐν τοῖς βιβλίοις οὐ πεφανέρωται.

Superstitiosa sepulturæ opinio.

CCCLII. SENTENTIA.

Sed plena errorum sunt omnia.

EXPLICATIO.

Quia (ut alibi scribit) stultorum plena sunt omnia: neq; stulticia quicquã aliud est, quàm caligo quædã ingenij & error opinionis, orta potissimum (ut Physici tradunt atq; Astrologi) ex immodico humore & frigore cerebri, maloq; Mercurij & Saturni positu. Etsi Theologi quidam semper adiunctum esse aliquid diabolicum, existimant. Sed errores in rebus domesticis & ciuilibus, philosophia, id est, recta ratio: in diuinis, Theologia, id est, diuina ratio studet tollere: & è stultis facere sapientes. Vtraq; igitur & expetenda est &

Quia stultorum, etiam errorũ plena sunt omnia.

Errorum correctio.

 colenda,

colenda, aut certè posterior: qua contentum uulgus esse oportet, quòd ei priorẽ assequi non licet. Quãtus uerò error est eius, qui metuit, laceratis membris ne minus bene utatur: ne combustis, non extimescit? Sic potius erat argumentandum: si laniatus ferarum & uolucrum nocet cadaueribus: quantò magis eadẽ uastat ignis? Et per consequens, insepultum abijci præstat, quàm cremato cadauere sepeliri. Eodem pertinet illud etiam: Sed quid singulorum opiniones animaduertam? nationũ uarios errores perspicere cùm liceat? *Qui quidem errores eiusmodi sunt propter deprauationem inueteratæ consuetudinis, ut summæ sapientiæ titulum sibi arrogent: quiq́; secus senserit aut fecerit, insanire & impietatis reus esse uideatur. Quæ uerò causæ atq; origines superstitionum Hyrcaniæ & Magorum fuerint: alijs exquirendum relinquo. Aegyptij autem, Persæ, Romani, uidentur ista ratione tum charitatem suam erga defunctos, tum uetustatem nobilitatis suæ ostentare uoluisse. Vtcunq; sit: & difficile & periculosum est, pugnare cum opinionibus & moribus sui loci suiq́; seculi: contraq́; et necessarium & utile uidetur* ἀσκεῖν τὸν ἐπιχώριον τρόπον *(uiuere more suæ regionis.) Idq́; probaretur,*

Crematio laceratione punicior esset, si quid sentirent cadauera.

Varij gentiũ humationis rit⁹.

Consuetudini, quoad fas est, cedendũ.

baretur, si uera esset Ciceroniana definitio iustiiciæ: quam ait, esse obtemperationem legibus scriptis, & institutis populorum. Ac id quidem non recusandum est, quatenus salua religione & honestate licet. Nam alioqui uel ad extremos Garamantes profugere præstiterit, aut in solitudine degere, aut etiam mortem oppetere (id quod fecerunt sancti martyres, & complures uiri graues & honesti) quàm scrupulum iniÿcere conscientiæ: quæ omnem ludum & iocum (in agone mortis præsertim) auersatur. Huc referatur & hoc dictum: Magno hæc in errore uersantur: portum esse corporis, & requiescere in sepulchro putare mortuum. *Quam tamen siue metaphorã siue Catachresin Christiana doctrina, propter futuram resurrectionem, adeò non repudiat, ut ea etiam delectetur, ipsamq́ mortem piorum nihil aliud, nisi somnum, appellet.*

CCCLIII. SENTENTIA.

Trahit Hectorem ad currum religatum Achilles: lacerari eum & sentire credo putat. Ergo hic (hunc) ulciscitur, ut quidem sibi uidetur. At illa sicut acerbissimam rem mœret: Cadaueris nihil interest, quomodocunque tractetur.

Vidi,

Vidi, uidere quod me passa ægerrimè,
Curru Hectorem quadrijugo raptarier.

Quem Hectorem? aut quandiu ille erit Hector? melius Actius (Attius) & aliquando sapiens Achilles:

Imò enim uerò corpus Priamo reddidi,
Hectorem abstuli.—

Non igitur Hectora traxisti, sed corpus quod fuerat Hectoris. Ecce alius exoritur è terra, qui matrem dormire nõ sinat:

Mater te appello, q̃ curã sõno suspẽsã leuas.
Neq; te mei miseret, surge, & sepeli natũ.

Hęc cùm pressis & flebilibus modis, qui totis theatris mæsticiam inferant, concinuntur, difficile est non eos qui inhumati sunt, miseros iudicare:

—priusquam feræ,
uolucresq;:

metuit, ne laceratis membris minus bene utatur: ne combustis, non extimescit.

Heu reliqas semiassi Regis denudatis ossib.
Per terrã sanie delibutã fœdè diuexarier.

Non intelligo quid metuat, cùm tam bonos septenarios fundat ad tibiam. Tenendum est igitur, nihil curandum esse post mortem, cùm multi inimicos etiam mortuos pœniantur. Execratur luculentis

tis sanè uersibus apud Enniũ Thyestes, primùm ut naufragio pereat Atreus. Durum hoc sanè: talis enim interitus nõ est sine graui sensu. Illa inania; Thyestis aduersus Atreũ inepta execratio.

Ipse summis saxis fixus asperis, (bo,
Euisceratus latere pendẽs, saxa spargẽs ta
Sanie, & sanguine atro.

Non ipsa saxa magis sensu omni uacabunt, quàm ille latere pendens, cui se hîc cruciatũ censet optare. Quàm essent dura, si sentiret: nulla sine sensu sunt. Illud uerò perquam inane:

Neq; sepulchrum quò se recipiat, (quo recipiatur) habeat, portum corporis,
Vbi, remissa humana uita, corpus requiescat à malis.

Vides quanto hæc in errore uersentur, portum esse corporis, & requiescere in sepulchro putat mortuum.

CCCLIIII. SENTENTIA.

Trahit Hectorem ad currum religatũ Achilles.

EXPLICATIO.

Sicut suprà solicitudinem de sepultura superuacuam esse, exemplis Cyrenæi, Theodori, Socratis, Diogenis, Anaxagoræ docuit: unaq; ostẽdit, cur rectè negligatur sepultura: quòd

quòd cadauer omni sensu careat: ita nũc κατ' ἀντίθεσιν profert exempla poëtarum, quæ uulgi opiniones repræsentant, & τὰ δέοντα τοῖς γινομένοις conferendo, exagitat ineptas multorum opiniones.

Poetæ uulgi opiniones exprimunt.

CCCLV. SENTENTIA.

Achilles fortior q̃ sapiẽtior.

Aliquando sapiens Achilles.

EXPLICATIO.

Alludit ad descriptiones Achillis apud Homerum aliosq́ poëtas, qui non tam sapientiã illi, quàm militarem fortitudinem, cum insigni arrogantia & crudelitate coniunctam tribuunt.

CCCLVI. SENTENTIA.

Corpus Priamo reddidi, Hectora abstuli.

EXPLICATIO.

Animus est homo.

Significat, animum hominis uerè esse hominem, nõ corpus: quod Platonici carcerem, alij diuersorium animi appellarunt. Sed ut iam sæpius dictum est, homo constat ex mortali corpore, & animo immortali: quarum partium neutra per se hominem constituit.

CCCLVII. SENTENTIA.

Tenendum est igitur, nihil curandum esse post mortẽ, cùm multi inimicos etiã mortuos pœniantur.

EXPLICATIO.

Postrema uerba uidentur ex antiquo poëta sumpta. Pœniuntur *enim pro* puniunt, *est ἀρχαϊσμὸς, constans mutatione diphthongi in prima syllaba, & generis in extrema. Sed quod Cicero hic scribit, id ipsi usu uenit, in triumuirali proscriptione, amputato capite & manibus, atque in Rostris collocatis: cùm quidem Fuluia, Antonij uxor, linguam eius, qua contra maritum perorasset, aciculis antè compunxisset. Ac fieri potest, ut hoc Ciceroni prædictum fuerit à Chaldæis. Qua de causa etiam locum hunc accuratius tractauerit. Etsi crudelitatis in occisos hostes satis multa exempla extant & in Tragœdijs, & in historijs. Creon Thebanus apud Sophoclē & Euripidem Argiuos, qui urbem oppugnarant, & Polynicen sepeliri uetat: Xerxes Leonidæ cadauer, propter ingentem ab eo Persarum stragem editam, in crucem tolli iußit: neq; ignotum est, quibus contumelijs non ita pridem, Casparis Colignij, claßis Gallicæ præfecti & Petri Rami, professoris Regij, cadauera fuerint affecta, post cædem crudelißimam.* Cicero suo cadaueri uaticinatur.

CCCLVIII. SENTENTIA:

Naufragio interire, non est sine graui sensu.

EXLPICATIO.

Horatius. Illi robur & æs triplex circa pect⁹ erat, qui fragilē truci commisit pelago ratem prim⁹: nec timuit prę cipitē Africum decertantē Aquilonibus: Nec tristes Hyadas: nec rabiem Noti.

Ibi enim tota rerum natura cum horrendo fragore, & terribili facie in hominum exitium conspirasse uidetur: decumani fluctus, scopuli rigidi, procellæ uentorum, fulmina, grando, tonitrua, tenebræ, marinæ belluæ. Quid iam dicamus de bellis naualibus, et tormentorum uiolentia? ubi non tantùm ferro, sed & igni & uenenis pugnatur. Quæ quidem, si terrestribus pugnis comparentur: ludus hæ & iocus esse uideantur. Vt enim quidam dixit, quantum pax bello præstet, tantò seditionem bello deteriorem esse: ita non incōmodè idē ad marina et terrestria bella transferri potest. Quàm enim horrendum spectaculum est, aliquot centurias fortium uirorū, uno momento, uel in aquis submergi, uel conflagrare? Et tamen, ut canit Horatius,

—Audax omnia perpeti
Gens humana ruit per uetitum nefas.

Neq; uerò Comicus tantùm seruulus fortunatum eum censet, qui mare nunquam fuerit ingressus: sed Catonem quoq; pœnituit nauigasse, quò terrestri itinere puenire licuisset.

CCCLIX. SENTENTIA.

Magna culpa Pelopis, qui nō erudierit filiū, nec docuerit, quaten⁹ esset qdq; curandū.

EXPLICATIO.

Pelopa dici Plato censet, ὅτι τὰ πέλας μόνον ὅπωπε (quòd ea, quæ ante pedes essent, tantummodo uideret, nec consuleret in longitudinem.) Ac Plato rectè hoc dicit, æquitatem spectans, & pœnas improborum: Sin externũ splendorem consideres: longè lateq́; uidit, relicta Pelopidarũ celeberrima familia: & Apiæ nomine in Peloponnesum mutato. Cæterùm Platonicos Pelopas plerœq; locupletes familiæ habent, & nihil nisi Pelopidas procreant. Eadem enim culpâ, quâ Pelopis, est maximæ partis hominum diuitum & potentium: qui liberos suos nõ tam ad uirtutem & sapientiam, quàm ad ostentationem, auariciam, luxum instituunt: ut, quales ipsi sunt, tales & filij fiant, πρόβατα χρυσόμαλλα (oues aureo uellere) ut à Diogene Cynico uocabantur. Quod quidem boni cõsulendum esset (nam lanæ aliquid ijs detonderi posset) nisi aut in lutulentos apros, aut in rapaces lupos, & cruentos leones degenerarent.

Diuites plerique sunt Pelopes, id est, malè instituunt suos liberos.

JCCCLX. SENTENTIA.

Sed quid singulorum opiniones animaduertam, nationũ uarios errores perspicere cùm liceat? Condiunt Aegyptij mortuos, & eos domi seruant: Persæ etiã

Varij sepeliẽdi ritus.

cera circumlitos condiunt, ut quàm maximè permaneãt diuturna corpora. Magorum mos est nõ humare corpora suorum, nisi à feris sint antea laniata. In Hyrcania plebs publicos alit canes: optimates, domesticos. Nobile autem genus canum illud scimus esse. Sed pro sua quisq; facultate parat, à quibus lanietur: eamq; optimam illi esse censent sepulturã. Permulta alia colligit Chrysippus, ut est in omni historia curiosus.

EXPLICATIO.

Ne hæc quidem admodum interpretem desiderant: & paulò antè nonnihil de his diximus.

CCCLXI. SENTENTIA.

Sed ita tetra sunt quędam, ut ea fugiat & reformidet oratio (id est, ut uir honestus ea commemorâre non audeat. Eleganter res posita est pro persona. Primo autem de officijs dicit: Quædam ita fœda, ita tetra esse: ut ea uir bonus, ne patriæ quidem cõseruandæ causa, facturus sit. Ea Posidonium collegisse permulta: sed ita tetra quædam, ita obscœna: ut dictu quoq; uideantur turpia.)

EX-

EXPLICATIO.

Prudentiæ igitur modestiæq́; est, talia uel per ambages quasdam (si necesse sit) & κατ' ἀποσιώπησιν καὶ παράλειψιν (ut Cicero hîc facit) significare: uel (si liceat) planè dißimulare. Stoici autem εὐθυῤῥήμονες γινόμενοι, & ligonem ligonem (secundum prouerbium) & ficum ficum nominantes: urbanitatem istam parùm curarunt, Cynicis in hoc non admodum dißimiles. Sed cùm delicatißimus & fastidiosißimus sit sensus aurium: καὶ μέτρον τοῦ λόγου, οὐχ ὁ λέγων, ἀλλ' ὁ ἀκούων: uidendum est quatenus sermo delectationem habeat: aut saltem offensione careat. In uulgaribus congreßibus multa dicuntur & fiunt ab imperitis & craßis hominibus (& quidem cum approbatione uulgi) quæ turpißimũ fuerit apud uiros doctos & graues inculcare: nec mediocris adolescẽti labor capiẽdus est in dediscẽdo plebeia ꝓuerbia, & scurriles iocos, et qcq́d cũ modestia et grauitate pugnat. Sicut aũt Demosthenes sapiẽter ait: Non exiguũ esse beneficiũ mederi aurib. hominũ: ut uera et salutaria falsis et ꝑniciosis anteponãt: ita ẽt ꝓclarè de adolescẽtia meretur q̃ linguæ illi⁹ medicinã adhibet, eãq́; à popularib. ineptijs, et intẽꝑijs reuocat: cuiusmodi sunt friuolæ deierationes,

Turpia uel dißimulanda sunt, si licet: uel ꝑ ambages significanda.

Adolescẽti dediscẽdæ sunt plebeiæ ineptiæ.

obscœna prouerbia, contumeliosa scommata, inurbanæ reprehensiones, futiles execrationes, immania conuicia, & reliqua sentina huius generis, nō modò pessimè obolens naribus politorum hominum: sed etiam sæpenumero causa inimicitiarum, uulnerū, homicidiorū.

CCCLXII. SENTENTIA.

Totus igitur hic locus (de sepultura) est contemnendus in nobis, non negligendus in nostris: ita tamen, ut mortuorum corpora nihil sentire sentiamus. Quantum autem consuetudini famæq; dandum sit: id curent uiui: sed ita, ut intelligant, nihil ad mortuos pertinere.

EXPLICATIO.

De funebribus cerimonijs nō omnes idem sentiunt.

Funebres cerimonias Cicero iudicat ἀδιάφορους (eiusmodi esse res, quæ utcunq; administrentur, parùm referat) alij, iuris naturalis atq; adeò diuini, esse contendunt: & pertinere ad mortuos: & uiuorum esse, ut curent: idq; colligunt ex consensu totius ferè humani generis. Qua de re etiam initio huius disputationis actum est. Mortuorum quidem corpora, etsi nihil sentire (uel extincto animo, uel elapso) extra controuersiam est: tamē interfectorum sepultura (quam ἀναίρεσιν τῶν νεκρῶν

νεκρῶν Græci dicunt) olim etiam ab hostibus impetrari solebāt per inducias: & qui eam negabant, atq; inimicos etiā mortuos puniebant: crudeles, impij & nefarij habebantur, ut Tragœdiarū exempla docent: ob id fortasse, quòd crediderunt, erraticos esse Manes insepultorum, ut ait Beroaldus: & apud poëtas multi sepulturam postulant: quòd alioqui à cymba Charontis repulsi, quasi in exilio, incertis uagari sedibus necesse habeant.

CCCLXIII. SENTENTIA.

Sed profectò mors tū æquissimo animo oppetitur: cùm suis se laudibus uita occidens cōsolari potest (id est, cùm homo moriturus recordatur, se laudabiliter uixisse.)

EXPLICATIO.

Bona conscientia (ut bona fama non sequatur. Premimur enim sæpè falsis præiudicijs) non exiguum sanè est & in uita & in morte solatium. Gloria uerò, quamuis uiuentes delectet: nescio tamen quantum iuuet morituros. Sed quis omnium in hac deprauatione & naturæ & consuetudinis, tam diligens, tam cautus, tam bene sibi conscius est: quin idem, si non flagitiorum & scelerum, at prauorum affectuum, dubitationum de rebus di

Recordatio actæ uitæ plures terret, quā cōsolatur.

 uinis,

uinis, errorum, prætermißi frequẽter officij, & commißi eius, quod nõ factũ oportebat, sibi sit conscius? Melanchthon dicere solebat, mortalium esse neminẽ, quin acerbos aliquos diaboli morsus sentiret: alludens ad illud dictum geneseos, cùm Deus ipse serpenti, id est, diabolo uaticinatur: fore ut semen mulieris cõterat illi caput, & ipse insidietur calcaneo eius. Firmißima igitur & unica morituro cõsolatio est, diuinæ clementiæ & misericordiæ fiducia, propter illud ipsum mulieris semen, quod serpẽtis caput cõtriuit, hoc est, ꝓpter dominũ & seruatorẽ nostrũ Iesum Christum.

Morsus diaboli.

Fiducia ob semen mulieris.

CCCLXIIII. SENTENTIA.

Nemo parũ diu uixit, qui uirtutis perfectæ perfecto functus est munere.

EXLPICATIO.

Platonica idea, & Stoicum somnium est ista perfectio: cùm humana omnia sint infinitis erroribus & peccatis contaminata, & innumeris impedimẽtis atq; calamitatibus obnoxia. Sed Cicero perfectionẽ eam dicit, opinor, quæ cadit in mediocrem hominẽ, et eum, qui populari cõsuetudine uir bonus perhiberi solet. Nam si perfectißima forma & expressa uirtutis imago spectetur: mortaliũ nemo, tametsi Mathusalæ ætatem superarit, qui non

Perfectæ uirtutis inane somnium.

parùm

parùm diu uixerit, reperietur. Id quod ipse Cicero in libris de officijs ingenuè confitetur, his uerbis: Sed nos ueræ germanæq; iusticiæ nullã solidã & expressam imaginẽ habemus: simulacris quibusdam tantùm utimur: quæ utinã teneremus. Ducuntur enim ex optimis naturæ fontibus.

CCCLXV. SENTENTIA.

Multa mihi ipsi ad mortem tempestiua fuerunt: quæ utinam potuissem obire (id est, Sæpè ita mecum actum est, ut mori debuerim. Sed prohibitus fui, tum spe rerum meliorum, tum cohortationibus amicorum. Obire ea, quæ ad mortẽ tempestiua sunt, nihil aliud est, quàm tempestiuè mori.) Nihil enim iam acquirebatur: cumulata erant uitæ officia: cum Fortuna bella restabant.

Cicero cõsulatu abiens, feliciter uidetur fuisse moriturus.

EXPLICATIO.

Vix quisquã est, cui non in uita paulò longiore cõplura obijciãtur, quæ maturiore morte euitata esse uellet: cuiusmodi est illud Virgiliani Aeneæ, tempestate conflictantis:

In uita diuturna sæpè homini accidũt morte acerbiora.

O terq; quaterq; beati
Queis ante ora patrũ, Troiæ sub mœnib. altis
Contigit oppetere!

Mortis autẽ tempestiuitatẽ dicit, cumulata

uitæ officia, id est, aßiduos defensionum labores, senatoriaq́; munera: & abundè præstita omnia, quæ à bono & uiro & ciue requirantur. Nihil autem acquirebatur Ciceroni post gestum consulatum, summũ ordinarij in Republica honoris fastigium. Bella cum Fortuna restabãt, præter alia obscuriora, tribunicij furores P. Clodij, destitutiones magistratuũ & amicorũ, XVIII *mensium exilium, insidiæ æmulorum, triumuiratus Pompeij, Cæsaris, Craßi, bellum ciuile Pompeianum, mors filiæ charißimæ, fraterna odia, perfidia uxorum, triumuiratus alter Octauiani, Antonij, Lepidi, proscriptio, fuga: cruẽta deniq; mors, & cadaueris mutilatio, uexatioq́; ignominiosa. Sed si tum occidisset: tot præclara scripta non reliquisset. Quid uerò nos grammatici ageremus (ut cum Epicteto nostras rideam operas) nisi tam eruditè scripsisset, ut interpretem requireret?*

Bella Ciceronis cum Fortuna.

CCCLXVI. SENTENTIA.

Quare si ipsa ratio minus perficiet, ut mortem negligere possimus: at uita acta perficiat, ut satis superq; uixisse uideamur.

Ratio. Acta uita.

EXPLICATIO.

Vitã actã appellat, summa et propria bona laudis

laudis & gloriæ: rationem uerò argumenta philosophica: quibus ostendere conatus est, mortem uel non esse malum, uel summum etiam esse bonum: quorum utrunque uerum est in piis, falsum in impiis.

CCCLXVII. SENTENTIA.

Quanquam enim sensus aberit (abierit) tamen summis & propriis bonis laudis & gloriæ, quamuis non sentiant, mortui non carent.

Mortui & carent, & non carent gloria.

EXPLICATIO.

Manet enim laus & gloria etiam post obitum, & propagatur ad posteros. Non carent igitur iis bonis, quod ad alios attinet, qui illorum meminerunt. Ipsi uerò mortui, ea uel non sentientes, uel non curantes, utique iis (si propriè loquare, ut suprà dictum est) carent. Nihilominus tamen duabus in rebus homini per omnem ætatem præcipuè elaborādum est: una, ut ad Deum bonam conscientiam afferat: altera, ut bonam famam apud homines relinquat. Ea porrò bona, quæ Cicero nominat, uiuentes delectant uel in præsentia, uel expectatione æquiorū iudiciorum apud posteros. Nimis enim uerum est & frequens illud poetæ:

Ad Deum afferenda bona conscientia: relinquenda apud homines bona fama.

Pascitur in uiuis liuor: post fata quiescit. Et,
Summa petit liuor: perflant altissima uenti.

CCCLXVIII. SENTENTIA.

Gloria & uirtus differunt, ut corpus & umbra.

Etsi enim nihil in se habeat gloria, cur expetatur: tamen uirtutem, tanquã umbra (corpus) sequitur.

EXPLICATIO.

Vera hominis bona sunt in ipsius ingenio & animo collocata: gloria uerò pendet ab alienis iudicijs, sæpè ineptis, falsis, iniquis. Vt autem umbra corpus non est, οὐ καθ' ὑπόστασιν ἐστι, ἀλλὰ κατ' ἔμφασιν (cùm non res uera sit, sed imago quædam, ut arcus cœlestis, ut halones, ut alia simulacra in aere apparentia) ita nec gloria uirtus est aut sapientia: proptereaq́ non tantopere expetenda: & tamen ipsi etiam philosophi gloriæ mancipia dicũtur ab Erasmo: nec ulla ferè alia tot absurdorum dogmatum Stoæ & Academiæ, & hortulorum Epicuri, uidetur fuisse causa, q̃ κενοδοξία (inanis gloriolæ captatio) nisi & auariciam addere libeat.

Philosophi gloriæ mãcipia.

CCCLXIX. SENTENTIA.

Multitudinis iudiciũ

Verum multitudinis iudicium de bonis (si quando est) magis laudandum est, quàm illi ob eam rem beati.

EX-

EXPLICATIO.

Incertum eſt utrum uerum *adiectiuum an coniunctio ſit. Adiectiuè ſic ordinabuntur uerba:* iudicium multitudinis de bonis (*ſcilicet uiris*) ſi quando eſt uerum. *Sin* τὸ uerùm *coniunctio putatur:* iudicium ἐμφατικῶς *accipiendum erit, ut opponatur incertæ opinioni & errori, hoc modo: multitudinis iudiciũ, id eſt, uera ſentẽtia de bonis uiris, ſi quando eſt, id eſt, ſi quãdo multitudo (quod rarò fit. Magnus enim errorum magiſter eſt populus) de bonis uiris rectè ſentit, &c. Sed ſententia plana eſt, utcunque uerba ſint. In Somnio, Quid loquãtur, inqt, hoĩes, ipſi uiderint: loquentur tamẽ. Beatitudo, ut & uirtus, & ſapiẽtia, & regnũ Dei, intra hominẽ eſt, id eſt, in ipſius animi penetralib. collocata. Quòd ſi hoĩes uirtutẽ agnoſcãt, probant, celebrãt, acceſſio illa nõ eſt cõtemnẽda: niſi fortè ne infamia qdẽ moueri debeamus, eamq́; ſedulò cauere: quod nemo temerè dixerit. Sed fundamẽta nitendũ eſt, ipſa uirtutis cõſcientia. Chriſtianæ porrò beatitudinis eſt fundamentũ, principiũ, mediũ, finis, faſtigiũ, forma & perfectio, miſericordia Dei: philoſophicæ, ουθρῶσγε ἱδρυμένης (minimè firmæ et ſtabilis) uirtus ſapiẽs, ſeu ſapiẽtia et uirt⁹:* Beatitudo in animi penetralibus eſt collocata.

cui

cui & adiumēto & ornamēto est eloquētia.

CCCLXX. SENTENTIA.

Vel propter patriã & posteros gloria est expetēda.

Non possum autem dicere (quoquo modo hoc accipietur (accipiatur) Lycurgum, Solonem, legum & disciplinæ carere gloria: Themistoclem, Epaminondam, bellicæ uirtutis (carere gloria.)

EXPLICATIO.

Quoquo modo hoc accipietur παρένθεσις est προκαταληπτική: *qua significat, tametsi mortui omni sensu careant: tamen memoriam eorum esse perennem,* καὶ τὴν δόξαν ἀείμνηστον, *ut ait Isocrates. Quæ gloria ut defuncto nihil commodet: tamen uiuentes non tam debent esse* φίλαυτοι, *& omnia suis metiri commodis; quàm* φιλόστοργοι καὶ φιλοπάτορες. *Neque uerò cuiusquam præstantis uiri gentiles & populares unà cum ipso intereunt: sed ferè longissimo tēpore sunt superstites. Gloria igitur defunctorum & posteros eorum & patriam & nationem totam ornat atque delectat. Germaniæ nostræ ornamento est Carolus Magnus, Friderici, Ottones: Brettæ Melanchthon: Roterodamo D. Erasmus: Bãbergæ Camerarius: Selidæ Sturmius: aliis locis atq; urbibus innumerabiles*

Viri præstãtes sunt ornamenta patriæ.

aliĳ

alij uiri, & pacis & belli artibus, & sapientis eloquentiæ gloria insignes.

CCCLXXI. SENTENTIA.

Antè enim Salaminam ipsam Neptunus obruet, quàm Salaminij trophæi memoriam: priusq; Bœotiæ Leuctra tollentur, quàm pugnæ Leuctricæ gloria. Multò etiam tardius fama deseret Curium, Fabricium, Calatinum, duos Scipiones, duos Africanos, Maximum, Marcellum, Paulum, Catonem, Lælium, innumerabiles alios.

Rerũ gestarum gloria immortalis.

EXPLICATIO.

Fama per se diuturna esse non potest: non eò solùm, quòd, ciuibus intereuntibus, paulatim exolescit, sed ob illud etiam, quòd oppida & agri sæpè ab externis populis, omnis ueteris memoriæ ignaris, occupantur; indigenis uel cæsis, uel profligatis: quæ nunc totius Græciæ, & magnæ adeò partis Asiæ, Europæ atque Africæ fortuna & conditio est, Scythica Turcarum barbarie & immanitate occupãte & uastante omnia. Verùm diuturnitas memoriæ accepta referenda est ingeniis scriptorum: quæ & ipsa nihil proficerẽt sine manuum & calamorum seu pennarum instrumentis.

Ἐκ μοισῶν ἀγαθὸν κλέος ἔρχεται ἀνθρώποισι. Musa parit celebrem faciũdo carmine famam.

Instrumenta immortalitatis ridicula.

mentis. O' præclarã immortalitatem: cuius autor est calamus à uento agitatus: aut pinnula stolidi anseris aut struthionis: & atramentum à sutorio parum differens: custos & asseruatrix, membrana, ouiculæ aut uitulo detracta, aut charta è sordidis linteolis confecta, tineis, blattis, musculorum dentibus, & infinitis alijs casibus exposita. Vnde fit, ut tot præclara ueterum monimenta intereãt.

CCCLXXII. SENTENTIA.

Quorum (præstantium uirorum) similitudinem aliquam qui arripuerit (id est, Qui uirtutem & res gestas eorum aliqua ex parte imitatus fuerit) non eam fama populari, sed uera bonorũ laude metiens: fidenti animo (si res ita feret) gradietur ad mortem.

EXPLICATIO.

Deterret primùm à κενοδοξία: ne quis uulgi rumusculos magni æstimet: sed uera iudicia uirorum bonorum & sapientum, in omnibus consilijs capiendis, in omnibus rebus gerendis, spectanda esse monet. Deinde gloria illa uera freto mortem non extimescendã esse. Sed alio firmiore præsidio homini morituro esse opus iam sæpè diximus.

Mors oppetenda non ob gloriolã, sed propter officium.

CCC.

CCCLXXIII. SENTENTIA

In qua (morte) aut ſummum bonum: aut nullum malum eſſe, cognouimus.

EXPLICATIO.

Pijs in morte ſummũ bonum, impijs ſummum malum eſſe: etiam elementarij pueri Chriſtianorum norunt, hypotheſi Ciceroniæ, nullos eſſe Inferos, *haudquaquam aſſenſuri. Falsò igitur iactant & Cicero & auditor, ſe iſta cognouiſſe. Obiter conſideretur, quanta ſit felicitas eorum, qui Chriſtianam Catecheſin perdidicerunt. Ea enim doctrina inſtructi, de maximis rebus, & ad ueram felicitatem ſummè neceſſarijs, tam diuinis quàm humanis, uerè iudicare poſſunt: ea re Platone & Ariſtotele, Cicerone & Seneca, omnibus deniq; philoſophis, & uiris ſapientibus, longè ſuperiores. Quorſum enim uaria & multiplex doctrina perducit, ſi homo à uera ſuiipſius, & Dei cognitione aberrarit? Fit ille utique nihil aliud, niſi eruditum diaboli mancipium. Quò magis deteſtanda eſt ac deploranda eorum uæcordia & ignauia, qui ſalutarẽ doctrinã, ingenioſa methodo breuiter cõprehẽſam, aut negligũt, aut obiter tantùm, tanquam canes è Nilo bibẽtes, deguſtãt: nec in*

Mors pijs optima, impijs peſſima eſt.

Summam Chriſtianiſmi tenere, magna ſapientia eſt.

in intimos animorum recessus, tanquam incomparabilem thesaurum, quo, ut ita dicã, regnum cœleste comparetur, recondunt. Sed profectò pœnitebit eos aliquando (utinam non serò) temeritatis, arrogantiæ, contumaciæ, atq; adeò impietatis istius.

CCCLXXIIII. SENTENTIA.

Secundis uerò suis rebus uolet etiam mori (uir rebus gestis clarus.)

EXPLICATIO.

Quasi dicat, non modò fidenti animo (si res ita feret, id est, si qua necessitas ingruerit) gradietur ad mortem: sed eam optabit potius, quàm reformidabit. Peruulgatum est illud: Tum esse mori optimum, cùm sit uiuere iucundissimum. Sed uulgò contrà plerique facimus: rebus secundis uitam, aduersis mortem expetimus, præsentia potius quàm futura considerantes.

Tum est mori optimum: cum uiuere iucundissimum.

CCCLXXV. SENTENTIA.

Non enim tam cumulus bonorum iucundus esse põt: quàm molesta decessio.

Decessio molestior est, quàm accessio iucundior.

EXPLICATIO.

In partitionibus ait: Nihil esse miserabilius, quàm ex fortunato miserum. Et Seneca:

Felici-

Felicitas, inquit, est in felicitate mori. Et Solon Crœsum monuit τέλος ὁρᾶν μακροῦ βίου: quod dictum elegante paraphrasi exposuit ad hunc modum Ouidius:

Est scilicet ultima semper
Expectanda dies homini: diciq́; beatus
Ante obitum nemo supremaq́; funera debet.

Exempla inconstantis fortunæ habuimus suprà in Priamo & Pompeio. Atque utinam non & annus abhinc septimus uel in sola Cypro insula, nobis cōplura Turcicæ immanitatis exēpla, priorisq́; status mutationū in Bragadino & aliis exhibuisset. Atq; adeò perpaucos nō insigni aliquo infortunio longior ætas afficit uel orbitatis, uel ualetudinis, uel iacturæ opū & dignitatis: ut suprà quoq; dictū est, & quotidiana testatur experientia. Inconstantis fortunæ exempla.

CCCLXXVI. SENTENTIA.

Hanc sententiam significare uidetur Laconis illa uox, qui, cum Rhodius Diagoras Olympionices nobilis, uno die duos filios uictores Olympiæ uidisset, accesit ad senē, & gratulatus, Morere Diagora, inquit. Non enim in cœlum ascensurus es. Morere. Non enim in cœlum ascensurus es.

EXPLICATIO.

Hyperbolica gratulatio est, formata κατ'

ἐναντίωσιν: qua Lacon iste significauit, illum Olympionicen summum felicitatis humanæ fastigium attigisse: & cunctari illum diutius in uita, fortunæ obiectum, ut autor noster dicit, inutile ei putauit. Cùm enim res humanæ diutius eodem in loco non soleant consistere: multi, autore Claudiano,

— Tolluntur in altum
Vt lapsu grauiore ruant. —

Optima corporis habitudo est periculosa.

Eandem sententiam ad ualetudinem accõmodans Hippocrates: αἱ ἄκραι, inquit, τῶν εὐεξιῶν σφαλεραὶ (optima queq; constitutio corporis lubrica & periculosa est) Ad historiã qđ attinet, tradũt quidã reuera hũc Diagorã in amplexu filiorũ uictorũ, & cõgratulatione spectatorũ, qui qdem flores & corollas in eum cõiecerint, præ gaudio expirasse.

CCCLXXVIII. SENTENTIA.

Non in cœlum ascensurus es.

EXPLICATIO.

In cœlum ascendere, pro, altiora humana conditione cõsequi.

Hoc est, Quicqd homini optabile cõcessũq; est, id abũdè es cõsecutus. Neq; quicquã iam tibi restat, nisi ut Deus fias: id quod naturæ humanæ est denegatũ. Perperã legitur: nunc enim in cœlũ ascẽsurus es: *quasi Lacon diceret, ex homine Deus fies, aut in numerum Deorũ refereris Nam αἱ ἀποθεώσεις, id est,*

con-

cōsecrationes præstantiũ uirorũ, ea ætate exoleuerant apud Græcos: adeò ut Agesilaus facetè admodũ deriserit Thasios. Nam cùm illi se Deum facturos esse illum, si uellet, iactarent: quæsiuit, num ea potestate & facultate præditi essent? Affirmantibus illis: ergo, inquit, uosmetipsos imprimis facitote Deos. Sic enim credere potero, uos me quoq; immortalitate donaturos. Apud ueteres quidē Græcos αἱ ἀποθεώσεις non inusitatæ fuerunt. Hinc Dij Deæq; facti sunt Bacchus, Hercules, Ceres, Proserpina, Iupiter, Saturnus, cæteriq; superstitiosorum hominum dij: qui homines & ipsi fuerunt, ijq; fortasse nec optimi nec sapientißimi: id quod eorum facta declarant. Eadem assentatio post Alexandrũ Magnũ reuocata est à Græcis seruitute oppreßis, et ad Romanos imperatores quoq; translata: neq; ibi substitit, sed κακοζηλία quadã & in Ecclesiam irrepsit. Veterum ἀποθεώσεις.

CCCLXXIX. SENTENTIA.

Magna hæc, & nimium fortasse Græci putant: uel tum potius putabant: isq;, qui hoc Diagoræ dixit, permagnũ existimans tres Olympionicas una ex domo prodire, cũctari illũ diutius in uita fortunæ obiectum, inutile putabat ipsi. Admiratio uictoriæ olympicæ.

EXPLICATIO.

Pro L. Flacco. Apud Græcos, inquit, esse Olympionicē, iudicatur propè maius & gloriosius: quā Romæ triūphasse. Fertur & Xerxes, cùm Græcos Olympiæ de corolla tantū certare tāta contentione audiuisset: dixisse, inuictos illos esse uiros, q propter laudē & gloriā tātos facerēt sumptus, tantosq; caperēt labores Verùm aliis locis atq; tēporib. alia studia florēt & iacēt: mutatis subinde hominū, uel ipsa satietate, uel casu aliquo, uel eorū q rerū potiūtur imperio, uolūtatib. Sic apud Germanos nostros, ludis Troianis, cōcursionib & decursionib. equestrib olim nihil fuit celebrius, nihil frequētius: cùm nunc illi quidē prorsus interciderint, ac perpauci ex nobilitate locū in illis habituri essent (omni enim crimine carere oportebat eum, qui ibi certare uellet) hæ uerò rarò admodum usurpentur.

Studiorū pro temporibus mutatio.

CCCLXXX. SENTENTIA.

Διαλογικά.

Ego autem tibi quidem quod satis esset, paucis uerbis (ut mihi uidebar) responderam. Concesseras enim nullo in malo mortuos esse.

EXPLICATIO.

Est hæc ἐπιδιόρθωσις & excusatio plixioris disputatiōis: ad dialogi decorū pertinens.

CCCLXXXI.

CCCLXXXI. SENTENTIA.

Sed eam ob causam contendi, ut plura dicerē: quòd in desiderio & luctu hæc est consolatio maxima (nullo in malo mortuos esse.) Nostrum enim & nostra causa susceptum dolorem, modicè ferre debemus: ne & nosmetipsos amare uideamur. Illa suspicio intolerabili dolore cruciat, si opinamur eos, quibus orbati sumus, esse cum aliquo sensu in ijs malis, quibus uulgò opinantur.

Lugentur mortui, quòd malè habere putantur.

EXPLICATIO.

Hinc maiores nostri tot lustralia & piacularia sacra instituerūt, tot sacella, tot tēpla, tot monasteria, tot collegia sacerdotum condiderūt: eaq́; ratione opes Ecclesiasticæ in immensum creuerūt. Nos uerò quo in statu defuncti sint, optima quæq́; sperātes & optātes, diuinæ prouidentiæ & misericordiæ cōmittamus. Ea certè quidē, quæ mortē consequūtur, ab anteacta uita maximè pēdent. Quæ si pia honestaq́; fuit, & diuino cultui, & hominū charitati dedita: si pro uirili, quicquid cum religione & humanitate pugnat, cauit, bona spes est, mortem ei uitæ fore consimilem. Qui uerò per omnem ætatem omnibus suis libidinibus petulanter indulserūt: & iura diuina

Lustralia sacra.

Fine bono claudi uita probata solet.

humanaq; audacissimè uiolarũt: etiam atq; etiam uerendum est, ne in extremo agone simulent potius, quàm præstent ueram pœnitentiam. Neq; tamen de ullo desperandum est, cùm Christus latroni in cruce pendenti paradisum promiserit.

CCCLXXXII. SENTENTIA.

Nostrum & nostra causa susceptum dolorem modicè ferre debemus: ne nosmetipsos amare uideamur (scilicet potius quàm defunctos.)

EXPLICATIO.

Nunc plerique sua quàm mortuorũ causa magis dolent.

Plerique sua causa dolent potius quàm mortuorum: quòd utilitatibus & uoluptatibus, quas ex illis capiebant, destituti sint. Sic rustica uaccam deplorat, propter decessionem lactis: delicata muliercula Melitæũ catellum, quòd eius blanditijs & lusibus careat. Sæpè etiã, ut Mimus ait, hæredis fletus sub persona risus est. Sed φιλαυτία hæc, natura insita omnibus, Ciceroni dissimulanda esse uidetur, ac moderanda. In Lælio idem ait: Grauiter suis incommodis angi, non amicum (cui nihil mali accidat) sed semetipsum amantis esse.

CCCLXXXIII. SENTENTIA.

Διαλογικὰ καὶ ἐπιλογικά.

Hanc excutere opinionem mihimet radicitus uolui: eaq; de causa fui fortasse lon-

longior. A. Tu longior? non mihi quidẽ. Prior enim pars orationis tuæ faciebat, ut mori cuperem: posterior, ut modò nõ nollem, modò nõ laborarem. Omni aũt oratione illud certè perfectũ est, ut mortem non ducerem in malis.

EXPLICATIO.

Sunt hæc & dialogica & epilogica: atque ut suprà, ita etiam nunc, fructum huius disputationis ostendunt.

CCCLXXXIIII. SENTENTIA.

Num igitur etiam rhetorũ epilogum desideramus?

EXPLICATIO.

Epilogus habet aut ἀπαρίθμησιν ἢ ἀνακεφαλαίωσιν, *id est, enumerationẽ & repetitionẽ præcipuorũ argumentorũ: quibus interdũ noua quadã addũtur: aut* αὔξησιν, *id est, amplificationem locosq́ communes: aut* παθοποιΐαν, *quæ accusatori est* δείνωσις *(exaggeratio facinoris & inflammatio iudicum) & cum ea* ἐκβολὴ συνηγόρων καὶ ἐλέου *defensori,* ἐλεεινολογία *(commiseratio.) Atq́ hæc* παθητικὰ *sunt.* Τὸ ἠθικὸν *uerò (leniores affectus) in exordiis & genere demonstratiuo & deliberatiuo maximè ualent. Hic uerò epilogus nihil aliud est, nisi amplificatio, sumpta*

Perorationum discrimina.

Epilogus 1 Tusculanæ, amplificatione constat.

à testimoniis diuinis & humanis: quibus declarare instituit, mortem uel summum esse bonũ, uel malum certè non esse. Sed cùm gentium dÿ (ut Dauid affirmat) dæmonia fuerint: quantũ illorũ oraculis sit tribuendum, apparet. Videntur illi quidem in miseros sui cultores & mendaciis & cædibus grassati, multos ad consciscendam sibi necem impellere uoluisse. Cicero certè fabulas & fabellas ista uocare non dubitat.

Diabolicæ fraudes.

CCCLXXXV. SENTENTIA.

An iam hanc artẽ planè relinquimus?

EXPLICATIO.

Eloquentia in liberis ciuitatibus, quas δημοκρατίας uocant Græci, dominatur. Eo aũt tẽpore Romana respublica neq; legib. neq; oratorũ artibus, sed unius Cæsaris uoluntate & nutu regebatur. Quare arti oratoriæ dare operã, occupatiõis supuacaneæ esse uidebatur.

Eloquẽtia est popularis.

CCCLXXXVI. SENTENTIA.

A. Tu uerò istam (artẽ oratoriã) ne reliqueris, quã semper ornasti: & quidem iure. Illa enim (si uerè loqui uolumus) te ornauerat. Sed qui nã est iste epilogus? Aueo enim audire quicquid est.

EXPLICATIO.

Eloquẽtia (ut alibi dicit) ornat eos, penes

quis

quos est: & uicissim ab illis ornatur: ut sit inter artes & artificũ præclara opera, quib. hominũ studia et admirationes excitãtur, mutua quædam gratia & ἀντιπελάργησις. Ornauit porrò eloquentiam Cicero habendis in foro, in Senatu, pro Rostris, scribendisq́; orationibus: totq́; uoluminibus de arte dicendi edendis. Vicissim autem & ipse ab arte oratoria ornatus est: cùm homo nouus, amplissimos quosq; honores in summo terrarum orbis imperio, summis ciuium studijs, dicendi uim & suauitatem in eo admirantium, facilimè consequeretur.

Eloquentiam Cicero & ornauit, & ab eâdem ipse quoq; ornatus est.

CCCLXXXVII. SENTENTIA.

M. Deorum immortalium iudicia solent in scholis proferre de morte: nec uerò ea fingere ipsi, sed Herodoto autore, alijsq́; pluribus. Primum Argiuæ sacerdotis Cleobis & Biton filij prędicantur: nota fabula est. Cùm enim illam àd solenne, & statum sacrificium curru uehi ius esset, satis longè ab oppido ad fanũ, morarenturq́; iumẽta: tunc iuuenes ij, quos modò nominaui, ueste posita, corpora oleo perunxerunt, ad iugum accesserũt. Ita sacerdos aduecta in fanum, cùm currus esset ductus à filijs, precata à Dea di-

Cleobis & Biton.

citur, ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari poſſet à Deo: pòſt, epulatos cũ matre adoleſcentes, ſomno ſe dediſſe, manè inuẽtos eſſe mortuos. Simili precatiõe Trophonius & Agamedes uſi dicuntur: qui, cùm Apollini Delphis templum exædificauiſſent, uenerantes Deum, petierunt mercedem non paruam quidem operis & laboris ſui, nihil certi, ſed quod eſſet optimum homini: quibus Apollo ſe id daturum oſtẽdit poſt eius diei diem tertium: qui ut illuxit: mortui ſunt reperti. Iudicaſſe Deum dicunt, & eum quidem Deum, cui reliqui Dij conceſſiſſent, ut præter cæteros diuinaret, mortem eſſe optimum homini.

Trophonius & Agamedes.

EXPLICATIO.

Socratica precãdi ratio.

Hanc precandi rationem (ut alibi dictũ) in Alcibiade probat Socrates longa diſputatione, citato in eam ſententiam diſticho:

Ζεῦ βασιλεῦ, τὰ μὲν ἐσθλὰ καὶ εὐχομένοις καὶ ἀνεύκτοις (λαλκε.

Ἄμμι δίδου· τὰ δὲ δεινὰ καὶ εὐχομένοις ἀπα-

Quod Thomas Morus ſic conuertit:

Da bona, ſiue rogere Deus, ſeu nulla rogeris:
Et mala, ſiue rogere, nega, ſeu nulla rogeris.

Vel,

Vel. Et pcul à nobis mala quæq; petẽtib. aufer. Nobis autem sanctissima & sapientissima et saluberrima precandi formula ab ipso Christo præscripta est: qua omnium legitima uota & necessitates cõtinentur. Nec ullum eius precationis uerbum est, quin plura mysteria contineat: ut Viues præter alios in libello excitandi animi ad pietatem, eruditè disertéq; ostendit.

Viuis explicatio precatiõis dominicæ.

CCCLXXXVIII. SENTENTIA.

Fertur etiam de Sileno fabella quædam: qui cùm à Mida captus esset: hoc ei muneris pro sua missione dedisse scribitur: docuisse regẽ, non nasci, homini longè optimum esse: proximũ autem, quam primùm mori. Qua est usus sententia in Cresphonte Euripides:

Silenus à Mida captus.

Euripides uitæ mortem anteponit.

Nã nos decebat cætus celebrãtes (πανηγυρίζον [τας) domũ,
Lugere, ubi esset aliquis in lucem editus,
Humanæ uitæ uaria reputantes mala:
At, qui labores morte finisset graues,
Omnes amicos laude, & lætitia exequi.

EXPLICATIO.

Priorem partem Christus, de Iuda Ischariote agens, approbat (quæ quidem approbatio multos disputationum labyrinthos homini curioso potius, quàm in diuina rerum huma-

An homini nõ nasci sit melius.

humanarum administratione acquiescenti posit extruere) posterior uerò distinguenda uidetur, ac potius danda opera, ut nos nec natos esse nec uixisse pœniteat. Quod ita consequemur: si pietati modestiæq; constanter operam dederimus: omniq; officio pro uirili per omnem ætatem fungentes, æquo animo, quicquid acciderit, tolerauerimus. In utroq; certè (& nascendo & moriendo: etsi prius in nostra potestate non est) diuinæ uoluntati æquo & alacri animo parêre debemus: atq; istam Sileni sententiam paulò diligentius expendere: quæ primùm est ἀσύστατος atq; absurda. Quomodo enim potest homo esse, qui nondum natus est? aut quid ei bonum malum'ue esse potest: qui non modò nihil sentit: sed ne in natura quidem rerum est? Nisi fortè barbatum illum, & cornigerum capripedemq; Bacchi magistrum

Danda est opera, ut nos nec natos esse, nec uixisse pœniteat.

Seleniæ sententiæ improbatio.

Inflatū hesterno uenas (ut semper) Iaccho
Sanguineis ebuli baccis minioq; rubentem

Pythagoricæ μετεμψυχώσεως non ignarum fuisse dicas. Quæ si uera esset: nemo non illi facilè assentiretur, præstabilius esse, aut nunquam à Superis discedere, aut quàm primùm ad eosdem reuerti. Deinde isto dicto prouidentia diuina reprehenditur: à qua constitutum

est,

est, ut homines certis temporibus & naſcantur & moriantur: ne terra inculta iaceat: & ut in infimo quoque Mundi loco ſit animal, à quo diuina maieſtas agnoſcatur, colatur & celebretur. Etſi autem uita humana plena eſt nõ tantùm calamitatum & miſeriarum: ſed etiam flagitiorum & ſcelerum: & ij qui hanc lucem uiderunt, in periculo uerſantur æternæ condemnationis: in Dei tamen immutabili uoluntate, quocunq; euentu eſt acquieſcendum: eoq; magis, quòd mala iſta pleraq; ab humana improbitate proficiſcuntur: & beata immortalitas hominibus non minus eſt propoſita (modò amplecti eam uelint) quàm æternum exitium. Quæ cùm ita ſint: iſte Silenus, quiſquis fuit, planè more diabolico (atq; adeò ipſum fuiſſe diabolum exiſtimo) Dei opera calumniatus eſt: eoq; illius ſentẽtiæ nullo modo aſſentiendum: ſed ardentibus uotis & incitato ſtudio elaborandum eſt: ut, hac uita, qualis ea cunque eſt, è Dei præſcripto acta, ad cœleſtem patriam contendamus, & ad hunc ſcopum referamus omnia: remis uelisq; diabolica oracula fugientes: quibus tãtam turbam omnis generis hominum eſſe deditam, quidam ſcripſit: ut è ſolis ueneficis tantus conſcribi poſſet exercitus, qui ſi ducem

cem idoneum haberet (quem uerò ducem ipso diabolo meliorem inueniant?) uel cum rege potentißimo posset iusta acie dimicare.

CCCLXXXIX. SENTENTIA.

Simile quiddam est in Consolatione Crantoris. ait enim Terinęum quendam Elysium, cùm grauiter filij mortem mœreret, uenisse in Psychomantium, quærentem quę fuisset tantæ calamitatis causa: huic in tabellis tres huiusmodi uersiculos datos:

Psychomātij de imatura morte responsum.

Ignaris homines in uita mentibus errant:
Euthynous potitur fatorum munere læto,
Sic fuit utilius finiri ipsíq; tibiq;.

His & talibus autoribus usi, confirmant causam, rebus à dijs immortalibus iudicatam.

EXPLICATIO.

Psychomantion ad uerbum est, animæ diuinatio: quando (ut opinor) Manes eliciuntur. Sed hîc loci nomen est: de quo nihil mihi constat, sit'ne antrum Trophonij & Amphiarai? an aliquod aliud diaboli ludibrium intelligendum?

CCCXC. SENTENTIA.

Ignorātia & pœnitentia humana.

Ignaris homines in uita mentibus errant.

EX

EXPLICATIO.

In plerisq; nimis uera sententia. Itaq; fit, ut quò quisq; longius ætate processerit: eò magis errata, delicta, & peccata sua et agnoscat & ipse condemnet, αὐτοκατάκριτος γινόμενος, ut D. Pauli uerbo utar. Hac caligine & imbecillitate humani ingenij, Academici impulsi, omnem certitudinem & assensionem nimis petulanter sustulerunt. Cicero uerò hypothesin ad thesin transtulit. In Græco enim est.

Ἤρου νήπιε ἠλύσιε φρένας ἐξαπατηθείς.

(Interrogasti stolide Elysi animo decepto, uel errore quodam animi inductus.) Excusi codices habent φρένας ἀνδρῶν: quæ lectio neque uersum absoluit, neq; sententiam perficit. Itaque in eius locum ἐξαπατηθεὶς substituẽdum esse iudicaui. Si quis uerò melius aliquid nactus fuerit: candidè cõmunicet: intereaq; coniecturam meam boni consulat. ἐξαπατηθεὶς ἀντὶ τῆς ἀνδρῶν, substitutum.

CCCXCI. SENTENTIA.

Euthynous potitur fatorum munere læto.

EXPLICATIO.

Græcus Pentameter est:

Εὐθύνοος κεῖται μοιριδίῳ θανάτῳ.

Vnde

Vnde fortaſſe legendum, letho, *ſubſtantiuè. Vt ſit,* potitur letho, *id eſt, mortuus eſt:* munere fatorum, *id eſt, decreto fatali. Quia in fatis illi fuit mori adoleſcentem. μοιρίδιον χρέος, fatale debitum à Græcis appellatur ὁ θάνατος. Siquis autem mauult intelligere,* potitur fatorum munere læto, *id eſt, hilari & felici: de Euthynoo in ſedes beatas per mortem tranſlato: non repugno.*

Potiri letho, pro, mori.

CCCXCII. SENTENTIA.

Sic fuit utilius finiri ipſiq́; tibiq́;.

Multis parentib. liberûm mors eſt uita utilior.

EXPLICATIO.

Græcus Hexameter eſt:

Οὐ γὰρ ἔλω ζώειν αὐτῷ καλὸν, ὅτι τοκεῦσι:

(neq; enim erat uiuere ipſi bonum, neq; parentibus.) Et hæc ſententia plurimorum ſuſpirijs & lachrymis comprobatur. Quàm multorũ enim parentum ſenectutem affligunt tum prodigi, immorigeri, flagitioſi ac perditi liberi: tum morboſi & calamitoſi? qui in cunis et ſuo & illorum bono fuiſſent extincti. Adoleſcētibus autem danda eſt opera, ut uita ipſorum tam ipſis, quàm parentibus, magiſtris, amicis, patronis, ciuibus, toti denique generi humano iucunda ſit & fructuoſa: & (quo nihil optabilius) grata & accepta Deo.

Adoleſcentes uiuunto utiliter.

CCC-

CCCXCIII. SENTENTIA.

Alcidamas quidam Rhetor antiquus inprimis nobilis, scripsit etiam laudationem mortis, quæ cōstat ex enumeratione malorum humanorum.

EXPLICATIO.

Idem ille tractauit argumentum, quod Hegesiæ ὁ ἀποκαρτερῶν, & Platonis Axiochus. Habet & Aphthonius enumerationem incōmodorum puerilis ætatis: & Erasmus quadā epistola idem argumentum (ut fuit ille uir admirabili & diuino ingenio) omnium copiosissimè et ornatissimè est persecutus. Quòd si quis contrà uitam laudare uelit (quod quidem ad animi tranquillitatem aptius est: ad necessitatem degendæ uitæ, quoad Deo uisum fuerit, accommodatius) ei & mala mortis, antecedentia, coniuncta, consequentia extenuanda, translatione adhibita, & bona humana enumerādā erunt, atq; amplificanda. Vitæ laudandæ ratio.

CCCXCIIII. SENTENTIA.

Cui (Alcidamanti) rationes eæ, quæ exquisitiùs à philosophis colliguntur, defuerunt: ubertas orationis non defuit.

EXPLICATIO.

Aliud ergo est scientia philosophica, aliud

Eloquẽtiæ popularis, & philosophicę scientiæ discrimen.

Rationes.

eloquentia popularis: illa causas rerum abditas scrutatur & explicat: hæc exemplis & ornamentis uerborum ac sententiarum, multitudinis assensionem aucupatur. Rationes intelligendæ sunt eæ, quas hactenus cognouimus: ut sunt, siue aerius, siue igneus sit animus, sursum eum ferri, non deorsum. Mentẽ, cuius tanta celeritas sit, tanta uis, & amplitudo, & proprius motus, non constare ex elementis: sed diuinæ cuiusdam & immortalis esse naturæ. Mortem aut extinguere omnem sensum, proptereaq; malũ non esse: aut transferre mentem in cælos, eoq; summum esse bonum: & id genus alia.

CCCXCV. SENTENTIA.

Rhetores & laudant & fortunatos iudicãt eos, qui ꝓ patria oppetierunt.

Claræ uerò mortes pro patria oppetitæ, non solùm gloriosæ rhetoribus, sed etiam beatæ uideri solent. Repetunt ab Erechtheo: cuius etiam filię cupidè mortem expetiuerunt pro uita ciuium: Codrum, qui se in medios immisit hostes famulari ueste, ne posset agnosci, si esset ornatu regio: quòd oraculum erat datum, si rex interfectus esset: uictrices Athenas fore. Menæceus uerò nõ pręteritur, qui, oraculo edito, largitus est patriæ suũ sanguinem. Iphigenia Aulide duci se im

molandam

molandam iubet, ut hostium sanguis eliciatur suo. Veniunt inde ad ꝓpiora. Harmodius in ore & Aristogiton: Lacedæmonius Leonidas, Thebanus Epaminondas uigent. Nostros nō norūt, quos enumerare magnum est: ita sunt multi: quibus uidemus optabiles fuisse mortes cum gloria.

EXLPICATIO.

Laudant rhetores uiros bellicosos: & rectè quidē: si uirtus & summū bonū est (ut pleriq; philosophi disputant) & si ea melius collocari nō pōt, q̄ in patriæ cōseruationē: & si uirtutis præmiū gloria rectè ꝓhibetur. Sed habet genus demonstratiuū multa παρ' ἱστορίαν, dissimulationes uitiorū, uirtutū amplificationes: & pleraq; ꝓficiscuntur ex adulatione, placendiq; studio: aut ad minuendū necessariorum defuncti luctū, aut ad imitationē rerū gestarum referuntur. Mortes autem pro patria oppetuntur, uel in legationibus (etsi enim legati iure gentium uiolandi non sunt: tamen tyranni, Dei hominumq; contemptores, ius illud sæpè parui faciunt, iuris etiam speciem obtendentes, quòd non legatorum, sed hostiū loco sint habendi) uel in acie, uel in seditione, uel superstitione quadam, ad placandos

Laudationes habent multa παρ' ἱστορίαν.

Mortes ꝓ patria oppetitæ.

Deos Manes hominis alicuius eximij interitu: quò calamitas, à tota gente auersa, in hostes transferatur. Lex Mosaica talia καθάρματα καὶ περιψήματα habuit, hircos & tauros: cæteræ gentes, ut Idumæi, & Græci, & cõplures aliæ, instinctu malorum dæmonum, ad ἀνθρωποθυσίας, desperatis omnibus alijs remedijs, decurrerunt. Nonnullis uerò & uiris & mulieribus (ut noster autor ait) optabiles mortes fuere cum gloria: qui cupidè mortem expetiuerũt pro uita ciuium: qui largiti sunt patriæ suum sanguinem: qui duci se immolandos iusserunt, ut hostium sanguis eliceretur suo. Heroica certè ista sunt, & hominum perpaucorum. Plus enim plerosq; φιλαυτία mouet, quàm κοινωφέλεια. Rectè igitur subijcit.

καθάρματα. ἀνθρωποθυσίαι.

CCCXCVI. SENTENTIA.

Nec Periclea eloquentia mortis metum plerisq; extorserit.

Quæ cùm ita sint: magna tamen eloquentia est utendum: atq; ita, uelut superiore è loco, cõcionandum: ut homines mortem uel optare incipiant, uel certè timere desistant.

EXPLICATIO.

Neutrum horum sapienter fieri constanterq; potest, sine afflatu Spiritus sancti, certã æternæ

æternæ uitæ ſpem in animis hominū excitantis. Nam alioqui apud pleroſq́; & natura inſitus uitæ amor, & horror mortis (accedente præſertim Inferorum metu) omni eloquentia, omni loco ſuperiores, dominantur. Verba, ita concionandum, ut *&c.* μετ᾽ ἐπιτάσεως *accipienda ſunt: eam adhibendā eſſe eloquentiam, quæ permoueat animos hominum: cuiuſmodi Periclea fuiſſe traditur: quem dicebant concionantem, tonare & fulminare, & ſolum in auditoribus aculeum relinquere ſolere: hoc eſt, ita homines afficere, ut non conquieſcerent, antequam illius monitis & conſilijs obtemperaſſent.*

CCCXCVII. SENTENTIA.

Nam ſi ſupremus ille dies non extinctionem, ſed commutationem affert loci: quid optabilius? Sin autem perimit ac delet omnino: quid melius, quàm in medijs uitæ laboribus obdormiſcere? & ita conniuentem, ſomno conſopiri ſempiterno.

EXPLICATIO.

Dilemmatis huius, nimium præcipitis atq́; ancipitis, raucam obſtreperamq́; cantilenā, aures magis obtundentem, quàm animos firma conſolatione permulcētem, iam penè plus Dilemma ad nauſeā repetitum.

millies audiuimus. Estq́ hoc argumentū insigne exemplum ἐπιμονῆς, quam commorationem Latini dicūt, uaria elocutione, diuersisq́ in locis ea probatione repetenda atq; inculcanda, quæ causam maximè continet: cuius à se poni seorsim exemplum, ut cæterarum figurarum, negat Cornificius. Neq; uerò mirum fuit, accidisse quod scribit Iuuenalis:

Exemplū ἐπιμονῆς.

Esse aliquos Manes & subterranea regna:
Nec pueri credunt, nisi qui nondum ære lauantur.

Legerant illi iam ea, quæ Diodorus Siculus scribit de consuetudine Aegyptiorum: apud quos cadauera hominū trans paludem quandam uehi solerent, ibiq́ constitui iudicia, mortuusq́ accusari & defendi. Qui si uir probus fuisse uideretur: laudari, & honorificè sepeliri soleret: ὡς τὸν αἰῶνα διατρίβειν μέλλων καθ' ἅδου μετὰ τῶν εὐσεβῶν, εἰς τὴν αἰώνιον οἴκησιν μεταστὰς (ut qui apud Inferos ætatem cum hominibus pijs acturus esset, in æternam illam habitationem translatus.) Sin improbatus à iudicibus fuisset: uituperari publicè, & abijci insepultum. Hāc historiam Orpheus deprauasse fertur: atq; commentus esse, talia quædam apud Inferos sub terra fieri. Scribit & Plutarchus in uita Thesei, ætate Herculis, regem

Aegyptiorum cōsuetudo ad fabulam Inferorū detorta.

gem

gem fuisse Molossorum, qui diceretur ἀϊδωνεὺς (Orcus siue Pluto) eius uxor δημήτηρ (Ceres) filia κόρη ἢ περσεφόνη (Proserpina) palus regiæ illius uicina, ἀχερουσία: canis quidã maximus & terribilis, Cerberus: cui obiectus fuerit Pirithous, filiam regis rapturus: Theseus uerò, adiutor illius raptus, in uinculis à rege asseruatus, donec Herculis intercessione liberaretur. Tales igitur fabulas fuisse derisas: nõ est mirum: ut quas ex historiæ deprauatione ortas esse cõstaret. Sed ea, quæ Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, & Christus ipse de æternis impiorum supplicijs dixerunt, eodem habere loco, non est Christiani hominis: sed extremæ prauitatis & impietatis: cui experienda erunt ea, quæ credere, maturáq; pœnitentia cauere noluerunt. Est autem tota uita Christiani hominis nihil aliud, nisi perpetua quædam pœnitentia, id est, agnitio prauitatis naturæ suæ, & errorum, delictorum, flagitiorum, scelerũ detestatio: & fiducia misericordiæ diuinæ, propter Christi meritum, omnib. fide eam amplectẽtibus, pmissæ: & singulare studiũ omnibus Dei præceptis obtẽperandi: quorũ summa est: amare Deum super omnia: & alterum sicut semetipsum. Quibus in rebus si sedulò elaboraremus: quàm beata

Historia item Aidonei, regis Molossorum.

Sacra oracula eodẽ habere loco, quo fabulas poetarum, extremæ impietatis est.

Christiani hominis tota uita, pœnitentia est.

esset uita hominum: quàm tranquilla: Nec enim uacaret nobis de curiosis, superuacaneis, & inexplicabilibus quæstionibus rixari: &, propter opinionum dissidia, capitales suscipere inimicitias, atq; aduersarijs (sic enim perperam appellantur ij, qui dissentiũt à nobis) perniciem & exitium machinari. Sed ad Ciceronem redeamus: cuius sempiterni somni laudatio sic accipienda est, ut uitæ miserijs et Inferorum fabulis, κατὰ τὸν δεύτερον πλοῦν *(ut Græci dicunt) id est, proxima ratione anteponatur: non ut* ἁπλῶς *& per se immortalitati præferatur. Nam suprà ipse Cicero Epicureæ* ψυχοκτονίας *iactantiam exagitauit & derisit.*

Vera pietas rectè agẽdo magis, quàm acutè disputando magis est occupata.

Sõnus sempitern⁹ nõ immortalitate, sed æterna miseria potior.

CCCXCVIII. SENTENTIA.

Mors inde fleta luctuosæ p̃stat.

Quod si fiat, melior Ennij, quàm Solonis oratio. Hic enim noster,

Nemo me lachrymis decoret (inquit) *nec funera fletu*
Faxit. —

At uerò sapiens ille,

Mors mea ne careat lachrymis: linquamus amicis
Mærorẽ, ut celebrẽt funera cum gemitu.

EXPLICATIO.

Contentionem quandam instituit inter epitaphia Solonis & Ennij: Latiniq; poëtæ ma-

magnanimitatem Græci legislatoris molliciæ anteponit. Ac Ennius suum officium spectauit in contemnendo luctu: quod est magni animi & sapientis. Quid enim ad defunctū attinet, siue fleant siue rideant superstites? Solon uerò suorum munus atque officiū considerauit, quæ sunt φιλοστοργία καὶ εὐχαριστία. Nam ita leuiter ferre obitum uel parentum uel necessariorum suorum uel præstantis in republica & Ecclesia uiri, habet (in hominibus præsertim ineruditis, & affectu potius quàm ratione uiuentibus: quæ maxima mortalium pars est) habet igitur, inquam, ista facilitas nescio quam significationem animi uel stulti, uel barbari atque ingrati. Postulare autem lachrymas & dolorem, est hominis nimium se amantis, & ab affectu puerorum & muliercularum non abhorrentis.

Ἀστοργία uel stulti uel ingrati animi signum.

CCCXCIX. SENTENTIA.

Melior Ennij quàm Solonis oratio.

EXPLICATIO.

Quia alterius, magnitudinem animi præ se fert: altera nescio quid puerile atque effœminatum habet, ut modò dictum est. Ennij epitaphium integrum extat in libello de se-

nectute: cuius hæc ætiologia, cum poetica uanitate coniuncta, affertur:

—Cur? uolito uiuu' per ora uirûm.

Ennius æquè ineptus atq; Solon.

Itaque nescias uter sit ineptior? Is' ne quem lachrymæ suorum: an uerò ille quem gloria consoletur? cùm neuter sensum eorum, quæ post abitum eius futura sint, habiturus esse uideatur: aut, ut sentiat (hac enim de re olim etiam dubitatum est) curaturus, quæ in terris fiunt: siue ad Superos ascẽderit, siue ad Inferos descẽderit: maiorib. utiq; uel bonis, uel malis occupatus. Nisi fortè Hesiodi probetur sententia: qui affirmat, triginta esse millia geniorum, id est, animorum, qui ex humanis corporibus excesserint, qui indefesso studio terras perlustrent, mortalesq́; tueantur. Consimilis opinio est quorundam etiam de Diuis tutelaribus certorum locorum atq; hominũ.

Hesiodi 30000 heroes.

CCCC. SENTENTIA.

Denunciatio mortis diuinitus.

Nos uerò si quid tale acciderit, ut à Deo denunciatum uideatur, ut exeamus è uita: læti & agentes gratias pareamus, emittiq; nos è custodia & leuari uinculis arbitremur: ut aut in æternam, & planè in nostram domum remigremus: aut omni sensu molestiaq; careamus.

EX-

EXPLICATIO.

Canitur & hic cantilena superior: non qdem uoce cuculi, aut asini, sed lusciniæ & oloris: uerbis sanè optimis & elegantissimis, summaq; figurarum uarietate, tanquam auro et gemmis exornatis. Ob quæ Ciceroni concessum est, eadem dicere sæpius: idq; non modò sine fastidio & reprehensione, sed etiam magna cum delectatione & approbatione. Diuina autem ista denunciatio non fit more Homerico: Cantilena lusciniæ τῆς ποικιλοδείρου.

Ἑρμείου πεμφθέντος εὐσκόπου ἀργειφόντου:

aut (quemadmodum Iudæi de Mose fabulantur) per angelum mortis, qui cum Mosi moriendum esse diceret, ille responderit: Os meum domino locutum est: oculi mei dominum uiderunt, aures loquentem audiuerunt. Quomodo ergo moriar? Tum angelum defensione ista uictum, pomum quoddam letiferum Mosis naribus admouisse, quòd non & olfecisset Deum: cuius odore Moses expirarit. Non igitur, inquam, talis est diuina mortis denunciatio: sed fit, uel per diuinum quoddam somnium: cuiusmodi uisum Cyro dormienti obiectum fuisse scribit Herodotus: cui uir proceriore statura, & augustiore uultu quàm

humano, dixerit: Συσκευάζου κῦρε, ὡς ἀπιτέον ἤδη σοι ἐς θεοὺς *(para te, Cyre, Iam enim ad deos eſt tibi abeundum) uel per morbum corporis, doloremq́; animi inſanabilem: uel per ſtatum rei ſiue publicæ ſiue priuatæ intolerabilem. Nos uerò Chriſtiani huiuſmodi rebus non ad* αὐτοχειρίαν, *ſed ad pœnitentiam, ad tolerantiam, ad diuinæ opis implorationem, ad liberationem expectandam uocari arbitremur: & liberandi aut liberati, læti gratias agamus.*

Corpus animi carcer.

Corpus autem à Platone atque aliis, cuſtodiam, carcerem, uincula, compedes animi, interdum etiam diuerſorium & hoſpitium dici, notum eſt: qua de re pluribus egimus in expoſitione Catonis maioris: citato etiam oraculo quodam: quod extat in uita Apollonij Tyanei, à Philoſtrato deſcripta.

Remigratio in æternam domum.

Remigratio porro in æternam domum planeq́; noſtram è Pythagorico dogmate ſanè magnificè dicitur. Sed Chriſtus ſeruator negat, quenquam aſcendiſſe in cœlum, præter eum, qui deſcenderit, filium hominis. Scimus igitur cœlū patere nemini, niſi is aperuerit, qui in ædibus patris ſui multa eſſe conclauia affirmat. Iam appendix illa: aut omni ſenſu moleſtiaq́; careamus: *quàm eſt (ac fruſtra quidem) ſceleratis optabilis: tam eſt uerè piis*

iure

iure meritoq; detestabilis. Quantum enim inter ἀθανασίαν καὶ ἀναισθησίαν interest? quanta ἀβελτερία, immortalitatem & interitum sempiternum, eodem penè loco habere: & ad hunc ab illa tam subitò transuolare? ac uelut ex altissimi ætheris luce fulgētissima in Tartareas tenebras præcipitari? Hæc Ciceronis inconstantia & hæsitatio, monere nos debet, quantum sit philosophiæ, in rebus ad animorum salutem pertinentibus, tribuendum: ut eam scilicet, diuinis innixi oraculis, nihil aliud, quàm ἀμφισβητήσιμον quoddam ὄναρ iudicemus, ipsius Socratis, principis Philosophorum autoritatem secuti. Quod sequitur.

Ἀναισθησία frustra optatur ab impiis: piis est detestabilis.

Ciceronis inconstantia nos doceat, oraculis, non ratiunculis, nitendum esse.

CCCCI. SENTENTIA.

Sin autem nihil denunciabitur, eo tamen simus animo, ut horribilem eum diem aliȷs, nobis faustum putemus.

Mors homini cordato in horas expectanda.

EXPLICATIO.

Hunc habet sensum: mortem in horas expectandam esse: etiamsi corpus rectè ualeat: animus hilaris sit atque alacer, fortunæ denique & publicæ & priuatæ saluæ atque incolumes. Sentētia porro hæc Ciceronis ad certam speciem astringatur, hoc modo: Christiani

Inflexio uerborum Ciceronis.

ni eo debent esse animo, ut horribilem mortis diem impiis, sibi faustum putent.

CCCCII. SENTENTIA.

Nihilq; in malis ducamus, quod sit uel à Diis immortalibus, uel à Natura, parente omnium, constitutum.

EXPLICATIO.

Natura (ut sæpe iam dixi) nihil aliud est, nisi uis & ordo rerum diuinitus institutus in elementis, stirpibus, animantibus, cœlis, geniis denique cœlestibus. Mors autem neque à Diis immortalibus, nec à Natura constituta est: sed inuidia Diaboli (Deo libertati uoluntatis humanæ non aduersato, nec suum munus eripiente) peccatum intrauit in Mundum, & per peccatum mors. Cuius effectrices causæ pessimæ cùm sint: quid in ea boni esse poßit? ac potius quid mali non insit? Fit tamen mors bona piis hominibus ὀ καθ' αὑτὸν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς, *ut Aristotelicè loquamur. Illud quidem* ἀξίωμα *probatur: quicquid à Deo immortali naturæ autore, constitutum est, non esse in malis ducendum. Et hoc de prima creatione rerum rectè dicitur. Mors autem à Deo constituta est, ut*

Mors bona nō est, nec à Natura constituta.

pœna

pœna esset peccati, idq́ue destrueret, hominémque (modò ipse uellet) ad uitam perduceret meliorem. Mors à Deo constituta, ut pœna esset.

CCCCIII. SENTENTIA.

Non enim temerè, nec fortuitò sati & creati sumus: sed profectò fuit quædam uis, quæ generi consuleret humano: nec id gigneret aut aleret, quod, cùm exantlauisset omnes labores, tum incideret in mortis malum sempiternum.

EXPLICATIO.

Magno ex affectu eruperunt hæc uerba, & ex altissima cogitatione humanæ miseriæ, diuinæq́ue prouidentiæ atque clementiæ: quæ, nisi maxima esset, siq́ue aliqua post obitum supplicia restarent apud Inferos: uerissimum illud Homeri haberetur: Prouidentiæ & clementiæ diuinæ profunda consideratio.

Οὐδὲν ἀκιδνότερον γαῖα τρέφει ἀνθρώποιο
Πάντων, ὅσσα τε γαῖαν ἐπιπνείει τε καὶ ἕρπει.

(nihil imbecillius tellurem alere homine inter omnia, quæ in terra & spirent et serpāt.) Et summæ esse impietatis pariter & dementiæ uideretur, contrahere matrimonia, & procreare sobolem, æternùm in Pyriphlegethon- Absurda, quæ Inferos sequi uidentur.

thonte cruciandam. Bonæ istæ (ut uulgò putant) rationes permultos decipiunt qui Dei quasi patrocinium suscipientes, negant, eum esse tyrannum: qui maximam et potissimam generis humani partem, ad perniciem & cruciatus sempiternos condiderit, paucissimos beata immortalitate donaturus. Quantula enim pars orbis terrarū à nominis Christiani hominibus tenetur? & inter hos ipsos quotusquisq; reperitur, qui nomini suo respondens, uitam Deo dignam agat? Itaq; multitudine improborum freti, plerique securè indulgent affectibus & libidinibus suis: quicquid uel de extremo iudicio, uel de suppliciis Inferorum dicitur & scribitur: commenta & fraudes monachorum & sacrificulorum esse putant: siue ad aucupium nummorum & potentiæ, siue ad coercendam uulgi petulantiam ac ferocitatem comparatas. Et extant sanè huiusmodi sententiæ & Græcorum & Latinorum literis consignatæ: quarum nonnullas suprà exposuimus. Et tradit Valerius Maximus libro 1. capite 1. In lapidea quadam arca inuentos fuisse libros reconditos Latinos septem de iure pontificū: totidemq; Græcos de disciplina sapientiæ. Qui aliqua ex parte cùm ad soluendam religionem pertinere

Angustiæ regni Dei.

Homines securi.

Impiæ sententiæ.

tinere uiderentur: senatusconsulto cremati fuerint. Sic alij (ut est apud Diodorum Siculum) censent, Minoem à Ioue, Lycurgum ab Apolline, Mosem ab Iehoua se leges accepisse, quò eæ sacrosanctæ haberentur, simulasse. Audiuntur etiam infimæ plebis uoces blasphemæ & execrabiles: à quarum cõmemoratione etiamsi animi & aures piorũ hominum abhorrent: tamen eas, ut tanquã pestifera Sirenũ cantilena & lethiferũ carmẽ obturatis auribus prætereantur, in animum certè minimè admittantur, præscire utile est adolescẽtibus. Negant alij uel diabolum tam nigrum esse, quàm pingatur: uel Inferos tam æstuosos, quàm dicantur. Pœnas enim illas omnino oportere esse tolerabiles. Alij non utique anseribus conditum esse cælum, dictitant: alij sacrificulos arctißima diabolo necessitudine coniunctos uideri: cuius & infinitam potentiam, & regnum amplißimum tantopere celebrent: alij apertè effutire non dubitant, quando quis de re parum comperta uerba faciat, perinde esse ac si de Deo concionetur: alij, ubi mortuus fuero: ero, inquiunt, mortuus: hoc est, nullus ero, quippe sensus omnis expers: &, Mihi morienti totus Mundus commoritur: hoc est, neque cælum;

Voces blasphemæ.

lum, neque terra iam quicquam ad me pertinebit: & , Homo cùm moritur, tum est eius extremus dies, hoc est, nullum aliud iudicium restat, actum de illo & conclamatum est: etsi dicta hæc posteriora etiam alium habere sensum possunt. Scripsit & uir doctissimus Remundus Sebundius eruditum dialogum Theologiæ naturalis: quo tamen negat, hominem, qui finitus sit, finito, eóque breuissimo tempore, infinitè peccare posse: quamuis infinitæ maiestati diuinæ læsæ, pœnæ infinitæ & æternæ debeantur. M. Antonius Natta uerò in impiis æternam peccandi uoluntatem, æternis coercendam esse pœnis, affirmat. Nec tamen desunt belli (si Diis placet) & faceti homunculi: qui Machiauellum, scelerum magistrum, & perniciosum principum assentatorem, secuti, se Inferos cœlis anteponere, ioco scilicet, dicãt: quòd cœlum non nisi pauculos uetulos monachos, & superstitiosas aniculas habeat: apud Inferos uerò maxima frequentia degant pontifices, reges, Cæsares, principes, & infiniti bellissimi homunculi, & mulierculæ elegantissimæ. Milites autem sibi & ad Superos & ad Inferos patere aditum negant: quòd neutri clangorẽ tubarũ, & tympanorũ sonitũ, & armorũ

Theologia naturalis.

Aeterna peccandi uoluntas.

Machiauelli cœlum.

stre-

strepitũ, & tormẽtorũ bellicorũ tonitrua ferre poßint. Destinatũ uerò sibi esse pratũ quoddam Peppelij amœnißimũ (id pratũ, ut apparet, in cãpi Elysij succeßit locũ) in quo poculis extructisq; mensis, & formosißimarũ puellarũ fruẽtes amplexib. uitã degant optatißimam. Nec alius ferè Turcorum paradisus est. Ita Cares isti, quos Isocrates communes omnium hostes appellat, & de quibus Lucanus scribere non dubitauit:

Militum Peppelij pratum.

Nulla fides pietasq; uiris q castra sequũtur:
Venalesq; manus: ibi fas ubi maxima merces:
ludunt in re seria, risumq; rident Sardoniũ.

Nostro sic uiuitur æuo.

Sed quid dicta impiorum hominum persequor? cùm uita & mores maximæ partis, tã summorũ quàm infimorũ, tam doctorũ quã idiotarum, nihil ferè aliud sit, nisi hypocrisis, sophistica sycophantia, tyrannis, furtum, latrocinium, fraus, luxus, sentina scelerum & flagitiorũ omniũ? Quare adolescentes summa ope niti debent, & diuinã opem uotis ardentibus continenter implorare: ne Epicureis istis cogitationib. sermonibus, scriptis, exẽplis in fraudem capitalem atque inexpiabilẽ inducantur: sed illis constantis animi firmißima fide opponant τὴν δικαιοκρισίαν τοῦ θεοῦ (iustum Dei iudiciũ) & dictum Iesu Christi

Adolescentes aduersus Epicureos armati sunto.

 serua-

seruatoris nostri: IBVNT ELECTI IN VITAM SEMPITERNAM: CONDEMNATI VERO IN IGNEM AETERNVM: *reiectis omnibus humanis ratiunculis & disputationibus: eámque uitam agant, ut spem beatæ immortalitatis habere poßint. Multitudo peccantium nemini peccanti patrocinatur: nec uideo quid leuamenti aut solatij afferat societas suspendij, naufragij, incendij, aliorúmue communium & ineluctabilium calamitatum.* Τὸ οἰκεῖον πιέζει, ἀλλοτρίων δ᾽ οὐ μέλει *(sua quenque, ut Pindarus ait, mala premunt: aliena parum curantur.) Laborum quidem & periculorum communicatio cum multis, nonnihil leuat & confirmat animos: dolorum uerò & infortuniorum nequaquam: sed potius mœrorem & desperationem auget: cùm & sua mala sentiunt, & aliena uident, neque quicquam opis uel afferre ipsi aliis, uel ab aliis expectare possunt. Apud Comicum Pamphilus, nescio quam constantiæ laudem captans, rogat:* QVIS TIBI VIDEOR? *Ei respondet Charinus* παρὰ προσδοκίαν: AEQVE MISER ATQVE EGO.

Societas laborum & periculorũ leuat animos: non calamitatum.

CCCCIIII. SENTENTIA.

Portum potius paratum nobis & per fugi-

fugium putemus, quò utinam uelis passis peruehi liceat. Sin reflantibus uentis reĳciemur: tamen eodem paulò tardius referamur, necesse est.

EXPLICATIO.

Vita hic nauigationi & exilio, mors portui & asylo comparatur. In quam sententiam extat elegans epigramma Græcum:

Vita, nauigatio & exiliũ: Mors portus & asylum.

Πλοῦς σφαλερὸς τὸ ζῆν· χειμαζόμενοι γὰρ ἐν αὐτῷ
Πολλάκι ναυηγῶν πταίομεν οἰκτρότερα.
Τὴν δὲ τύχην βιότοιο κυβερνήτειραν ἔχοντες,
Ὡς ἐπὶ τοῦ πελάγους ἀμφίβολοι πλέομεν:
Οἱ μὲν ἐπ' εὔπλοιαν: οἱ δ' ἔμπαλιν: ἀλλ' ἅμα πάντες
Εἰς ἕνα τὸν κατὰ γῆς ὅρμον ἀπερχόμεθα.

Quos olim adolescēs utcũq; uerti, hoc modo:

Vita ratis fragilis: miserè iactamur in illa,
Sæpeq; naufragis sæuius atterimur.
Cumq; leuis dubiã uitã Fortuna gubernet
Ambigui ferimur non secus atq; mari.
Hos fouet aura: graues illos urgere procellæ;
Portus at unus, iners regia Ditis erit.

Ciceronem autem uitæ pertæsum potius hæc scribere, quàm desiderio uitæ sempiternæ, ex toties repetitis de immortalitate dubitationibus apparet: nec tamen sibi manus afferre noluisse: εἴτε φιλοψυχοῦντα, εἴτε μεταβολὰς

Cicero uitæ pertæsus, afferre sibi manus noluit.

 ἐλπί-

ἐλπίζοντα, εἴτε μὴ δέον εἶναι τοῦθ' ἡγησάμενον (siue amore uitæ, siue quòd mutationem speraret, siue quòd nefas id esse duceret) sed uel fortunæ imperium, uel Parcarum forpicem expectasse. Et quidem in Græciam nauigaturus, Antonio iam rerum potiente, reflantibus uentis reiectus, & passis uelis (ut eius uerba usurpem) ad M. Antonij sicarios peruectus, portum illum mortis & perfugium, ultrò porrecto iugulo, & seruis suis pro se pugnare prohibitis, reperit: cùm diceret, ferendum esse, quod iniqua fortuna cogeret: coruis lecticam circumuolantibus, & indignam uiri præstantissimi necem uel præsagientibus, uel quasi commiserantibus, eúmque protegentibus:

Cicero quodam modo suũ diuinauit interitum.

Hic finis Tullij fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit, Romã oppressã & deleta uidentẽ
Iura: tyrannorũ dominante libidine passim.

CCCCV. SENTENTIA.

Cõmunis miseria beat neminẽ.

Quod aũt omnibus necesse est: id'ne miserum uni esse potest?

EXPLICATIO.

Non certè, sed omnibus æquè. Ipsum enim necessitatis nomen est molestissimæ significationis: ut & Græcus pentameter affirmat, cuius sententia est:

Esse

Esse coacta etenim cuncta, molesta solent. Sed hac de re suprà diximus. Neque tamen debemus uel peculiarem fortunam postulare, uel communem recusare: ut alibi sapienter præcipit. Sumus enim eadem mortalitatis conditione sati oēs: unà peccauimus: unà pœnas toleremus. Illud potius curandū est, ut portū paratū nobis & perfugiū in cœlis reperiam⁹: Quod nihil aliud est, quàm inprimis regnū Dei quærere. Quòd si faceremus: etiā in terris aliquo modo beati essemus. Nam in hac uita uiri sapientißimi & sanctißimi ferè aut contemnuntur (quod facilè illi ferūt, non repugnanter) aut etiam (quod est multò acerbius, toleratuq; difficilius) ignominiosè crudeliterq; tractantur. Sed his (ut præclarè Hugo scripsit) MORS est exitus de carcere: finis exilij: laboris consummatio: omnium onerum depositio: debiti naturalis solutio: omnium periculorum euasio: reditus ad patriam: ianua ad ueram uitam: ingressus ad gloriam. Impij uerò siue Epicurei, siue Academici, quali dilemmate nitantur, cùm dicunt aut saltem cogitant: se post mortem, aut nihil, aut beatos fore: ipsi uiderint. Nam diuina quidem oracula dilemma continent longè aliud: Hominem

Spe finis dura feren da.

Hugo de morte.

Dilemma Epicureū.

Dilemma Christianū

post obitum fore aut beatißimum aut miserrimum, pro acta uita, & fidei suæ ratione.

CCCCVI. SENTENTIA.

Habes epilogum, ne quid prætermissum, aut relictum putes. A. Ego uerò. Et quidem fecit etiam iste me epilogus firmiorem. M. Optimè, inquam. Sed nunc quidem ualetudini tribuamus aliquid.

EXPLICATIO.

Valetudo non tãtū cura & tẽperãtia cõstat: sed & precibus est opus. Demonici cuiusdam sententia.

Optãdum est, ut sit mẽs sana in corpore sano, inquit Iuuenalis. Ego addo ex Platone Optandum est, felix sit ut emigratio nostra. Sed Demonicus nescio quis, quasi in sola temperantia posita sit, & non infinitis aliis casibus lædatur ualetudo, parum piè parumq́ sapienter uota reÿcit, curam postulat, his uerbis: ὑγιείην εὐχαῖς παρὰ θεῶν αἰτέονται ἄνθρωποι. ταύτην δὲ τὴν δύναμιν ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντες οὐκ ἴσασιν. Ἀκρασίῃ δὲ τἀναντία πρήσσοντες, αὐτοὶ προδόται τῆς ὑγιείης τῇσιν ἐπιθυμίῃσι γίγνονται *(Sanitatem precibus à Diis expetunt homines: nec animaduertunt, penes sese facultatem eam esse. Sed cùm per intemperantiam ipsi ualetudinem lædant: libidinibus suis proditores fiunt sanitatis, id est, sanitate se priuant.) Hippocra-*

pocrates tria saluberrima esse scribit: ἀκορίην τροφῆς, ἀοκνίην πόνων, καὶ σπέρματος οὐσίης συντήρησιν (edere & bibere citra satietatem: laborare sedulò, sed citra defatigationem: & semen naturale cõseruare.) Idem inquit, πόνοι, πότοι, ὕπνοι, σιτία, ἀφροδίσια, πάντα μέτρια. πᾶν γὰρ τὸ πολὺ πολέμιον τῇ φύσει (labores, somni, cibi, potiones, res uenerea, omnia denique moderata sunto. Omne enim immodicum est naturæ inimicum.) Cicero autem noster extremo secundo de officiis: Valetudo, inquit, sustentatur noticia sui corporis: & obseruatione earum rerum, quæ res aut prodesse soleant aut obesse: & continentia in uictu omni atque cultu, corporis tuendi causa: & prætermittendis uoluptatibus. Postremò arte eorum, quorum ad scientiam hæc pertinent, id est, medicorum, quos Xenophon ἀκεστὰς ἱματίων ἐρρωγότων appellat. Vetere autem prouerbio, maturè fieri senes iubemur: si diu uelimus esse senes: hoc est, senili prudẽtia religionem colere, gulæ & inguinibus imperare: cauere pericula.

Hippocratis 3. salubria.

Ciceronis præcepta sanitatis.

CCCCVII. SENTENTIA.

Cras autem, & quot dies erimus in Tusculano (ociosi) agamus hæc (id est, tractemus philosophica, quæ nos reddant

firmiores aduersus metum mortis) & ea potissimum, quæ leuationem habeant ægritudinum, formidinum, cupiditatũ: qui omni è philosophia fructus est uberrimus.

EXPLICATIO.

Stoicorũ stultus conatus beandi sapientis.

Breuiter hîc denunciat, quæ libris ijs qui sequuntur, expectanda sint. Ac philosophi, Stoici inprimis, in id pro uirili (arrogantiús ne dicam, an stultius?) incubuerunt: ut hominem sapientem (quem quæsiuerunt illi, non repererunt) è dominatu fortunæ ereptum, in Deum quendam transformarent: qui bona omnia à semetipso peteret, ac ne Iouem quidẽ iratum (hac enim impudenti hyperbola utebantur) extimesceret. Etsi autem uerum est, summum bonum in animo esse collocatum: summum tamen bonum non est ipse animus, sed animi sanctificati autor & hospes, Deus Optimus Maximus. Verùm hæc Theologorũ sunt: etsi Plato locis compluribus idem disputat: eáq; de causa, non prorsus sine ratione à Græcis diuinus fuit appellatus. Peripatetici autem, id est, Aristotelis sectatores, non ἀπάθειαν, id est, uacuitatem à perturbationibus, ut & negatam, & non satis utilem homini:

sed

sed μετριοπάθειαν, id est, leuationem ægritudinum, ac moderationem affectuum probauerunt: ad quam quò quisq; propius accesserit: eò sanè maius in studijs operæ precium fecerit. Notetur hoc pronunciatum: Omni è philosophia esse fructum uberrimum, ea quæ leuationem habeant ægritudinum, formidinũ, cupiditatum: ut & Isocrates dicit, animi institutionem ad bonos mores, præstantißimã esse philosophiæ partem, (τὸ κράτιστον τῆς φιλοσοφίας ἐστὶ τὰ ἠθικά.) Vulgò autem omnem liberalem doctrinam, non ad animi culturam, sed ad quæstum (pauperibus sanè necessarium: sed altius ascendendum est) referunt homines seruilibus præditi ingenijs: cùm ueræ philosophiæ omnisq; liberalis doctrinæ præcipuus finis sit cognitio ueritatis, actio uirtutis (à qua nec eloquentia segreganda est) & animi tranquillitas: quæ esse nulla potest, nisi & mens uero iudicio gubernetur, & appetitus obediens rationi præbeatur. Ita fit, ut magistros & doctores multos, paucos uerò uiros bonos & sapientes habeamus: cùm studia maximæ partis ad quæritandum uictum, & ad altiorem dignitatis gradum consequendum referantur. Neque uerò hæc, pauperibus necessaria reprehendo:

Omni è philosophia fructus uberrimus est animi tranquillitas.

Falsus studiorũ scopus non facit uiros bonos.

illud

Ad falsum scopũ accedunt malæ artes.

illud ferendum non eſt, quòd plerique peſſimis artibus iſta conſequi ſtudent: pietatis, uirtutis, eruditionis nulla, tanquam Megarenſiũ, aut exigua certè habita ratione. Etſi autem

Camerarij cõmendatio horum librorum.

(ut Camerarius ait) aliunde (id eſt, è ſacris literis) petenda remedia ſunt, quibus in hoc morbo (metu mortis) & ſimilibus percurentur animi noſtri: hæc tamen Ciceroniana etiam, uelut ad præparationem quandam aſſumamus: quibus manſuefacti, illi curationi (Theologicæ) prudentius obſecundent: neque in his cognoſcendis operam ludi putemus, in hac uerborum elegantia: bonitate ſententiarum: compoſitionis uenuſtate: ſplendore atque copia exemplorum. Quæ ut non reddiderint nos aduerſus mortem firmiores: aliquid tamen eruditiunculæ contulere nobis, & auxere prudentiolam noſtram. Hæc Camerarius:

Aliorum etiam commentarij ſunt legendi.

cuius eruditiſſimos commentarios, ut & Georgij Vallæ, & Beroaldi, & Fabricij, & Sturmij (ſi quando prodierint) ſtudioſos accuratè legere, utilius fuerit, quàm me poſt tot Homeros Iliadem ſcribere. Noſtræ tamen tot ſententiarum & argumentationum ἐνδείξεις καὶ ἐπικρίσεις, *id eſt, indicationes atque cenſuræ (modò ne arrogantius uideatur hoc uocabulum) adoleſcentiæ fortaſſis & animaduerſionem*

nem excitabunt, iuuabuntq; memoriam, & acuent iudicia: quæ ut omnibus libera semper fuerũt: ita nec mihi uitio uertendæ erunt hæ notationes, nõ ab ullo prauo affectu, sed à simplicis ueritatis studio profectæ, & candidè libereq; expositæ. Sum natura φιλαλήθης καὶ παῤῥησιαστής (ueritatis & in dicendo libertatis amans) nec aliud lingua promptum, aliud pectore clausum gero:
Nullius addictus iurare in uerba magistri: neq; opinionum neq; affectuum seruus. Hæc κατὰ πλάτωνα εὐήθεια (Platonica simplicitas) cui placet: me utatur, licebit: mancipia profanæ autoritatis nihil moror: neq; pluris illos facio, quàm illi me.

MORTIS CONTEMPTVS.

Nemo libens moritur. Fugiũt animãtia letũ.
Vita iuuat uolucres longior, atq; feras.
Sed sapientis amor non uita, sed optima uitæ
Est uia: quæ mortis temperat una metũ.
Ergo mori quisquis secura mente laborat:
Sit pius: officij nocte dieq; memor.

FINIS PRIMI LIBRI.

I. ACCESSIO AD TVSCVLANAM PRIMAM.

QVAESTIONES, PRIMI libri Tusculanarum disputationum summam breuiter complectentes.

Examinator. Quid tractant libri quinque Tusculanarum quæstionum siue disputationum?

Auditor. *1. Primus est de contemnenda morte.*

2. Secundus de tolerando dolore.

3. Tertius de ægritudine lenienda.

4. Quartus de cæteris affectibus moderandis.

5. Quintus, uirtutem ad bene beateq. uiuendum se ipsa contentam esse, docere instituit.

E. Cur quæstiones inscribuntur?

A. *Quia quæritur, Sit'ne mors malum? Sit'ne contemnenda? & cur? & quo-*

quomodo? & sic de cæteris.

E. Cur uerò disputationes?

A. *Quia in utranq; partem disseritur de propositis quæstionibus, confirmando & confutando, ueritatis indagandæ studio.*

E. Quis finis est istarum disputationum?

A. *Remouere metum mortis & doloris: lenire ægritudinem: affectus reliquos moderari: ut uir sapiens beata uita potiatur.*

E. Potest'ne quisquam in hac uita id consequi?

A. *Sapientia humana fortasse molestias animi potest minuere: & cauere, ne quis suapte culpa sibi calamitates accersat. Sed Lactantius rectè scribit, Philosophos deorsum quærere, quod in sublimi quærere debuissent.*

E. Primus liber quot partes principes habet?

A. *Tres, proœmium, disputationem ipsam, quæ dialogo constat, & epilogum.*

E. In proœmio quid potissimùm agit Cicero?

A. *Inuitat & hortatur Romanos suos, ad capessendum sapientiæ studium.*

E. Qui-

E. Quibus argumentis?

A. 1. *Primùm à facultate, quòd excellentibus ingenijs præditi, Græcis eam quoq; laudẽ poßint præripere.*

2 *Deinde ab utili, hoc est, à dignitate philosophiæ: quæ omnium artium, quæ ad rectam uiuendi uiam pertineant, ratio & disciplina contineatur.*

3. *Deniq; à facili & iucundo: quòd ipse philosophiam illustrarit: & de maximis quæstionibus copiosè ornateq; disseruerit.*

E. Quæ est summa primi libri, & disputationis de contemnenda morte?

A. *Nititur autor imperfecta diuisione: mortem aut tollere omnem sensum: & mortuo, nihil sentienti, malum eam esse non posse: quamuis non sit cùm fuerit: nihilò magis, quàm antequam natus esset: aut animum, corpori superstitem, uitam cœlestem adipisci.*

E. De pœnis autem Inferorum quid sentit Cicero?

A. *Inferos, contra sacrarum literarum autoritatem, portenta pictorum & poëtarum appellat: quæ nulla sit anus tam delira, ut extimescat.*

E. Cur uerò?

A. *Neque enim animũ, siue aërius sit, siue igneus, descendere, in terram cadentibus corporibus: sed sursum potius, propter leuitatẽ, & ardorem, & celeritatem, ascendere.*

E. Animum ergo sentit esse immortalem?

A. *Optare potius uidetur, quàm certò persuasum habere: non satis fidens suis rationibus. Quas antequam exponat: quid & mors sit? & quid animus? disputat.*

E. Quæ sunt illæ?

A. *Sanè complures: utinam æquè firmæ.*

E. Quæ princeps illarum est?

A. *Autoritas maiorũ, qui defunctis tam religiosa iura tribuerint: & consensio nationum atq; gentium: quæ, ut Deum esse, ita animos etiam esse immortales credant.*

E. Quid incommodi habet istud argumentum?

A. *Quòd eâdem autoritate maiorũ, & nationum, Inferi, uariæq; superstitiones, flagitia item & scelera nefaria, pene infinita, probari possent. Neq; enim ullus est omnium*

nationum, de rebus uel diuinis uel humanis consensus talis, qui lex naturæ statui poßit: alijs alia (ut docent historiæ) tam in religiône, quàm ciuilibus moribus & institutis uel laudantibus uel detestantibus.

E. Nulla ergo est philosophiæ certitudo?

A. *Est aliqua certis in rebus: si præsertim autoritate diuinorum oraculorum, tanquã tibicinibus, fulciatur. Ad legem igitur & ad oraculum. Alioquin enim, ijs qui (ut ait Esaias) uentriloquos & pro uiuis mortuos consulunt: ea dicent illi, in quibus nihil erit auroræ. Sed, his omißis, Ciceronem & auditorem (quisquis ille fuit) differentes audiamus, nulla censura interposita: quod in ipsa operis explicatione mediocriter esse præstitum, confidimus.*

Auditor. Quid est mors?

Marcus. *Vel discessus animi à corpore: uel animi unà cum corpore occasus atque extinctio.*

A. Explica priorem partem?

M. *Qui discedere animum censent; alij*

statim

statim dißipari, alij diu permanere, alij semper.

A. Quid est animus? aut ubi? aut unde?

M. *Magna dissensio est.*

1. *Alijs cor ipsum animus uidetur.*

2. *Empedocles animũ esse censet cordi suffusum sanguinem (τὸ περικάρδιον αἷμα.)*

3. *Alijs pars quædam cerebri uisa est animi principatum tenere.*

4. *Alij in corde, alij in cerebro dixerunt animi esse sedem & locum.*

5. *Romani animum animam, id est, flatũ seu spiritum nominarunt.*

6. *Zenoni Stoico animus ignis uidetur.*

7. *Aristoxenus harmoniam dicit (esse animum) & sic ex corporis totius natura & figura, uarios motus cieri, tanquam in cantu sonos.*

8. *Xenocrates & Pythagoras, animum numerum esse dixerunt: cuius uis in natura maxima esset.*

9. *Plato triplicem finxit animi naturam, cuius principatum (rationem, τὸ ἡγεμονικὸν) in capite, sicut in arce, posuit: & duas partes*

separare uoluit, iram & cupiditatem (τὸ, τὸ θυμῶδες καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν) quas locis disclusit: iram in pectore: cupiditatem subter præcordia locauit.

10. *Apud Dicæarchum (qui ne condoluisse quidem animo unquam uidetur, qui animum se habere non sentiat) Pherecrates quidam Phthiota, senex, à Deucalione ortus, ait, animi nomen totum esse inane: uimq́ omnem eam, qua uel agamus quid, uel sentiamus, in omnibus corporibus uiuis æquabiliter esse fusam: nec separabilem esse à corpore: quippe quæ nulla sit: nec sit quicquam, nisi corpus unum & simplex: ita figuratum: ut temperatione naturæ uigeat & sentiat.*

11. *Aristoteles quintam quandam naturam censet esse, è qua sit mens: & sic ipsum animum ἐντελέχειαν appellat, nouo nomine, quasi quandam continuatam motionem & perennem.*

12. *Democritus leuibus & rotundis, corpusculis efficit animum concursu quodam fortuito.*

A. Quam nam ex istis probas?

M. *Harum sententiarũ quæ uera sit, Deus aliquis uiderit: quæ uerisimilima, magna quæstio est.*

A. Non

A. Non ergò eas diiudicas?

M. *Imò, si animus est corpus, interibit cum reliquo corpore Si anima est (flatus siue spiritus) fortasse dißipabitur: si ignis, extinguetur. Si est Aristoxeni harmonia: dissoluetur. His sententijs omnibus nihil mors pertinere ad quenquam potest. pariter enim cùm uita sensus amittitur. Non sentientis autem, nihil est, quod in ullam partem intersit. Reliquorũ sententiæ (Platonis præsertim liber de animo) spem afferunt, posse animos, cum è corporibus excesserint, in cælum, quasi in domicilium suum, cum nunc domi alienæ sint, peruenire.*

A. *Ego uerò nescio quomodo, dum illum lego, assentior: cum posui librum, & mecum ipse de immortalitate animorum cæpi cogitare: assensio omnis illa elabitur. Et tamen animos, si maneant, beatos esse concedo, si intereant: non esse miseros: quoniam ne sint quidem.*

M. Quid ex isto sequitur?

A. *Mortem malum non esse: quæ aut beatos nos efficiet, animis manentibus: aut non miseros, sensu carentes. Sed quibus autoribus docebis animos remanere post mortem?*

M. *Optimis (quod in omnibus causis & solet & debet ualere plurimum) & primùm quidem omni antiquitate: quæ quò propius aberat ab ortu & diuina progenie: hôc melius fortaßis, ea quæ erant uera, cernebat.*

A. Quid uerò sentiebant prisci illi?

M. *Vnum illud erat eis insitum, esse in morte sensum (mortuos sentire) neque excessu è uita sic deleri hominem ut funditùs interiret: sed mortem quandam quasi migrationem (esse) commutationemq́; uitæ: quæ (uita) in claris uiris & fœminis, animis dux in cælũ soleret esse: in cæteris humi retineretur, & permaneret tamen.*

A. Vnde id intelligi licet?

M. 1. *È Pontificio iure & cerimonijs sepulchrorum.*

2. *Totum propè cælum non'ne humano genere completum est? (Intelligendi sunt Dij ueterum & nomina stellarum.)*

3. *Visis quibusdam (id est, spectris quæ Φάσματα Græci dicunt) sæpè mouebantur: hisq́; maximè nocturnis (somnijs) ut uiderentur ij, qui uita excesserant, uiuere.*

4. Om-

4. *Omnibus curæ sunt & maxima quidē, quæ post mortem futura sint: ut satio arborum, quæ alteri seculo prosint, declarat: & Reipublicæ curatio, etiam in posterū, & procreatio liberūm. & adoptio filiorum: & testamentorum diligentia: & sepulchrorum monimenta atque elogia: & natura eorum, qui se natos ad homines iuuandos, tutandos, conseruandos arbitrantur: & ij qui ob Rempublicam interficiuntur.*

A. Quid inde colligis?

M. *Naturam ipsam de immortalitate animorum, tacitam iudicare. & inhærere in mentibus quasi seculorum quoddam augurium futurorum. Ideoq́ & poëtæ & opifices & philosophi post mortem nobilitari uolunt. Verisimile autem est (cum optimus quisque maximè posteritati seruiat) esse aliquid, cuius is post mortem sensum sit habiturus.*

A. Debet sanè specimen naturæ capi ex optima quaq; natura. Sed quid uulgus de immortalitate sentit?

M. *Quis est qui suorum mortem non eò lu*

geat, quòd eos orbatos uitæ commodis arbitretur? idq́ sentire.

A. Iſta uerò immortalitas, orbata uitæ commodis, quanti tandem æſtimanda eſt?

M. *Vt Deos eſſe, natura opinamur: qualesq́ ſint, ratione cognoſcimus: ſic permanere animos arbitramur, conſenſu nationum omnium: qui omni in re lex naturæ putandus eſt. Quæ uerò in ſede maneant, qualesq́ ſint? ratione diſcendum eſt: cuius ignoratio finxit Inferos uanasq́ formidines, quas auxerunt poëtæ.*

A. Qui nam primi ſcripſerunt de immortalitate animorum?

M. *Pherecydes Scyrius, Pythagoras, Plato.*

A. Cur negas animos deſcendere ad Inferos?

M. *Quia perſpicuum debet eſſe, eos, cùm è corpore exceſſerint, ſiue illi ſint animales, id eſt ſpirabiles, ſiue ignei, in ſublime ferri, præſertim cùm nihil ſit animo uelocius: nullaq́ celeritas ſit, quæ poſſit cum animi celeritate cõtendere.*

A. Quid

A. Quid inde concludis?

M. *Animos siue dißipentur, procul à terra id euenire: siue permaneãt, & conseruent habitum suum: iunctos ex anima tenui, & ex ardore Solis temperato, ubi regionem aeris humidam & caliginosam superarint, ignibus insistere, & finem altius se efferendi facere: ubi nulla re egentes alantur & sustententur ijsdem rebus, quibus astra.*

A. Ideóne beati erunt?

M. *Profectò beati erimus, cum, corporibus relictis, & cupiditatum & æmulationum erimus expertes: totosq́ nos in contemplandis rebus perspiciendisq́ ponemus. Præcipuè uerò cognitione rerum cœlestium, eaq́ pulchritudine fruentur ij, qui tum etiam, cum, has terras incolentes, circumfusi erant caligine, tamen acie mentis dispicere cupiebant.*

A. At quomodo uidebunt ista sine oculis?

M. *Imò, nos ne nunc quidem oculis cernimus ea quæ uidemus. Neq; enim ullus est sensus in corpore: sed uiæ quasi quædam sunt ad oculos, ad aures, ad nares à sede animi perforatæ: qui & uidet, & audit, & index solus*

est rerum dissimilimarum, quas mente comprehendimus, ut coloris, saporis, caloris, odoris, soni.

A. Sed quid Epicurus ait?

M. *Homines, cũ tempus mortis uenerit, totos esse perituros. Quod ut ita sit (nihil enim pugno) quid habet ista res aut lætabile aut gloriosum? Nec tamen mihi sanè quicquam occurrit, cur non Pythagoræ sit & Platonis uera sententia.*

A. Cur Epicureis incredibilis animorum uidetur æternitas?

M. *Quòd nequeunt, qualis animus sit, uacans corpore, intelligere & cogitatione comprehendere.*

A. Tu uerò quid sentis?

M. *Animum eos intelligere qualis sit, ne in ipso quidem corpore: quæ conformatio? quæ magnitudo? qui locus? Si enim quod nunquam uidimus, id quale sit, intelligere non possumus: certè & Deum ipsum & diuinum animum, corpore liberatum, cogitatione complecti non possumus.*

A. Ita-

A. Ita'ne homini negatum est, animo ipso animum uidere, ut oculo semetipsum?

M. *Cum Apollo monet, ut* SE QVISQVE NOSCAT, *nosse animum iubet, quod diuinum est. Nam corpus quidem quasi uas est, aut aliquod animi receptaculum. sed si, qualis sit animus, ipse animus nesciat: dic quæso, ne esse quidem se sciet? ne moueri quidem se?*

A. Quæ est Platonis de motu animi ratio?

M. *In Phædro ait Socrates: quod semper ui sua, nō aliena, mouetur, id æternum est: quia nunquam deseritur à se. Quis autem est, qui hanc naturam animis esse tributam neget? Ex quo efficitur æternitas.*

A. Quod est aliud immortalitatis argumentum?

M. *Præter uitā & appetitū (quorū illa cum stirpibus, hic cum bestiis homini cōmunis est) habet memoriam, & eam infinitam rerum* 1.
innumerabiliū. Quam quidē Plato recordationē esse uult superioris uitæ & plurimarū re-

rerum cognitionis, quas animus, cum se collegerit atque recrearit, tum cognoscat remi-
2. *miniscendo. Quid? illa uis quæ tandem est, quæ inuestigat occulta: quæ inuentio atque*
3. *excogitatio dicitur? Quis primus (quod Summæ sapientiæ Pythagoræ uisum est) om-*
4. *nibus rebus imposuit nomina? Quis dissipatos homines congregauit, & ad societatem*
5. *uitæ conuocauit? Quis sonos uocis, qui infiniti uidebantur, paucis literarum notis termi-*
6. *nauit? Quis errantium stellarum cursus, progressiones institionesq́ notauit? quas Archimedes ita in sphæram illigauit, ut tarditate & celeritate dissimilimos motus una re-*
7. *geret conuersio. Omnes magni: etiam superiores, qui fruges, qui uestitum, qui tecta, qui cultum uitæ, qui præsidia contra feras inuene-*
8. *runt: à quibus mansuefacti & exculti, à necessariis artificiis ad elegātiora defluximus.*
9. *Quàm diuina uis est poeseos & eloquentiæ?*
10. *Philosophia uerò, omnium mater artium, inuentum & donum Deorum, nos primùm ad illorum cultum, deinde ad ius hominum (quod situm est in generis humani societate) tum ad modestiam, magnitudinemq́ animi erudiuit, eademq́ ab animo, tanquam ab oculis caliginem dispulit: ut omnia supera, infera,*

fera, prima, ultima, media, uideremus. Prorsus hæc diuina mihi uidetur uis, quæ tot res efficiat & tantas: nec animorum ulla in terris origo inueniri potest.

A. Cur uerò?

M. *Quia, quicquid illud est, quod sentit, quod sapit, quod uult, quod uiget, cæleste & diuinum est: nec inuenietur unquam unde ad hominem uenire posit: nisi à Deo, eamq́; ob rem æternum sit necesse est.*

A. Vbi igitur aut qualis est ista mens?

M. *Qua facie quidem sit, aut ubi habitet: ne quærendum quidem est. Non ualet tantum animus, ut sese ipse uideat. At, ut oculus, sic animus, sese non uidens, alia cernit. Vim certè suam, sagacitatem, memoriam, motum, celeritatem uidet. Hæc magna, hæc diuina, hæc sempiterna sunt. Vt igitur Deum, quem non uides, agnoscis ex operibus eius: sic ex memoria rerum & inuentione & celeritate motus, omniq́; pulchritudine uirtutis uim diuinæ* MENTIS *agnoscito.*

A. Quæ dicis opera Dei?

M. *Opificium cæli & terræ admirabile, & homi-*

hominis (qui est quasi contemplator cœli ac Deorum, ipsorumq́; cultor) utilitati agros omnes, & maria parentia.

A. Vtinam possis dicere, quo in loco sit animus.

M. *Credo equidem in capite: & cur credã, multa afferre possum. Sed ubi ubi sit, certè quidem in te est.*

A. Quæ est ei natura?

M. *Propria puto & sua, cui nihil sit admixtum, nihil concretum, nihil coagmentatũ, nihil duplex. Quod cũ ita sit: certè nec secerni, nec diuidi, nec discerpi, nec distrahi potest, nec interire igitur.*

A. Quis fructus est istius de immortalitate persuasionis?

M. *Id declarauit Socrates, qui cum penè in manu iam mortiferum illud teneret poculum, locutus ita est, ut non ad mortem trudi, uerùm in cœlum uideretur ascendere.*

A. Eadémne conditione sunt animi soluti corporibus?

M. *Socrates ita censebat, itáque disseruit, duas*

duas esse uias, duplicesq́; cursus animorum, è corporibus excedentium. Nam qui se immanibus uitiis contaminassent, & totos libidinibus dedidissent: quibus cæcati, uel domesticis uitiis atque flagitiis se inquinassent: uel in Rep. uiolanda, fraudes inexpiabiles concepissent: iis deuium quoddam iter esse: seclusum à concilio Deorum. Qui autem se integros castosq́; seruauissent: quibusq́; fuisset minima cum corporibus contagio: seseq́; ab his semper seuocassent: essentq́; in corporibus humanis uitam imitati Deorum: his ad illos à quibus essent profecti reditum facilem patere.

A. Qui uerò fit ut de hoc multi dubitent?

M. *Quia idem nobis accidit diligenter de animo cogitantibus, quod iis sæpè usu uenit, qui acribus oculis solem intuentur, ut aspectum omnino amittant: sic mentis acies, seipsam intuens nonnunquam hebescit: ob eámque causam contemplandi diligentiam amittimus. Itaque dubitans, circumspectans, hæsitans,* MVLTA ADVERSA REVERTENS *(reuerens) tanquam ratis in mari immenso, nostra uehitur oratio.*

A. Cum

A. Cum aliquando ſcripſeris, hanc uitam mortem eſſe, eamq́ lamentatus ſis: licétne ſibi necem conſciſcere?

M. *Vetat dominans ille in nobis Deus, iniuſſu nos hinc ſuo demigrare. Cum uerò cauſam iuſtam Deus ipſe dederit: ne ille medius fidius uir ſapiens, lætus ex his tenebris in lucem illam exceſſerit: nec tamen illa uincula carceris ruperit (leges enim uetant) ſed tanquam à magiſtratu aut ab aliqua poteſtate legitima, ſic à Deo euocatus atq; emiſſus exierit. Tota enim philoſophorum uita (ut ait idem Socrates) commentatio mortis eſt.*

A. Non ſatis aſſequor quænam illa ſit.

M. *Cum à uoluptate, id eſt, à corpore, cum à re familiari (quæ eſt miniſtra & famula corporis) cum à Rep. cum à negocio omni ſeuocamus animum: quid tum agimus, niſi animum ad ſeipſum aduocamus, ſecum eſſe cogim⁹, maximeq; à corpore abducimus? Secernere autem à corpore animum non quicquã aliud eſt, quàm emori diſcere.*

A. Perdifficile iſtud eſt.

M. *Eſt profectò. Quare hoc cõmentemur; diſiun-*

disiungamusq́; nos à corporibus, id est, consuescamus mori. Hoc & dum erimus in terris, erit illi cœlesti uitæ simile: quò cum uenerimus, tum denique uiuemus: & cum illuc ex his uinculis emißi feremur: minus tardabitur cursus animorum.

A. Equidem, cum uitæ miserias cogito, nihil malo quàm has res relinquere.

M. *Veniet tempus, & quidem celeriter: siue retardabis, siue properabis. Volat enim ætas.*

A. *Cum ista cognouerim tantum abest ab eo, ut malum mors sit (quod mihi dudum uidebatur) ut uerear, ne homini nihil sit non malum aliud certè: sed nihil bonum aliud potius: siquidem uel Dij ipsi, uel cum diis futuri sumus. (Hactenus absoluta est confirmatio immortalitatis animorũ: quam Inferorum confutatio antecessit: nunc confutatio earum sententiarum sequitur, quæ animos quasi capitis condemnant.)*

M. *Quid refert? Adsunt enim qui hæc non probent.*

A. Me uerò nemo de immortalitate depellet.

M. *Laudo id quidem: etsi nihil nimis oportet confidere. Mouemur enim sæpè aliquo acutè concluso: labamus, mutamusq́, sententiam: clariorib. etiā in rebus inest aliqua obscuritas. Id igitur si acciderit: simus armati.*

A. Sanè quidem: sed ne accidat, prouidebo. Qui autem sunt qui hæc non probent?

M. *Caterua ueniunt contradicentium Epicureorum: &, deliciæ meæ, Dicæarchus, in libris Lesbiacis, uult efficere, animos esse mortales. Stoici autem usuram nobis largiūtur, tanquam cornicibus: diu mansuros aiunt animos, semper, negant.*

A. *Miror equidem, Stoicos, quod tota in hac causa difficilimum est, suscipere,* POSSE ANIMVM MANERE CORPORE VACANTEM: *illud autem, quod non modò facile ad credendum est, sed eo concesso quod uolunt, consequens, id uerò non dare, ut* CVM DIV PERMANSERIT NE INTEREAT.

M. *Panætius uult (quod nemo negat) quicquid natum sit, interire: nasci autem animos:*

mos: quod declaret eorum similitudo, qui procreentur: quæ etiam in ingeniis non solùm in corporibus appareat. Alteram autem affert rationem, nihil esse quod doleat, quin id ægrum quoque esse poßit. Quod autem in morbum cadat, id etiã interiturum. Dolere autem animos. Ergo etiam interire.

A. Quomodo ista refelli possunt?

M. *Quia sunt ignorantis, cum de animorum æternitate dicatur, de mente dici: quæ omni turbido mõtu semper uacet: nõ de partibus iis, in quibus ægritudines, iræ, libidinesq; uersentur: quas is, contra quem hæc dicũtur, semotas à mente & disclusas putat.*

A. De similitudine uerò quid respondes?

M. *Cum magna uis sit ad habitum mentis, in iis, quæ gignuntur in corpore (ea autem sunt, quæcunq; sunt, quæ similitudinem in corporibus faciant) nihil neceßitatis afferre, cur nascantur animi similitudinem: quæ magis apparet in bestiis: quarum animi sunt rationis expertes. Iam permulti sunt facie bonorum patrum, uita omnium perditorum ita similes, ut sint facilè deterrimi.*

A. Ita est. Sed tamen, si (ut isti uolunt) animi non remaneant post mortem, mali quid affert ista sententia?

M. *Fac animum sic interire ut corpus. Num igitur aliquis dolor, aut omnino post mortem sensus in corpore est. Vbi igitur malum est? quoniam nihil tertium.*

A. At ut mori malum non sit: num ne moriendum quidem esse, miserum putandum?

M. *Id uerò est, perueniendum esse ad id, quod non esse malum confitemur.*

A. *Ego uerò Epicharmi sentẽtiam sequor:* EMORI NOLO: SED ME ESSE MORTVVM, NIHILI AESTIMO. *Nam ipse animi discessus à corpore non fit sine dolore.*

M. *Vt credam ita esse: quàm est id exiguum? Et falsum esse arbitror, & fit plerunque sine sensu: nonnunquam etiam cum uoluptate. Fit enim ad punctum temporis.*

A. *Sed illud angit, uel potius excruciat, tantas fortunas morte dimittere, tanta gloria, tanta dignitate orbari: & discessus ab omnibus iis quæ sunt bona in uita.*

M. *Vide*

M. *Vide ne à malis dici uerius poßit. Quid ego nunc lugeam uitam hominum? Verè & iure possum. Sed quid necesse est, cum id agam, ne post mortem miseros nos putemus fore, uitam efficere deplorando miseriorem? Multos certè & domesticis & forensibus sola tiis, ornamentisq́; priuatos, si antè occidissent, mors eos à malis non à bonis abstraxisset. Nec malè ait Callimachus, multò sæpius lachrymasse Priamum, quàm Troilum.*

A. *At non omnes propagatione uitæ in Priami aut Pompeij calamitates incidunt. Metelli sperat sibi quisq́; fortunam.*

M. *Proinde quasi aut plures fortunati sint, quàm infelices: aut certi quicquam sit in rebus humanis, aut sperare sit prudentius, quàm timere? Multa profectò morte effugiuntur, etiamsi non euenerint, tamen quia possunt euenire.*

A. Nónne uerò carere mortuos uitæ commodis est miserum?

M. *Si mortales animi sunt: dubitare non possumus, quin tantus interitus in morte sit, ut ne minima quidem suspicio sensus relinquatur. Cum autem carere sentientis sit, nec*

ſenſus in mortuo ſit: ne carere quidem in mortuo eſt.

A. At idipſum odioſum eſt, ſine ſenſu eſſe.

M. *Odioſum, ſi id eſſet carere. Cum uerò perſpicuum ſit, nihil poſſe in eo eſſe, qui ipſe non ſit, quid poteſt eſſe in eo odioſum? qui nec careat, nec ſentiat?*

A. *Deterrét ne ſapientē mors (quæ propter incertos caſus quotidie imminet: propter breuitatem uitæ nunquam longè pōt abeſſe) quo minus in omne tempus Reip. ſuisq; conſulat, & poſteritatem ipſam, cuius ſenſum habiturus non ſit, ad ſe putet pertinere?*

M. *Mors (cuius imago ſomnus eſt, quā quotidie induis) nec ad uiuos pertinet nec ad mortuos. Alteri nulli ſunt: alteros non attingit. Licet tamē etiā mortalē eſſe animū, indicantē, æterna moliri: non gloriæ cupiditate (quā ſenſurus non ſit) ſed uirtute: quā neceſſariò gloria (etiāſi tu id nō agas) cōſequatur.*

A. Sed ante tempus mori miſerum eſt.

M. *Pellantur iſtæ ineptiæ penè aniles. Quod tandem tempus? naturæ ne? At ea quidem dedit uſuram uitæ, tanquam pecuniæ, nulla præſtituta die. Quid igitur eſt quod querare,*

re, si repetit cum uult? Ea enim conditione acceperas. Quæ uerò ætas longa est? Aut qd omninò homini longũ? Nónne modò pueros, modò adolescẽtes, incursu à tergo insequẽs, nec opinãtes assecuta est senect⁹? Quod quia ultra nihil habemus, longum dicimus.

A. Cur eorum, qui exacta ætate moriuntur, fortuna laudatur?

M. *Quia nihil est ꝑfectò homini prudẽtia dulcius: quã (ut cætera auferat) affert certè senectus. Sed oĩa ista, perinde ut cuiq; data sunt, ita ꝓ rata parte, aut longa aut breuia dicũtur. Confer nostrã longissimã ætatẽ cum æternitate, in eadem propemodũ breuitate, qua illæ ad Hypanim bestiolæ, quæ* ἐφήμερα *καὶ* ἡμερόβια *dicuntur, reperiemur.*

A. Qua uerò ratione, istas, quas dicis, ineptias contemnemus?

M. *Si totam uim benè uiuendi, in animi robore ac magnitudine, & in omnium rerum humanarum contemptione & despicientia, & in omni uirtute ponamus. Nec enim cuiquam bono mali quicquã euenire potest nec uiuo nec mortuo: nec unquam eius res à Diis immortalibus negligentur. Etiam exemplis uirorum fortium, atq; adeò mulierum quoq; plurimis confirmari debemus.*

A. *Sunt qui, si antè mors aduentet, quàm Chaldæorum promissa consecuti sint, spoliati magnis quibusdam bonis, illusi destitutiq́ue sibi uideantur.*

M. *Nobis uerò, si expectando & desiderando pendemus animis, cruciamur, angimur: proh dij immortales, quàm iter illud iucundum esse debet: quo confecto, nulla reliqua cura, nulla solicitudo futura sit?*

A. De humatione uerò & sepultura quid sentis?

M. *De tota hac ratione, unum tenendum est, ad corpus illam pertinere: siue occiderit animus siue uigeat. In corpore autem perspicuum est, uel extincto animo, uel elapso nullum residere sensum. Quantum autem consuetudini famæq́ue dandum sit: id curent uiui: sed ita, ut intelligant nihil ad mortuos pertinere.*

A. Quando mors æquissimo animo oppetitur?

M. *Cum suis se laudibus uita occidens consolari potest. Nemo parum diu uixit, qui uirtutis perfectæ perfecto functus est munere: cui nihil iam acquiritur, cumulatis uitæ officiis: cum fortuna bella fortasse restant: nec tam cumulus bonorum ei iucundus*

esse

esse potest: quàm molesta decessio.

A. De gloria uerò quid sentis?

M. *Dixi iam, eam etsi nihil in se habeat, cur expetatur: tamen uirtutem tanquã umbram sequi: id quod testantur clarorum uirorum historiæ. Quorum similitudinem aliquã qui arripuerit: non eam fama populari, sed uera bonorum laude metiens: fidenti animo (si res ita feret) gradietur ad mortẽ: in qua aut summum bonum, aut nullum malum esse cognouimus. Secundis uerò suis rebus uolet etiam mori.*

A. *Expecto iam huius disputationis epilogum. (Epilogus hic partim est αὐξητικὸς, rationes hactenus expositas, autoritate & diuina & humana exaggerans: partim ἀναμνηστικὸς, cum præcipuum confirmationis argumentum, in memoriam auditori reuocet.)*

M. I. *Dij ut Iuno, ut Apollo, ut Silenus, mortem summum bonum iudicarũt. Psychomantium uerò hos etiam uersus cuidam causam quærenti mortis filij sui, edidisse fertur:*

Ἤ ρου, νήπιε ἠλύσιε φρένας ἐξαπατηθείς.
Εὐθυνόος κεῖται μοιριδίῳ θανάτῳ,
Οὐ γὰρ ἦν ζώειν καλὸν αὐτῷ μήτε τοκεῦσι.

Ignaris homines in uita mentibus errant.
Euthynous potitur fatorum munere letho:

Sic fuit utilius finiri ipsiq; tibiq;.

2. *Alcidamas quidam rhetor antiquus, atq; imprimis nobilis, scripsit etiam laudationem mortis: quæ constat ex enumeratione malorum humanorum.*

3. *Claræ mortes pro patria oppetitæ, non solùm gloriosæ rhetoribus, sed etiam beatæ uideri solent. Repetunt Erechthei filias, Codrũ, Menæceum, Iphigeniam Aulidensem, Harmodium & Aristogitonem Leonidam, Epaminondam. Romanos uerò enumerare magnum est: ita sunt multi: quibus uidemus optabiles fuisse mortes cum gloria.*

4. *Ennius melius quàm Solon*

Nemo me lachrymis decoret (inquit) *nec funera fletu*
Faxit.—

A. Cur uerò, cum hæc ita sint, homines mortem uel optare non incipiunt, uel certè timere desistunt?

M. *Miror & ipse. Nam si supremus ille dies non extinctionem, sed commutationem affert loci: quid optabilius? Sin autem perimit ac delet omnino: quid melius, quàm in medijs uitæ laboribus obdormiscere, & ita cõniuentem, somno consopiri sempiterno?*

A. Sed

A. Sed mors à plerisque longè adhuc abesse putatur?

M. *Ab hominibus utique imprudentibus: quos nec naturæ humanæ fragilitas, nec quotidiana funera, mortalitatis suæ admonent. Nos uerò, si quid tale acciderit, ut à Deo denunciatum uideatur, ut exeamus è uita: læti & agentes gratias pareamus, emittique nos è custodia & leuari uinculis arbitremur: ut aut in æternam & planè in nostram domum remigremus: aut omni sensu molestiaque careamus.*

A. Quid si nihil denunciabitur?

M. *Eo tamen simus animo, ut horribilem eum diem alijs, nobis faustum putemus.*

A. Paucissimi profectò id faciunt.

M. *Facerent omnes, si nihil in malis ducerent, quod sit uel à dijs immortalibus, uel à natura, parente omnium, cōstitutum. Quod autem omnibus necesse est: id ne miserum uni esse potest?*

A. At plerique temerè grassari mortem opinantur: nosque nasci in miseriam sempiternam.

M. *Non ita est: nec fortuitò sati & creati sumus: sed profectò fuit quædam uis, quæ generi*

neri consuleret humano: nec id gigneret aut aleret, quod, cum exantlauisset omnes labores, tum incideret in mortis malum sempiternum. Portum potius paratum nobis & perfugium putemus: quò utinā uelis paßis peruehi liceat. Sin reflantibus uentis reÿciemur, tamē eodē paulò tardius referamur necesse est.

Hæc summa est Ciceronianæ disputationis de morte: de qua quid sentiendum uideretur: in commentariolis nostris liberè quidē, sed sine arrogantia, & sine præiudicio cuiusquam, exposuimus. Adolescentum uerò est in omni lectione potißimùm obseruare, quibus de rebus agatur? & quibus eæ rationibus & quàm firmis comprobentur. Hic enim lectionis fructus est, ut de rebus rectè iudicetur. Quæ uerò ad ornandum & delectandum accedunt, ut sunt historiæ, fabulæ, exempla, sententiæ poëtarum, & aliorum autorum: ea quoq; in memoriæ thesaurū reponenda sunt. Dictionis autem elegantia, & apta connexio rerū uerborumq; tantisper curanda est, dum ita fuerimus Ciceronianæ orationi assuefacti, ut uel dicturis uel scripturis ea in linguā & calamum ultrò ueniant, quæ quàm minimùm abhorreāt à Latini sermonis puritate.

II. ACCESSIO AD TVSCVLANAM PRIMAM, EPITOME DISPVTATIONIS Demetrij Cydonij de contemnenda morte.

ἈΝΑΚΕΦΑΛΑΙΏΣΙΣ, *id est,*

Breuis enumeratio eorum, quæ à Cydonio de contemnenda morte disseruntur.

I. Πρότασις, *propositio libri est*, MORTEM, *id est, animi à corpore secessum* ESSE CONTEMNENDAM.

II. Ἀνθυποφορά, *triplex, uel* ἀντιπρότασις ἀντιφατική.

MORS EST METVENDA.

1. *Quia tollit omnes uoluptates.*
2. *Quia destruit naturam hominis uniuersam.*
3. *Quia tradit supplicijs Inferorum.*

III. *Hæc aduersarij firmamenta, ordine labefactantur & euertuntur.*

Prima refutatio ἀντιφατικὴ, κατὰ περιτροπήν.

1. *Mortem non quia acerba sit, esse malã: sed,*

sed, quòd summum malum, stultitiam & improbitatem, tollat, bonam esse habendam.

2. In eo utitur tripartita diuisione uoluptatum.

α'. Mors non tollit, sed perficit uoluptatem cõtemplationis: quæ & summa est, & hominis maximè propria.

β'. Vt mors tollat etiam concessas à Deo & natura (si legitimè utare) uoluptates corporis, quæ sensus demulcent, non eò mala est.

Quia procreationis uoluptas, non ipsius procreantis causa est instituta: ad quam nemo sanus, ob fœditatem & noxam, accederet: nisi naturæ stimulis urgeretur: sed ob speciei propagationem. Ab ea ergò seruitute mors hominem liberans, benefitio potius afficit, quàm maleficio.

Eodemq́ modo, cibi & potionis, & domicilij & uestimenti, similiumq́ rerum usu necessario (qui præsertim tot tantisq́ laboribus & molestijs plerisq́ constet) liberari, bonum est non malum.

γ'. Superuacaneæ uoluptates quæ gulæ, inguinibus, luxui, uarijsq́ libidinibus & nugis seruiunt: cum turpissimæ sint, & homine indignissimæ: gratia debetur morti, à tanta peste uoluptarios liberanti.

CONCLVSIO PRIMI criminis.

Aut sine ulla exceptione, quæuis uoluptas summum bonum statuenda est (quod cum legibus tum diuinis tum humanis, omniq́ ratione pugnat) uirtus autem ipsa, & sapientia & scientia contemnetur, & uenditatio quædam atq; ostentatio esse dicetur: aut mortis etiam aliquem esse usum, est statuendum, tollentis è medio homines insanabiles.

SECVNDA REFVTATIO ἀντιφατική.

Mors non destruit uniuersam naturam: sed animum, meliorem hominis partem, libertati suæ restituit.

Hoc loco traduntur argumenta immortalitatis animorum, minimè profectò contemnenda: sic tamen probanda, ut maior tribuatur autoritas sacris literis: quæ Christiano homini sunt instar omnium demonstrationum, quæ firmißimæ habentur. Est autem FIDES *donum Dei: idq́; contingit ijs, qui Deum syncerè orant: omniaq́; uitant, quæ sciunt Deo displicere: contraq́; summum studium habent pietatis omnisq́; officij.*

PRI-

PRIMVM ARGVMENTVM A differentia cæterorum animalium per cōgeriem.

Vita, motu interno, sensu, homo brutis nō est inferior: mente & ratione, sensuum duce, superior. Vis autem rationis cernitur.

1. In Dei cognitione, cultu & adoratione.

2. Inuestigandi ueri studio.

3. Exercitatione uirtutis.

4. Legum latione, constitutione Reipublicæ, remuneratione uirtutis, pœna scelerum.

5. Artium tam uoluptati quàm necessitati seruientium excogitatione. Hic enumerantur, ædificia, uestes, lecti, uehicula, uasa, instrumenta, supellex. Sed Cicero his rebus effectum esse dicit, ut infinita esset pecuniæ cupiditas. Itaq; hoc argumentum solertiam quidem humani ingenij arguit: sed idem superbiam, luxum, improbitatem etiā demōstrat.

6. Libertate & uarietate uoluntatis & actionum.

7. Non tàm uiuendi quàm benè beateq; moriendi studio.

8. Philosophia, Mathematis, dicendi artibus. Vnde concluditur, naturam hominis ita esse comparatam, ut non tantùm spectet necessitates

cessitates corporis aut uoluptates. Sed aliquid amplius & longè maius propositum habeat.

9. Τῷ κοινωνικῷ, *id est, solicitudine & curatione inferioru & æqualium: imperio in beluas & homines latissimè patente (id quod diuinæ cuiusdam dignitatis nō obscurum sit argumentum) & populi obædientia & oppetenda morte pro populo.*

10. *Amore libertatis & actione cōtrariorum. Quæ res homini suppeditentur à prærogatiua rationis.*

11. *Rationi appetitum obædientem præbendo, & naturalibus desiderijs repugnando. Hinc dici* τοὺς σώφρονας καὶ φρονίμους, ἐγκρατεῖς καὶ ἄρχοντας ἑαυτῶν.

ENVMERATIO EORVM IN quibus rationi paret appetitus.

Abstinentia cibi & potionis: fuga libidinis: repressio iracundiæ: benefacere inimicis: castigare corpus, fame, siti, ærumnis, præcipitio, laqueo, gladio, &c. quæ res apertissimum indicium sint, animum ratione præditum, nō tantùm diuersum quiddam esse à corpore: sed etiam ius & potestatem habere perdendi corporis, si ita uisum fuerit.

CONTENTIO SEV COMPAratio hominis cum beſtijs.

Natura animantium, ratione remota, nihil habet, quod impetum reprimat: proptereaq́ modis omnibus ſuas cupiditates explere ſtudent.

Hinc exiſtit ἀνθυποφορά.

Etſi generi animantium omnium ſit à natura tributum: ut ſe uitam corpusq́ tueantur, declinentq́ ea quæ nocitura uideantur: omniaq́ ad uiuendum neceſſaria inquirant: ſed tamen nihilo magis, quàm ſtirpium ordinem, aut ſagittæ impetum, cōſilio & ratione: ſed naturæ potius ſtimulis atq́ neceſſariò fieri: quæ rationis humanæ amplitudinem & uarietatē nulla ex parte aſſequatur: ut quæ propria ſit hominis, ſolaq́ contraria & intelligat & agat.

Alia ἀνθυποφορὰ, ab abſurdo.

Ratio non eſt corpus:

1. *Alioqui enim neq́ moueret corpus neq́ totum peruaderet.*
2. *Haberet magnitudinem pro ratione corporum.*
3. *Cum ſecaretur corpus & ipſa ſecaretur.*

4. Non

4. *Non intelligeret uniuersalia sed particularia tantùm.*

5. *Non rerum corporis expertium contemplatione tantoperè caperetur.*

CONCLVSIO KAT' ἀνακεφαλαίωσιν.

Cum ergò sit incorporeus animus humanus: cum imperet corpori, idq́ arbitratu suo moderetur: & quo magis ab eo recesserit, eò sit perfectior & sapientior: cum omni motu careat: nec à suapte improbitate, aut alio contrario corrumpatur: cum à solo Deo sit ortus: & immortalitatem naturæ ipsius impulsu desideret: cum sensibus utatur non magistris & dominis, sed ministris & discipulis: immortalem eum esse consentaneum est.

TERTIA REFVTATIO.

Propter supplícia Inferorum, mortem non esse extimescendam.

I.

In hac utitur primum cõcessione: omninò pœnas esse dãdas improbitatis et luxus post obitũ: eãq́ sentẽtiã cõfirmat cũ autoritate sapiẽtum, tũ principio naturali: quòd diuinæ iusticiæ,

summum & perfectissimum imperium obtinenti, conueniat, ut sceleratos supplicio afficere, ita uirtutem remunerari.

II.

Deinde negat mortem esse causam suppliciorum: eamq́; transfert in malè actam uitam: malamq́; conscientiam, inde ortam: adhibito argumēto à pari & absurdo: si, inquit, supplicia morti imputari fas est: eidem & praemia piorum accepta sunt referenda. Cauillatio accusatorum est παρὰ τὸ μὴ αἴτιον ὡς αἴτιον. *Quam tamen autor per inuersionem admittit: mors, inquit, adeò malum non est, ut & bonum sit: cum & improbitati modum statuat: & uirtutem praemijs ornet. Sed reuera neutrum horum mors facit: acta uita uel miseriae uel felicitatis causa est. Mors tamen est ueluti ianitrix, fores & Inferorum & caelorum pandens: per quas, pro suis quisq́; meritis, ingredi necesse habebit. Hic locus illustratur similitudine maleficorum: repetito argumento* παρὰ τὸ μὴ αἴτιον ὡς αἴτιον.

III.

Subiungit comminationi suppliciorum, lege diuina promulgatae, consolationem: etiam flagitiosis & consceleratis spem esse ueniae:

modò

modò maturè resipiscant: hoc est, & agnoscãt uitiositatem suã, & exhorrescant iram Dei: eiusdemq́ clementia freti sint: & eius praeceptis, ope sancti spiritus implorata, parêre studeant. Sed longè præstat ab ineunte ætate operam dare, ne quid pœnitendum committas, quàm ut sæpius pœnitẽtiam agere sit necesse. Et hoc intelligatur, de grauioribus peccatis, quæ fiunt contra conscientiam. Nam leuiora ex incogitantia, & humana infirmitate orta, innumerabilia & infinita sunt. Qua de causa & in symbolo Apostolico profitemur, nos credere REMISSIONEM PECCATORVM: *eandemq́ in precatione dominica perpetuò flagitamus. Sed hic locus est Euangelij proprius: & cum hic obiter attingatur (liber enim hic scriptus est, non tam ad erudiẽdos Christianos, quàm ad profanos homines conuincendos) à Theologis prolixè tractatur: nec unquam satis, perterrefactis hominibus inculcari potest. Securè uerò, & in omni licentia luxuq́ uiuentes, & somno uitiorum consopiti, tonitru legis sunt excitandi, & Tartarei fulminis metu ad pœnitentiam impellendi. Hoc enim est* ὀρθοτομεῖν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. *Iussit enim ipse Christus primùm prædicari pœnitentiam, id est, mu-*

tationem animi in melius, & uitæ morumq́ emendationem: ac tum demum subiungi remißionem peccatorum.

IIII.

Sequitur αἰδυσωπορά. *Atqui difficile est, relictis uoluptatibus continenter uiuere. Hãc refutat autor 1. Increpatione ignaui & effœminati animi, eiusdemq́ stulti: qui malit perpetuò trepidare, quàm nugas missas facere, spemq́ habere uitæ melioris. 2. Contentione uoluptatum terrenarum & cœlestium: periculosarum & tutarum, exiguarũ & maximarum, breuium & æternarũ: quibus perfruãtur ij, qui cum Deo, unico & summo bono, coniungantur. 3. In summam contrahit causas metuendæ mortis: quas inscientiam immortalitatis animorum, et stultam de solius bruti corporis uoluptatibus persuasionem esse affirmat. 4. Adhortatur ad amplectendam ueritatem: cuius compotes fiamus, si animus à rebus corporeis ad incorporeas reuocetur, id est, à terrenis ad cœlestes: & ad odio prosequendas turpes & immodicas corporis uoluptates: quibus in rebus qui sedulò elaboret: eum adeò mortem non reformidaturum: ut & maximè desideraturus sit.*

tan-

tanquam eam, quæ aditum ad summum bonum patefaciat. Habet hic liber sanè disputationes aliquot ex intima philosophia depromptas: quas ut tardiora & minus exposita ingenia non satis intelligant: omnes tamē ab adolescentia his de rebus cogitare, est utilissimum: & ea quæ nunc obscuriora uidentur: maturior ætas atq; doctrina uberior illustrabit: accedente præsertim diligenti repetitione eorum, quæ hactenus tractata sunt.

OBSERVATA POST impreſſionem.

Pagina 7.uerſiculo 2. pro undecim fortè legendum decem. 100.23 &c.lege ſic. In primis enim hoc traditur, pronunciatum omne (ſic, mihi in præſentia occurrit,ut appellarem ἀξίωμα: utar pòſt alio, ſi inuenero melius) id ergo eſt pronunciatum, quod aut uerum, aut falſum eſſe dicitur. 101 dele in fine marginis, Epicuri impudentia. 114.8 dele uerbum Sunt ab initio. 216. lege eſſe.& ibidem 6.ἀνατονόμαστος. 240.17 lege, εὐθυμίαν. 252 transfer poſtrema marginalia ad uerſiculum ab initio columnæ illius octauum. 302. lege in marginalibus Superioris pro ſuperiori. Eſt tamen hoc in plurimis exemplaribus correctè impreſſum. 406.3. lege forma genus diuiſim. 407. Verba duo poſtrema in margine poſita, Sapientiſſimus uidelicet ac Homerus,in marginē paginæ proximè ſequentis transfer,& prius è regione uerſiculi primi,poſterius octaui loca. Nam ſapientiſſimus ad Platonem non Homerum referri debet. 473. dele in fine marginis LAZARI LIBER. Cætera, ſi qua leuiuſcula occurrant,ut ſi l pro i poſitum ſit,quòd accidit pag.339 in margine,lector benignus facilè uidebit & ſine offenſione leget.

RERVM PRAECIPVARVM, IN HOC I. QVAEST. TVSC. M. T. C. LIbro, ab Hier. Vuolf. explicato, occurrentium, breuis Index.

Cadauer

C

non

colle=

edi-

forma:

L

M

modi

mors

mortui

huma-

signifi-

T

FINIS.